

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№18

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2012

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი
Editor-in-chief
Главный редактор

ინდირა ძაგანია
Indira Dzagania
Индира Дзагания

რედაქტორები

ლირა გაბუნია
ოლლა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა
ირმა ზაქარაია

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava
Irma Zakaraia

Редакторы

Ли́ра Габу́ния
Ольга Пётриа́швили
Ма́рина Тура́ва
Ири́на Дžóбава
Ирма Закара́я

კომპიუტერული
რედაქტირება
რობერტ მესხი

Computer
Editing
Robert Meskhi

Компьютерное
Редактирование
Роберт Месхи

პასუხისმგებელი
მდივანი

ლიანა გვასალია

Executive
Secretary
Liana Gvasalia

Ответственный
секретарь
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ვინი აფაქიძე (საქართველო), დელვინ ჰარნიშჩი (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კორნელია ბარლიბა (რუმინეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ილიას უსთუნიერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ანმედოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლათვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), ზაირინისო იუსუფი (ტაჯიკეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), იორდან ლუცკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუე (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია), რომან დიაკონი (ლათვია), რეგინა კარველინე (ლიტვა).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Gheorghe Popa (Moldova), Ilona Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhiaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Hairiniso Yusufi (Tajikistan), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal), Roman Dyakon (Latvia), Regina Karveliēne (Lithuania).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндриу Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахия (Грузия), Михаил Богущкий (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Толысбаева (Казахстан), Хайринисо Юсуфи (Таджикистан), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андриушенко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия), Роман Дьякон (Латвия), Регина Карвелине (Литва).

EAN 9771512 43 6007

სოფიო მუჯირი
(საქართველო)

**კონვენციონალური ლექსიკის დეკონსტრუქცია
ფერიდუნ ზაიმოღლუს შემოქმედებაში**

მე-20 საუკუნის 70-იან წლებში გერმანულ-თურქული („გასტარბაიტერული“) ლიტერატურის ავტორები – არას ორენი, იუქსელ პაზარქაია, გიუნეი დალი, ორჰან ფამუკი და სხვ. თურქ და გერმანულ საზოგადოებას შორის ერთგვარი შუამავლის როლს ასრულებდნენ და გერმანულ მკითხველს იდენტობის მოპოვების რთული გზის, მათი გრძნობებისა და აზრების გათავისებას და გულთან მიტანას სთავაზობდნენ. მათგან განსხვავებით, 90-იან წლებში ასპარეზზე გამოსული თურქი მწერლები – ფერიდუნ ზაიმოღლუ, ემინე სევეგი ოზდამარი, ზაფერ შენოჯაქი და სხვ. უკვე თანასწორუფლებიანი პარტნიორის რანგში იბრძვიან გერმანულ ლიტერატურაში საკუთარი ადგილის დამკვიდრებისთვის. ეს თურქი ინტელექტუალები იბრძვიან გერმანიის ფილოსოფიურ, კულტურულ და კრიტიკულ დისკურსში ხმის უფლების მოპოვებისათვის და ამავე დროს ხაზს უსვამენ საკუთარ განსხვავებულობას, ეროვნულ თვითშეგნებას, კულტურასა და ფასეულობებს.

ფერიდუნ ზაიმოღლუს აღარ სურს იკვებოს ილუზიებით კულტურათა ჰარმონიული და უკონფლიქტო თანაარსებობის შესახებ და ცდილობს გერმანული საზოგადოება ჩაახედოს ინტერკულტურული ლიტერატურის სარკეში, რომელშიც ამ უკანასკნელმა თავისი კონფორმიზმი და ობივატელური სახე უნდა შეიცნოს. განსხვავებით თავისი წინამორბედი მწერლებისაგან, ფერიდუნ ზაიმოღლუ აღარ ითხოვს, რომ გერმანელმა მკითხველმა გულთან ახლოს მიიტანოს და გაითავისოს მისთვის ეთნიკურად უცხო სუბიექტის აზრები და გრძნობები. პირიქით, იგი ცალსახად ილაშქრებს დომინანტურ გერმანულ კულტურასთან თურქთა ასიმილაციის ნებისმიერი ფორმის წინააღმდეგ. როგორც ჩანს, მისი ტექსტების ლიტერატურულ-ენობრივი ეფექტიც, რომელიც უარყოფს ოფიციალური გერმანული ენის ნორმებს, სწორედ ამ კონფორმიტაციის გამოხატულებას წარმოადგენს.

ფ. ზაიმოღლუ, რომელიც ავტორია მოთხრობებისა და რომანების: „*ლექი*“ (1997), „*ტვინი*“ (1998), „*სიყვარულის დალი*“, „*მეწამული ფერი*“ (2000), „*12 ვრამი ბედნიერება*“ (2004), „*ლეილა*“ (2006) და სხვ., დაჯილდოებულია 2002, 2003 და 2005 წლებში ჰებელის, ინგებორგ ბახმანის და ადალბერტ ფონ შამისოს პრემიებით.

1995 წელს ფერიდუნ ზაიმოღლუმ გამოაქვეყნა თავისი პირველი ინტერვიუების კრებული – „*კანაკ შპრაკ*“ (1995). სიტყვა „*კანაკ*“ ახალი კალენდონის ძირძველი მოსახლეობის ენაზე „ადამიანს“ ნიშნავს, მაგრამ ფრანგებმა და გერმანელებმა იგი მალე საღანძღავ სიტყვად აქციეს, რომელსაც ე.წ. „პრიმიტიული და უკულტურო აბორიგენების“ მისამართით იყენებდნენ (Zaimoglu, 1995:17-18). ამ ერთ სიტყვაში (კანაკე) გამოხატულია გერმანელების აგდებული დამოკიდებულება უცხოელების, პირველ რიგში, კი თურქი ახალგაზრდების მიმართ, რომლებიც აპროტესტებენ მათი იდენტობის სინონიმად ამ ცნების გამოყენებას. ფერიდუნ ზაიმოღლუ ცდილობს 24 „*კანაკი*“ ალაპარაკოს და თანაც მათი თვალსაზრისი გადმოსცეს ისეთი გერმანულით, რომელშიც ტოტალურად უზულვებელყოფილია სტანდარტული გერმანული ენის ნორმა, ლოგიკა და სინტაქსი.

„კანაკების“ აუთენტური ენა წარმოადგენს თურქულისა და გერმანულის ნაჯვარს. ფ. ზაიმოდლუს მიზანიც, როგორც ჩანს, ის იყო, რომ შეექმნა ენის ისეთი ნიმუში, რომელზეც მხოლოდ გერმანიაში მცხოვრები თურქები ლაპარაკობენ. „კანაკს“ პერსონაჟის მეტყველება წარმოადგენს სულმოუთქმელად წამოსროლილი სიტყვების კორიანტელს, ფრაზების კომბინაციებს ყოველგვარი წერტილ-მძიმის გარეშე, თვითნებურად გადანაწილებული პაუზებითა და იმპროვიზებული გამოთქმებით. „კანაკ“ თავის მშობლიურ ენაზეც შეცდომებით ლაპარაკობს, „აღემანურსაც“ მხოლოდ პირობითად „ფლობს“. მისი ლექსიკა ხშირად დანაგვიანებულია გაუგებარი სიტყვებითა და გამოთქმებით, რომლებიც არ გვხვდება არც გერმანულ და არც თურქულ ენაში. „კანაკს“ გერმანულში უხვადაა ჟარგონები და დიალექტიზმები, დაწყებული ზემოთურქული და დამთავრებული ანატოლიური დიალექტით:

Pop is ne fatalle orgie, ein ding ohne höhre weihen, und es macht aus jeder göre aus'm vorort'n... zappler und aus jedem zappler ne runde null... und der poper... er sieht mtv und klaubt so viel ollen schotter zusammen, daß er auch schön'n videostrahlemann mimen kann (Zaimoglu, 1995:19). მსგავს ენობრივ ნიმუშებს ვხვდებით წიგნის სხვა ადგილებშიც: Im anfang der rap-times stand wie ein göttlicher kolob und makelos zulu nation, der mc-parties schmiß, ... und nun den dancern offenstand... und ollem groll... Mit public enemy glomm die wahre kulturepoche auf, ...weil die information an das volk über die mundaussage ging... (Zaimoglu, 1995:21).

ფერიდუნ ზაიმოდლუს გერმანულ სალიტერატურო ენაში თავისი ინტერვიუების კრებულით: „ქანაკ შპრაკ“ მოთხრობებითა და რომანებით: „ლექი“ „კანი“ და „ტვინი“ ენობრივი გაუცხოების ეფექტი შემოაქვს, თუმცა იგი სხვა ლიტერატურულ-ესთეტიკურ ხერხებსაც, კერძოდ, პერსონაჟთა ენობრივი პორტრეტის შექმნის ხერხსაც მიმართავს: მისი პერსონაჟები – ნარკომანები, ტრანსსექსუალები, ორთოდოქსი მუსლიმები, უმუშევრები და ინტელექტუალები თავიანთი ცხოვრების შესახებ სტაკატოსებრი, წყვეტილ-რიტმული მეტყველებით გვიყვებიან, ხოლო ავტორს ამ „მულტიმედიაური საოცრებების“ ენობრივი ხარვეზები თვითმყოფადი ესთეტიკის რანგში აჰყავს. ზაიმოდლუს ხელში „კანაკს“ ფიგურამ გარკვეული სტილიზაცია განიცადა – ეს უკანასკნელი სისტემისადმი უფრო კრიტიკული და ენობრივად პერფორმატულია. ამასთან, უნდა ითქვას, რომ ავტორის როლი არ ამოიწურება მხოლოდ ინტერვიუერის ან დოკუმენტალისტის ფუნქციით. როგორც მანუელა გიუნტერი „კანაკ შპრაკის პერფორმატული სტრუქტურის“ ანალიზში აღნიშნავს, ზაიმოდლუ, 1970-1980-იანი წლების რეპორტაჟული ლიტერატურისაგან განსხვავებით (რომლის მანიაკალურ სწრაფვას აუთენტურობისადმი მწერალი მისთვის დამახასიათებელი პაროდისტული ყაიდით ესმიაწება), თავად „ერევა“ პერსონაჟის ტექსტში და შემოქმედებითად ახდენს მის რეკონსტრუირებას, თუმცა, ცდილობს „ორიგინალის“ სტილის მაქსიმალურ დაცვას. ზაიმოდლუ თვითონვე მიუთითებს ინტერვიუების პროტოკოლთა წარმომავლობასთან დაკავშირებით გაკეთებულ კომენტარებში: „მე იმით ნაამბობს მაგნიტოფონის ფირზე ვიწერდი, პერიოდულად ცალკეულ პასაჟებს ჩემს ბლოკნოტშიც ვინიშნავდი. ხანდახან, როდესაც, სიტუაციიდან გამომდინარე, ჩაწერა არ ხერხდებოდა, უბრალოდ ვიმახსოვრებდი მათ მონათხრობს. ამასთან, ვცდილობდი საკუთარ მეხსიერებაში მტკიცედ აღმებეჭდა კანაკს ენის არავერბალური ატრიბუტიკაც – მათი ჟესტებისა და მიმიკის ამოუწურავი რეპერტუარი. ხშირად რესპონდენტთან დიდხანს ვრჩებოდი საერთო შთაბეჭდილების შესაქმნელად და მხოლოდ ამის შემდეგ ვქმნიდი ხსენებულ ტექსტებს“ (Skiba, 2004:183-190). ზაიმოდლუ კანაკს ხატის სტილიზაციას იმ მიზნით ახდენს, რომ მისი ფიგურა უფრო თვალშისაცემი და კოლორიტული გახადოს. შესაბამისად, „მისი აუ-

თენტური მეტყველებაც, საბოლოო ჯამში, ხელოვნურად შექმნილი ენის ნიმუშია, რის გამოც მისი აუთენტური მეტყველებისა და ავტორის გამონათქვამის ერთმანეთისაგან გამიჯვნა უკვე ვეღარ ხერხდება.

ენას, როგორც გაუცხოების საშუალებას, ზაიმოლდუ კიდევ მიმართავს თავის ერთ-ერთ ბოლო მოთხრობაში „კანი“, თუმცადა „კანაკების ენისაგან“ იგი უფრო დისტანცირებულია და კონცენტრირებულია ამბის გადმოცემაზე. მოთხრობის გმირი ერთ მიყრუებულ სოფელში ჩამოსული ახალგაზრდა კაცია, რომელიც გზად პატარა ანტიკვარულ მაღაზიაში შეივლის და მეპატრონეს ძველებური საქორწინო ზეწრის თაობაზე შეევაჭრება – საქმე ეხება პირველი ღამის ზეწარს. როდესაც გამყიდველი შეიტყობს, რომ უცხოელი მუშტარი ექიმი, მას თავის ქალიშვილზე დაქორწინებას შესთავაზებს. ამ სცენას გოგონას დანიშნული შემოქმედება და უცნობისაგან კატეგორიულად მოითხოვს სასწრაფოდ დატოვოს მაღაზია. გაცხარებული საქმრო ჯერ მუქარაზე გადადის, მერე კი საქორწინო ზეწარს ნაკუწებად აქცევს და კლიენტს მაღაზიიდან გამოაპანდურებს. პროტაგონისტი გაქცევით უშველის თავს. „მაღაზიიდან გამოვვარდი და ჩემს შინაგან კომპასს მივენდე, რომელსაც სამშვიდობოს უნდა გავეყვანე. მსგავს სიტუაციაში ადრეც მოვხვედრილვარ და ჩემი ყისმათის ამბავი რომ ვიცოდი, დარწმუნებული ვიყავი, არც ძაღლები გამომეკიდებოდნენ და ვერც შურდულით ნასროლი ქვა მომეწვოდა“. ზაიმოლდუ ამ ტექსტით გვიხატავს ერთი პატრიარქალური სოფლის ცხოვრებას, რომელიც ნებისმიერ უცხოს, ჩამოსულს უნდობლობითა და აგრესიით უმასპინძლდება. „აქაური ბავშვები იმით არიან ცნობილი, რომ სოფლის გასასვლელში იყრიან თავს და ნებისმიერი ქალური იერის მქონე უცნობზე ნამდვილ ნადირობას იწყებენ. თურმე მათი ნასროლი ქვა ერთ გრძელთმიან „სტუმარს“ სიცოცხლის ფასადაც კი დაუჯდა“. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ პროტაგონისტი აქ უცხო სულაც არ არის: იგი ამ სოფლის ენაზე ლაპარაკობს და „ვაჭრობის მუდამიც“ მშვენივრად იცის. იგი არც ვაჭრობის ფანდებში ერკვევა ადგილობრივებზე ნაკლებად. საქორწინო ზეწრით მისი დაინტერესებაც ერთგვარი მინიშნებაა აქაურობისადმი მის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებაზე, რაც მოთხრობაში საბოლოოდ ნაძალადევი ქორწინების მცდელობით მთავრდება. მკითხველს შეიძლება შეექმნას შთაბეჭდილება, რომ პროტაგონისტი ერთი „დასავლურ ყაიდაზე გაზრდილი ან გაქალაქებული თურქია“, რომელიც ტრადიციულ-არქაული სოფლის ძიებაშია. თუმცა ამგვარი ინტერპრეტაციისათვის ტექსტში რაიმე სხვა დამატებითი მინიშნებები არ მოგვეპოვება: მაგალითად, მკითხველს არავინ ეუბნება, თუ სად და როდის ხდება აღწერილი ამბავი, ან ვინ არიან ხსენებული სოფლის მკვიდრნი. სიუჟეტში მეტი ადგილი ეთმობა სიურრეალისტურ ელემენტებს: მოქმედ პირებს, თითქმის ყველას, გარდა უცნობისა, კანი მოსვირინგებული აქვთ. ავტორი ზედმიწევნით დეტალურად აგვიწერს პერსონაჟებს, მათ აღნაგობას, სხეულს, კანს და ა.შ. თუმცა მაინც ეს ყველაფერი თითქოს ზედაპირულ შთაბეჭდილებას ახდენს. ანტიკვარის ცოლს ქვედა ტუჩი მთლიანად ტატუირებული აქვს, მეღანში ამოწებულვიით. (...) მის მარცხენა ხელზე კი თვალს ხვდება ისარგაყრილი წრის გამოსახულება, რომელიც ანტიკვარს თვითონაც ამოუშანთავს მკლავზე. ამ არქაულ გარემოცვაში მყოფი უცნობი აშკარად კონტექსტიდან არის ამოვარდნილი - მას არა აქვს სვირინგები და გაჭირვების ჟამსაც მხოლოდ თავისი „შინაგანი კომპასის“ იმედადაა, რომელიც პროტაგონისტს მართლაც „მიასწავლის“ სოფლიდან გამოსასვლელ გზას. მაგრამ მას ამ სოფლის უცნაურობათა ასავალ-დასავალი მშვენივრად გაეგება და იცის, როგორ მოიქცეს. პროტაგონისტი, ისევე როგორც ეს სოფელი, არ ჯდება მარტივი და ცალსახა დეფინიციების ჩარჩოებში. ზღვარი სოფელსა და უცნობს შორის ინტერკულტურული დისკურსის მიღმა ძევს. ეს არის ზღვარი არქაულსა და არაარქაულს შორის,

„სვირინგსა“ და „შინაგან კომპასს“ შორის და აქ გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ენას (Skiba, 2004:190-200). თუმცა, ამჯერად ენობრივ კომპონენტს არ გააჩნია მხოლოდ სამკაულის ფუნქცია, არამედ გამოიყენება როგორც ქმედითი იარაღი გაუცხოების ეფექტის მიაღწევად.

ფ. ზაიმოღლუს პერსონაჟები გერმანული კულტურის ღირებულებათა სისტემას ეჭვქვეშ აყენებენ. ისინი ერთი მხრივ აღტაცებული არიან გერმანელებით და ცდილობენ მიბადონ მათ. ბევრმა, განსაკუთრებით მიზანდასახულმა და ბეჯითმა თურქმა, უმადლესი განათლება მიიღო და „კეთილი ალის“ იმიჯით, გზა გაიკვალა გერმანიის აკადემიურ წრეებში, მაგრამ უმეტესობამ ვერ მოახერხა ცივილიზებულ სამყაროსთან ადაპტაცია: „Wir wollen uns mit den insignieren der blonden übermenschen schmücken. Unser eigener schlechter geschmack kommt uns in die quere und das uns eingeflößte gefühl, daß wir minderwertig sind. Deshalb färben sich viele kümmelmammams ihr haar blond und tragen...blaue oder grüne kontaktlinsen. Deshalb giert das turcokid nach einem daimler...Den wechsel vom ackerland zum fließband haben wir nicht verdaut“ (Zaimoglu 1995:113).

ამ უკანასკნელებმა თამაში წააგეს, ლუმპენპროლეტარებად იქცნენ და ამიტომაც გადაიქცნენ ისინი კანაკებად, რომლებსაც მულტიკულტურულ ზოოპარკში ისე შეჰყურებენ, როგორც ხასხასა ფერებით გამორჩეულ ცხოველს (Zaimoglu 1995:11). თურქ იმიგრანტთა სწორედ ეს ნაწილი აკრიტიკებს „აღმართა ქცევას“, რომელთა მოქმედება განპირობებულია არა ინტუიციური აზროვნებითა და გრძნობებით, არამედ დოგმატურად შესისხლხორცებული დისციპლინით, ქცევის წესებითა და ნორმებით, ავადმყოფურად პედანტური მიდგომით თავისი პროფესიული საქმიანობისადმი. გერმანელებს, თითქოსდა ბერლინის საკონდიტროს ნამცხვრების მსგავსად, კანის მაგივრად ჭიქური აქვთ გადაკრული. ისინი ისე მოქმედებენ, თითქოსდა რობოტებივით დისტანციური პულტის მეშვეობით იმართებოდნენ: *der allemane...hat...statt ner hautne glasur wie'm berliner in der konditorai, und das, was ihm die lider so umfangen, kein aug ist, aber ne illusionskapsel, daß's teutsche gesicht wie die olle bismarckstatue im park befallen is von sonem ungeistigen grünsplan*) (Zaimoglu 1995:79).

„კანაკების“ აზრით, გერმანელებს საკუთარი თავიც სძულთ და ყველა, ვინც მათ გზაზე გადაეღობება. ეს მათ ძალიან აღიზიანებთ, რადგან ღვთისგან დაწყველილ სულს ფულის დასტაში ცვლიან, თუმცა საზღაურსაც პუნქტუალური სიზუსტით ღებულობენ (Zaimoglu 1995:25). გერმანელისთვის დიდი შეწუხება და ხარჯია, თუ თითი გამოვიწოდა მოსასალმებლად და საუზმეზე დაგპატიჟა, თანაც გოხოვს, გეთაყვა, ფუნთუშა და ყავისათვის ნაღებიც წამოიყოლეო და თუ ასე არ მოიქეცი, პოტენციალურ ფუნდამენტალისტად გთვლის (Zaimoglu, 1995:21). გერმანელი გართობისა და სიამოვნების უამსაც კი დაძაბულია. განსაკუთრებით თვალშისაცემია მისი ზღვარგადასული სერიოზულობა და მეღანქოლია. „აღმანი“; ძმაო, კრიზისს ჭამს, კრიზისს სვამს და კუჭშიც კრიზისით გადის. თანაც თავისი გაუთავებელი თავსატეხის მიკრობებს გარშემო ავრცელებს, რომ შენც გადმოვდოს და საშვილიშვილოდ დაგაკრიზისოს“ (Zaimoglu, 1995:83). „ისინი დაცულ სახლებში ზიან მცონარებივით. ცხოვრებაში აღარაფერი აქვთ დარჩენილი სანატრებელი. მხოლოდ თავიანთი ნალოლიავეები ნივთები, წლების მანძილზე შეკოწიწებული ხარა-ხურა, სახლისა და პურის კურთხევა არ ავიწყდებათ, ასევე, ჭამის წინ ლოცვა და ბავშვების გაჩენა... და მთელი ეს იწილო-ბიწილო არის სახელმწიფო სისტემის საწყისი უჯრედი და საძირკველი!“... „ბევრი რამეს ჩვენთვის ნიადაგის მოსასინჯად აკეთებენ, სინდის-ნამუსზე ხელი რომ იოლად აგვადებინონ - აქაოდა რა, მაინც ერთი უსარგებლო ვიღაც გადამთიელი ხარ და, ღმერთმა უწყის, რა გამოძრავებსო. ყველანაირად გგამოწმებენ, მაქსიმალურად სრული სურათი რომ ჰქონდეთ ჩვენ შე-

სახებ“. მაგრამ გერმანელს „აკლია ის ემოციური, ინტუიტიური აზროვნება, რომელიც „კანაკეს“ აქვს (Zaimoglu, 1995:22, 110, 113).

როგორც ვხედავთ, ფ. ზაიმოღლუს პერსონაჟი „კანაკები“ გერმანელებზე სტერეოტიპებსა და კლიშე-წარმოდგენებს ქმნიან. აშკარად იგრძნობა, რომ გერმანელთა განსაზღვრული ადამიანური თვისებები კულტურული განსხვავების თვალთახედვით ინტერპრეტირებულია როგორც მათთვის „ტიპური“ და რელევანტური.

ამგვარად, ტრადიციული და ობივატელური გერმანული აზროვნების საპირისპიროდ, კანაკები ქმნიან ოპოზიციურ თვალსაზრისს, რომელიც ემოციური სიმბოლოებით და რეალიებით ოპერირებს. „კანაკები“ გამომწვევი სიჯიუტით აპროტესტებენ გერმანული საზოგადოებისა და ენის ნორმებს და ეწინააღმდეგებიან გერმანელთა მიერ დასმულ „დიაგნოზს“, რომლის თანახმადაც, კანაკები ორ კულტურას შორის არიან გაჩხერილი და ამიტომ, აუცილებლად მხოლოდ ერთზე უნდა შეახერხონ არჩევანი: *MMan sagt dem bestard, er fühle sich unwohl, weil zwei seelen bzw. zwei kulturen in ihm wohnen. Das ist eine lüge. Man will dem bestard einreden, er müsse sich nur für eine einzige seele entscheiden... Der kanake ist so etwas wie ein synthetisches produkt, das sich und die fabrik haßt, in dem es gefertigt wurde...* (Zaimoglu 1995 110). ფ. ზაიმოღლუ კანაკეს სხეულში „ორი სულის არსებობაზე ლაპარაკობს“, რითაც იგი როგორც ჩანს, გოეთეს „ფაუსტის“ გაორებაზე მიანიშნებს“. „კანაკე“ სინთეტიკური პროდუქტია, რომელსაც სძულს თავისი თავი და ის ფაბრიკაც, რომელშიც დაამზადეს. როგორც კანაკე, ასევე ნებისმიერი სხვა პიროვნება შეიძლება იყოს პოტენციურად გახლეჩილი და გაორებული. ამიტომ, ფ. ზაიმოღლუს მიაჩნია, რომ განსხვავებულ ელემენტთა ჰომოგენიზაცია არაა გამოსავალი „უცხო“ პრობლემის გადასაჭრელად.

ფ. ზაიმოღლუს ლიტერატურულ ტექსტებში ძნელად თუ წააწყდებით ბიოგრაფიულ დეტალებს. მათში არ არის აღწერილი ადამიანების პირადი ცხოვრება და ხვედრი. ფ. ზაიმოღლუს ლიტერატურა ასევე არ არის ორიენტირებული მხოლოდ კულტურათა იდენტობის პრობლემაზე. მასში უფრო ბურჟუაზიული ცხოვრების წესის კრიტიკასა და გაუცხოებული ენის დემონსტრირებაზეა აქცენტი გადატანილი. ენის ფაქტორი დომინირებს როგორც მოვლენათა რეალური სურათის გამაუცხოებელი ფენომენი, რომელსაც სხვა რანგში აჰყავს კულტურული განსხვავებები და ცდილობს მათ შორის საზღვრების მოშლას.

ლიტერატურა:

1. Zaimoglu, Feridun (1995): Kanakpraktik. 24 Misstöne vom Rande der Gesellschaft. Rotbuchverlag.
2. Aglaia, Bliomi (2000): „Migrationsliteratur, Interkulturelle Literatur“ und „Generation von Schriftstellern“. Ein Problemaufriss über umstrittene Begriffe, In: Weimarer Beiträge 46, (2000): H. 4. S. 595-601.
3. Schenk, Klaus u. a. (2004): „Migrationsliteratur. Schreibweisen einer interkulturellen Moderne unter Mitarbeit von Nikoletta Enzmann, Tübingen, Basel.
4. Skiba, Dirk (2004): Ethnolektale und literarische Hybridität in Feridun Zaimoglus Kanak Sprach. In: Schenk, K./Todorow, A./Tvrđik, M (Hgg.): Migrationsliteratur. Schreibweisen einer interkulturellen Moderne. Tübingen: Francke.

Sophio Mujiri
***The Deconstruction of the Conventional Vocabulary
in the Works of Peridun Zaimoglu***
Summary

The famous representative of the intercultural literature, writing in the German Language, a Turkish writer by origin – Peridun Zaimoglu is against any form of assimilating Turks with the dominant German culture. The literary – linguistic of his texts that denies the use of the norms of the official German language is the expression of this very confrontation. Peridun Zaimoglu tries to make his Turk “Kanakas” speak such German in his stories and novels in which the norm of the standard German, its phonetics, vocabulary and syntax are totally ignored. The authentic language of the Kanakas often presents a blend of Turkish and German abundant in slang and dialecticisms. Their speech is a combination of phrases, uttered in a hurry without any punctuation with voluntarily distributed pauses and improvised word combinations. P. Zaimoglu’s aim is just this – he wants to create such a model of the language in which only the Turks, living in Germany, speak. “Kanakas” authentic, rhythmical staccato speech, rich in the elements of the play on words, is used by the author as an effective means of creating the language portrait of his character and to achieve the effect of estrangement.

София Муджири
***Деконструкция конвенциональной лексики
В творчестве Феридуна Займоглу***
Резюме

Известный представитель немецкоязычной интеркультурной литературы, немецкий писатель турецкого происхождения Феридун Займоглу выступает против любых форм ассимиляции турков в доминантной немецкой культуре.

Литературно-языковой эффект его текстов, в которых не соблюдаются нормы официального немецкого языка, является ярким выражением этой конфронтации.

В своих рассказах и романах Феридун Займоглу старается, чтобы его турецкие «канаки» говорили на таком немецком языке, в котором тотально отвергнуты нормы, фонетика, лексика и синтаксис стандартного немецкого языка.

Аутентический язык канаков, в котором изобилуют жаргоны и диалектизмы, часто представляет собой смешение турецкого и немецкого языков. Их речь – это, комбинация фраз, произнесенных на одном дыхании без всяких знаков препинания, с самовольно распределенными паузами и импровизированными высказываниями.

Цель Ф. Займоглу состоит как раз в том, чтобы создать такой образец речи, который характерен только для проживающих в Германии турков.

Аутентическая, ритмико-стаккатная речь «канаков», богатая элементами языковой игры, используется автором как действенное вербальное орудие для создания языкового портрета персонажа и достижения эффекта отчужденности.

Жанна Толысбаева
(Казахстан)

**КНИГА ЦИКЛОВ:
ЦИКЛИЧЕСКАЯ ЛИРИКА И ЭПИЧЕСКИЙ ЗАМЫСЕЛ**

В богатом поэтическом движении Казахстана рубежа XX-XXI веков есть поэт, о творческой судьбе которого можно говорить как о потерянной для современника. Поэт Александр Соловьев, к счастью, продолжает писать, думать и чувствовать, правда, уже не на этой земле, но на чужбине. Но выхода к читателю в нужный момент он, к сожалению, получить не мог. Его удивительно современное (а в поэзии «современный» означает «опережающий время») мировидение, трепетно зафиксированное в жанре лирического цикла (далее - ЛЦ), абсолютно не соответствовало духу 1980-х годов – тому времени, когда поэт созрел до своей главной Книги. Такой вершиной поэтического возмужания А.Соловьева стала «Волшебная книга» (1), которая должна была продемонстрировать аудитории читателей-современников принципиально обновленный тип мировосприятия поэта. Почему «должна была»? Потому что книгу не удалось вовремя напечатать в том «волшебном»-целостном виде, в каком её первоначально задумал автор. На предложение редактора «рассыпать» целостность на отдельные ЛЦ автор ответил категорическим отказом и от своего решения не отступил: на протяжении последующих 20 лет читатель так и не услышит о существовании «Волшебной книги».

«Волшебная книга» выйдет в свет только в 2000 году. Так и не дождавшись милости от издательства, в котором поэт работал долгое время в надежде выпустить книгу, он печатает её на свои средства ...И по-прежнему остается в стороне от большой читательской аудитории. Так, вошедшая в литературу на сломе тысячелетий, «Волшебная книга» как будто предупреждает, что все должно происходить в своё время. В своей эпохе поэт должен был встряхнуть читателя, его инерцию проживания жизни, а читатель, в свою очередь, так же своевременно определить вектор своего желаемого преобразования. Такой встречи-узнавания А.Соловьева и читателя, которая была бы так нужна всем нам в те ставшие немислимо далёкими 1980-е годы, к великому сожалению, не произошло. И интересная поэзия, запоздало нашедшая своего читателя, останется, скорее всего, элитарным чтивом.

Чем необычна и значима «Волшебная книга»?

В первую очередь, удивляет высокий уровень филологического сознания поэта, органическое взаимопроникновение теории анализа и практики чувствования в художественную ткань книги как Целого. Не будет преувеличением резюме об исключительности А.Соловьева – поэта, не только экспериментирующего над Словом, но и подвергающего его грамотной филологической рефлексии.

Предисловие «Мои циклы», без сомнения, имеющее структурирующее значение для осмысления книги как целого, вносит оттенок личностной, даже отеческой озадаченности тем, правильно ли современники воспримут циклическую лирику. Заботливое наименование («Мои циклы»); эпиграф, образно-метафорически реконструировавший модель «цикл в книге» («Спи в лучшей из опочивален, / В меду усопшая пчела...»); система поэтических сравнений (Вселенная, акваторий) совершенно естественно врастают в ткань научных рассуждений о жанровой природе ЛЦ. «Из первых рук» читатель получает инструментарий к познанию «волшебной» сути книги А.Соловьева. В первую очередь, поэт заботится о том, чтобы в нетеоретизированной форме рассказать о сущности жанра ЛЦ. И здесь названы абсолютно все параметры жанра цикла: «связь каждого отдельного стихотворения с Целым, совершенно необходимая для правильного восприятия циклической лирики...» (1, 6), «формальное единство» (1, 6), «циклическая лирика в силу своего замкнутого характера

заставляет воспринимать каждую пору жизни как последовательность нескольких концентрических сфер...» (1, 7).

Здесь же, в предисловии к книге, а также в аннотации, поэт даёт установку на восприятие «Волшебной книги» как целостности принципиально иного уровня. Поэт признаётся, что «о цикле циклов как о жанре «Волшебной книги» можно говорить весьма условно. Её окончательная композиция сложилась спонтанно...» (1, 5). Помня о том, что цельность традиционно присуща произведениям, написанным залпом или с формально-фабульным усилением, можно высказать сомнение о реальной целостности «Волшебной книги» А.Соловьева. Но в авторской аннотации обозначены параметры преобразования, выводящие контекст отдельного цикла к единому тексту: «Стезя, на которую поэт вступил тридцать лет назад, вела к постижению целостных временных единств, а вовсе не к созданию отдельных законченных стихотворений. Не имея кода к дешифровке фабулы – ни какого-либо скрытого сюжета – остаётся довольствоваться лишь иллюзией провиденциальной нити. Но поддержание подобной иллюзии является залогом эпического в книге» (1, 4).

Перед нами достаточно редкий случай в поэтической практике, когда авторефлексия поэта позволяет проникнуть вглубь литературных процессов *другого* времени. Тоска по «целостным временным единствам» - примета другого жанра, поэмы, идущей на смену ЛЦ. По-видимому, протяженное во времени «созревание» книги дало свой «чудесный» эффект.

«Волшебная книга» состоит из 10 циклических контекстов разной структуры: шести двухчастных ЛЦ, двух трёхчастных и двух четырёхчастных в следующем порядке (указано количество частей, из которых состоят циклы: 4 – 2 – 3 – 2 – 2 – 2 – 2 – 4 – 3). Средний объем каждой части цикла равен 8 – 9 стихотворениям. Формальное единство циклов поэт прокомментировал в предисловии к книге, обратив внимание читателя на циклы-трилистники – структурированные фрагменты циклов, состоящие из трех стихотворений (одного короткого и двух длинных). На наш взгляд, очень значимо авторезюме: «Такой прием /структурирования циклического контекста – Т.Ж./ создаёт ощущение ступенчатости в восхождении...» (1, 5). Если первый ЛЦ «Эхо сирени» отмечен тотальной формой внутреннего упорядочения контекста через трилистники, то последующее композиционное построение циклов уходит от монополии трилистников, вынося идею восхождения на ассоциативно-образный, художественно-логический уровень. Пятый – девятый цикл маркированно начинаются с трилистников, как бы намечая пунктир необходимого движения вверх.

Как на формальном уровне обозначена «идея восхождения»? Заметим, что девятый циклический контекст не равен по своему формально-композиционному построению первому циклу: если «Эхо сирени» – это цикл с 4-хчастной структурой, то «Звёздный рыцарь», определенный автором как «тетраптих», - полициклоид, состоящий из самостоятельных ЛЦ, имеющих отдельные заглавия. В известном смысле «Волшебную книгу» можно интерпретировать как циклическую «лестницу контекстов» (А.Эткинд): трилистник – ЛЦ – макроцикл с двух-, трех-, четырехчастной структурой – тетраптих - книга циклов. Но «Волшебную книгу» завершает цикл с трехчастной структурой «Крестовина любви». По логике данной книги семантические «полномочия» последнего ЛЦ значительно уступают тетраптиху. Следовательно, завершение «Волшебной книги» контекстом с формальным показателем некоей неполноты – прием размыкания художественного пространства книги, способ создания эффекта незавершенности действия.

Признавая высокую филологическую осведомленность автора, мы тем не менее, позволим себе не согласиться с определением жанра «Волшебной книги» как «цикла циклов» (1, 5). Многократное прочтение циклов в хронологической последовательности (и вне обозначенной заданности) обнаруживает доминирующий композиционный принцип ассоциативности. Рефлексия читателя по каждому тексту выводит к одному и тому же

выводу: циклы А.Соловьева имеют сверхцель – запечатлеть уникально-неповторимую жизнь души лирического героя. Предельно субъективированные, неперебиваемые на язык логической прагматики, образы «Волшебной книги» реанимируют духовный облик субъекта поэтических переживаний – личности, отмеченной очень ярким метафорическим мышлением, оригинальным мировоззрением. Неожиданные «скачки» ассоциаций, сюжетов, образные сближения, «тонирующие» читательское внимание при чтении отдельного ЛЦ и вводящие в режим остраннения весь «книжный» контекст, есть не что иное, как выраженная верность своему индивидуально-личностному началу. И непонимание читателя в этой ситуации не свидетельство его «тугодумия», но доказательство избранности и «потусторонности» пути Поэта.

Что характерно для лирического субъекта книги? В первую очередь, высокопоэтическое метафорическое мышление. Пожалуй, ни один номинативно выдвинутый художественный образ не поддается дешифровке в биографической, исторической, культурной и других реальностях затекста. Заглавия ЛЦ, практически, не имеют предметно-образных эквивалентов в текстах циклов. Названия типа «Золотое руно», «Красные колеса», «Квадратный женьшень» и другие созданы глубоко индивидуальной ассоциацией (например:

Ты - эхо той сирени,

Что для меня цвела... («Эхо сирени»), (1, 17).

Исключением являются заголовки «Баумская роща» (это конкретное наименование топоса Алматы) и «Солнце на скале» (ср.: «На озере Дубогалинском / Я солнце нашел на скале» (1, 30).

Все заглавия циклов рождены в пределах одной системы поэтического мировидения. Переходя из контекста в контекст, номинативно актуализированные образы работают на создание художественной целостности высшего порядка – книги циклов. Поэтому «эхо сирени» звучит не только в первом цикле: «кусты сирени» (1, 34), «ветхозаветная сирень» (1, 70), «сирень, как ... лицо твоё» (1, 93), «сирени ворох снеговой» (1, 116) многократно кумулируют на себе читательское внимание в циклах «Солнце на скале», «Красные колеса», «Златая цепь», «Золотой рыцарь». Заглавие ЛЦ «Красные колеса» предуготовлено предшествующим контекстом «Солнце на скале»:

...Спадает лист под чьё-то колесо...(1, 33),

а семантика наименования «Золотое руно» получит интерпретацию только в последующем цикле «Баумская роща»:

Колыханными рессорами

Нам в паденьи помогает –

Золотое, злое, сорное

Рукоделье под ногами (1, 62).

Пантеистическое мировоззрение субъекта «Волшебной книги» четко определяет устойчивая тенденция к метафоре одухотворения. Мир птиц, насекомых, деревьев и цветов настолько укоренен в поэтических откровениях субъекта, что позволяет выходить на более конкретные предположения о мировоззрении последнего. Преобладающее количество «птичьих» метафор («в доме с ласточкиным привиденьем», «молнии секутся, как чайчи сердца», «тишина, как птеродактиль», «дни, как черные ночные птицы», «горлицю осень», «укутав муфтой кукушку» и др.); художественные сравнения с образами бабочек и других насекомых («качался дом мой, как стрекозка», «мотоцикл... как шмель», «как ласточки... ресницы», «стрекозино-легкокрылый поезд», «деревьев... сороконожки», «стрекозиными губами», «снег – как осиные гнезда») позволяют дешифровать контекст «Волшебной книги» как путь «небесных» поисков героя, конечная цель которых – обретение гармонии души. Именно в этом значении в циклах задействована семантика парности (людей, птиц, крыльев) и цельности:

В тебе самом, как на холсте, сплелись,
Свершая своей жизни круг почетный,
Те черные плащи двух мокрых птиц,
Тот красный зонтик бабочки пролетной (1, 50-51).

Интерес к образам деревьев (приоритетно – к березе) и цветов выдает другой полюс притяжения лирического героя – земное хаотичное бытие. В этом отношении хочется отметить, что появление образов неживой природы всегда оборачивается жизнеутверждающей интонацией, обнаруживая глубинную причастность субъекта «Волшебной книги» к материи реально протекающей жизни:

...Здесь качается на ремнях
Между облаком и землей
...Ослепительный березняк... (1, 10),
...остроты и шутки
тополями уходят в туман (1, 25),
...Хрупкие, как моль... (1, 57),
...Врастая в яблоневый хаос...(1, 57),
Береза солнечным перстом
Бежит по веточкам весенним...(1, 60),
Летят стволы берез... (1, 76),
...Скелетный перепляс берез...(1, 85),
...били ландышей копытца
по серебряной луне...(1, 132).

К числу ведущих сквозных художественных образов «Волшебной книги» можно отнести образы сада, женщины, дороги, музыки, осени, гор, степи, цветообразов (золотой, синий, серебряный, белый). Эти образы, переходя из цикла в цикл, имеют способность контаминировать семантические поля. Так, к примеру, с движением контекста сходятся значения наиболее часто употребляемого ценностно-оценочного эпитета «золотой» и словообраза «осень». В такие же отношения тождества вступают между собой образы яблока, гор, дерева, бабочки, зонтика, круга, дороги, а также цветосимволы «золотой» и «синий», где семантика синего цвета вбирает пространство «верх» (небо) и пространство «низ» (вершины гор с синеватым отливом), а «золотой» становится знаком, объединяющим внешний мир (вбирает в себя всю палитру осени) и внутренний жизнеутверждающий настрой героя (см. метафоричность словообразов «золото морщин», «золотые уголья», «золотой рыцарь», «солнца золотая горсть» и др.).

Если пантеизм субъекта поэтического высказывания проявляется уже в первых строках книги, то другая равнодействующая его мировоззрения проявляется постепенно, как бы нарастая к концу книги. Мы имеем в виду религиозные чувства героя. Его восторг перед жизнью природы, желание рассудочно понять неизбежность форм её проявления к концу книги обогащается иным содержанием - лирический герой вышел на умение жить единой жизнью с природой. И в этом прозрении немаловажную роль сыграла память детства, отрефлектированная взрослым сознанием. Так книжный контекст связал два мотива – детства и христианства. «Детское» сознание активно подключено автором к освоению художественной идеи «Волшебной книги» в цикле «Баумская роща»: оно стало символом полноценного растворения человеческого «я» в природном мире.

Смеялась девочка в лесах,
Лишь зубки белые блестели
Да капли пели в волосах
Холодным гребешком свирели.

С душистым клевером в венке,
Лягушку привязав за нитку,
Она домой в другой руке
Несла древесную улитку.

Большой олень по следу шел,
Чтоб только подчеркнуть в ней фею,
И вместо зонтика над нею
Голодный горбился орел (1, 58).

Сохранив способность детски-мудрого проживания жизни, вещно-одухотворенное и игровое восприятие действительности, любознательность, ожидание праздника как чуда, лирический герой смог подняться в духовном росте до самого высокого уровня метафизического прозрения. В конце книги он произносит облегченное: «Я рассекретил мир...» (1, 136).

Динамика и вектор духовного мужания героя отразились в обязательном для циклического контекста семантическом образе круга – знаковом воплощении сущности жанра ЛЦ. Идея круга рождается через осознание необходимой парности, сдвоенности жизни на земле:

... две радуги встали в саду!
...вовсе не радуги это, а раны,
не радуги вовсе, а раны любви (1, 19),
...нам сердце досталось одно на двоих (1, 33),
В тебе самом, как на холсте, сплелись,
Свершая своей жизни круг почетный,
Те черные плащи двух мокрых птиц,
Тот красный зонтик бабочки пролетной... (1, 50-51)

через необходимость проживать жизнь предельно индивидуализированно и, одновременно, уметь объективироваться от неё:

Я в сердце сентября
И на краю стареющей земли...
...Ты не измеришь жизнь-
Чертежным циркулем
Желания и жажды! (1, 16),

через понимание сложности пути к истине:

Пока, продираясь по кругу,
Я тек по альпийскому лугу... (1, 96).

Семантический спектр круга подчиняет себе содержательность образов глобуса, кольца, колеса, радуги, циркуля, яблока, бабочки, солнца («солнечный обруч»), ядра («мы стали пушечным ядром»), «желтков земли», «шаров росы» и других. Примечательно, что действия, направленные на гармонизацию отношений «человек - природа», также подчинены закономерности движения по кругу:

С увеличением солнцекратным,
Кровь земляничной кругля,
По красочным полям сохранным
Закатывается Земля... (1, 81)
или
Я люблю этот круг степенный
Поля сонного моего... (1, 99).

Все названные образы воспроизводят прежде всего идею бесконечного, замкнутого, повторяющегося движения как основу возвратно-поступательного хронотопа ЛЦ.

До сих пор, характеризуя «Волшебную книгу», мы рассматривали её с точки зрения циклический природы жанра. Но *анализ пространственно-временных отношений обязывает обратить внимание на интересный факт «перерастания» циклического контекста в книжный*, по-видимому, являющийся одним из проявлений «чудесного» в книге. И первым образом, проявившим книжное художественное пространство, стал образ города. Станным образом не обращая внимания на частые географические смещения лирического героя (из Баумской роши в парк Паркинсона, на Бродвей, в Таллин, Москву, Петербург или Павловск), на бесконечные передвижения из настоящего времени в прошлое, и наоборот, и даже отклоняя логику взросления субъекта поэтической рефлексии (вспомним, что книга собрана без учета хронологии, «спонтанно» (1, 5), читательское сознание «выбирает» информацию, согласно которой лирический герой – человек, до конца своих дней преданный Алма-Ате, городу, который в значительной степени повлиял на формирование его личности. Можно с уверенностью говорить о том, что в поэзии второй половины XX века книга А.Соловьева – редкий образец такой поэзии, которая последовательно работает на создание «алматинской поэтики» (по аналогии с петербургской поэтикой). Кодами этой сакрально-проступающей поэтики являются яблоневые сады, многочисленные роши и парки, хвойные деревья, ботанический сад, конкретная топонимика города и его окрестностей («город Зенкова», «ослепительный пик Талгар», Баумская роца, Капчагай, роца Ак-каин, речка Каратал и др.). Но репрезентативным знаком этого художественного топоса являются горы. Горы, поросшие реликтовым лесом, феноменальным образом продолжающие перспективу горизонтального и вертикального пространств, в книге А. Соловьева приобретают своё собственное, негеографическое содержание и поднимаются до уровня главной категории духовно-нравственного покоя. Именно это качество позволяет лирическому герою

Уходить в девясил и мяту,
В темно-синие льны дорог,
И разгаданное когда-то
Снова ставить – снов поперек (1, 99).

Пространственное местоположение гор «поперёк», как видим, берет на себя значение нравственной координаты:

...Эта улица на исходе,
Осененная цепью гор.
Я прислушиваюсь к свободе,
Неизмеренной до сих пор (1, 63).

Для поэтики Алма-Аты (подчеркиваем – не Алматы, но Алма-Аты 1960-х, приметы времени которой собраны памятью поэта), возрождающейся «чудесным» способом на страницах «Волшебной книги», характерна своя элегическая интонация. Разрозненное прочтение ЛЦ убеждает в наличии разных регистров настроения, но Книга как целостность высшего порядка выводит иной интонационный рисунок. Отчего в откровениях достаточно оптимистичного и способного на шутку героя доминирует элегический настрой? Подвергнув поэтической рефлексии все формы и сюжеты жизни, субъект книги (не ЛЦ!) приходит к высокой печали, к мудрости предощущения тайны бытия, перед которой бессилён человеческий разум и дух. Эта печаль – свидетельство возмужания лирического героя:

Срывал не цветы, а печати
С поросших реликтовым лесом
Гор, полных глубокой печали
О человечестве в целом (1, 96).

Наверное, именно этим качеством становящегося элегического сознания определено постоянство образа осени как времени «собираения камней» и подведения итогов:

Спилили дерево в саду,
Прозрачнее, чем наши спины,
Оно проходит на свету
Своей тоски необъяснимой (1, 106),
дороги, рождающей полноту ощущения непридуманного одиночества:

По тысячам грустных сердец
Иду я в полях одиноко (1, 104),
музыки, вводящей в состояние восторга на грани с печалью:

Жизнь – забывчивость, вычет, разброд,
И поэтому знак отрицанья
Мне поёт этот грустный рапсод,
Головёшкой луны потряся (1, 108)

и женщины – самым ярким символом единства мироздания, дающим почти физическое ощущение прикосновения к божественной тайне:

...но боюсь обжечься, как ребенок,
О белые закаты губ твоих... (1, 136).

Если в первых циклических контекстах в интонации субъекта речи печаль прорывается периодически, то к концу книги элегическая тональность берет на себя структурообразующую функцию и тревожно-настойчиво высвечивает идею книги:

Там, где берег исполнен прибоем,
Где взывает волна за волной,
В пламезарном предсердье покоя
Привяжи меня болью живой!
В той лодчонке, изгвазданной дёгтем,
В кровешном клочке бытия,
Боже мой, как под сорванным ногтем,
Биться будем всегда – ты и я! (1, 121).

Процитированные стихи позволяют увидеть ещё один, до сих пор неактуализированный библейски аллюзивный образ. Последний ЛЦ «Крестовина любви» очень активно вводит в художественный мир «Волшебной книги» религиозно-библейскую образность:

Там церкви, как раздетые мужчины,
Нисходят в ад, закрыв руками пах... (1, 126),
И лестница лианой золотой...
На землю сводит легкого Христа (1, 127),
Как молнии упавшие, зрачки
Я пуговицей к богу пришивал... (1, 127),
Я, кажется, люблю нагих людей... (1, 128)
В северную все вернулись веру,
В Иерусалим её высокий –
Киева Исакия Софьи... (1, 135) и т.д.

Примечательна корреляция христианских и детских образов:

У меня яблоко
Лежало в колыбели,
Деревянное
В облешней акварели (1, 125-126).

Те «детские» мотивы, которыми изобиловали тексты первоначальных циклов, в книжном контексте «переродились», и детски-уютный мир «пряничных сосен» и «желтеньких подсолнышков» не утратил своей прелести в элегическом видении взрослого лирического

героя, но вышел на новый уровень его понимания, когда детская простота и умение соразмеряться жизни обрели божественную ясность:

Грош цена каракулям твоим,
Если, не откладывая в ящик,
Принужденно мы добро творим... (1, 133).

Так обозначен долгий и сложный путь героя книги – от желания писать о жизни:

чернильницу неба
Перо окуну... (1, 9)
до признаний:
...истины дико просты... (1, 135)
и
Я рассекретил мир... (1, 136).

Теми же маркирующими функциями в “Волшебной книге” обладают высказывания об эпических жанрах. Сравним:

И будет день, и будет хлеб,
И эта дышащая полость
Перед тобой, как чья-то повесть
Сожженная. А новых нет (1, 9)
и
Каждый мой день – как рассказ без рассказчика,
Ты их найдешь, если я тебе дорог (1, 134).

Почему в поэтической книге появляются жанровые определения эпоса? И насколько прав сам автор, говоря в аннотации к книге только о «залогe эпического»?

Как видим, вопрос о жанровой природе «Волшебной книги» бумерангом вернулся к читателю, обнаружив непростую сущность. «Волшебная книга», как бы парадоксально ни звучало это это суждение, перерастает границы циклической жанровости и подходит к освоению романного жанра.

Действительно, первичные контексты, вошедшие в «Волшебную книгу», собраны по законам ЛЦ. Восприятию «Волшебной книги» как книги циклов способствует: 1) художественное оформление книги, выводящее на графический уровень единый для всех циклов мотив поиска Любви в ипостасях любви к дому, женщине, ребенку, природе, родине; 2) постоянно действующая точка зрения лирического героя и система сквозных художественных образов, взаимодополняющих друг друга и «сшивающих» между собой разные мотивы и ситуации; 3) пространственно-временное единство книги (действие происходит в одном и том же городском интерьере - в окружении осенних садов, парков, улиц); 4) лексико-речевая организация, в одном речепотоке синтезировавшая возвышенно-поэтическую метафорику и сленг современного человека (позырели, хиппак, кейф, гнобить), просторечия («что спереду, что сзади»), неологизмы, калькированные с иностранного языка («билдинги», «дабл'ю»), фразеологизмы («лыка не вяжешь»); 5) иерархия циклических контекстов «трилистник – ЛЦ – макроцикл – тетраптих – книга циклов», работающая на выделение главной мысли «Волшебной книги».

При явном перевесе признаков циклической организации «Волшебная книга» обладает приметамы другого рода литературы, поскольку повествует о поисках героем своего бытийного места в мире. Объем книги стихов позволяет А.Соловьеву собрать такое количество жанров, образов, ситуаций, сюжетов, что в сознании читателя художественная идея текста начинает «требовать» другого, более масштабного жанрового измерения, например, романа, основным признаком художественного мира которого – «разномирность» (М.М. Бахтин).

Полифония жанровых пространств, представленных в книге А.Соловьева, может получить наиболее завершенное осмысление в границах жанра романа, являющегося

преимущественно синтетическим. В «Волшебной книге» мы находим образцы жанра сонета («Боже, дай мне кровавые слезы...» (1, 25), «Из меня ушел самолет...» (1, 26), «К ненасытимым тучам грозовым...» (1, 59), элегии («Глаза аллеи тишь захолодила...» (1, 60), «Когда наши пальцы оцепят земную кору...» (1, 63), поэтического письма («Выздоровей, астра...» (1, 92), баллады («Он мне обещал жеребенка...» (1, 71), частушечного жанра («У речонки Каратал...» (1, 65).

В фабулярную основу «Волшебной книги» А.Соловьева положено повествование субъекта о жизни в её грандиозных масштабах и взаимосвязанности явлений. Только однажды повествователь получил персонификацию под именем «Саша» (1, 93). Герой-повествователь занят тем, что пытается понять внутреннюю логику и необходимость всей жизни. Отправной точкой его рефлексии является миг прикосновения к своей или чужой судьбе:

Чем этот день запомнится? Посмеивающейся
Прохожей – неизвестно почему
Тебе навстречу выплюнутой семечкой,
Что пахла, как девичий поцелуй –

Компанией пьянчужек мировой,
Вдруг обдающей матерком, проштрафившись –
Иль бородастым мужиком на паперти,
Орудующим плотницкой пилой? (1, 16-17).

Подавляющая часть поэтических откровений рождена памятью субъекта: «И как часть той старой войны, / Ты стоишь предо мною, мама...» (1, 21), «Полынного детства последний привет...» (1, 33), «Старинную помня привычку...» (1, 40), «И вот из детства отзвучно...» (1, 54) и др. А стихи:

Ты поверь: чужие жизни – линзы,
Чтоб смотреть на черную сирень
В изохроматическом зверинце... (1, 117)

откровенно декларируют установку на полифонизм романного восприятия книги. В сознании героя «Волшебной книги» начинает вырабатываться такая идеальная социумная модель, в которой каждый член этого Целого самодостаточен и равноценен другому «я» вне зависимости от его материального представления. Герой-повествователь на равных входит в мир малых существ, обнаруживая свойства живого Духа во всем природном мире – от стрекозы и птицы до осенних листьев:

Как-будто следя за плотвицей,
Скрывая озерность чела,
Природа серебряной птицей,
Пернатостью инка цвела... (1, 30).

На этих же условиях равенства герой «Волшебной книги» вводит в мир природы близких по духу людей и просто случайных знакомых. Так обусловлено многосюжетие книги А.Соловьева, где соединяются повествования о том, как «я увел одну юную мисс...» (1, 12), как живут «утренние пассажиры, переполнявшие трамвай» (1, 22), как «около ломбарда... продавалась... белка в колесе» (1, 32), косарь «короткую косил солому» (1, 46), о «трех веселых бабоньках» (1, 65) и многие другие. При этом героем книги часто совершаются попытки представить «чужое» сознание (потому в книге наряду с высказыванием от первого лица употребляется прямая и косвенная речь):

Вдвоем мы играли на аккордеоне,
И думалось слушающим аккордеон,
Что вовсе не воры мы, не тихони... (1, 19),
Вчера твердили: - Идол,

Пускай стихи прочтет,
А идол взял и выдал... (1, 29),
И вот из детства отзвучно
Мне кто-то говорит,
Что маленькая звездочка
За каждого горит...(1, 54)

и побудить Другого к действию (см. «Иди, послушай...» (1, 29), «Странствуйте...» (1, 61), «Не уходи» (1, 85), «Храни...» (1, 106), «Танцуй...» (1, 107).

Сюжеты, привлеченные к описанию «Волшебной книгой», выявляют диалоговый потенциал сознания лирического героя. Если последний может любоваться из кузова грузовика «рукой шофёра, щупающей ветер» (1, 29), если память его бережно хранит образ старика, некогда попросившего огоньку, или голоса поющих старух, то можно предполагать в этой книге присутствие романной субъектной организации. Важно отметить, что пути главного действующего лица и других «персонажей» книги даны на фоне конкретного времени: «В пыли полей ...пронзительный росток шестидесятых, / Осенней кукурузы вертикаль» (1, 41).

В двух последних циклах, породнив природно-земное с человеческим, субъект размышлений поднимается до познания гиперсущности Любви к Богу и Христу. Подвергая жанровой рефлексии структуру «Волшебной книги» А.Соловьева, мы обратили внимание на то, что семантический комплекс ключевого словообраза «волшебный» представлен очень скудно и редко выводится на лексико-содержательный уровень: слова-коррелянты - дивный, видения, тайна, волшба, колдовство. В частной беседе с Александром Соловьевым нам удалось выяснить, что никакой аллюзии, кроме «Глинянной книги» О.Сулейменова, автор в заглавии не предполагал. Но жанровый анализ контекста книги показал, что заглавие манифестирует потаённую, скорее всего бессознательную, установку на интерпретацию книги. Тема чуда растворена в ситуации медленного приближения к истине Любви и является своего рода глоссарием к литературно родовой сущности «Волшебной книги», кодируя тенденцию перехода книги из поэтического регистра в эпический. *«Волшебная» суть книги А.Соловьева заключается в том, что она посягнула на чуждые ей жанровые права; из множества точечных лирических высказываний она попыталась создать эпико-всеобъемлющую устойчивую картину мира.* Думается эта задача оказалась автору под силу и «Волшебная книга» А.Соловьева стала ещё одним шагом в сторону романизации литературы.

И вновь требует внимания способ завершения книжного контекста. Семантика многократных размыканий художественных миров отдельно-взятых циклов отлична от способа завершения книжного контекста. Последний ЛЦ «Крестовина любви» имеет не только циклическое, но и другое жанровое предназначение: он выводит временное бытие в пространство вне времени - в пространство вечности Христовой жизни. Такой финал также позволяет обнаружить романную временную перспективу, в которой прошлое является единственным залогом обретения будущего:

И люди вновь возносятся на стены,
Нечаянные, как цветные тени.
И держатся за стены, как слепцы,
Святые и почтенные отцы (1, 136).

Как видим, «Волшебная книга» А.Соловьева – литературное явление, которое претендует на роль знакового произведения порубежья и Новейшего времени. Выходы на новый тип мировидения, заданные в пределах «Волшебной книги», настолько корректны, что произведение до сих пор не вызвало должного интереса со стороны читающей аудитории.

«Чудеса» книги А.Соловьева предложенная интерпретация не исчерпывает, но позволяет аргументировать следующие выводы. Во-первых, циклическое мышление, активизировавшееся в поэзии А.Соловьева в 1980-1990 гг., проявило конечную цель своего существования – выход на эпически-масштабный, укорененный тип мировидения. Гетерогенная сущность циклического контекста, востребованная самой природой постмодернистской культуры, оказалась единственным способом тотального преодоления мировоззрения 1990-х с опережением на 10-20 лет и приобщения к более устойчивым ценностям грядущего времени.

Во-вторых, не повторяя предшествующих опытов создания «книжных» контекстов (например, Е.Баратынского, В.Брюсова, И.Анненского, А.Блока и других поэтов), «Волшебная книга» преодолевает дионисийское начало циклической поэзии 1980-х и строит новый тип мировидения, *обнаруживая во вновь обретенной гармонии ту меру хаоса, которая становится условием самособирания и существования новой романной картины мира*. Фрагментарность, разномирность, наличие разноречивых точек зрения, хронотоп, выводящий за пределы времени, - эти принципы по-иному организуют «волшебно»-проступающий контекст книги А.Соловьева, сближая хтонизм циклической картины мира с романским. В ситуации сопоставления жанровых моделей ЛЦ, книги циклов и романа становится очевидной возможность применения термина М.Бахтина «антисистема» ко всем названным типам контекстов. Во всех трех случаях именно это свойство построения текста является генератором пересоздания реальной действительности в художественную.

Литература:

1. Соловьев А. Волшебная книга: стихи. Алматы, 2000.

ჯანა ტოლისბაევა ციკლური ლირიკა და პოეტური ჩანაფიქრი რეზიუმე

სტატიაში განხილულია თანამედროვე ყაზახი ავტორის ა. სოლოვიოვის ლექსების „ჯადოსნური წიგნი“ და ნაჩვენებია, რომ პოეტმა შეძლო მსოფლიოს ეპიკურ-ყოველმომცველი სურათის შექმნა.

Zhanna Tolysbayeva Cycle book: cycle lyrics and epic thought Summary

The author of the article researches "Magic book" of poems of a modern Kazakhstan author A. Solovyov in the position of meta genre integrity and proves that the poet managed to create epic universal stable picture of the world from a number of lyric statements.

ნანა მაზმიშვილი
(საქართველო)

**კრეოლიზებული ტექსტების (რეკლამა) ეფექტურობის საილუმლო
კულტურათაშორისი კომუნიკაციის კონტექსტში**

ჯერ კიდევ ცოტა ხნის წინათ მეცნიერები კომუნიკაციის ძირითად ერთეულად წინადადებას თვლიდნენ, მაგრამ ტექსტის ლინგვისტიკის მკვებრმა განვითარებამ საშუალება მისცა მათ მისულიყენენ იმ დასკვნამდე, რომ ტექსტი წარმოადგენს მეტად რთულ სტრუქტურულ-სემანტიკურ წარმონაქმნს, რომელსაც აქვს შემდეგი უნივერსალური თვისებები: მთლიანობა, გამართულობა, ემოციურობა, მოდალობა, პრეცედენტულობა და ინფორმაციულობა. გარდა ამისა, ტექსტს გააჩნია მაღალი დონის ინტერპრეტაციის უნარი, საიდანაც შეიძლება უამრავი აზრის ამოღება.

ტექსტის ტიპის დადგენა ხდება გამოყენებული გამომსახველობითი ელემენტების ტიპისა და რაოდენობის მიხედვით. ტექსტის ერთ-ერთ ყველაზე ფენომენალურ სახეობას განეკუთვნება კრეოლიზებული ტექსტები, რომლებიც კომუნიკაციას ამყარებენ სხვადასხვა გამომსახველობითი ელემენტების საშუალებით. ასეთ ტექსტებს განეკუთვნება სარეკლამო ტექსტები, სადაც წამყვან როლს ინფორმაციის გადაცემაში ასრულებს ლოგო და სლოგანი, რომელთა ეფექტურობა, თავის მხრივ, დამოკიდებულია სწორად შერჩეულ სიმბოლიკასა და ფერებზე.

ტექსტის განხილვა სხვადასხვანაირია: ფსიქოლოგიური, ფსიქოლინგვისტური, ეთნოლინგვისტური, ეთნოლოგიური, სოციო-კულტურული, ფილოსოფიური, დიდაქტიკური და ა.შ. ჩვენს შემთხვევაში მოვახდენთ სარეკლამო ტექსტების ფსიქოლინგვისტური კუთხით განხილვას კულტურათშორისი კომუნიკაციის კონტექსტში. განსაკუთრებულ აქცენტს გავაკეთებთ კრეოლიზებულ ტექსტებში ფერის სწორად შერჩევის მნიშვნელობაზე სხვადასხვა კულტურის მქონე სამიზნე აუდიტორიის მოთხოვნის დაკმაყოფილების მიზნით.

მეცნიერები ასაბუთებენ, რომ ადამიანის თვალს შეუძლია აღიქვას 7 მილიონზე მეტი ფერი. ფერი ადამიანის სულიერი მდგომარეობის, გრძნობების გამოხატვის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური საშუალებაა. ფერს შეუძლია „კომუნიკაციის დამყარება ადამიანთან“, იწვევს რა სხვადასხვა ასოციაციას ადამიანში და, შესაბამისად, განაპირობებს გარკვეული რეაგირების მოხდენას ადამიანის მხრიდან.

ერთი შეხედვით, ყველა ფერი თითქოს საერთოა ყველასთვის. სინამდვილეში, ადამიანის მიერ ფერის აღქმის თავისებურება და შესაბამისი რეაგირება კონკრეტულ ფერზე განსხვავებულია. ეს განსხვავება განპირობებულია სხვადასხვა დემოგრაფიული (ასაკი, სქესი, ინტერესის სფერო), ეთნიკური და რელიგიური ფაქტორით. ყველა ეს ფაქტორი დიდ გავლენას ახდენს ჩვენ მიერ ფერის აღქმაზე და განაპირობებს თითოეული ფერის დადებით თუ უარყოფით ზემოქმედებას ადამიანის ფსიქიკაზე.

არსებობს ორი სახის – კულტურული და ინდივიდუალური ფაქტორი, რაც გადამწყვეტ როლს თამაშობს ადამიანის მიერ ფერთა აღქმაში. ინდივიდუალურ ფაქტორებს მიეკუთვნება ადამიანის ფსიქოლოგიური, ფიზიკური თუ სულიერი მდგომარეობა, განწყობა, გარემო, სქესი და სხვ. კულტურულ ფაქტორებს კი წარმოადგენს კონკრეტული ერის კულტურა, ცხოვრების თავისებურება, კულტურული ფასეულობები და მორალური ღირებულებები, ტრადიციები, წეს-ჩვეულებანი, სამყაროს აღქმის თავისებურებანი და ცხოვრების პირობები.

ყველა ქვეყანას და, შესაბამისად, კულტურას აქვს ყველაფერის მიმართ საკუთარი სიმბოლური დატვირთვა. ყველა სიმბოლოსთან შედარებით, ფერი ყველაზე უნივერსალური სიმბოლოა, რომლის დატვირთვაც მკვეთრად განსხვავებულია ყველა ერის კულტურაში და რასაც შეუძლია მანიპულირება გაუწიოს ადამიანის ემოციებსა და რეაგირებას.

ფერის მსგავსი დატვირთვა განსაკუთრებულ პრაქტიკულ მნიშვნელობას იძენს მარკეტოლოგიის სფეროში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კრეოლიზებული ტექსტების ეფექტურობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან განმსაზღვრელ ელემენტს ფერი წარმოადგენს იმდენად, რამდენადაც ფერს შეუძლია გარკვეული ზემოქმედება მოახდინოს მომხმარებლის მიერ პროდუქციის შეფასებაზე, მის მიერ პროდუქციის აღქმაზე. ეხმაურება რა ადამიანის ინსტიქტებს და იწვევს გარკვეული სახის ასოციაციების წარმოშობას, ფერი განაპირობებს მომხმარებლის რეაქციას პროდუქციის მიმართ. იმისათვის, რომ მომხმარებელმა მოახდინოს სასურველი რეაქცია პროდუქციაზე, მარკეტოლოგმა უნდა იცოდეს კონკრეტული სამიზნე მომხმარებლის პროფილის კულტურაში ფერის აღქმის თავისებურებანი. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ შემთხვევაში შედარებით მარტივია მარკეტინგული საქმიანობის წარმართვა ერთი კულტურის მატარებელ მომხმარებელთა სამიზნე ჯგუფის ფარგლებში, კერძოდ, კი მშობლიური ენის მატარებელი აუდიტორიის კულტურის სფეროში იმდენად, რამდენადაც მარკეტოლოგი სხვა ერების კულტურასთან შედარებით კარგად ერკვევა მშობლიური ენის კულტურულ ნიუანსებში, უპირატესობებში კონკრეტულ ფერთა მიმართ. სხვა შემთხვევაში, პროდუქციის სხვადასხვა კულტურულ სივრცეში რეკლამირებისას, სასურველი ეფექტის მოხდენისა და მომხმარებელთა დადებითი რეაგირების უზრუნველყოფისთვის, მარკეტოლოგებმა უნდა იცოდნენ სხვადასხვა კულტურის მატარებელი ხალხის დამოკიდებულება ფერების მიმართ, კონკრეტული ფერის მიერ გამოწვეული ემოცია და ასოციაცია სხვადასხვა ეროვნების მომხმარებელში.

თეთრი ფერი, მაგალითად, ქართულ კულტურაში ასოცირდება სინათლესთან, სიახლესთან და იწვევს დადებით რეაგირებას რეციპიენტის მხრიდან. ქართული კულტურის მსგავსად, თეთრი ფერი წარმოადგენს ბედნიერებისა და სიწმინდის სიმბოლოს ავსტრალიელი ხალხის კულტურაში, ახალ ზელანდიასა და ამერიკაში. აღმოსავლეთ აზიაში კი თეთრი ფერი სიცოცხლის დასასრულისა და გლოვის სიმბოლოა.

ამერიკული ბრენდების სარეკლამო ტექსტებში ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ფერი არის ლურჯი ფერი, რომელიც ასოცირდება სითბოსა და სიღამაზესთან ნიდერლანდებშიც. თუმცა, იგივე ფერი უარყოფით რეაგირებას იწვევს შედეგებში, ირანელებსა და ინდოელებში იმდენად, რამდენადაც ლურჯი მიჩნეული არის ცივ ფერად შვედურ კულტურაში, იგივე ფერი ასოცირდება სიკვდილთან ირანულ და სიღარიბესთან - ინდურ კულტურაში.

საინტერესოა მწვანე ფერის დატვირთვა კრეოლიზებულ ტექსტებში. მწვანე ფერი ასოცირდება სიახლესთან, ხალისსა და წარმატებასთან ევროპულ კულტურაში. ამის მაგალითს წარმოადგენს კომპანია ვისოლის სარეკლამო ტექსტებში მწვანე ფერის ჭარბი გამოყენება. დადებითი დატვირთვა აქვს მწვანე ფერს იაპონიასა და ჩინეთში, თუმცა, იგივე ფერი ასოცირდება ავადმყოფობასთან მაღალიზიაში.

კრეოლიზებულ ტექსტებში გამოყენებულ ყველაზე ჭარბ ფერს წარმოადგენს წითელი ფერი, რომელიც ძალიან ბევრ კულტურაში დადებით ემოციებს იწვევს და ენერჯისა და სტიმულის მომცემია. იგივე წითელი ფერი ასოცირდება სიყვარულსა და ბედნიერებასთან იაპონიასა და ჩინეთში. ამ ქვეყნების ხალხისგან

განსხვავებით, ნიგერიელები და გერმანელები წითელ ფერს უბედურებასა და უიღბლობასთან აკავშირებენ.

საინტერესოა ყვითელი ფერის როლი სხვადასხვა კულტურულ არეალში შექმნილ კრეოლიზებულ ტექსტებში. ყვითელი ფერი ასოცირდება სითბოსა და ძალასთან საფრანგეთსა და გერმანიაში. ცნობილი გერმანული საკონსულტაციო მომსახურების კომპანიის “MACS and consulting services” ლოგო ყვითელი ფერისაა. დადებით ემოციებს იწვევს ყვითელი ფერი ჩინელებში, რომელთა კულტურაშიც ეს ფერი ასოცირდება ბედნიერებასა და კარგ გამოვლებასთან. რუსეთში კი ყვითელი ასოცირდება შურთან.

ზემოთ მოცემული ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ ფერი კრეოლიზებული ტექსტების უმნიშვნელოვანესი და მარკეტინგული საქმიანობის ერთ-ერთი ინტეგრირებული ელემენტია, რასაც შეუძლია შეცვალოს ადამიანის ხასიათი, ემოციები და განწყობა, მანიპულირება გაუწიოს ფერის აღქმის პროცესს და დაეხმაროს კომპანიას საკუთარი პოზიციის გამყარებასა და კონკურენტი კომპანიებისგან განსხვავებული იმიჯის შენარჩუნებაში, ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კორპორატიული იდენტურობის შექმნაში. აქედან გამომდინარე, კონკრეტული ფერის გამოყენება ნებისმიერ ბრენდში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. ბევრი ცნობილი ბრენდი უკვე დამკვიდრებულია თავისი რჩეული ფერით. მაგალითად, ბრენდი BP (ბრიტიშ პეტროლიუმი) მწვანე ფერით გამოირჩევა სხვა ბრენდებისგან; ბრენდის Kodak რჩეულ ფერს კი ყვითელი ფერი წარმოადგენს. ასევე შემთხვევაში ფერი, როგორც კრეოლიზებული ტექსტის ელემენტი, ლოგოსთან ერთად სრულფასოვანი კომუნიკაციის დამყარების საშუალებაა. ხშირ შემთხვევაში, როდესაც მომხმარებელს არა აქვს პროდუქციის შეძენის კონკრეტული მოტივაცია ან ვერ აფასებს სათანადოდ მას, გადაწყვეტილების მისაღებად ის მიმართავს ინსტიქტის დონეზე განვითარებულ ისეთ ღირებულებებსა და ფასეულობებს, როგორცაა გარეგნობა ან ფერი.

განსაკუთრებით დიდი დატვირთვა აქვს ფერს ისეთ ქვეყნებში, სადაც სიმბოლიზში გავრცელებულ მოვლენას წარმოადგენს.

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში დიდი მნიშვნელობა აქვს კრეოლიზებული ტექსტების ნაირსახეობის, კერძოდ, სარეკლამო ტექსტების სხვადასხვა კულტურულ სივრცეში ეფექტიანობის მთავარი გასაღების ცოდნას. მსგავსი ტექსტის ეფექტურობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი კი სწორად შერჩეული ფერია.

ხშირად საერთაშორისო ბრენდის პოპულარიზაციის მცდელობას არ მოყვება სასურველი შედეგები, რის მიზეზსაც წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ მომხმარებელი ვერ იგებს კრეოლიზებული ტექსტის ვერბალური ნაწილის მნიშვნელობას, კულტურულ ნიუანსებს და, შესაბამისად, არ ინტერესდება პროდუქციით. ასეთ შემთხვევაში გადამწყვეტ როლს საერთაშორისო ბრენდის სწრაფად და ეფექტურად პოპულარიზაციაში კრეოლიზებული ტექსტის არავერბალური მხარე, სწორად შერჩეული ფერი თამაშობს. აქედან გამომდინარე, მარკეტოლოგებმა აუცილებლად უნდა იცოდნენ, რომ ფერს არა აქვს უნივერსალური მნიშვნელობა და, შესაბამისად, არ იწვევს უნივერსალურ ასოციაციებს. მარკეტოლოგმა უნდა იცოდეს და გაითვალისწინოს ყოველი ფერის დატვირთვა მომხმარებელთა სამიზნე ჯგუფის კულტურაში და მოახდინოს კონკრეტულ კრეოლიზებულ ტექსტში ფერის შესაბამისად შეცვლა და სამიზნე აუდიტორიის ინტერესებსა და გამოვლებებთან მისადაგება.

ლიტერატურა:

1. Kaufman R. Strategic planning: An organization guide. Sage Publications. 1991.
2. Asad T. The Concept of Cultural Translation in British Social Anthropology. University of California Press. 1986.
3. Christiane Nord. Text analysis in Translation Theory. Methodology and Didactic Application of Model for Translation-oriented analysis. Amsterdam-New York. 2005.

Nana Mazmishvili
Secret of Effectiveness of Creolized Texts (Advertisements/Commercials)
in Cross-Cultural Communication
Summary

The paper deals with the analysis of psychological effects of color in a cross – cultural context.

In the current process of globalization the most important role in successful marketing activities is played by the correctly chosen color in the creolized texts which among other types of texts comprise advertisements for products. Proper knowledge on the specific attitude of the target society towards every color is the main condition for brand popularization and implementation of the effective communication by the creolized texts.

ნანა მამიშვილი
Секрет эффективности креализованных текстов (рекламы) в
контексте межкультурной коммуникации
Резюме

В статье анализируется психологическое воздействие цвета в межкультурном контексте.

В условиях современной глобализации, для правильного проведения маркетинга особенно важен правильный выбор цвета в креолизированных текстах, одной из разновидностью которых - рекламное объявление. Одним из главных условий для успешной популяризации брендов и эффективной коммуникации креолизованных текстов является знание того, как воспринимает каждый цвет целевая аудитория, принадлежащая к той или иной культуре.

მადონა შელია
(საქართველო)

ინგლისური ენის რიტმის თავისებურებაანი

70 წელზე მეტია მეცნიერები ცდილობენ აღწერონ ის რიტმული შთაბეჭდილება, რომელსაც გადმოსცემს ენა. ამ შთაბეჭდილების გადმოსაცემად იყენებენ ისეთ გამონათქვამებს, როგორებიცაა: “უეცარი დარტყმა” (“bouncing”), “გულის პულსაცია” (“heartbeat”), “მორზეს ანბანის მსგავსი” (“morse-code like”), “სტაკატო” (“staccato”), “ტყვიამფრქვევის მსგავსი” (“machine-gun like”), “დოლზე დაკრა” (“pattering”), “დაკაკუნება” (“rat-a-rat”) და სხვ.

ინგლისურ ფონეტიკურ ლიტერატურაში საკითხი რიტმისა და მასთან დაკავშირებული ინტონაციის შესახებ პირველად არის გაშუქებული წიგნში – „Handbook of English Intonation“ (1). ამ ნაშრომის მიხედვით, აზრობრივი ჯგუფი ინგლისურ ენაში წარმოადგენს სიტყვათა ჯგუფს, რომელიც გამოხატავს მეტად ან ნაკლებად ერთიან აზრობრივ მთლიანობას შესაბამისი დასრულებული მელოდიური სურათით (ანუ დაბლებით ან ამაღლებით დასრულებულს).

ინგლისური სინტაგმის რიტმული წყობა არ შემოიფარგლება ხანგრძლივობის მხრივ მეტ-ნაკლებად თანაბარი ინტერვალებით მახვილიანი სიტყვების ხმამაღლობის მწვერვალებს შორის; ასეთ მწვერვალებს შორის მოთავსებული უმახვილო სიტყვები აზრობრივი კავშირების შესაბამისად (ასევე გარკვეული საწარმოთქმო პირობების გამო), ერთვის მომდევნო მახვილიან სიტყვას და მასთან ერთად წარმოქმნის რიტმულ ერთეულებს, რიტმულ ჯგუფებს. სინტაგმა, რომელსაც მხოლოდ ერთი მახვილიანი სიტყვა აქვს, სწორედ ამ მიზეზით ერთ რიტმულ ჯგუფს ქმნის. სინტაგმა, რომელშიც რამდენიმე მახვილიანი სიტყვაა, შეიძლება შედგებოდეს ორი ან მეტი ასეთი ჯგუფისაგან (თუკი მახვილიან სიტყვებს შორის არის უმახვილო სიტყვებიც).

ერთი რიტმული ჯგუფი არ გამოიყოფა მეორისაგან პაუზით ერთი სინტაგმის შიგნით; გადასვლა ერთი რიტმული ჯგუფიდან მეორისაკენ არტიკულატორულ-აკუსტიკური მხრივ, პირველ ყოვლისა, ვლინდება ცვლილებებით ხმისმიერი ტონის მოძრაობაში, მელოდიკაში და ასევე არტიკულაციის დაძაბულობის განსხვავებული განაწილებით (მაგრამ მარცვალთა გადანაწილების გარეშე), რაც შეიძლება აისახოს ბგერათა ხანგრძლივობაში, მათი ხმამაღლობის გაძლიერებასა ან შესუსტებაში.

ცხადია, რომ სინტაგმის რიტმული სურათი საინტერესოა არა მარტო თეორიული თვალსაზრისით, არამედ მნიშვნელოვანია პრაქტიკულ კურსშიც, განსაკუთრებით, მზა გამოთქმების, ხშირად ხმარებული საყოველთაო ფრაზების სწორად წარმოთქმისათვის; შეიძლება იცოდეს ბგერების სწორად წარმოთქმა, მაგრამ მაინც არ გქონდეს „ინგლისური აქცენტი“, თუკი არ დაიცავ ინგლისური ენის რიტმულ (ისევე როგორც სხვა) ნორმებს. მონოფთონგებისა და დიფთონგების ისტორიული სიგრძე გარკვეულწილად შეიძლება ზემოქმედებდეს სინტაგმის რიტმულ სურათზე. ამავე დროს მახვილიანი მარცვლების დროის მეტ-ნაკლებად თანაბარი შუალედების შემდეგ წარმოთქმის ტენდენცია ზემოქმედებს ხმოვნების ხანგრძლივობაზე (გარკვეულწილად თანხმოვნებისაზეც, უფრო სწორად – მათ შენაერთებზეც). ხმოვნების ხანგრძლივობის შეცვლას რიტმის გავლენით ხმოვნების რიტმული სიგრძე ეწოდება. აუცილებელია ინგლისური ენის სწავლებისას ყურადღების მიპყრობა ხმოვანთა რიტმული სიგრძეზე; ხმოვანთა ხანგრძლივობის გაგრძელება ან დამოკლება, რომელიც არ არის განპირობებული რიტმითა და პოზიციით, შესამჩნევად დაამახინჯებს ინგლისური მეტყველების ჟღერადობას. სინტაგმა, ისევე როგორც სიტყვა, არ წარმო-

ადგენს ხარისხობრივად ან რაოდენობრივად თითქოსდა არაცვალებადი ბგერითი ერთეულების უბრალო ჯამს.

სინტაგმაში მახვილიანი მარცვლების უმახვილო მარცვლებთან მონაცვლეობის რიტმული ტენდენცია ორმარცვლიან სიტყვებში, განსაკუთრებით მაშინ, თუკი ისინი ახლოს მისდევენ ერთიმეორეს, იწვევს ერთ-ერთი მათგანის დაკარგვას. მაგალითად:

He is 'fifteen 'years 'old. He is 'just fif'teen.

She is a 'good-looking 'girl. She is 'quite good-'looking.

რიტმის გაკლენით სიტყვები ორი ძლიერი მახვილით და სიტყვები მთავარი და მეორეხარისხოვანი მახვილებით ცვლილებებს განიცდის. მაგალითად, პირველი მახვილიანი მარცვალი კარგავს თავის მახვილს, თუკი მას წინ უსწრებს მახვილიანი სიტყვა და ბოლო მახვილიანი მარცვალი კარგავს თავის მახვილს, თუკი მას უშუალოდ მოჰყვება მახვილიანი სიტყვა.

ამგვარად, ზედსართავი old-fashioned, რომელიც ცალკე ორი მახვილით წარმოითქმის ['ʒʊld'fɔʊnd], გამოთქმაში too old-fashioned წარმოითქმის როგორც: ['tu:ʒʊld'fɔʊnd], გამოთქმაში an old-fashioned hat წარმოითქმის, როგორც: [ʌn 'ʒʊldfɔʊnd 'hɒt]. სხვა მაგალითები: ||modifi'cation – 'this modifi'cation; 'un'known – an 'unknown 'writer – 'quite un'known; e|xami'nation – a 'hard exami'nation; 'pre'paid – a 'prepaid 'telegram; ||Pica'dilly – 'Piccadilly 'circus; to 'take 'off – 'take it 'off – 'take your 'hat. ეს წესი ვრცელდება ზმნებზე, რომლებიც შედგება ზმნისა და ზმნიზედისაგან, ამასთან, ზმნიზედა კარგავს თავის მახვილს, თუკი მას უშუალოდ წინ უძღვის მახვილიანი სიტყვა. ამგვარად, ზმნა to put on, რომელიც ცალკე წარმოითქმის ორი მახვილით, სახელდობრ ['pʊt 'ʌn] წინადადებაში put your hat on წარმოითქმის როგორც: ['pʊt jʌ 'hɒt ʌn], კარგავს რა თავის მახვილს ზმნიზედაზე on, რომელსაც წინ უძღვის მახვილიანი სიტყვა hat. თუმცა გამოთქმა put it on გამოითქმის როგორც ['pʊt ɪt 'ʌn]. აქ ზმნიზედაზე მოდის მახვილი, ვინაიდან მას წინ უსწრებს უმახვილო ნაცვალსახელი.

გაბმული ინგლისური მეტყველება შედგება რამდენიმე ტონალური ჯგუფისაგან, თითოეული ჯგუფი კი თითო მახვილიან მარცვალს შეიცავს. მახვილიანი მარცვლები დროის დაახლოებით თანაბარ ინტერვალებში გეხვდება. მახვილისა და დროის ურთიერთობის შედეგია რიტმი. რიტმის უქონლობა მეტყველებას ძნელად აღსაქმელს ხდის. მახვილი ინგლისურ წინადადებაში ერთი და იგივე დროის ინტერვალის შემდეგ მეორდება. მაგალითად, წინადადებაში 'Mary'll buy a 'coat or something to pro'tect you from the 'cold 4 მახვილიანი მარცვალია. ამ მაგალითში არის 4 რიტმული ჯგუფი და ყველა მათგანში არის უმახვილო მარცვალითა სხვადასხვა რაოდენობა (პირველ ჯგუფში – სამი, მეორეში – ხუთი, მესამეში – სამი). უმახვილო მარცვლების რაოდენობა მახვილიან მარცვლებს შორის ყოველთვის ცვალებადია. თუკი ინგლისურ სინტაგმაში სამი (ან მეტი) მახვილია, ადვილად შეიძლება შევამჩნიოთ სინტაგმის მახვილიანი მარცვლების რიტმულად წარმოთქმის ტენდენცია დროის მეტ-ნაკლებად თანაბარი შუალედების შემდეგ.

ინგლისური ენის რიტმი ერთი და იმავე ინტერვალის შენარჩუნებაა მახვილიან მარცვლებს შორის. მნიშვნელობა არა აქვს უმახვილო მარცვლების რაოდენობას, ვინაიდან, რაც უფრო მეტია უმახვილო მარცვალი, მით უფრო სწრაფად ხდება მათი წარმოთქმა. მახვილიანი მარცვლები უმახვილო მარცვლებთან ერთად ქმნის რიტმულ ჯგუფს. იმისათვის, რომ ინტერვალები იყოს ერთნაირი, უნდა ვეცადოთ, უმახვილო მარცვლები მივამაგროთ მახვილიანს და წარმოუთქვათ მახვილიანთან ერთად. ინგლისურ ენას მახვილზე აგებული რიტმი ახასიათებს. ქართულ ენაში რიტმი არ არის დამოკიდებული მახვილზე, არამედ დამოკიდებულია მარცვლებზე, მიუხედავად

იმისა, მახვილიანია თუ არა ეს მარცვლები. ქართულ ენას აქვს მარცვალზე აგებული რიტმი. ინგლისური ენის შემსწავლელმა ქართველებმა უნდა ივარჯიშონ რიტმული ჯგუფების წარმოთქმაში, არასოდეს არ უნდა წარმოთქვან მახვილით მოკლე სიტყვა, არამედ ყოველთვის უნდა მიამაგრონ ის წინა მახვილიანს. მაგალითად, I'm **'here** – I was **'here** – I was in **'here**; she's **'home** – she's at **'home** – but she's at **'home**; they **'work** – they can **'work** – they were at **'work**; **'drink** – **'drinking** – **'drinking** it; **'meet** – **'meeting** – **'meeting** them; **'cheaper** **'fares** – **'cheap** **'affairs**; he **'plays** **'very** **'well** – he is **'playing** **'very** **'well** – he is **'playing** it **'very** **'well**.

ინგლისურ ენაში რეალურად არსებული რიტმული ტენდენცია არ აღნიშნავს ინტერვალების აბსოლუტურ, მექანიკურ თანაბარზომიერებას სინტაგმის მახვილიანი მარცვლების ხმამაღლობის მწვერვალებს შორის. ხანგრძლივობის მერყეობა შესაძლოა გამოწვეული იყოს აზრობრივი მიზეზებით, ემოციურობით. ასე მაგალითად, რამდენიმე მახვილიანი სიტყვის რიგში ინტერვალის შემცირებას ორი მეზობლად მდებარე სიტყვის მწვერვალებს შორის შეუძლია უფრო ძლიერად გამოკვეთოს მეორე სიტყვა. ინტერვალების თანაბარზომიერების მერყეობა შესაძლოა გამოწვეული იყოს გარკვეულწილად ორ მწვერვალს შორის მოთავსებული უმახვილო მარცვლების რაოდენობით, ხმოვნების (გრძელი და მოკლე) განსხვავებული შედგენილობით, ასევე თანხმოვნების შეჯგუფებით ანდა მარცვალთა თანხმოვნების არსებობით სიტყვათა შეპირისპირების ადგილზე.

თანაბარი დროითი ინტერვალების შენარჩუნება ყოველთვის ვერ ხერხდება. მაგრამ არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ინგლისური ენის მელოდიურობა და ხიბლი მის რიტმში ძვეს და ნიადაგ უნდა ვეცადოთ ჩვენი მეტყველება რიტმული იყოს.

მახვილზე აგებული რიტმი აქვს ინგლისურ, რუსულ, არაბულ, პორტუგალიურ, შვედურ, გერმანულ, ტაილანდურ ენებს. მარცვალზე აგებული რიტმი – ქართულ, ფრანგულ, ბერძნულ, იტალიურ, ესპანურ, ინდონეზიურ ენებს, ჰინდის. დ. კრისტალის (Cristal, D) (2) აზრით, მარცვალზე აგებული რიტმი მსოფლიოს ენებს შორის ყველაზე გავრცელებული უნდა იყოს. თუმცა, ერთი და იგივე ენის შიგნით შეიძლება იყოს როგორც მარცვალზე აგებული, ასევე მახვილზე აგებული რიტმი სხვადასხვა ხარისხით. მაგალითად, ლინგვისტ პ. როუჩის (Roach, P) (5) აზრით, რაც უფრო ფორმალურია მეტყველება, მით უფრო რიტმულია იგი. არ არსებობს ენა, რომელსაც მთლიანად მახვილზე, ან მთლიანად მარცვალზე აგებული რიტმი ჰქონდეს. ყველა ენაში არის ორივე რიტმი და მოლაპარაკეს სხვადასხვა გარემოებაში თუ კონტექსტში სხვადასხვა რიტმი აქვს. ლინგვისტი კ. პაიკი (Pike, K) (4) დასაშვებად მიიჩნევდა ორივე ტიპის რიტმის არსებობას ინგლისურ ენაში. დ. კრისტალი (2) თვლის, რომ ინგლისურ ენაში არის მახვილზე აგებული რიტმი, მარცვალზე აგებული რიტმის შედარებით იშვიათი გამოყენებით. მისი აზრით, ინგლისურ ენაში 500 წლის განმავლობაში დამკვიდრებული იყო მახვილზე აგებული რიტმი, ხოლო უფრო ადრეული წლების ინგლისური ენის რიტმის შესახებ არაფერია ცნობილი, თუმცა, მას მიაჩნია, რომ ასეთ ენას ადრე უნდა ჰქონოდა მარცვალზე აგებული რიტმი.

მარცვალზე აგებული რიტმი ითვლება ნაკლებად პრესტიჟულ მოდელად, თუმცა, არის ნიშნები მისი პოზიციების განმტკიცებისა. 1996 წლისათვის 400 მილიონზე ნაკლები ადამიანი საუბრობდა მახვილზე აგებული რიტმის ინგლისურით, ხოლო მარცვალზე აგებული ინგლისურით – 350 მილიონი. მაგრამ ტენდენციები ისეთია, რომ დაახლოებით 50 წელიწადში მარცვალზე აგებული რიტმის მქონე ინგლისურით მოლაპარაკეთა რიცხვი 50%-ით დაგააჭარბებს მახვილზე აგებული ინგლისურით მოლაპარაკეთა რიცხვს. ვინაიდან მსოფლიოში არის დიდი რაოდენობა ინგლისურ ენაზე მოლაპარაკე უცხოელებისა, რომელთა მშობლიურ ენას აქვს მარცვალზე აგებული რიტმი, მალე ვარიანტი ენისა, რომელსაც ექნება მახვილზე აგებული რიტ-

მი, უმცირესობაში აღმოჩნდება. არის ბევრი შემთხვევა, როდესაც სტუდენტებს, რომელთა მშობლიურ ენას აქვს მარცვალზე აგებული რიტმი, ასწავლიან მასწავლებლები, რომელთა სალაპარაკო ინგლისურს ასევე მარცვალზე აგებული რიტმი ახასიათებს. ასეთ სტუდენტებს აქვთ ერთობ მცირე შანსი, მოუსმინონ ინგლისურს მახვილზე აგებული რიტმით. ამჟამად სიტუაცია ცვლილებების პროცესშია, ამიტომ დ. კრისტალის (3) აზრით, ნაკლებად უნდა წავახალისოთ მარცვალზე აგებული რიტმის ნორმების სწავლება, ტრადიციულად რომ გვხვდება მეორე ენის სწავლების პედაგოგიურ მოდელებში.

შეცვლის თუ არა მახვილზე აგებული რიტმი მარცვალზე აგებულ რიტმს, ან პირიქით, ძნელი სათქმელია. არის შესაძლებელი მესამე ვარიანტიც: შემსწავლელი კომპეტენტური გახდება ორივე ტიპის მეტყველებაში, გამოიყენებს რა მარცვალზე აგებულ რიტმს ადგილობრივ მეტყველებაში და საერთაშორისო კომუნიკაციის დროს კი მახვილზე აგებულ რიტმზე გადაერთვება. რიტმი მეტყველების მუდმივი მახასიათებელია მოლაპარაკის ნაციონალური იდენტიფიკაციისთვის, ის გაცილებით უფრო თვალსაჩინო საშუალებაა, ვიდრე მეტყველების სტილის სხვა მარკერები. ამიტომაც მიუხედავად მისი ფონეტიკური ბაზისა, მისი სოციოლინგვისტური მომავალი გარანტირებული ჩანს.

ლიტერატურა:

1. Armstrong, L.E., Ward, I.C. Handbook of English Intonation. Teubner, Leipzig, and Heffer, Cambridge. 1931.
2. Cristal, D. Prosodic Systems and Intonation in English. Cambridge University Press. 1996.
3. Ladefoget, Peter. A Course in Phonetics. Un. of California. 2008.
4. Pike, K.L. The Intonation of English. University of Michigan press. 2007.
5. Roach, Peter. English Phonetics and Phonology. Cambridge University Press. 1996.

Madona Shelia Rhythmic Peculiarities of the English Language Summary

English rhythm is the regular alternation of stressed and unstressed syllables at certain intervals of time. All the unstressed syllables are attached to the previous stressed syllables and are pronounced together with them. The greater is the number of unstressed syllables the quicker they are pronounced. Rhythm is so typical of an English phrase that the incorrect use of rhythm betrays the non-English origin of a speaker even in case of correct pronunciation. English, German, Russian, Portuguese, Arabic languages have a stressed-timed rhythm, Georgian, French, Italian, Spanish, Greek, Indonesian languages have a syllable-time rhythm.

Мадона Шелия
Особенности ритма английского языка
Резюме

Ритм английского языка – сохранение одного и того же интервала между ударными слогами. Не имеет значение количество безударных слогов, поскольку, чем больше безударных слогов, тем быстрее происходит их произношение. Для того чтобы интервалы были идентичны, безударные слоги следует присоединить к ударным слогам и произносить вместе с ударными. Мелодичность английского языка определяется его ритмом, поэтому наша речь непременно должна быть ритмичной. Для английского, немецкого, русского и португальского языков характерен ритм обусловленный ударением, а для грузинского, французского, итальянского, испанского, греческого и индонезийского – слогом.

იგორ კეკელია
(საქართველო)

**ხობისწყლისა და ჭანისწყლის ხეობების ისტორიული
გეოგრაფია ვახუშტი ბაბრათიონის ნააზრევში**

XVIII საუკუნის გამოჩენილი მეცნიერისა და სახელმწიფო მოღვაწის – ვახუშტი ბაბრათიონის ნააზრევი მნიშვნელოვან საგანძურს წარმოადგენს ქართული კულტურისა და მეცნიერების ისტორიაში. შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიულ-გეოგრაფიული და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის საფუძვლიანი შესწავლის საქმეში ფასდაუდებელია მისი ძირითადი, პირად დაკვირვებებსა და საისტორიო წყაროების შესწავლაზე დაფუძნებული ნაშრომი – „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ და მისივე კარტოგრაფიული მემკვიდრეობა.

ვახუშტი თანმიმდევრულად განიხილავს ერთიანი საქართველოს დაშლის შემდეგ (XVს. II ნახევარი) წარმოქმნილ სამეფო-სამთავროებს, იძლევა გეოგრაფიულ დახასიათებასა და ისტორიული წარსულის აღწერას.

სახელოვანი მეცნიერის ნაშრომში მოცემულია საქართველოს სხვადასხვა მხარის აღწერა ადგილთა ბუნებრივი თანმიმდევრობისა (ხეობები, ისტორიულ-გეოგრაფიული პროვინციები...) და სამხედრო-პოლიტიკური დანაწილების (საერისთავოები, სასპასპეტოები, სადროშოები...) შესაბამისად. ნაშრომის ერთ-ერთი თავია „აღწერა ეგრისის ქვეყანისა, ანუ აფხაზეთისა, ანუ იმერეთისა“, რაც, თავის მხრივ, იყოფა რამდენიმე ქვეთავად. საქართველოს ამ ნაწილის (განსაკუთრებით აფხაზეთის, ოდიშის, გურიის, სვანეთის) ვახუშტისეული აღწერილობა ნაკლებად ზუსტი და სქემატურია, რასაც განაპირობებდა ის გარემოება, რომ იმ დროის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარების გამო ვახუშტის არ შეეძლო საქართველოს ყველა კუთხეში კვლევითი საქმიანობის თანაბრად წარმართვა. ამასთანავე, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ნაკლებად შესწავლილი მხარეების აღწერა ვახუშტის, სავარაუდოდ, ისტორიულ და ლიტერატურულ წყაროებზე დაყრდნობით უნდა ეწარმოებინა.

ფრიად მნიშვნელოვანია ვახუშტის მიერ 1735 და 1745 წლებში შედგენილი გეოგრაფიული ატლასები, საქართველოსა და მის მეზობლად მდებარე და საქართველოს ცალკეული ნაწილების გამომსახველი რუკებით. მეცნიერს ამ რუკებზე გამოუსახავს ქვეყნის ისტორიულ-გეოგრაფიული მხარეები, დასახლებული პუნქტები, რელიეფი, ჰიდროგრაფიული ქსელი (მდინარეები, ტბები, ჭაობები, ვოკლუზები, მინერალური წყაროები) და ოროგრაფიული ერთეულები (ქედები, ბორცვები, ვაკეები, ხეობები, მწვერვალები...).

ამჟამად განვიხილავთ ხობისწყლისა და ჭანისწყლის ხეობების ისტორიულ გეოგრაფიას, ვახუშტის ნაშრომისა და მის მიერ შედგენილ რუკათა, ასევე სხვა წერილობითი წყაროების მონაცემების გათვალისწინებით.

უნაგირას მთასა და ჭანისწყალს შორის მდებარე ტერიტორიას ვახუშტი ასე აღწერს: „ხოლო ისუღეთს, ტეხურის შესადინარს ქვეით, სადაცა ერთვის რიონი ზღვას, აქა არს ფოთი. და ამ ფოთის ჩდილოთ კერძ შესდის ზღვას ხორგისწყალი. მოიგო სახელი დაბის ხორგისაგან, ზღვის კიდესა ზედა შენისა, სადაცა არს სასახლე აფხაზთა კათალიკოზისა. გამოსდის მასვე წინხსენებულს კავკასს და მოდის აღმოსავლიდამ დასავლეთად. ამავე წყალზედ, მთის ძირში, უნაგირას ჩდილოთ, არს ციხე ჭაქვითი და სასახლე დადიანისა. ხოლო ამ წყლის ჩდილოთ, მთის ძირს, ველსა ზედა არს ხეთას ციხე და სასახლე დადიანისა“.

ვახუშტის მიერ შედგენილ რუკაზე დაბის პირობითი ნიშნით ფოთი აღნიშნულია რიონ-ტეხურის შესართავის დასავლეთით, ოდიშ-გურიის საზღვარზე, მდ. რიონის ნაპირას. ამიტომ ვახუშტი სწორია, როცა წერს: ფოთი მდებარეობს სწორედ იქ, „სადაც ერთვის რიონი ზღვას“.

მდ. ხობისწყალი სათავეს იღებს სოფ. მუხურში (ჩხოროწყუს რ.), ზ. დ. 2326 მ-ზე, ეგრისის ქედის სამხრეთ კალთაზე და წარმოადგენს ჩხოროწყუსა და ხობის რაიონების მთავარ საწყლონო არტერიას. მდინარის სიგრძე 150 კმ-ია, აუზის ფართობი – 1340 კმ. მთავარი შენაკადებია ოჩხომური, ჭანისწყალი და ზანაძეა. ჰიდრონიმის ადგილობრივ, არაოფიციალურ ვარიანტებად გავრცელებულია **ხობწყარი** და **ხობწყარი**, რასაც ადასტურებს ჩხოროწყუსა და ხობის რაიონების ტოპონიმიური მასალაც. მაგალითად, მთა-საძოვარს ეგრისის ქედზე **ხობწყარიშდუღი//ხობწყარიშდუღი** ეწოდება, რაც ხობისწყლის სათავეს წარმოადგენს; ჭალა-სახნავს ხობისწყლისა და ლანჯონიშ ღალის შესართავთან **ხობწყარიშ ჭალე** ჰქვია (კირცხი, ოჩხომური); სოფ. ახუთში, ლეგერსამეში მდებარეობს ღრმა ხევი, სადაც გაედინება ციის მარჯვენა შენაკადი სქვერია(შ)ღალუ. ამ ხევს **ხობუ//ხობი** ეწოდება. ხობის მონასტრის ეზო **ხობმინდორიად//ხობმინდორიაშ** კირღედ იწოდება. აქვეა წყარო **ხობმინდორიაშ წყურგილეს//მონასტერიშ** წყურგილეს სახელწოდებით. ტბორს ხობისწყლის მარცხენა ნაპირზე, ახალსოფლის თემის საშონიოს უბანში **ხობწყარიშ გილნახოფას** „ხობისწყლის განარღვევს“ ეძახიან. პ. ცხადაიას განმარტებით, ამ ადგილას მდინარეს კალაპოტი გაურღვევია და ტბორი დაუტოვებია (ცხადაია, III, 2007:30); ხობისწყლისპირა ბექს სოფ. ზუბში **ხობწყარიშ გაბარი** ჰქვია (იქვე:65). გუბეს ნოჯიხევის საზღვართან, ხობისწყლის ნაპირზე, სოფ. მეორე გურიფულში, **ნახობწყარი** ეწოდება (იქვე:94); პირველ გურიფულში, მუნჩიის შენაკადის – წყაბუს მარცხენა ნაპირას აღმართული ბორცვი **ხობიშ დინაგუძუბას** სახელითაა ცნობილი (იქვე:98); სოფ. ზენში, მეორე გურიფულის საზღვართან მდებარე ტბორს **ჯვეშ ნახობწყარს//პალოტს** ეძახიან (იქვე:130); **ხობანი//ხობანელად// ხობანწყარი** ღელე და ხეობაა **ხუდონში**; აქვე მორევეს **ხობანიშ ტმბა** ჰქვია და ა. შ.

წერილობით წყაროებში მოიხსენიება მდინარე და პუნქტი **ხობის//ხოფის** სახელწოდებით. ა. ლამბერტის მსჯელობით, ადგილს სახელი „ხოფი“ მდინარისგან მიუღია. „ტეხურს ანუ სიგამეს მოსდევს ხობი, – წერს მისიონერი, – რომელსაც მკვიდრნი ღელსაც მსგავს სახელს უწოდებენ – ხოფი. ეს მდინარე მეტად მდიდარია ნაირნაირი თევზით და ნავით სავალია იმ ადგილამდე, რომელსაც ჰქვია ხოფი. ამ ადგილის გამო თვით მდინარეს ეწოდება ხოფი. აქ არის ეკლესია, რომელიც წინად საეპისკოპოსო იყო“ (ლამბერტი, 1991:162). მისივე რუკაზე აღნიშნულია მდინარე ხოფი (Copsis).

XVIII ს. გერმანელი მოგზაურისა და მეცნიერის – იოჰან ანტონ გიულდენშტედტის ნაშრომშიც ოდიშის მდინარეებს შორის დასახელებულია ხობისწყალი, ხოლო ოდიშის სოფლებს შორის „ხობი, არა კხოფა“. იქვე აღნიშნულია, რომ სენაკი და ხობი ორივე პატრიარქისაა (იგულისხმება აფხაზეთის კათალიკოსი), ხოლო ამ უკანასკნელში არის დიდი ეკლესია (გიულდენშტედტი, 1962:321, 325).

ფოთის ჩრდილოეთით, შავ ზღვასთან უსახელო მდინარის შეერთების მარჯვენა მხარეს, რუკაზე მეცნიერი აღნიშნავს პუნქტს **ხორგის** სახელწოდებით. ეს მდინარე, ვახუშტის თქმით, ხორგისწყალია, რასაც სახელი მიუღია „ზღვის კიდესა ზედა“ მდებარე დაბის – ხორგის სახელწოდების მიხედვით. მაგრამ საქმე ისაა, რომ ხორგა თანამედროვე ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის მიხედვით მდებარეობს ხობის რაიონში, ხობისწყლის ორივე ნაპირას. აკონკრეტებენ: გამოდმა და გადმა პირველი ხორგა, გამოდმა და გადმა შუა ხორგა. ხორგის თემის ცენტრს

გამოდმა პირველი ხორგა წარმოადგენს და მდ. ხობისწყლის მარჯვენა მხარეს, ზ. დ. 11 მ-ზე მდებარეობს; ხობს 8 კმ-ით არის დაშორებული. გამოდმა შუა ხორგა ხობისწყლის ორივე ნაპირზე, პირველ ხორგასა და ქარიატას შუა მდებარეობს. თემის ცენტრია და კიდევ ორ სოფელს – გაღმა შუა ხორგასა და ყორათს აერთიანებს. გამოდმა შუა ხორგა ეწოდება სოფელს გამოდმა პ. ხორგასა და გამოდმა ქარიატას შუა, ხობიდან ყულევისკენ მიმავალ გზაზე, ხობისწყლის მარჯვენა მხარეს; ხობს 11 კმ-ითაა დაშორებული და ზ. დ. 9 მ-ზე მდებარეობს. გაღმა შუა ხორგა სოფელია ოდიშის დაბლობზე და ხობისწყლის მარცხენა ნაპირზეა. ხობს დაშორებულია 12 კმ-ით, ჭალადიდის რკინიგზის სადგურს – 5 კმ-ით და ზ. დ. 10 მ-ზეა. გაღმა პირველ ხორგად იწოდება სოფელი ხობისწყლის მარცხენა მხარეს, რაც ახალსოფლის თემში შედის, ზ. დ. 10 მ-ზეა და ხობს 7 კმ-ით არის დაშორებული.

ირკვევა, რომ ყულევსა და ხობს შორის მდებარე ვრცელი ტერიტორია ხობისწყლის ორივე ნაპირას ხორგად იწოდებოდა (ცხადია, II, 2007:139).

სოფელი ხორგა მოიხსენიება გვიანი შუა საუკუნეების არაერთ წერილობით დოკუმენტში. XVII ს. იტალიელი მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი 1654 წელს შედგენილ რუკაზე აღნიშნავს პუნქტს **ხორგას** (Corgas) სახელწოდებით. ხორგა გამოსახულია იმავე წლის ე. წ. „ლათინურენოვან რუკაზეც“. როგორც ჩანს, სოფლის დაკონკრეტება გაღმა და გამოდმა ხორგად ახალი მოვლენა არაა. XVIII ს. დასაწყისით დათარიღებულ საეკლესიო გადასახადების გადამხდელთა სიაში მოიხსენიება გაღმა ხორგას მცხოვრები თაბუნია ხოჭოლავა, ბესია გიგიბერია, ინალუხუ ლეფონავა, ბაბაკონი, ხახუ, გურიკავა, ბეჯია და შოშიტა ბერაიები, ქომოკორდა არცანდია და მისი ძმისწული, „ჯაიანისსეული კაცი“ გონჯი ავშილავა (კაკაბაძე, I, 1921:116; ხობის მონასტერი, 2000:48). ლევან III დადიანის მიერ 1675 წელს შედგენილი შეწირულების წიგნიდან ირკვევა, რომ ოდიშის მთავარს ბიჭვინთის ღვთისმშობლისთვის შეუწირავს სოფ. ხორგა; ამასთანავე, „ხორგას სამი ნავი ვაჭარი თუ მოვიდეს, ერთი ბაზარგანი ვაჭარი სახობოს კაცისას დადგებოდეს...“ (კაკაბაძე, I, 1921: 76, 77). ჩვენ მიერ ზემოთ მოხმობილ, საეკლესიო გადასახადების გადამხდელთა სიაში დასახელებულია „ხორგას თავს დასტურაია ჭუჭუ და გაბრიელ“ (იქვე:116). გიორგი თავდგირიძის მეუღლის – ხვარამზე ბატონიშვილის მიერ 1715-1730 წწ. დათარიღებული „შეწირულების წიგნი“ გვამცნობს ბიჭვინთის ღვთისმშობლისთვის შეწირულთა ვინაობას. ესენი გახლავთ ხორგას მცხოვრები ბარდლაღვი და დოხვადი ბერიების ოჯახი (კაკაბაძე, I, 1921:119).

გრიგოლ კათალიკოსის 1733 წლის გუჯარში აღნიშნულია, რომ „ხორგას საკუტალოს“ მცხოვრები გოჯი ავშილავა ცოლ-შვილითა და მამულით მერაბ ჯაიანს ბიჭვინთისთვის შეუწირავს (იქვე:144).

ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობა ხორგაში აფხაზთა კათალიკოსის სასახლის არსებობის შესახებ XVII-XVIII სს. სხვა, არაერთი ისტორიული დოკუმენტითაც დასტურდება, რაზეც ყურადღებას ამახვილებს მკვლევარი თამაზ ბერაძე (სიგკ, IV, 1971:58). 1696-1701 წლებით თარიღდება მამია დადიან-გურიელის შეწირულობის წიგნი, საიდანაც ირკვევა, რომ „ხორგას ნაპარკო სასახლე ცხრა კვამლის კაცით კათალიკოსს დავითს ნემსაძეს წულუკიძისაგან ეყიდა და... ჩვიდმეტად კვამლს კაცად გაეხედა...“ იქვე დასახელებულია ბიჭვინთის ღვთისმშობლისათვის შეწირულნი: ხვასკალია და ბაბადიშაი ხაზავები, ჯუბილღვი და თოსულარა მოჯალაბენი, ჭუჭუ, თომიხილი და კოჩილღვი დასტურაიები, მორდებული გიგიბერია, ხვიჩია ხოჭოლავა, ინალუხუ ლეფონავა (ლეფონავა), ...ალა, ბაძღალა, ბატკა, დიაკონი ბერაიები, „ერთი ბერი. კაცი მარტოხელი ქაშავია, ქოჩუა მერცხულავა (მირცხულავა) და მამახუტა წულაია (კაკაბაძე, I, 1921:87).

აფხაზეთის კათალიკოს გრიგოლ ლორთქიფანიძის 1706 წლის სიგელში დასახელებულია „ხორგას ნაპარკევის სასახლე“ და ზემოთ მოხმობილი დოკუმენტიდან ცნობილი პიროვნებანი: „აზნაურისშვილი მორდებ გეგებერიაი ორის მოსახლე გლეხითა“, ჭუჭუ და მამაში დასტურაიები, „ძმებითა და სახლკართა“; სოგიჯუმა ხოჭოლავა, სარჯელია და ბაბადიში ხაზავები. ბეჟან წულუკიძისგან ნაყიდი გლეხები გრიგოლ ნემსაძეს თურმე „შეუწირავად დარჩომოდა“. ბერაიების ოთხი კომლი გიორგი მიქელაძეს ასევე ბიჭვინტისთვის შეუწირავს. დოკუმენტიდან ირკვევა სხვა შეწირულ პირთა ვინაობაც. ესენია მღვდელი გიორგი ჭითავა და ხუცესი არცანდია (კაკაბაძე, I, 1921:90, 91).

ხორგის სასახლე „ნაპარკევისა“ და „ნაპარკოს“ ფორმით დასახელებულია აგრეთვე XVIII ს. კიდევ ორ დოკუმენტში (კაკაბაძე, I, 1921:101, 103). გიულდენშტედტის ცნობით „ხორგა, არა კორგა“ სოფელია ოდიშში (1962:325).

ამრიგად, XVII-XVIII საუკუნეების უცხოურ და ქართულ წერილობით წყაროებში არაერთგზის მოხსენიებული სოფელი ხორგა, რაც ხობისწყლის ორივე ნაპირზე მდებარეობს, წარმოადგენდა აფხაზეთის კათალიკოსის ერთ-ერთ რეზიდენციას. ხორგის სახელით ცნობილი იყო ვრცელი ტერიტორია ყულევსა და ხობს შორის. ამიტომ ვახუშტის ცნობა დაბა ხორგის „ზღვის კიდესა ზედა“ მდებარეობის შესახებ, ვფიქრობთ, რომ სწორი უნდა იყოს, ოღონდ ერთი გარემოების გათვალისწინებით, სახელოვანი მეცნიერის მსჯელობა, რომ მდ. ხორგისწყალმა აღნიშნული სახელი „მოიგო“ დაბა ხორგისაგან, არასწორია, ვინაიდან ხორგის მახლობლად მდინარე ამ სახელწოდებით არ მოედინება და შეცდომით დასახელებული ხორგისწყალი სწორედ მდ. ხობისწყალი უნდა იყოს (ბერაძე, სიგკ, IV, 1971:58).

ვახუშტის რუკებისა და ნაშრომის მიხედვით „ციხე ჭაქვითი და სასახლე დადიანისა“ მდებარეობს ხორგისწყლის (აღბათ ხობისწყლის) აღმოსავლეთით, მაგრამ ეს შეცდომაა, და როგორც თ. ბერაძე აღნიშნავს, ეს პუნქტი მდებარეობს ჭანისწყლის მარჯვენა ნაპირზე (ბერაძე, სიგკ, IV, 1971:58).

სახელოვან მეცნიერს თვით სახელწოდებაც განსხვავებული ფორმით აქვს მოცემული. უფრო ადრინდელ, ლევან II დადიანის 1640 წლის წმ. ნიკოლოზის ხატის წარწერაში დასახელებულია „ჭაქვინჯის“, ხოლო მარტვილის ღვთისმშობლის ხატის წარწერაში – „ჭაქვიჯის“ ფორმით. აკად. ივ. ჯავახიშვილის მიერ შედგენილ საქართველოს ისტორიულ რუკაზე აღნიშნულია „ჭაქვიჯი“; ნ. დადიანიც რამდენჯერმე ასახელებს ტოპონიმ „ჭაქვიჯს“. მოგვაქვს საილუსტრაციო მასალა „ქართველთ ცხოვრებიდან“: „ხოლო ოდიშს იყო ციხე ჭაქვითისა, გამაგრებული მხეიძის პეტრე ბეჟანის ძისაგან...“; „დროსა ამას განურისხდა დადიანი ლეონ შარვაშიძეს ბეჟანს და შეიპყრა და პატიმარ ჰყო ციხესა შინა ჭაქვიჯისასა...“; „შემდგომად წარსვლისა დედისა თვისისა მთავარმან ჩვენმან ლეონ დადიანმან მოიყვანა მეუღლედ ზურაბ წერეთლის ასული მართა და ჰქმნა დიდი და სახელოვანი ქორწილი ჭაქვიჯს“ (დადიანი, 1962:236). გიულდენშტედტი ოდიშში მიუთითებს ჭაქვინჯის ციხეს (1962: 188, 199, 325).

გადავხედოთ XIX საუკუნის საარქივო მასალებსაც. სამეგრელოს ეპარქიის 1838 და 1846 წლების სტატისტიკურ აღწერილობაში დასახელებულია ჭაქვინჯის წმ. გიორგის ეკლესია. 1864 წლის საარქივო დოკუმენტში (ფონდი 489, აღწ. 6, საქმე №1724) მოიხსენიება ჭაქვინჯის წმ. გიორგის ეკლესიის მღვდელი დიანოზ შელია და მედავითნე („პრიხეტნიკი“) გიორგი შელია; ასევე წმ. ნიკოლოზის ეკლესიის მღვდელი რომანოზ შენგელია და მედავითნე ათანასე ანთელავა (ჭითანავა, 2010:60, 61, 71). 1873 წლის სტატისტიკური აღწერილობის მასალებში ჭანისწყლის ხეობის გასწვრივ მდებარე სოფლებს შორის გვხვდება ჭაქელინჯი (იგივე ჭაქვინჯი), ხის სამი ეკლესიითა და ციხის ნაშთით. 1886 წლის კომლობრივი აღწერის

მონაცემებით ზუგდიდის მაზრის ზუგდიდის საპოლიციო უბანში არსებობს ჭაქვინჯის სასოფლო თემი, სადაც კომლთა რაოდენობაა 556. მ. შ. კაცი – 1467, ქალი – 1380; სულ 2847.

ახლანდელ ზუგდიდის რაიონში, ჭანისწყლის მარჯვენა მხარეს, ზუგდიდიდან 16 კმ დაშორებით, ზ. დ. 130 მ სიმაღლეზე, ნარაზენისა და ჯიხასკარის საკრებულოებს შორის, მდებარეობს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული **ჭაქვინჯის** სახელწოდებით. ციხე აგებულია ჯიხაშკარის ტერიტორიაზე, რაც გასული საუკუნის 30-იან წლებში გამოეყო ჭაქვინჯის სასოფლო საბჭოს. ადმ.-ტერიტ. ცნობარის მიხედვით აღნიშნული სოფლის ოფიციალური სახელწოდებაა ჯიხასკარი, ხოლო თვით ციხე-სიმაგრე, რაც სოფლის ცენტრის დასავლეთით, მაღალ გორაზე დგას, „ჯიხას“ სახელითაა ცნობილი. აქვე წყაროს ჯიხანწყუს ეძახიან (ჭანისწყლის მარჯვენა შენაკადის – ჯაბახ(ი)ღეს სათავე), სახნავს – ჯიხა (შ)ფერდს, ხოლო ჩაის ფართობს – „ჯიხაშ ჩაის“ ეძახიან (ცხადაია, II, 2007:404, 405).

ვახუშტი თავის ნაშრომში სამჯერ ასახელებს პუნქტს **ჭაქვითის** ფორმით. ერთგან წერს: მეფე ვახტანგმა „მოსრნა ურჩნი ოდიშისანი, მოადგა ჭაქვითის ციხესა, აღიღო და გამოიყვანნა ცოლ-შივილნი ვამეყ დადიანისანი და საგანძურნი ყოველნი და მივიდა ზუგდიდს“ (დადიანი, 1962:162). ეს ამბები უკავშირდება 1662 წელს.

პ. ცხადაიას მსჯელობით ახლანდ. ჭაქვინჯის უწინდელი სახელი ქუატახტი იყო, ხოლო ჭაქვინჯი უფრო ჯიხაშკარს ერქვა (ცხადაია, II, 2007:352).

ჭაქვინჯის ციხის გრანდიოზულობით აღფრთოვანებული აკაკი ჭანტურია წერდა, რომ რუხის ციხისგან განსხვავებით, რისი ნახვაც შიშსა გგერის, ჭაქვინჯის ციხე პირიქით – გიბლავს... ეს ციხე ყოველმხრივ კეკელუცია (კალანდია, 2006:398).

პროფ. შ. მესხია ვარაუდობდა, რომ ჭაქვინჯში უნდა ყოფილიყო ეგრისის მმართველის – ქუჯის ციხე-სიმაგრე. ქუჯის ჯიხას ანუ ჯიხა-ქუჯის „ჭაქვინჯად“ გადაქცევა სავსებით შესაძლებელია, მაგრამ მკვლევრები საბოლოო და გადამწყვეტი დასკვნის გაკეთებისგან თავს იკავებდნენ, ვინაიდან ასეთი დასკვნა ციხის ნაშთების საფუძვლიან არქეოლოგიურ შესწავლაზე უნდა ყოფილიყო დამყარებული (პაჭკორია, 1975:33).

სოფლის სახელწოდება არაერთგზის გვხვდება მეგრულ ზეპირსიტყვიერებაში. მოვიხმოთ საილუსტრაციო მასალას. ლექსში „ოდიშიშ შარას“, ვკითხულობთ:

მისით შარა მერჩამუნი	ვისაც მგზავრობა მოვიხდა
ზუგდიდშე ბჟაიოლც,	ზუგდიდის აღმოსავლეთით,
ჯვეშ სოფელი ჭაქვინჯი რე	ძველი სოფელი ჭაქვინჯია
ხვალე ჟირი სათიშ ოლც.	მხოლოდ ორი საათის სავალზე.

ან

გინმიჯინე კანდიორო,	გადაჰყურებს თავმომწონედ,
სქვამას მოუნაფილი,	ლამაზად გამოყვანილი,
ჯვეში ჭაქვინჯური ჯიხა	ძველი ჭაქვინჯური ჯიხა,
თელ ოდიშის ცქვაფილი.	მთელ ოდიშში ნაქები.

(სამუშია, 1971:18,19).

პოემაში „ჟირი ჭკადუ – უტუ ღო ბულათია“, ორგან მოცემულია ფორმა **ჭაქვინჯი**:

ზოჯუ: მოკო, ქობიძრენი	ბრძანა: მინდა ვნახო
ჩქინი ჭაქვინჯური ჯიხა,	ჩვენი ჭაქვინჯური ჯიხა,
თექიანი მოსვანჯინი	იქ მოსვენება
მიჩქუ, ვა რე გვალო ხიხა.	ვიცი, არ არის მთლად უმნიშვნელო.

და

ქუათხოზი, ქმვოჭიშე
ჭაქვინჯიში ჯიხაწკალა,
მეუნდ თუმაშ მასქა კოჩი,
ფოქვი: „მუს გოურც ყახაყალა!

გავეკიდე, დავეწიე,
ჭაქვინჯის ჯიხასთან,
თმის სისქე ხალხი მიჰყვებოდა,
ვოქვი: რას გაჭრის ვაჟკაცობა!

(*იქვე:65, 74*).

სხვა ლექსში ვკითხულობთ:

მაყალეფი, ირო ფშუდანი
თი დროში ჭაქვინჯი-ჯიხაშკარი.

მეგობრებო, მუდამ გვახსოვდეს.
იმ დროის ჭაქვინჯი-ჯიხაშკარი

(*სამუშია, 1979:155*).

ტოპონიმ „ჭაქვინჯის“ ეტიმოლოგია გარკვეული არაა. ა. ქობალიას „მეგრულ ლექსიკონში“ მოცემულია შემდეგი მნიშვნელობები: „ჭაქვინჯი ჭის ფსკერი; ზოგან განმარტავენ როგორც ჭანთა ნაფუძარს, ჭანთა ქვედა ციხეს“ (ქობალია, 2010:707). მარტვილის რაიონის სოფ. გურძემში ჩავიწერეთ ტოპონიმი „ჭანურქვინჯი“. ჭანური სამეგრელოში ეწოდება კონუსის ფორმის თავწაჭრილ ქვაბს, რასაც ვიწრო თავი და ფართო ძირი აქვს, მაგრამ, ამასთანავე, **ჭანირი, ჭანური** მსხლის ჯიშიცაა. თუკი დავუშვებთ, რომ „ჭაქვინჯის“ უწინდელი ფორმა „ჭანურქვინჯი“ ან „ჭანირქვინჯი“ იყო, მაშინ შესაძლებელია სოფლის სახელწოდება მეტაფორულ ოროგრაფიულ ნომენად მივიჩნიოთ, კონუსის ფორმის თავწაჭრილ ქვაბთან გეოგრაფიული ობიექტის მიმსგავსებით. ხომ არ ნიშნავს ჭაქვინჯი „ჩავარდნილ-ჩადაბლებულ ადგილს“?

ნიშანდობლივია ის გარემოებაც, რომ სიტყვა **ქვინჯი** ფიგურირებს სამეგრელოში ჩაწერილ რამდენიმე ტოპონიმში. მაგალითად, ქვაბ(ი)ქვინჯი – ფერდობი სახნავით აბაშის მარჯვენა ნაპირზე, თათუღაის შესართავთან (ნაესუუ); ქვაბიშქვინჯი – ჭეჭყობიანი ვაკე რუხის თემში, ბექობთან; ქვაბიქვინჯი – ტაფობი აბაშის მარჯვენა ნაპირზე (ბობოთი)... **ქვაბი** იგივეა, რაც მღვიმე, გამოქვაბული; ქვაბქვინჯი „მღვიმის (გამოქვაბულის) ძირი“ მეტაფორულად აღნიშნავს ჩავარდნილ-ჩადაბლებულ ადგილს (კეკელია, 2008:62). საყურადღებოა ტოპონიმ „ქვიჯეს“ დადასტურებაც. ასე ეწოდება ხევსა და ღელეს სოფ. ქვაითში, რაც მარჯვნიდან შეერთვის ნოდას, საკირესთან. **ქვიჯეც** მეტაფორული ოროგრაფიული ნომენია და როდინივით (მეგრ. ქვიჯა, ქვიჯე) ჩაღრმავებულ ადგილს ნიშნავს. ქვინჯა, ქვინჯე, ქვინჯი გადატ. იგივეა, რაც ძირი, ფსკერი (კეკელია, 2008:63)

ჭაქვინჯის ციხე-სიმაგრე მატერიალური კულტურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლია. ოდიშის საერისთავოში ჭაქვინჯის ციხე გამორჩეული იყო თავისი სიდიდითა და ძლიერებით. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ სწორედ ეს პუნქტი წარმოადგენდა ოდიშის საერისთავოს ცენტრს (ბერაძე, სიგკ, III, 1967:141). ციხის არქეოლოგიურ შესწავლას გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან აწარმოებდა საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის სამეცნიერო ექსპედიცია პროფ. პარმენ ზაქარაიას ხელმძღვანელობით. აღმოჩენილი ნივთიერი საბუთებით აქ დასტურდება მშენებლობის სამი ფენა: III-IV სს., დაახლ. VIII-IX სს. და XVI-XVIII სს. მშენებელს ციხის ასაშენებლად მოხერხებული ადგილი შეურჩევია. ესაა საკმაოდ მაღალი მთა ჭანისწყლის მარჯვენა მხარეს, საიდანაც თვალწინ იშლება კოლხეთის დაბლობი და ზღვისპირეთი.

მთის მაღალ წვერზე აგებული და გრძელი ელიფსის ფორმის მქონე ციტადელთან მისასვლელი გზა ადრე დასავლეთიდან ყოფილა, ამჟამად კი აღმოსავლეთიდან უვლის. კედლები ირეგულარული გეგმისაა. რელიეფის თავისებურების შე-

საფერისად განლაგებული კოშკები მრავალჯერ დანგრეულა და აღუდგენიათ. ციხის ადგილას მისადგომი ჩრდილოეთი მხარე სამი კოშკითაა გამაგრებული. ეგრისის სამეფოს ძლიერების პერიოდის კოშკების თლილი კვადრებით აგებული ქვედა ნაწილი ყრუა, რაზეც მოგვიანებით სხვადასხვა დროს სამი სართული დაუშენებიათ. ერთი კოშკი მოგვიანებით დაუდგამთ აღმოსავლეთითაც.

ციხის პირველი ფენა – IV-V სს. ოთხკუთხა გალავნის ნაშთები არქეოლოგებმა გამოავლინეს სწორედ ჩრდილოეთით მდგარი კოშკებიდან განაპირას. მოგვიანებით ციტადელის შიგნით ორსართულიანი პალატი და სასახლეც აუგიათ. ციხის დიდი მასშტაბით გადაკეთება XIII-XIV საუკუნეთა მიჯნას უკავშირდება. ესაა მტრის მიერ მიყენებული დიდი ნგრევის შემდეგდროინდელი აღდგენითი სამუშაოები, რაც გამოიხატა აღმოსავლეთი კოშკისა და ჩრდილოეთის სამი კოშკიდან შუაში მდგარი კოშკის ხელახალ აშენებაში. იმავე ხაზზე მდგარი განაპირა კოშკებისთვის დაუშენებიათ ახალი სართულები სვანური სალოდეებით. იმავე ეპოქით თარიღდება ფართის გათვალისწინებით გარნიზონისთვის განკუთვნილი დარბაზული ეკლესია. მას დასავლეთით სათავსი აქვს, ამ უკანასკნელის ქვეშ გამართული აკლდამა კი ეკლესიის ამგებისა და მისი ოჯახის წევრთათვის უნდა ყოფილიყო განკუთვნილი. სამხრეთი და დასავლეთი კედლების თაღების სისტემითა და დეტალებით ეკლესია XIII-XIV სს-თა მიჯნით უნდა დათარიღდეს.

XV-XVI სს-თა მიჯნაზე ციხის მასშტაბი ბევრად გაუზრდიათ და ციტადელის ჩრდილოეთით ახალი ციხე აუგიათ. ციტადელის კედლებს საბრძოლო ბილიკები მიუყვებოდა, რისი ნაშთებიც დღესაც შეიმჩნევა. ციტადელი ქვედა ციხის რამდენიმესართულიან კოშკს გვირაბით უკავშირდებოდა. ქვედა ციხის გალავნის კედლები პირწმინდადაა დანგრეული.

ვახუშტის ცნობა, რომ ჭაქვინჯის ციხე „დიდნაშენი“ იყო, სავსებით დასტურდება არქეოლოგიური გათხრებით. აქ გამოვლენილი პალატის ნაშთები, რაც თავის დროზე ორსართულიან კაპიტალურ შენობას წარმოადგენდა, მიუთითებს იმაზე, რომ გვიან შუა საუკუნეებში ჭაქვინჯი ციხე-დარბაზად ქცეულა (ზაქარაია, ლომოური..., 1984:54-56).

ჭაქვინჯის ციხესთან გამოივლიდა გზა, რაც სამეგრელოს ტოპონიმიაში „შქა სამარგალოშ შარას“ სახელითაა ცნობილი.

დადიანების ამ ადგილას მკვიდრობაზე მიუთითებს ტოპონიმური მასალაც. მაგალითად, ერას ხეობის მარჯვენა ნაპირას, დობერას სერზე, ისტორიული ციხის მახლობლად მდებარე ბორცვს ნადოხორ?ს//დადიაშ ნადოხორუს ეძახიან, სადაც, გადმოცემით, მდგარა დადიანის სასახლე. ასევე ციხის მახლობლად, მადლობზე მდებარე მინდორს ნაბუხარუ ეწოდება. სწორედ აქ, დადიანის სასახლეში დაბადებულა დავით ლევანის ძე დადიანი. მოგვიანებით სასახლე დაურღვევიათ და ბუხრის ნაშთი დარჩენილა. ასევე ერაწყარის, ჭანისწყლისა და წკვიბლალის შესართავთან, რახვინად წოდებულ ჭალაში მდებარე ბორცვს ადგილობრივი მოსახლეობა ნამარან?ს//დადიაშ ნამარან?ს უწოდებს (ჯიხაშკარი). ასევე სოფლის ჩრდილოეთით, აღერტკარის საზღვართან მდებარე ტყეს „სადადიო ტყა“ (სადადიანო, დადიანებისთვის განკუთვნილი) ერქვა... სამწუხაროდ, ამ ტოპონიმების დათარიღება ჯერჯერობით ვერ შევძელით.

ვახუშტის აღწერის მიხედვით ხეთა მდებარეობდა ხორგისწყლის (ხობისწყლის) ჩრდილოეთით, მთისძირში, ველზე. ხეთა თანამედროვე ადმ.-ტერიტ. დაყოფით თემია ხობის რაიონში, ოდიშის დაბლობსა და ურთის მთის სამხრეთ-დასავლეთ კალთებზე, ზ. დ. 50 მ-ზე და ქ. ხობს 8 კმ-ით არის დაშორებული. რუსეთის იმპერიის მიერ XIX ს. 80-იან წლებში განხორციელებული კომლობრივი აღწერის მონაცემებით სოფელი ხეთა და ხეთის თემი ქუთაისის გუბერნიის ზუგდიდის მაზ-

რის რედუტკალეს უბანში შედიოდა (იხ. 1893). სოფელი მოიხსენიება „საცაიშლო გამოსავალი მოსაკრებლობის დაეთარში“, რაც მალაქია კათალიკოსის მიერ 1616-1621 წლებშია შედგენილი.

ამჟამად ხეთის თემი აერთიანებს ხუთ სოფელს: ლარჩვას (თემის ცენტრი), ნონხონს, ოხვამეკარს, წინაგოლასა და ხეთას. გადმოცემით, ხეთა თემში შემავალი ხუთივე სოფლის გამაერთიანებელი სახელია. ინფორმანტთა ერთი ნაწილი კი თვლის, რომ ხეთაში იგულისხმება თემში შემავალი პატარა სოფელი საჭირიო (უწინდელი პირველი საჭირიო, ქუაკვინორი), რაც ურთის მთისკალთაზე, ხამისკურის საჭირიოს საზღვარზე მდებარეობს (ცხადაია, III, 2007:266-267). აქვე ხამისკურის მარცხენა შენაკადის – (ფ)შხერულის მარცხენა ნაპირზე, ხეთის რკინიგზის ხაზსა და სოფელ ოხვამეკარს შორის მდებარე უბანს **ხეთარხენი** ეწოდება (რზენი „ვაკე“).

სოფელში შემორჩენილია ციხესიმაგრის ნაშთი, რაც დგას ხამისკურის მარჯვენა მხარეს. იქაურები მიიჩნევენ, რომ ჯიხა რუსეთ-თურქეთის ომის დროსაა აგებული. სინამდვილეში, როგორც ვახუშტის ნაშრომიდან ჩანს, უფრო ადრინდელია.

აქვეა წყარო „ჯიხაშ წყარის“ სახელწოდებით. ხეთა დამოწმებულია კახათელი სახალხო მთქმელის – ჯურუ შედანიას ლექსში, სადაც გადმოცემულია სოფლის ტრადიციული ყოფა:

ხეთა ირკოც ქოვიჩქუნა,
დიშქა ექი ძეირი ვარე,
სიმინდიში ბოლაზი რე,
მუთუნი გასაჭირი ვარე.

ხეთა ყველამ იცით,
შეშა იქ ძეირი არაა,
სიმინდის ბარაქაა,
არაფერი გასაჭირი არაა

(სამუშია, 1979:102).

თ. ბერაძის მსჯელობით, ხორვისწყლისა და მდ. ხობის იგივეობის შემთხვევაში ხეთის ციხე-სიმაგრისა და მის ირგვლივ არსებული გეოგრაფიული გარემოს ვახუშტისეული აღწერა სწორია: იგი მართლაც ურთის მთის სამხრეთ-დასავლეთი კალთისძირში, ველზე მდებარეობს.

სოფელს XVIII ს. უკანასკნელი ათწლეულის პოლიტიკური მოვლენების აღწერისას მოიხსენიებს მემატიაზე ნიკო დადიანი: „გარნა გრიგოლი (ძე კაცია დადიანისა, ოდიშის მთავარი – ი. კ.) არ განეშორა ოდიშსა და იმყოფებოდა ხან ხორგას, ხან ხეთას, ხან ჭაქვიჯს, ხან ნოლას“ (დადიანი, 1962:190). იმავე საუკუნის მეცნიერი და მოგზაური იოჰან ანტონ გიულდენშტედტი აღნიშნავს, რომ ხეთა დიდი სოფელია ოდიშში (1962:325).

სოფელი გვხვდება XIX ს-ის საარქივო და სხვა სახის დოკუმენტებშიც. სამეგრელოს ეპარქიის 1838 წლის აღწერის მასალებში დასახელებულია სოფ. ხეთი, სადაც ყოფილა წმ. გიორგის, წმ. თეოდორე ტირონისა და მთავარანგელოზის ეკლესიები (ჭითანავა, 2010:60).

1864 წლის საარქივო დოკუმენტი (ფ. №489, აღწ. 6, საქმე №631) გვამცნობს, რომ ხეთის წმ. გიორგის ეკლესიის მღვდლები ყოფილან გიორგი კიმხაძე და გიორგი კუკავა. იქვე დასახელებულია ხეთის ლარჩვას(?) მთავარანგელოზის ეკლესიის მღვდლები – ვასილ ვართაგავა და იოანე კაშიბაძე (ჭითანავა, 2010:62).

1873 წლის სტატისტიკური ადწერილობის მასალების ჩვენებით სოფ. ხეთაში ამ დროისთვის 5 ეკლესია და 1 სკოლა ყოფილა (იქვე:79).

ხეთის აღწერის შემდეგ ვახუშტი აღნიშნავს, რომ მის ჩრდილოეთით „დის ჭანის-წყალი, წოდებული ჭელენჯიხის გამო. გამოსდის მასვე კავკასსა და დის აღმოსავლიდამ დასავლეთად, და მიერთვის ზღვას ხოფს. ამ მდინარის ჩრდილოთ კერძოდ, ზღვის კიდეზედ არს ხოფი. აქ არს ეკლესია გუნბათიანი, კეთილშენი და

შემკული. აქ ეკლესიის შინა მსვენარებს პერანგი ყოვლად-წმიდის ღვთისმშობლისა, სასწაულთმოქმედი. ამ წყალზედ, ჩრდილოს კიდესა ზედა და ხოფს ზეით, არს ეკლესია ჩაისს, დიდი, გუნბათიანი, კეთილშენი, და შემკული. ზის ეპისკოპოზი, მწყემსი ამ წყლის სამხრეთის კერძოსი უნაგირამდე და რიონა-ზღვამდე. ამავე მდინარის ჩრდილოთ კერძოდ დიდს ველსა არს ზუგდიდი, სასახლე დადიანთა, დიდშენი და პალატებიანი, ზღუდე-გოდლიანი“.

ჭანისწყალი სამეგრელოს ერთ-ერთი დიდი მდინარეა. მისი სიგრძე 63 კმ-ია, აუზის ფართობი – 315 კმ. სათავეს იღებს ეგრისის ქედის სამხრეთ კალთაზე, ზ. დ. 1960 მ სიმაღლეზე. ჭანისწყალზე გადის. ჩხოროწყუს რ-ის სამხრეთ-დასავლეთი საზღვარი ზუგდიდისა და წალენჯიხის რაიონებს შორის, სოფ. კირცხთან და წალენჯიხისა და ჩხოროწყუს რაიონებს შორის, სოფელ სარაქონთან (ცხადაია, IV, 2008:424, 432).

ამდენად, ვახუშტის ცნობა, რომ ჭანისწყალი „მიერთვის ზღვას ხოფს“, არასწორია, ვინაიდან იგი ხობისწყლის მარჯვენა შენაკადს წარმოადგენს. რუკებზე შეცდომითაა გამოსახული ჭანისწყლის დინების მიმართულებაც.

მდინარის სახელწოდების ადგილობრივი არაოფიციალური ვარიანტია **ვენწყარი/ჭენწყარი**, რაც დასტურდება ტოპონიმური და ფოლკლორული მასალებით. ასე, მაგალითად, ჭანისწყლის ჭალაში ჩამავალ გზა-დადმართს სოფ. სარაქონში **ვენწყაროშ ალაულარი** „ვენწყარის ჩასასვლელი“ ეწოდება; **ვენწყაროშ ჩქონი/ვენწყაროშ ჭალე** ჭალა-კუნძული და სახნავია იმავე სოფელში, ჭანისწყალთან ჩელაღის შესართავს ზემოთ, მდინარის მარცხენა ნაპირზე (ცხადაია, IV, 2008:424).

ვახუშტი მიიჩნევს, რომ ჭანისწყალს სახელი მიუღია დასახლებული პუნქტისაგან. ესაა წალენჯიხა, რასაც სახელგანთქმული მეცნიერი „ჭელენჯიხის“ ფორმით მოიხსენიებს. ჭანისწყალს მოიხსენიებს არქანჯელო ლამბერტიც. იტალიელი მისიონერის თქმით, მდინარეს, რაც ხოფის შემდეგ მიედინება, ადგილობრივნი ჭანისწყალს უწოდებენ, ხოლო რუკებზე იწერება *cianeo*. ეს მდინარე ხოფის შენაკადია... ჩემის აზრით, მდინარეს ეს სახელი იმიტომ ეწოდება, რომ მასთან მოდის სავაჭროდ პატარა ნაგებობით მეზობელი ხაღხი, რომელსაც ჭანი ჰქვიაო (ლამბერტი, 1991:164).

ენგურის სანაპიროზე მცხოვრებნი, – წერდა ფოლკლორისტი კ. სამუშია, – მდ. ჭანისწყალს მოიხსენიებენ წენდიხასა და წენწყარის ფორმით, ხოლო ჭანისწყლის პირას მცხოვრებნი – ჭენწყარისა და წენდიხას (ხოგან ჭანდიხა) ფორმით (სამუშია, 1990:142).

შამადავლა დადიანის წიგნში საკათალიკოზო სარგოს შესახებ, რაც 1470-1474 წწ. თარიღდება (გადაუწერიათ XVII ს-ში), მოიხსენიება **ხოფი**: „წყლის პირსა ჭალადიდს რიონს ზედან ნახევარი ბაჟი ხოფისა ღვთისმშობელისა არის და ნახევარი კათოლიკოზს...“ (კაკაბაძე, I, 1921:1) და იქვე: „ჭუირიას და ცუს შუა ტყე და წყალი ყოვლად წმიდისა არის და ნურავინ დააკლებთ და ვინ დააკლოს, რ[ისს]ავსმცა მამა ძე და სული წმიდა და ყოვლად წმიდა ღვთისმშობელი ხოფისა...“ (იქვე:2).

ნიკოლოზ ხოფელის (წულუკიძის) 1569 წლის „შეწირულების წიგნში“ გვხვდება ხობი: „უფროსად კურთხეულსა დედოფალსა ხობისა ღვთის მშობელსა...“; „...შემოგწირეთ მცირე და კინი შესაწირავი ესე შენ თეთროსანსა ხობისა ღვთისმშობელსა...“; „...რომელიც ზემოს წყევლაა და შეჩვენება სწერია, ისიც მოიწევს მას ზედან და ხობისა ღვთისმშობელიც, ამინ“ (კაკაბაძე, I, 1921:20, 21). მაგრამ იმავე დოკუმენტში გვხვდება „ხოფისა ღვთისმშობელი“, ხოლო თვით ეპისკოპოსი ნიკოლოზი, რომელიც ხოფელად მოიხსენიება, წერს: „ოდეს სხვა ხოფელი იჯდა და მონასტერი იყო, ესე მოგუცეს ჩვენ წულუკიძეს ხოფელს ნიკოლოზს, ესე

აოსრებული მონასტერი და მამული“ (იქვე:20). მასვე „ერთი მოსახლე კაცი“ სქვამი-კონა ფაცია თათრისაგან უყიდა, მოუნათლავს და ხოფს დაუსახლება (იქვე).

ლევან III დადიანის 1675 წლის შეწირულობის წიგნში აღნიშნულია, რომ ოდიშის მთავარს კათალიკოს დავით ნემსაძისთვის შეუწირავს „ხოფი ორი მოსახლეთა“ (კაკაბაძე, I, 1921:76). აქვე გვხვდება „სახობო“ და „ხოფისა ღუთისმშობელი“ (იქვე, გვ. 77). 1700 წლის ახლო ხანებში დაწერილ შეწირულობის წიგნში მოიხსენიება ხოფის ღუთისმშობელი და მთავარეპისკოპოსი ხოფელი ეფთიმი ფადავა (იქვე:84). 1706 წლით დათარიღებულ სიგელში გვხვდება „ხობს სამი მოსახლე კ-ცი სადადიანო გაჯინელი საარიანი, მერკვირიაი გ-ი, ბაბოლქუაძე ბიბია და მისი შვილები“... (იქვე:91). იმავე დოკუმენტის მიხედვით, „კიდევ ერთი მოსახლე კცი ჯღერი-ას ნაყმევი პაპაი ხუცობავაი და მისი ძმაი შარვაშიძისგნ სადეო კ-ცი იყო ჩნი და იმაშიდ წამოვიყვანეთ და ხობს დავასახლეთ“ (იქვე:92).

1712 წლის გარიგების წიგნში აღნიშნულია, რომ გრიგოლ ლორთქიფანიძეს „ენგურიდალმი“ ტყვეობიდან დახსნილი ყმა-გლეხები ხიბულასა და ხობს დაუსახლება და სამ-სამი ლოღარიკი სანთლით დაუბეგრავს (იქვე:105). XVIII ს. დასაწყისში შედგენილ ხობის გლეხთა სანთლის ბეგრის ნუსხაში მოიხსენიება „ხობის შესავალი და შეწირული სანთელი“ და „ხობს ბაბაკოჩი ბიგვავა“ (იქვე:115, 116). გრიგოლ კათალიკოსის 1733 წლის გუჯარში გვხვდება ბიჭვინტის ღუთისმშობლის ეკლესიისათვის შეწირული „სახოფოთ ბიას კოჩიგაძე სიჭინავა“, „თვითონ ხოფს საცხომარიოს გ-ი პაინჭკურია და მისი ძმისწული მახარობელა“, „სახოფო მათის წყლით, ტყით ადგილით და ყოვლისფერით“ და „ხოფისა ღუთისმშობელი“ (იქვე:143-144).

1696-1742 წლებით თარიღდება დოკუმენტი, სადაც ჩამოთვლილია: „ხობს ხუცუ კოდუა და გელი მათის ცოლშვილითა... იქ კიდევ ხობსა მამაგული ბაბადიში და ბიბა მისი... ქ კიდევ [გეგეი]ბერია ჭუჭუ, ახალიკოჩი...“ (კაკაბაძე, I, 1921:156).

ხობი უწინ ერქვა სოფლის ნაწილს ხობისწყლის მარცხენა ნაპირას და მონასტრის შემოვარენს. დღეს ამ ტერიტორიას მაჟია ხობი//მეორე ხობი ჰქვია და ნოჯიხევეში ერთიანდება. 1930 წლის ადმ.-ტერიტ. დაყოფის ცნობარის თანახმად ნოჯიხევის სასოფლო საბჭოში შედიოდა სოფ. ბია-ხობი 379 კომლით, მაგრამ ამასთანავე არსებობდა ხობის სასოფლო საბჭო (ცენტრით სოფ. ხობში), სადაც 460 კომლი მოსახლეობდა (ცხადაია, III, 200:10-11). 1961 წელს მას ქალაქის სტატუსი მიენიჭა.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ხობის ცნობილი მონასტერი ტერიტორიულად მდ. ხობისწყლის მარცხენა ნაპირას, ოდიშის დაბლობზე მდებარეობს, ზ. დ. 25 მ-ზეა და ხობს 2,5 კმ-ით არის დაშორებული (ცხადაია, III, 2007:16).

მონასტრის მშენებლობის დაწყებაზე მკვლევართა შორის აზრთა მკვეთრი სხვადასხვაობაა. ზოგნი თვლიან, რომ მისი აშენების თარიღია VII ს. პირველი ნახევარი. ე. თაყაიშვილის ცნობით, ხობის მონასტრის აშენების დრო უცნობია, მაგრამ შენობის გეგმისა და სტილის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, მონასტერი არა უგვიანეს X–XI სს-ში უნდა იყოს აგებული. XIV საუკუნეში ტაძარი მნიშვნელოვნად გადაუკეთებიათ. სამხრეთი შტო ამოვსებულია. სამხრეთ კედელზე დაუხატავთ შერგილ დადიანი, მისი მეუღლე – ნათელი და შვილი ცოტნე, რომლებიც XIII ს-ში მოღვაწეობდნენ (ხობის ტაძარი, 2006:12). გვხვდება მოგვიანო ხანის (XIV-XVII სს.) ფრესკული მხატვრობაც (იქვე:13-15).

ვახუშტის ცნობით ხობში „არს ეკლესია გუნბათიანი, კეთილშენი და შემკული“. მკვლევარი თ. ბერაძე აღნიშნავს, რომ „ხობის მონასტერი გუმბათიანი ეკლესია კი არაა, როგორც ამას ვახუშტი გვამცნობს, არამედ სამნავიანი ბაზილიკა“ (ბერაძე, სიგკ, IV, 1971:58). საქმე ისაა, რომ ხობი გვხვდება ქრისტეფორე კასტელის ნახატების ალბომში, სადაც ერთ ეკლესიას აქვს შემდეგი წარწერა: „ხობის გან-

თქმული ეკლესიის სურათი“. კასტელის სურათის მიხედვით ხობის საეპისკოპოსო ეკლესია გუმბათიანი ყოფილა...

ხობი მოიხსენიება რუსეთის ელჩების – ელჩინისა და ზახარევის მოგზაურობის აღწერილობაში. 1640 წლის 3 მაისს ელჩები ბანბა-ჭყონდიდიდან გამომგზავრებულან და ხობის მონასტერში გაჩერებულან.

წერილობითი წყაროებიდან ირკვევა, რომ ხობის მონასტერი საეპისკოპოსოს ცენტრი ყოფილა (ხობის მონასტერი, 2006:32-36). თუმცა აღნიშნულის შესახებ ვახუშტი არაფერს ამბობს. სამაგიეროდ ხობში ყოვლაწმინდა ღვთისმშობლის პერანგის არსებობის შესახებ ვახუშტის ცნობა სინამდვილეს შეესაბამება, რაც დასტურდება სხვა ისტორიული ცნობებითაც. კვართი XVII ს-ში უნახავს ანტიოქიის პატრიარქ მაკარის. საქართველოში მისი მოხვედრის შესახებ ორი ვერსიაა ცნობილი. პირველი ვერსიის მიხედვით ის ბიზანტიის დედაქალაქ კონსტანტინოპოლიდან VIII ს-ში უნდა ჩამოეტანათ; მეორე ვერსიის თანახმად კვართი საქართველოში კონსტანტინოპოლის თურქთაგან დაპყრობის (1453 წ.) შემდეგ უნდა მოხვედრილიყო (ბერაია, 2006: 25-29).

საინტერესოა ის გარემოებაც, რომ 1470-1474 წლებიდან ვიდრე 1553-1554 წლებამდე ხობი ბიჭვინთის პარალელურად აფხაზეთის საკათალიკოსოს რეზიდენციას წარმოადგენდა. დროს ამ მონაკვეთში ღვთისმშობლის მწვემსთმთავრები „ხობის კათალიკოსის“ საეკლესიო ტიტულით სწორედ ხობში მოსაყდრებოდნენ. ამით აიხსნება 1160 წლის გარეჯული ხელნაწერის ერთ-ერთი მინაწერი, რაც მკვლევარმა თ. ჯოჯუამ ასე ამოიკითხა: „ს(უ)ლსა ხობისა! ქათალ{ი}კოზ{ი}სა ბართლომეს{ა} შ(ე)უნდენეს ღ(მ)ერთმა)ნ“ (კალანდია, წიგნში – ხობის მონასტერი, 2006:35).

ა. ლამბერტი აღნიშნავს, რომ სოფის მარიამ ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერში „აჩვენებენ ღვთისმშობლის პერანგს, რომელსაც იქაურები დიდ პატივსა სცემენ“. თეატინელთა მისიის პრეფექტი სამეგრელოში, XVII ს. მისიონერი ჯუზუპე მარია ძამპი გვამცნობს, რომ მეგრელებს ბევრი რელიკვია აქვთ, „რომლებიც მათ, პირველ ყოვლისა, მიიღეს იმ დროს, როცა აქ ქრისტიანობა ყვაოდა და მათ მთავრებს კავშირი ჰქონდათ კონსტანტინოპოლის იმპერატორებთან, რომლებიც ბევრ რელიკვიას უზახენიდნენ საჩუქრად. შემდეგ ეს რელიკვიები მათ მიიღეს აგრეთვე ამავე ქალაქის სასულიერო პირთაგან... და ბოლოს რელიკვიები მიიღეს იმ წმიდა მამათაგან, რომელნიც თურქებისაგან კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ მაჰმადიანთა ტირანიისაგან თავის დასაღწევად სამეგრელოში გადაიხვეწნენ და გაიფანტნენ მეზობელ ქვეყნებში. ამბობენ, რომ მაშინ კოლხიდაში ჩამოვიდა ერთი არქიეპისკოპოსი, თან ჩამოიტანა ერთი მტკაველის ოდენა ნაჭერი ძელი ჭეშმარიტისა (ფრანგული ფუტის რვა დიუმზე რამდენადმე დიდი) და კვართი, რომელიც მათი თქმით, ღმრთისმშობელს ეკუთვნოდა. ჩვენს პატრებს იგი უნახავთ. ტილო, რომლისგანაც იგი არის შეკერილი, ყვითელი ფერისაა, აქა-იქ დაჩითულია ყვავილებით და მოქარგულია ნემსით. სიგრძით იგი რვა რომაული მტკაველის ოდენაა, განითკი ოთხისა, აქვს ერთი მტკაველი მოკლე მკლავეები და ვიწრო საყელო. მეც მინახავს იგი ხობის ეკლესიაში, სადაც ის ინახება აქვე, ძვირფასი ქვებით მოოჭვილ ლუსკუმში“...

ღვთისმშობლის კვართის შესახებ ცნობები დაცულია რუსი ელჩების – ალექსი იველევისა და ნიკოფორე ტოლოჩანოვის საანგარიშო აღწერილობაში (1650-1652 წწ.): „მე, ალექსიმ, ღმრთისმშობლის იმ კვართის შესახებ, ზაქარია მიტროპოლიტს ვკითხე – მას უნახავს თუ არა ის და ნამდვილად ღმრთისმშობლის კვართია თუ არა ის. მიტროპოლიტმა მითხრა – ის მრავალჯერ აქვს ნახული და წიგნების მცველის მიერ მოტანილია იმ დროს, როცა წმიდა ხატების დევნა იყო (საბერძნეთში). ნამდვილად ღმრთისმშობლის კვართია ის და სწეულის განკურნე-

ბაც მისგან ყოფილაო“. ქრისტეფორე კასტელის ცნობითაც ხობის განთქმულ ეკლესიაში შემონახულია ჩვენი უფლისა და ღვთის დედის, ქალწულ მარიამის კვართი... ამ მხარეში ის დიდად პატივცემულია და ხოფის მონასტერში (სარკინოზების მიერ) კონსტანტინეპოლის აღების შემდეგ ბერძნებმა მოიტანეს (ხობის მონასტერი, 2006:51-55).

აქვე ინახებოდა სხვა წმიდა ნაწილები და რელიქვიები (წმ. მარინეს მკლავი, წმ. კვირიკეს ხელი, იოანე ნათლისმცემლის ძვლისა და ძელიცხოვლის ნაწილები, წმ. გიორგის ბარძაყის ძვალი. აღნიშნული სიწმიდეები ამჟამად ზუგდიდის ისტორიულ მუზეუმშია დაცული.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ვახუშტი ბაგრატიონის შრომისა და მის მიერ შედგენილი რუკების მონაცემთა გათვალისწინების გარეშე გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოს წარსულის შესწავლა, რასაკვირველია, სრულყოფილი არ იქნება. დავესესხებით პროფესორ ლევან მარუაშვილს: „ვახუშტი ბაგრატიონის გიგანტური შრომა, რაც გამოიხატა მშობლიური ქვეყნის დეტალურ, თავისი ეპოქისათვის ზუსტ აღწერაში და გამოსახვაში, შთამომავალთა აღტაცებას იწვევს. მხოლოდ სამშობლოს სიყვარულმა შეაძლებინა ჩრდილოეთში გადახვეწილ ბატონიშვილს ესოდენ ხანგრძლივი და ბეჯითი შრომა. შთამომავლობა ქედს იხრის ამ ფენომენის წინაშე, რომელმაც ასე სოლიდურად შეავსო ქართული მწერლობის თავისუფალი თარო“ (მარუაშვილი, „ისგ“, №4, 1989, გვ: 33).

ლიტერატურა:

1. ბერაია ლ., ხობის ტაძარში დაცული წმიდა ნაწილები და რელიქვიები, კრ. „ხობის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი“, თბ., 2006.
2. ბერაძე თ., ოდიშის პოლიტიკური გეოგრაფიიდან, კრ. „საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული“, III, თბ., 1967.
3. ბერაძე თ., ვახუშტი ბაგრატიონი და ოდიშის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები, კრ. „საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული“, IV, თბ., 1971.
4. გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში, ტ. I, გერმანული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო გ. გელაშვილმა, თბ., 1962.
5. დადიანი ნ., ქართველთ ცხოვრება, თბ., 1962.
6. ვახუშტი ბაგრატიონი, საქართველოს გეოგრაფია, თბ., 1997.
7. ზაქარაია პ., ლომოური ნ., ლექკინაძე ვ., გვინჩიძე გ., ციხეგოჯი-ნოქალაქევი, თბ., 1984.
8. კაკაბაძე ს., დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, I, ტფ., 1921.
9. კალანდია გ., ხობის საეპისკოპოსოს ისტორია, კრ. „ხობის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი“, თბ., 2006.
10. კალანდია გ., გაძარცვული საგანძური, თბ., 2006.
11. კეკელია ი., მარტვილის რჩეული გეოგრაფიული სახელწოდებანი, თბ., 2008.
12. ლამბერტი ა., სამეგრელოს აღწერა, თბ., 1991.
13. მარუაშვილი ლ., გეოგრაფიის მესაძირკვლევ საქართველოში, ჟურნ. „ისტორია, საზოგადოებათმცოდნეობა, გეოგრაფია სკოლაში“, №4 (95), თბ., 1989.
14. პაჭკორია მ., ვიცნობდეთ კულტურის ძეგლებს, თბ., 1975.
15. სამუშია კ., ქართული ხალხური პოეზიის მასალები. მეგრული ნიმუშები, თბ., 1971.
16. სამუშია კ., ქართული ხალხური პოეზიის საკითხები. მეგრული ნიმუშები, თბ., 1979.
17. ქობალია ა., მეგრული ლექსიკონი, თბ., 2010.

18. ცხადია პ., სამეგრელოს გეოგრაფიული სახელწოდებანი, III (ზუგდიდის რაიონი), თბ., 2007; II (ხობის რაიონი, ქ. ფოთი), თბ., 2007; IV (ჩხოროწყუს რაიონი), თბ., 2008.
19. ჭითანავა დ., ეკლესიები და თავდაცვითი ნაგებობები სამეგრელოში (უძველესი დროიდან დღემდე), თბ., 2010.

Igor Kekelia
The Historic Geography of Khobistskali and Chanistskali Gorge
in Vakhushti Bagrationi`s work
Summary

Vakhushti Bagrationi is a well-known Georgian scientist and statesman of XVIII century whose research work is a very important treasure in the history of Georgian culture and science. His work „Description of Kingdom of Georgia”, which was based on his own research and learning of historical resources and also his cartographical atlas, has a big importance in the question of social-economic and historical geographic situation of Georgia in the middle Ages.

Vakhushti wrote about the division of whole Georgia (the second half of XV century) into small kingdoms and principalities and gave us description of historical and geographical past.

In his work Vakhushti described Qartli, Kakheti, Hereti, Kukheti, Tusheti, Didoeti, Ovseti, Samtskhe-Saatabago, Klarjeti, and some regions of Western Georgia (Abkhazia, Odishi, Guria, Svaneti).

Vakhushti`s description of these regions is not so exact and schematic. The reason of it was conditioned with the circumstances of having the lack of information about these regions.

According to the research work it is very important to compile the geographical atlases, which were made in 1735 and 1745 by the scientist.

While discussing the questions of historical geography Chanistskali and Khobistskali Corge, the author gives us his viewpoint about etymology of some toponymy, about settlements (Khobi, Khobistskali, Khorga, Chakvinji, Kheta and Chanistskali).

Игорь Кекелиа
Историческая география оврагов и рек Хобисцкали и Чанисцкали
в рассуждениях Вахушти Багратиони
Резюме

Рассуждения выдающегося учёного и государственного деятеля Грузии XVIII века Вахушти Багратиони представляет собой значительный вклад в историю грузинской культуры и науки.

Неоценим его основной, основаный на личных наблюдениях и на изучении исторических источников, труд под названием: «Описание Государства Грузии и его картографическое наследие в деле основательного изучения историко-географического и социально-экономического положения средневековой Грузии».

На картах, составленных в 1735-1745 годах, учёный изобразил историко-географические стороны страны, населённые пункты, рельеф, гидрографическую сеть, и орографические единицы (хребты горы, равнины, овраги, вершины...).

В статье даны рассуждения об исторической географии оврагов и рек Хобисцкали и Чанисцкали, с учётом труда Вахушти и составленных им карт, а также других письменных источников.

არმაზ მელაძე
(საქართველო)

**ფილოსოფიური აზროვნება – ენის ლოგიკასა და სტრუქტურაში
აღმნიანის შემეცნებითი შესაძლებლობების აუცილებელი წინაპირობა**

დამოკიდებულება ენასა და აზროვნებას შორის ოდითგანვე იყო და არის ცენტრალური თემა ურიცხვი სამეცნიერო დისკუსიისა და ნაშრომის. ეს დამოკიდებულება შეიძლება საფუძვლიანად ორი სახით აღიწეროს: 1) პრიორიტეტი აზროვნებისა, რაც აღიქმება ენის საწინააღმდეგოდ და აზროვნების სასარგებლოდ: ეს არის ენის აზროვნებისგან დამოუკიდებლობა. სიტყვები და წინადადებები, ჩვეულებრივ, ემსახურება აზრების გამოხატვას. 2) აპრიორულად ენა ისე მოიცავს და ერწყმის აზროვნებას, რომ ამ უკანასკნელიდან გამომდინარე მენტალური პროცესი ენის საშუალებით ხორციელდება.

წინამდებარე სტატიაში ენის სტრუქტურას ვუკავშირებ ყველა იმ ენობრივი გამოხატვის საშუალებათა ერთიანობას, რაც ნებისმიერი და განსაკუთრებით ფილოსოფიური აზროვნების არაერთმნიშვნელოვან და კრეატიულ პრეზენტაციას ემსახურება, ვტოვებ შესაძლებლობას ვარაუდების, წარმოდგენების დაშვება – განხილვის ენის ლოგიკის სპეციფიკიდან გამომდინარე.

ენისა და აზროვნების დამოკიდებულების უფრო თვალსაჩინოდ გამოხატვისათვის, მოცემულ სტატიაში ვეყრდნობი ჰუმბოლდტის, ვიტგენშტაინისა და ნიცშეს ცნობილ მოსაზრებებს. საგნები სინამდვილისა არის ობიექტურად მოცემული და აი, ამ ობიექტურ ფორმაში ინდივიდუალურად ან კიდევ სუბიექტურად აღიქმებიან. ცნობიერებაში არსებობენ წარმოდგენები (გამოსახულებანი) საგნებისა. ეს მენტალური გამოსახულებები ენის სტრუქტურიდან გამომდინარე ყველა ინდივიდთან იდენტურია, მაგრამ თითოეულ ენაში განსხვავებულად გამოიხატებიან, რადგანაც დამოკიდებულება აღსანიშნსა და აღმნიშვნელს შორის, როგორც ვიცით, ჩვეულებრივ, კონვენციის საშუალებითაა სისტემაში მოყვანილი. მიუხედავად ამისა, ისინი მაინც ასახავენ თავიანთ დამოკიდებულებაში ენობრივი მთლიანობის სინამდვილეს. რეალობა უფრო მეტად ენისგან დამოუკიდებელია. ამრიგად, ჰუმბოლდტის აზრით, ენა ემსახურება ჩვეულებრივ, მენტალური წარმოდგენების, სახელდების რეპრეზენტაციას კომუნიკაციური მიზნებისათვის. აზროვნება ყველა თვალსაზრისით, ენობრივად თავისუფალია.

ვიტგენშტაინიც იგივე აზრისაა, მაგრამ გამოხატვა და ჩადრმაგება პრობლემაში, მასთან უფრო ბევრად ფილოსოფიური ხასიათისაა და, შესაბამისად, განსხვავებულ შტრიხებსაც იძენს. მისი აზრით: „აზროვნება, ეს განსაკუთრებული ფენომენი, არ გვეჩვენება ასე განსაკუთრებულად და თავისებურად ფიქრის დროს. აზრს ვერ აღვიქვამთ როგორც საიდუმლოებით სავსეს ან კიდევ მიუწვდომელს, როცა ის ჩვენ თავში მოგვდის, არამედ უბრალოდ, რეტროსპექტული ხასიათისაა“.

რაც შეეხება სიტყვებს, როგორც საგანთა წარმოდგენების გამომხატველს, ისინი ძალაში შედიან შესაბამისად წინადადებაში და ენის სტრუქტურიდან გამომდინარე, სინტაქსური წესრიგი ითხოვს თავისას თითოეულ ენაში. ბევრ ენაში დიდი ყურადღება ექცევა (აუცილებელიც კია) წინადადებებში სიტყვათა განლაგებას. თუ სიტყვათა რიგი წინადადებებში სინტაქსურად დარღვეულია, სრულიად შესაძლებელია, რომ წინადადების აზრი სწორად ვერ იქნეს გაგებული. მაგალითად, გერმანულ ენაში აუცილებელია შემასმენელი იდგეს ყოველთვის არსებითი ან სხვა მეტყველების სახელის შემდგომ და ა. შ.

საწინააღმდეგო პოზიცია აღნიშნული მოსაზრებისა უარყოფს სინამდვილის შეცნობის ენისაგან დამოუკიდებლობის შესაძლებლობას. წინააღმდეგობაში მოდიან საგნები ენის ლექსიკურ შინაარსთან, სინამდვილე ისე აღიქმება, როგორც ენა აღიქვამს მას.

ჩემი აზრით, საწინააღმდეგო პოზიცია რეალურ თვალსაზრისთან არის სხვაგვარად და შეიძლება ცოტათი იდეალისტურადაც გამოხატული, რადგანაც შემეცნებითი და თეორიული პრიორიტეტი მენტალურ კონცეპტთან და ცნებებთან არის წარმოდგენილი. მონაცვლეობა ცნებებისა: ჭეშმარიტება – აზროვნება – ენა ერთმანეთთან წინააღმდეგობაში მოდის.

ვიტგენშტაინთან ენა სიტყვიერ სამოსელში ახვევს აზრებს იმგვარად, რომ შესაძლებელია ამ სიტყვიერ სამოსელში გახვეული გარკვეული აზრის გამოტანა. ეს ხდება იმიტომ, რომ ამ სიტყვიერი სამოსელის გარეგნული ფორმა შექმნილია სხვა მიზნებიდან გამომდინარე და არა იმ მიზნიდან, რომ როგორმე სხეულის შინაგანი ფორმა შეცნობილი გახდეს.

„ჩვენი დამოკიდებულება სინამდვილესთან მიმართებაში ხორციელდება ჩვენივე აზრებში“. გაორება „მე“ და სამყაროსი აისახება აზრებში. ენა არის ღერძი აზროვნებისა. ამით არის ენა ნამდვილი მედიუმი, სადაც „ეგო“-სა და სამყაროს გაორება ხდება და სადაც ორივე მათგანი ერთმანეთს განაპირობებს და ერთმანეთისგან გამომდინარეობს“.

ვიტგენშტაინის აზრით, როცა ადამიანი ენის ფენომენს უდრმავედება, მაშინ ის ფიქრობს ენის არა მეორად ანუ საკომუნიკაციო მნიშვნელობაზე, არამედ იმაზე, რომ ენა არის თვითონ ღერძი აზროვნებისა და ყველაფერი მის ირგვლივ ტრიალებს. „ზოგჯერ გვეჩვენება, რომ აზროვნება რაღაც მოვლენაა, რომელიც ენას ან კიდევ სხვა რამეს თან ახლავს, ან დამოუკიდებლად ვლინდება. მაგრამ თუ კარგად დაფიქრდებით, მივხვდებით, რომ აზროვნება თანამხლები მოვლენა კი არ არის, არამედ ის ჩაქსოვილია თვით ენაში“.

აზროვნება და ენა ერთმანეთს მიეკუთვნება. ცნობილი მოსაზრების მიხედვით, როცა ბავშვი ენას სწავლობს, ის პარალელურად ამავე ენაზე აზროვნებასაც იწყებს. საკითხავია, იქნებ, ის ენის სწავლის დაწყებამდე იწყებს აზროვნებას? მე ვფიქრობ, არ არსებობს ე.წ. „წინა სტადია“, რომელშიც ბავშვი ენას არ იყენებდეს. ამ შემთხვევაში საუბარია გონის ენაზე, როგორც აზროვნების ღერძზე. არავის შეუძლია მეტყველება აზროვნების გარეშე და არავის შეუძლია ფიქრი საკუთარ თავთან საუბრის გარეშე. როცა მე ვფიქრობ, ვსაუბრობ კიდევც.

ყველგან, სადაც ენის ბუნების, ენის ყოფიერების, ენის შიდა ძალის, სიძლიერის, გენის თქმა არის და სადაც ეს ენის სული არ გაიგება, როგორც გრამატიკულ-ტიპოლოგიური თვისება, ხდება ყურადღების გამახვილება რეალისტური პოზიციის პრობლემაზე. მაგალითად, ბაროკოს ტექსტებში გერმანული ენის მცოდნეები ისეთ სიტყვებს იყენებდნენ, როგორებიცაა: *Aufrichtigkeit*, *Natürlichkeit*, *Treu*, *Würde* და ა.შ. ასეთი არგუმენტაციები, ბუნებრივია, არ არის სრულიად რეფლექტური გამჟღავნება ენის ფილოსოფიური პოზიციისა. ისინი წარმოდგენილი არიან ტექსტებში საგნობრივ-სემანტიკური გამოთქმების გვერდით, მაგრამ ყოველთვის მიუთითებენ იმაზე, რომ ენა არ გვევლინება მხოლოდ საგნების პასიური გამოსახვის საშუალებად.

სიტყვები სეგმენტებად ყოფენ რეალობას და ერთხელ მომხდარი ენობრივი სეგმენტირება ერთი შეხედვით ახლოს დგას სინამდვილის სეგმენტირების ზღვართან. იქ, სადაც ენობრივი სეგმენტირება რეალურობის ფაქტობრივ მოცემულობებს ვერ ფარავს, შესაძლებელია სიტყვების ტვინის ხვეულების მიერ პროდუცირება. ადამიანები ადგე-

ნენ სიტყვების მნიშვნელობებს მათი ყოველდღიური ინტერესიდან გამომდინარე და არა საგნის რეალური თვალსაზრისიდან გამომდინარე, რომელსაც შესაბამისად გამოხატულების უნარი არ აქვს. გამოხატულებები ეყრდნობიან მხოლოდ სხვადასხვა, უმეტესად არააბსტრაქტულად აღქმული საგნის ნიშნებს. მაგალითად, ბავშვი ითვისებს და აქცეპტირებს უკეთეს კონკრეტული საგნების ცნებებს, როგორცაა: ქუდი, სკამი და ა.შ. ის გაოცდება, თუ მას აცნობებენ, რომ სიტყვები, რომლებსაც მისი მამა, მასწავლებელი ან მოძღვარი საუბრის დროს იყენებენ, ზოგიერთ შემთხვევაში იმას გამოხატავენ, რაც სინამდვილეში კონკრეტულად არ არსებობს.

ჩვენ გვესაჭიროება ენობრივი ნიშნები არა მხოლოდ იმისათვის, რომ ჩვენი აზრები სხვას ვაცნობოთ, არამედ რათა ჩვენი აზრები ჩვენც დაგვეხმაროს საგნის რეცეპირებასა და აპერცეფცირებაში. მხოლოდ ენის საშუალებით არის შესაძლებელი კომპლექსური აზრების მოფიქრება, რადგანაც სიტყვები, როგორც მენტალური ნიშნები, აღიქმებიან როგორც აუცილებლობის კოგნიტური ნაწილები. ენა არის `instrumentum rationis` კომუნიკაციაში ღრმა აზროვნების გარეშე.

ჩემი აზრით, ენა ითვლება არა მხოლოდ გარე სამყარო/სინამდვილესთან დამოკიდებულების აუცილებელ ინსტრუმენტად ზოგადი და ყოველსომცველი გაგებით, არამედ ის შეიძლება აღვიქვათ, როგორც ხელსაწყო, რომლითაც ჩვენ იგივე სამყაროს აღმოვაჩინებთ და ჩვენეულ წარმოდგენას შევიქმნით მასზე. ამ შემთხვევაში კი ენა გვევლინება „ხელსაწყო“ ამკლუაში.

ნიცშესთან სინამდვილეს არა აქვს ენასთან და აზროვნებასთან პირდაპირი დამოკიდებულება. მისი აზრით, თუკი ჩვენ რამდენიმე ენას ერთმანეთის გვერდით წარმოვიდგინებთ, მაშინ სიტყვებთან დამოკიდებულებაში ჭეშმარიტებას ვერ აღმოვაჩინებთ და ვერც დავუშვებთ... `Das `ing an sich` ist auch dem Sprachbildner ganz unfasslich und ganz und gar nicht erstrebenswerth`. აქედან ვასკენით, რომ ნიცშესთვის ენა და აზროვნება კონტრუქციებია სინამდვილესთან მიმართებაში, რასაც თავისთავად კიდევ ენობრივ პრობლემასთან მიეყვართ.

ვარაუდს ენისა და აზროვნების დამოკიდებულების შესახებ გერმანიაში მე-18 საუკუნეში ჩაეყარა საფუძველი. როგორც ლაიბნიცი, ასევე ვოლფი, საუბრობდნენ აზროვნების გამოყენების მიმართებაზე ენის პრაქტიკაში.

ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლდტი ხედავდა აზროვნების ენობრივ კონსტრუირებას, რომელიც გარეენობრივი ფაქტორია და გაუჩნდა კითხვა არსებული სინამდვილის ენობრივი დამოუკიდებულობის არსებობის შესახებ.

ის გამოდიოდა იმ თეზისიდან, რომ ენა მანიპულირებს აზროვნებას. თითოეული ენა სინამდვილეში ახლოს დგას აზროვნებასთან და ყველა ენა გამოდის საკუთარი სამყაროს თვალსაზრისის გამოსახატავად.

როგორც თითოეული ბგერა საგანსა და ადამიანს შორის, ასევე გვევლინება ენაც თავის თავსა და მის გარე და შიდა ბუნებას შორის. ის გამოსცემს ბგერებს სამყაროში, რათა საგანთა სამყარო აღიქვას, თავისი სახელი დაარქვას და შესაბამისად გადაამუშავოს. ეს გამოხატულებები არასდროს აჭარბებენ ჭეშმარიტების წარმოდგენას: ადამიანი, ფაქტობრივად, ცხოვრობს მის ირგვლივ მყოფ საგნებთან ერთად და მათში, რადგანაც მასში ჩაქსოვილი შეგრძნებები და ქმედებები დამოკიდებულია მის წარმოდგენებთან, რომლებიც მიემართება ენისაკენ.

ჭეშმარიტი ყოფიერება ენაში აღიქმება. მისი შენარჩუნება წერილობით არ არის ყოველთვის სრულყოფილი. ის თვითონ არ არის ნაწარმოები (**Ergon**), არამედ მოღვაწეობა-ქმედებაა (**Energieia**). მისი ნამდვილი დეფინიცია შესაძლებელია გენეტიკურად

იყოს. ის არის იგივე ოდესღაც განმეორებული მუშაობა სულისა (ჩვენს შემთხვევაში იგივე გონისა), რომელსაც წარმოთქმული ბგერები აზრების გამოსახატავად იყენებენ.

უმბოლდტი, პირველ რიგში, ყურადღებას ამახვილებს თითოეული ენის კომპეტენციის გვერდით ადამიანურ გაუცნობიერებელ მიდრეკილებაზე უნივერსალურ ენასთან, რომელიც თითოეულ ენობრივ ტიპს წინ უსწრებს. ენა, როგორც „არა თავნება ემანცია (გათავისუფლება) სულისა“ დგას ცალკეული ენების საწინააღმდეგოდ, რომელიც შესაბამისი ერის განვითარებასთან კავშირშია ან შესაბამის ხალხთან ერთად წარმოიშვა. ყოველი კონკრეტული ენა, ეს იქნება გერმანული, ინგლისური, ფრანგული თუ სხვა დანარჩენი, არის აბსოლუტურად სპეციფიკური ენა განსაზღვრული ერისა ან თუნდაც განსაზღვრული ხალხისა, მაგრამ მას აქვს წილი ამ უნივერსალური ენის ე.წ. „ადამიანურ სიღრმეში“, ყოველ ეთნიკურ და ნაციონალურ დიფერენციაციაში. ამის გამო გამოიხატება ყველა ენაში იდეათა მთელი რიგი, რისი წყაროც უნივერსალური ენაა.

ჩემი აზრით, დედაენით ადამიანები, ჩვეულებრივ, ვიწოვთ წარმოდგენებს და ვიქმნით თვალსაზრისს საგნებზე; ის არის ამავედროულად ფორმა, რომელშიც მოღვაწეობა ჩვენი სულისა უნდა შეიკრას. ისე ფლობს ენა ჩვენს სულს, რომ ჩვენ ამას ვერ ვაცნობიერებთ.

ვიტგენშტაინისთვის ენა, როგორც ინსტიტუციონალიზირებული სისტემა, გვაძლევს ნებისმიერი აზრის გამოხატვისა და ენის სისტემაში რაიმე სიახლის შეტანის საშუალებას. ენა რომ მეტყველების დროს არ არის წარმოდგენილი როგორც სისტემა, მიუთითებს იმაზე, რომ ჩვენ აზრების გამოხატვა თითოეული გამოსაყენებელი სიტყვის მნიშვნელობების ცოდნის გარეშეც შეგვიძლია. „ადამიანს აქვს უნარი, ფლობდეს ენებს, რითაც შესაძლებელია აზრების განსხვავებულ სიტყვიერ სამოსელში გამოხატვა ისე, რომ მან არ იცოდეს ცალკეული ან კიდევ ყოველი სიტყვის მნიშვნელობა“.

აზროვნების ყოფიერებას ადგილი აქვს იმ მონაკვეთში, სადაც ის წარმოიშვება და ვითარდება და რომლის მეშვეობითაც მისი მოღვაწეობის წილი, ცალკე-ცალკე აღებული ერთ მთლიანობად იქცევა; და ეს წარმონაქმნები თავის მხვრივ, ერთმანეთთან, ან კიდევ ერთად აღებული ყველა ისინი, როგორც ობიექტი მოაზროვნე სუბიექტებისა, გაცვლა-გამოცვლით დამოკიდებულებაში არიან.

Kein Denken, auch das reinste nicht, kann anders, als mit Hülfe der allgemeinen Formen unsrer Sinnlichkeit geschehen; nur in ihnen können wir es auffassen und gleichsam festhalten.

ენის შემსწავლელი ადამიანის ენა ეძებს ნიშნებს, რომლის საშუალებითაც ის თავის სეგმენტებად დაყოფილ აზროვნებას უცხო ენაში ერთ მთლიანობად აქცევს. ასეთ ნიშნებად ჩვენ შეიძლება გამოგვადგეს არა სივრცითი დიმენზიით გაგებულნი, არამედ დროის განზომილებით აღქმული მოვლენები.

ადამიანი ერთმნიშვნელოვნად განასხვავებს გამოხატულების რავგარობასა და თავისებურებას აზროვნებასა და ენაში. აღქმა მანიპულირებს გონებას აბსოლუტურად. თუ კი ადამიანზე ისე მოქმედებენ, რომ ის თავის ხატში საგნის წაშლაზე იფიქრებს, მაშინ ის გაუგებრად არტიკულირებს. სხვა შემთხვევაში ადამიანი მეტყველებს და ის ერთხელ კიდევ ხაზს უსვამს აფექტურობის მომენტში ემოციის მიერ ენის მანიპულირებას და კოგნიციური მომენტის გაუფერულებას.

ჰუმბოლდტის აზრს ვეთანხმები იმაში, რომ ინდივიდის წარმოშობისა და ენის სპეციფიკური ხასიათი ზოგადად მთლიანი ერის ხასიათსა და ენაში იკარგება. ამიტომ, რომ ჰუმბოლდტი ცალკეული ინდივიდის ენას არავითარ გადამწყვეტ მნიშვნელობას არ ანიჭებს.

ენა სხვა არაფერია, თუ არა კომპლემენტი (გავრცობა) აზროვნებისა, მისწრაფება გარედან მიღებული შთაბეჭდილებებისა და ჯერ კიდევ არაერთმნიშვნელოვანი შინაგანი აღქმის გარკვეულ ცნებებზე მოხაზვა, რათა შემდეგ ეს ახალი ფენომენები ერთმანეთს დაუკავშიროს.

ვინც სიტყვას „Wolke“ წარმოთქვამს, ფიქრობს არც მის დეფინიციასა და არც ამ ბუნებრივი მოვლენის განსაზღვრულ სურათზე. ყველა განსხვავებული ცნება და სურათი ამავე გრძობისა, რომლებიც მათი აღქმიდან გამომდინარეობს, შესაძლებელია წარვუდგინოთ გონს ისე, რომ არ გვექნება იმის შიში, რომ მასზე კონტროლს დაკარგავთ, რადგან ეს ყველაფერი სისტემაში მოყვანილი და შეკრულია. მაგრამ თუ კი ის (ადამიანი) ამ საკითხს უფრო მეტად ჩაუღრმავდება, მაშინ მან უკვე განცდილი შეგრძნებიდან ან ერთი უნდა დაივიწყოს, ან მეორე. და თუ კი ყველაფერი ეს რელევანტურია, მაშინ ის ამას ყველაფერს ააწყობს საგნისათვის დამახასიათებელი გზით სულთან ჰარმონიაში, ნაწილობრივ, მისკენ, ნაწილობრივ, სხვებთან მიმართებაში, როცა ის მასზე ფიქრობს.

საერთოდ აზროვნება საგანს იზოლირებულად არ განსაზღვრავს და არც არასდროს სჭირდება ის რეალობაში მთლიანად მოცემული. აზროვნება ამოწურავს დამოკიდებულებებს, კავშირებს, აზრებს მასთან მიმართებაში და მიზანმიმართულად აკავშირებს მათ ერთმანეთთან. სიტყვა თავისთავად აღებული არ არის რაღაც ცარიელი სუბტრაქტი, რომელშიც ზემოთ ჩამოთვლილი ნიუანსები შეგვიძლია განვალაგოთ, არამედ ეს არის ღრმა აზრობრივი ფორმა, რომელიც თავისი გამჭვირვალე უბრალოებით უშუალოდ ახდენს იმის დემონსტრირებას, რომ უკვე სიტყვით გამოხატული საგანი მხოლოდ აზროვნების მოთხოვნილებებისდა მიხედვით წარმოვიდგინოთ.

In allen diesen Hinsichten ist die Art der sinnlichen Form, die nicht gedacht werden kann, ohne nicht auf eine weiter unten zu untersuchende vielfache Weise selbst als solche eine Wirkung auszuüben, auf keine Weise gleichgültig, und es läßt sich daher mit Grunde behaupten, daß auch bei durchaus sinnlichen Gegenständen die Wörter verschiedener Sprachen nicht vollkommene Synonyma sind, und daß wer 'equus' und Pferd ausspricht, nicht durchaus und vollkommen dasselbe sagt.

საინტერესოა ვიტგენშტაინის შედარება ენისა და აზროვნების ურთიერთდამოკიდებულების მიმართებაში: „როგორი იქნებოდა, მე რომ ორი სხეული მექნებოდეს, ეს ნიშნავს იმას, რომ ჩემი სხეული ორი განცალკევებული სხეულისგან უნდა შედგებოდეს? - ფილოსოფოსები, რომლებიც ფიქრობენ, რომ აზროვნებაში გამოცდილებაც განცდილის გაფართოება შეიძლება, იმაზეც უნდა დაფიქრდნენ, რომ ტელეფონის საშუალებით საუბრის გადაცემა ხდება და არა წითელასი (დაავადება)“.

ზემოაღნიშნულ პოსტულატში ნათლად არის წარმოჩენილი ვიტგენშტაინის დამოკიდებულება აზროვნებასთან, თუ რამდენად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ის ადამიანის აზროვნებას, როგორც უმნიშვნელოვანესი ფენომენის შესაძლო გამოვლინებებზე და არა ადამიანის გარეგნულ წარმოდგენით ხატზე ენასთან მიმართებაში.

აზრისა და სინამდვილის დამოკიდებულების ჰარმონიულობა მდგომარეობს იმაში, რომ როცა მე ვამბობ შეცდომით, რაიმე არის წითელი, ის მაინც არ არის წითელი. და როცა ვინმეს მინდა ავუსხსნა სიტყვა „წითელი“ წინადადებაში „ეს არის წითელი“, ამ დროს მე მას წითელ საგანზე მივუთითებ“.

აღნიშნულ პოსტულატშიც კიდევ ერთხელ ხაზგასმულია აზროვნების განსაკუთრებულობა, რომელსაც, ჩვეულებრივ, ადამიანები დიდ მნიშვნელობას არ ანიჭებენ; თუმცა, ის, ჩვეულებრივ, მოცემულია ადამიანის გონში, ის ადამიანისათვის არ არის მიუწვდომელი და მისი პრეზენტაცია ნაწილობრივ ხდება მეტყველების დროს.

„წინადადებაში ცდისათვის სისტემაში ვადგენთ საგნებს, როგორც იხილი სინამდვილეში გვესახება. ამ დროს ჩვენ არ შეგვიძლია რაიმე არალოგიკურად შევადგინოთ, რადგანაც ამისათვის უნდა შევძლოთ უარის თქმა ენის ლოგიკაზე. – მაგრამ როცა, მთლიანი წინადადება მხოლოდ „ლოგიკურ კონსტანტებს“ შეიცავს, ასე ის ჩვენთვის წარმოადგენს, როგორც ლოგიკურ წარმონაქმნს და არ შეუძლია მისი ლოგიკური თვისებები არ წარმოაჩინოს“.

ზემოაღნიშნულ ნააზრევში საუბარია ენის ლოგიკაზე და აქედან გამომდინარე, მინიშნებაა ენის სტრუქტურაში სხვადასხვა ნიუანსზე, რომელიც წინადადების გამართვისა და სრულყოფისათვის ერთ-ერთ ძირითად პარამეტრს წარმოადგენს. თუ წინადადება ლოგიკას მოკლებულია, მისი გაგებაც და გაგებინებაც შეუძლებელია.

აზრებს მე ვუწოდებ იმ ჩანასახს, რომელსაც ჯერ კიდევ არა აქვს არტიკულაციური სახე. გამოხატულება-გამოთქმას ესაჭიროება ნიშნები. გამომხატველ ნიშნებში ხდება სამყაროსთან დაკავშირება. როცა აზროვნება და ენა ერთმანეთს განაპირობებენ, მაშინ შესაძლებელია აზროვნება ენას არ შეიცავდეს. ის შესაძლებელია „სულშია“ არ ამოტივტივდეს. ენა ნამდვილად არ არის სახეზე, ის ფარულია. ბევრი ამტკიცებს, თითქოს ენა სახეზე იყოს. „ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ჩვენ რაიმეს გადაყვანას ვცდილობთ ერთი გამოხატულების ფორმიდან სხვა ფორმაში. მაგრამ მთელი სერიოზულობით შესაძლებელია ითქვას, რომ ის არსებობს სულში“.

აქ კიდევ ერთხელ მოვახდენ ყოველივე ამის ენის სტრუქტურაში ექსტრაპოლირებას.

წარმოდგენა მეტყველებამდე არსებული აზროვნებისა განსაკუთრებით თავისებურ გამოხატულებას წერით მეტყველებაში პოულობს. აქედან გამომდინარე, შესაძლებელია წინადადება ისე არ გექონდა გააზრებული, როგორც ეს ჩვენ შემდეგ წერილობით წარმოვაჩინეთ. ამის საფუძველზე ის ისე უნდა ჩასწორდეს, რომ შეესაბამოს აზრებს. აზროვნება არ შეიძლება აზრთა გამოხატულებებს დაშორდეს. აზროვნებისა და მეტყველების გვერდით ან კიდევ სადღაც კულისებში არ ფიქრობენ/აზროვნებენ. „ფიქრობდი, რასაც ამბობდი? – მე ფიქრობდი მხოლოდ იმას, რაც ვთქვი“. ეს ჩემი აზრია და ეს ვრცელდება აზროვნების მიმართებაზე წერილობით კომუნიკაციაშიც.

მე მიზნად არა მაქვს ამ სტატიაში კომუნიკაციის წერილობით ფორმას შევხვო, როგორც მეორადი ენის ერთ-ერთ გამოხატულებას. ჩემი აზრით, აზრის წერილობითი გამოხატვა, ანუ წერილობითი კომუნიკაცია იმ ე.წ. „უნივერსალურ გონის“ ენასთან თავისი სიღრმით უფრო ახლოსაა, ვიდრე აზრის ზეპირი გამოხატულება (ზეპირმეტყველება). ამ საკითხს კი შეიძლება ცალკე კიდევ ერთი სხვა კვლევა მიეძღვნას.

აქ ენის სტრუქტურა უფრო ფილოსოფიურ-ლინგვისტურად მოიაზრება, ვიდრე სუფთა ლინგვისტურად.

ზოგჯერ ისე გვეჩვენება, რომ როცა ვფიქრობთ, ვთარგმნით ჩვენს აზრებს. როგორც ერთი გერმანელი, რომელიც კარგად ფლობს ინგლისურ ენას და იყენებს გერმანიზმებს. მას ჯერ კი არა აქვს შექმნილი ინგლისური წარმოდგენა, არამედ ის არის იქ, როგორც ქვესქემა. სწორედაც, რომ აზროვნების წინ აზროვნება არ არსებობს. ჩემი აზრით, აქ საუბარი შეეხება აზროვნებას გონის ენაზე და არა რომელიმე კონკრეტული ერის ენაზე.

აქედან გამომდინარე, აზროვნების დამოკიდებულება ენაზე და განსაკუთრებით ენა, რომელზეც არტიკულირება ხდება, არ მოიაზრება. ახალი აზრების წარმოქმნა გულისხმობს ენის სტრუქტურაში ახალ გამოხატულებათა შექმნას. აზრები განსაკუთრებით ენაში პოულობს გამოხატულებას. მაგრამ მაინც შემთხვევითია აზრების რომე-

ლიმე ენაზე ან რომელიმე სიტუაციაში გამოხატვა. ფილოსოფიურ გრამატიკაში ეს პრობლემა სხვანაირად არის წარმოდგენილი. ენობრივი თამაშები არის გამოყენებითი ლინგვისტიკის ერთ-ერთი პრაგმატული სახე. ეს შეიძლება იყოს ენობრივი ქმედება დიალოგსა თუ მონოლოგში. ენობრივი თამაშის სიმრავლის შესაბამისად, ხდება აზროვნებისა და საუბრის თანხვედრა უამრავ ნიუანსში. მათი ურთიერთობის პრინციპი ერთგულია ენის ლოგიკის ფენომენისა: თავი ავარიდოთ აზრის გაუგებარ გამოხატულებას.

საგნის ცნება მოცემულია მისი გამოხატულების გამოყენებათა უამრავ სფეროში. განსჯის დროს ხდება პერსუაზიული, ლოგიკური მანევრები და შესაბამისი ტაქტიკა არის წინაპირობა ენის სტრუქტურაში ადამიანის შემეცნებითი ან კიდევ აღქმითი შესაძლებლობების პრეზენტირებისა.

ფილოსოფიური გრამატიკა ასახელებს და თხზავს გამოყენებით მაგალითებს. მაგალითების არაიზოლირების საშუალებით ცნობილი ენის ფილოსოფოსების მიხედვით, ცნებას არ შეუძლია საგანი ერთმნიშვნელოვნად გამოხატოს; ენობრივ-ანალიზური თვალსაზრისით ეს ყველაფერი სხვანაირადაც შეიძლება იყოს წარმოდგენილი. როცა კინომოყვარული კინოფილმს უყურებს დიდ ეკრანზე, ის არაფერზე საუბრობს, თუმცა, მასში შინაგანად მიმდინარეობს ეკრანზე მომხდარი ამბების განსჯის პროცესი. რადგანაც კინოს მაყურებელი არაფერს ამბობს, ეს იმას ნიშნავს, რომ არ მიმდინარეობს ენობრივი ქმედება. შედეგიანობის მიხედვით არაენობრივ მოქმედებას ენობრივი ანალიზისათვის მნიშვნელობა არ გააჩნია, მაგრამ ამავე დროს უაღრესად რელევანტურია ფილოსოფიური აზროვნების პოზიციიდან გამომდინარე. ენა და აზროვნება ერთმანეთთან მჭიდროდ არიან დაკავშირებული. არავერბალური მოქმედება შეუძლებელია იქცეს ენობრივ ქმედების ცნებად, რადგანაც ინდივიდუალურობა და თვითშეცნობა ენის გარეშე არ მოიაზრება. აქ აზროვნება ცოტა უფრო სხვანაირ დატვირთვას იძენს, რადგან აზროვნება ჩვენი მაგალითის შემთხვევაში ვიზუალური აღქმის საფუძველზე ხდება.

წარმოვიდგინოთ ასეთი სურათი: მოკრივე განსაზღვრულ საბრძოლო სიტუაციაში. ეს სურათი შეიძლება იმისთვის გამოვიყენოთ, რომ ვინმეს ვაცნობოთ, თუ როგორ იდგა ის და როგორ იქცეოდა, როგორ მოძრაობდა ან როგორ არ მოძრაობდა; ან კიდევ მივაწოდოთ ინფორმაცია მოკრივის სხვა სავარაუდო პოზიციების შესახებ. შეუძლებელია ამ სურათს წინადადების რადიკალი უწოდონ, რადგან ენის სტრუქტურის ხასიათიდან გამომდინარე, აქ ჩვენ უკვე ვარაუდის ასპექტთან გვაქვს საქმე.

ეს კიდევ ერთი მაგალითია იმისა, თუ ვარაუდის ან წარმოდგენის საშუალებით როგორ შეიძლება აზროვნების შემდგომი განვითარება/დახვეწა. და ეს კიდევ ერთხელ მიუთითებს იმაზე, თუ აზროვნება, განსაკუთრებით, ფილოსოფიური აზროვნება, ენის სტრუქტურაში რაოდენ მდიდარი შემეცნებითი შესაძლებლობების არსებობას განაპირობებს.

პრინციპი გამოხატვისა მიუთითებს, რომ მოსაუბრეს შეუძლია თქვას ის, რასაც ის ფიქრობს. ეს მხოლოდ იმაზე არ მიუთითებს, რომ მოსაუბრე ინსტრუქციით გამოხატავს იმას, რაც მას სურს, არამედ მას შეუძლია მისი აზრი სხვადასხვაგვარად გამოხატოს. ბუნებრივია, ეს არც იმას ნიშნავს, რომ მოსაუბრე თავიდან იცილებს ზუსტი და შესაბამისი გამოხატულების გამოყენებას. შესაძლებელია მოსაუბრემ თავისი აზრი ისე ვერ გამოხატოს, როგორც მან გაიგო ან როგორც მას უნდა გაეგო. ენობრივი გამოხატულების პრინციპი აძლევს საშუალებას ადამიანს, შესაძლებლობის ფარგლებში ზუსტად და სრულყოფილად გაიგოს გამოხატვის აზრი, რადგან აზრის გამოხატვა შესაძლებელია გართულდეს გამოთქმა/გამოხატვის საშუალებათა მრავალფეროვნების გამო.

ჩემი ღრმა რწმენით, ამით გამოხატულების პოსტულატი, რომელსაც შეუძლია თავის მიზანს მიაღწიოს, არის ისეთი სიტუაციებით შეზღუდული, რომელთა ინტენცია, შესრულება და აღიარება განსაზღვრულ ენობრივ კულტურებში ბუნებრივი და დასაშვებია. ეს უკეთესია გავიგოთ, როგორც პრინციპი დასახელებისა და გამოთქმისა. აზრები, რომლებიც სხვა ვარაუდების ჩარჩოებში დამაჯერებელია, სწორად უნდა გაიგებოდეს. ენის აქტის თეორია შეზღუდულია დამახასიათებელ და განსაკუთრებულ სიტუაციებში.

ენა არ არის უბრალოდ ენა, რომელშიც ჩვენ როგორც ბგერათა ფორმას, ასევე მელოდიას, რიტმსა და მნიშვნელობას წარმოვიდგენთ. ჩვენ მოვიაზრებთ ბგერათა ფორმასა და ასობგერათა სურათს, როგორც სიტყვათა სხეულს, მელოდიასა და რიტმს, როგორც ენის სულს. ჩვენ მოვიაზრებთ ენას ჩვეულებრივ ადამიანის შესაბამის ყოფიერებაში, სადაც წარმოდგენილი იქნება, როგორც სხეულის, ასევე სულის-გონის ერთიანობა. ენა არის თავშესაფარი ყოფიერებისა. ენის არსება აქედან გამომდინარეობს და ეს შესაბამისობა არის სამყოფი ადამიანური ყოფიერებისა და აზროვნებისათვის.

ლიტერატურა:

1. Brinker K. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden, Berlin, 2001.
2. Ernst P. Germanistische Sprachwissenschaft, Wien, 2004.
3. Gardt A. Geschichte der Sprachwissenschaft in Deutschland, Berlin, 1999.
4. Gogelia N. Persuasive Strategie im Pressediskurs am Beispiel der publizistischen Texte von Marion Gräfin Dönhoff. In: Germanistische Studien - Verlag Universal, Tbilissi, 2010.
5. Humboldt W. v. Schriften zur Sprache, (Hrsg. Michael Böhler), Stuttgart, 1973.
6. Humboldt W. v. (1963) Schriften zur Sprachphilosophie, Darmstadt: WBG.
7. Wittgenstein, Ludwig: Tagesbücher 1914-1916 In: Schriften. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1960, B. 1. S. 101.
8. Wittgenstein L. Tractatus logico-philosophicus/Logisch-philosophische Abhandlung, Ffm. 1980.
9. Wittgenstein, Ludwig: Philosophische Untersuchungen. §428 und 429.

Armaz Meladze

Philosophical Thinking as a Necessary Prerequisite for Cognitive Faculties of Humans for the Language Structure and Logic

Summary

The article presents those important subjects, which concern function of philosophical thinking in language logic and lingual structure. In the article the author connects language structure unity of all those linguistic expression means which serve creative and complex presentation of any and especially philosophical thinking. He leaves possibility and discussion of suppositions, imagination according to language logic specification.

In this article the subject of dependence and interrelation problem of two significant phenomenon “language” and “thinking” is also discussed and for more clear expression of them the author recalls known theory of Humboldt, Wittgenstein and Nietzsche.

According to Humboldt, language is an organ creating thoughts. It is free. Wittgenstein is of the same idea but expression and intensification of the problem has more philosophical character and accordingly gains different accent. In his opinion “Language is the axis of thinking”, “Language embodies thoughts by wording”.

Reality of Nietzsche is not straightly depending on language and thinking. For him language and thinking are construction in relation to the truth which brings us to other linguistic problems.

Армаз Меладзе

*Философское мышление - обязательная предпосылка познавательной
возможности человека в структуре и логике языка*

Резюме

Вышеуказанная статья уделяет внимание таким важным вопросам, которые касаются роли философского мышления в языковой структуре и языковой логике. В настоящей статье структуры языка связаны и совраны средство выражения языковых единств, которые служат для неоднозначной и креативной презентации любого и особенно философского мышления, то есть оставляют возможность представления, доводов, обсуждений исходя из специфики логики языка.

В указанной статье речь идет о двух важнейших феноменах «языке» и «мышлении» об их проблемах взаимонаправления и относительности, для более четкого выражения которых мы опирается на известные высказывания Гумбольдта, Вингенштейна и Ницше.

По мере возможности в статье осуществлена экстраполитрость в структуре языка проблемных параметров философского мышления, что исходя из логики сущности языка, является еще одной предпосылкою для демонстрирования познания удачных человеческих возможностей.

Luara Sordia

(Georgia)

**VLADIMIR MAYAKOVSKY, SERGEI ESENIN
AND TARENTI GRANELI**

Terenti Graneli knew well that his religious poetry in the atheistic epoch would not be appreciated highly but he never tried to be on good terms with the government. Because of his principles he became persecuted, cursed and, at the same time, popular.

In his life-time the fame of the legendary poet also reached Vladimir Mayakovsky and the great Russian poet dedicated to make “Mourning Seraphimes” poetry sound in his own language. His recognition by foreign readers Terenti Graneli met with calmness and dignity. “I have heard about your poetry” – said Vladimir Mayakovsky to Terenti – “Many interesting things from the Georgian poets: “Titsian Tabidze, Paolo Iashvili, Valerian Gaprindashvili, Kolau Nadiradze and others. That’s why I decided to visit you as a poet. Would you give me your verses to translate them and publish in Russian press?” Terenti’s answer was as follows: “As for my verses, I will give them to you, Mr. Vladimir, but my poetry does not imply red agitation-propaganda, brutal excitement, biological pathos, it will not and it cannot be, no way. My verses are filled up with clemency from Holy Spirit; Holy Mother’s and our Saviour’s images are plaited into the lines, by mystic vision have been reached the past and the future of the Virgin-protected country, the stages of the divine spirit to live in the flash and men’s immortal self to live in the spirit... not only a translator but a Georgian reader must be a mystery,... divine shearer..., so... eternity-poetry is in no hurry... let us, the poets not hasten ourselves. One day, when the sun of a far-off number comes upon my grave and spirituality revives, I know, the time will come for me to be understood”. He pronounced these words in the way as if he was standing in front of the altar praying. When he finished his monologue, he smiled: “so, it’s not worth bothering, thanks...”

Terenti Graneli’s words upset Mayakovsky and he could not cover his anxiety: “Poet. I have not come for agitating either” (Al. Sigua, Recollections of Terenti Graneli) (1, 412).

Terenti Graneli presented true poetry as the mercy of Holy Spirit and he saw its mission in serving the faith, spirituality and setting out world-wide, epochal problems. Compromises with the Government, red flag are alien to him. He was horrified of “the times of noise”, of attempts to let the spirit die away. He hoped for infinity, eternity. He considered the Soviet Empire ephemeral, origination and collapse of which is prophesied in the Bible.

Different interpretation of the essence of poetry is shown in the verse “Poetry” which was distributed as a manuscript and was published only later, in 1998 (1, 28).

In 1925 the great Russian poet Sergey Esenin was in Tbilisi for six months. He was hosted by Georgian symbolists Paolo Iashvili and Titsian Tabidze. The meetings are reflected in Giorgi Leonidze’s recollections as well as in Nino Makghashvili’s book “Titsian and His Friends”.

Ignored by his contemporary poets Terenti Graneli never was officially invited to the meetings and neither Galaktioni participated in their Bacchanalia. Esenin had no time to see him. It happened so that Terenti met Esenin by chance near the Vera bridge. The Georgian poet did not miss the opportunity and introduced himself in a manner he always did, “I am Terenti Graneli”. Esenin answered the greeting. Then Terenti added: “I am the poet Terenti Graneli”. “Oh, I am double pleased, your face prompts me you might be a poet”, - Sergey Esenin could not hide his delight and was astonished that such a pleasant, poetic-looking man had been disregarded by his compatriots.

The Georgian poet said to the very popular guest “you have been among greater poets” – to which Sergey Esenin did not agree – “poet in itself in a broad notion”. Esenin was interested if there were Russian translations of Terenti’s poetry, to which Geno Qelbaqiani (who was following

them nearly) answered that Shalva Kashmadze had two or three verses translated into Russian and he had read “Wandering”.

“What are you working on at present?” – asked the guest, and Terenti answered: “I never know what I will be writing about next hour”. Esenin liked the statement which outlines the irrational-intuitional nature of a verse (Geno Qelbaqiani – “He was only fed on poetry”) (2, 58).

The meeting of two great poets did not end with it. They became close friends and had many interesting adventures together.

Terenti resembled Esenin in poetry, spirit and grief. The author of “Memento Mori” new by heart Esenin’s poetry. Sergey Esenin was not given fees for the verses published in “Zaria Vostoka”. Terenti and his guest expressed their protest in their own way. They stood in front of the publishing house with hats in their hands begging for alms from passers-by. It appeared that Esenin collected ten rubles more than Graneli. Sergey wanted to share with him equally but Terenti refused to do so. Then Esenin warned him that if Terenti did not agree he would not translate his verses into Russian, so Esenin finally persuaded the Georgian had to agree. With the money the poet went to a restaurant where they got involved into a quarrel and as a result, were arrested. Esenin was released as a new comer right that day but Terenti was found guilty and sent to prison. That is how the Georgian host was punished for expressing solidarity and sympathy towards the guest.

The incident due to economic hardship was reflected in their works. Esenin ironically expressed it in the verse “Down of the East” (“Zaria Vostoka”). “Irony! whirl me away! – There are many roads on earth, like a rjazanian peasants with screwed up eyes, where ever you turn the roads meet and you run against the “Zaria Vostoka” wall... the money, poet, you need for what? The hat is worn out, and shoes torn after, little money, even if they gave a thousand for a book, but could anyone take away a thousand rubles from Virap?” (Beqa Lashkhia – Khibleli’s recollections) (1,381).

The same themes were used by Graneli in one of his verses and showed extreme hardship that forced him to live like a beggar: “Such times is not welcome to be; me soul’s mimosa’s swinging in the gale, the blue infinity I’m still feeling and thinking of red wine. This sound, this fate is still mine. God’s shadow far somewhere lies, and only way that is left to me is going begging in the streets”.

It is also known that Esenin helped the poet who was in more need than him with money. Esenin was the first to commit suicide, second was Mayakovsky and this became a matter for discussions in the society. Some people justified Mayakovsky’s suicide, others blamed. It took place among the passengers on a tram. Terenti overheard a conversation, he cut into it saying: “Esenin’s suicide may be justified in some ways but you can’t justify Mayakovsky’s suicide”. (4,131).

The tragedy filtered into Graneli’s poetry as well. Permanently thinking of death, his suicidal disposition had been aggravated. Shakespearean to be – or – not – to be dilemma ran in his head: “the blue is coming and something dark and somewhere from the other side a shot is heard. To commit suicide like Esenin or go on fighting for life?” (5, 44).

Constantine Gachechiladze called Terenti Graneli “Our Esenin” (6,45). Spiritual relations and creative connections of the two poets are obvious and is the subject for study in the future. Thus, it is no more chance that they are mentioned together.

Literature:

1. Blue Distance, Tb. 1998.
2. My life is a verse (Poetry) only, Tb. 1984.
3. Terenti Graneli, v. I, Tb. 1991.
4. I know, time will come to be understood, Tb. 1990.

5. Terenti Graneli, collection, Tb. 1961.

6. Marine Qadagidze, phrases left in the space, Konne Sperelli, Konstantine Gachechiladze on Terenti Graneli, Tb. 2003.

ლუარა სორდია
ვლადიმერ მაიაკოვსკი, სერგეი ესენინი და ტერენტი გრანელი
რეზიუმე

მეოცე საუკუნის ოციან წლებში ტერენტი გრანელი უპირველეს პოეტად ითვლებოდა, ის აღიქმებოდა როგორც ცოცხალი ლეგენდა, ფეხზე მოსიარულე ლექსი. ტერენტი გრანელის პოპულარობის ამბავი ვლადიმერ მაიაკოვსკისაც მისწვდა და დიდი რუსი პოეტი თვითონ გაეცნო „მემენტო მორის“ ავტორს, რათა რუსულად ეთარგმნა მისი ლირიკა.

უცხოელი მკითხველის აღიარებას და დაინტერესებას ტერენტი გრანელი სიმშვიდით, ღირსების გრძობით შეხვდა. თარგმნის საკითხში აჩქარება მიზანშეუწონლად მიიჩნია, რადგან ეჭვობდა, რომ ათეისტურ ეპოქაში მისი რელიგიური პოეზია სათანადოდ ვერ დაფასდებოდა. დიდი ქართველი პოეტი დარწმუნებული იყო, რომ როცა სულიერება აღორძინდებოდა, როცა ადამიანი ღმერთს მიუბრუნდებოდა, მისი გაგების დრო უსათუოდ მოვიდოდა. ამ მოსაზრებას დაეთანხმა სტუმარი.

ტერენტი გრანელმა მაიაკოვსკის თვითმკვლელობა აღიქვა როგორც ეპოქა-ლური ტრაგედია, კიდევ ერთი დასტური იმისა, რომ უდიდესი უფსკრული იყო საბანისტურ ხელისუფლებასა და სიმართლის მსახურ მხატვრულ სიტყვას შორის.

1925 წელს ქართველი პოეტი შემთხვევით ქუჩაში შეხვდა თბილისში ჩამოსულ ცნობილ რუს პოეტს სერგეი ესენინს. სულიერმა ერთნაირობამ ისინი იმდენად დააახლოვა, რომ ერთად ხეტიალობდნენ, ერთად ეძალებოდნენ ბახუსს. ერთხელ ჩხუბში მოხვედრილები საპატიმროს კედლებშიც აღმოჩნდნენ, რასაც ორივე პოეტი ლექსით გამოეხმაურა. „ცისფერ უსაზღვროებაზე“ – ღმერთზე შეყვარებული ტერენტი გრანელი აქცენტს აკეთებდა გულგრილ ეპოქაზე, რომელიც უნიჭიერეს პოეტს აიძულებდა მათხოვრად ქცეულიყო.

სერგეი ესენინი მატერიალურად ეხმარებოდა თავისზე უფრო უპოვარ პოეტს.

ესენინის თვითმკვლელობამ ისედაც სიკვდილზე მოფიქრალ პოეტს კიდევ უფრო გაუმძაფრა მიწიერი ცხოვრებისადმი პროტესტი, შექსპირული ყოფნა-არყოფნის დილემა, რაც მის ლექსში გამოიხატა კიდევ.

ტერენტი გრანელს სერგეი ესენინს ადარებდნენ გენო ქელბაქიანი, კონსტანტინე გაჩეხილაძე.

არსებობს ცნობა, რომ სერგეი ესენინმა თარგმნა ქართველი პოეტის ლექსები, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს თარგმანები მიკვლეული არ არის.

Луара Сордиа
Владимир Маяковский, Сергей Есенин и Теренти Гранели
Резюме

В двадцатые годы двадцатого века Теренти Гранели считался первым поэтом, его воспринимали как живую легенду, ходячим стихом.

Весть о популярности Терентия Гранели дошла и до Владимира Маяковского и великий русский поэт сам познакомился с автором «Мemento Мори» - он хотел перевести на русский язык лирику Терентия.

Признание и заинтересованность иностранного читателя спокойно, с чувством достоинства воспринял Теренти Гранели. Он посчитал нецелесообразным спешку в вопросе перевода. Он подозревал, что в атеистической эпохе его религиозная поэзия не могла быть оценена соответственно. Большой грузинский поэт был уверен, что в случае возрождения духовности, возвращения человека к Богу, обязательно настанет время, когда его поймут. С этим соображением согласился гость.

Теренти Гранели воспринял самоубийство Маяковского как эпохальную трагедию, еще одним подтверждением тому, что существовала огромная пропасть между сатанинской властью и служившему истине художественным словом.

В 1925 году грузинский поэт случайно, на улице Тбилиси встретил известного русского поэта Сергея Есенина. Духовная схожесть так сблизила их, что они вместе бродили, вместе предавались Бахусу. Однажды они попали в драку и оказались в тюрьме. Об этом оба поэта писали в своих стихах. Влюбленный в «голубую безграничность» - Бога, Теренти Гранели делал акцент на равнодушную эпоху, которая заставляла поэта превратиться в нищего.

Сергей Есенин материально помогал более нищему чем сам поэту.

Самоубийство Сергея Есенина обострило в думающем о смерти поэте протест о земной жизни, шекспировскую дилемму «быть или не быть», что и было отражено в его стихах.

Терентия Гранели и Сергея Есенина сравнивали Гено Келбакиани и Константине Гачечиладзе.

Есть сведения, что Сергей Есенин переводил стихи грузинского поэта, но, к сожалению, эти переводы не обнаружены.

Marine Sioridze
(Georgia)

DANTE'S NARRATIVE STYLE IN THE "DIVINE COMEDY"

Regarded as one of the finest poets that Italy has ever produced, Dante is also celebrated as a major influence in Western culture. His masterpiece, *La Divina Commedia* (*The Divine Comedy*) is universally known as one of the great poems of world literature. Divided into three sections - *Inferno*, *Purgatorio*, and *Paradiso* - *The Divine Comedy* presents an encyclopedic overview of the mores, attitudes, beliefs, philosophies, as pirations, and material aspects of the medieval world. More than a summa of medieval life, however, Dante's poem is a superb work of fiction with poignant dramatic episodes and unforgettable characters. Dante's verse collection entitled *Vita Nuova* (*The New Life*), though not of the stature of *The Divine Comedy*, is well known for its exaltation of Beatrice, an idealized figure who inspired love poetry imbued with a fervent religious undertone.

Although Dante's *Divine Comedy* caused an immediate sensation during his life, his fame waned during the Italian Renaissance, only to be revived in the nineteenth and, especially, twentieth centuries. Many scholars have examined the structural unity of the poem, discussing the interrelationship between medieval symbolism and allegory within the different parts of the poem and exploring Dante's narrative strategy. Others have marvelled at the seemingly inexhaustible formal and semantic richness of Dante's poetic text. With its various enigmatic layers of philological and philosophical complexities, *The Divine Comedy* has received scrutiny by critics, literary theorists, linguists, and philosophers, who have cherished the immortal work precisely because it translates the harsh truth about the human condition into poetry of timeless beauty. *The New Life* has long basked in the reflected glory of *The Divine Comedy*. Criticism has almost invariably been positive, although an occasional scholar has taken exception to its sensibility, finding in it an overwrought imagination and sensitivity unbecoming a great poet. Many commentators have proposed that Beatrice is a symbol, although of what there is no consensus. The story of Dante's love for her is often taken as allegory, particularly by critics reading the book in the light of his later works.

Dante wrote his magnum opus well. Over the centuries since the *Divine Comedy* has seen print, imaginations have sparked and fears confirmed. Of the three books of the *Divine Comedy*, the *Inferno* is the most vividly aware of the human condition. Incredibly detailed descriptions of eternal agony and suffering directly correlate to the misdeeds committed against God and common decency, enabling those who read the *Inferno* to conclude that an otherworldly Hell would logically follow Dante's thorough example. In the story, the character of Dante passes through the underworld accompanied by famed and respected writer of the ancient world, Virgil, in an allegorical attempt to convey the hierarchical structure of justified pain and suffering. To Dante, the biblical passage of "eye for an eye, tooth for a tooth" is the basis for which all punishment is ultimately given, and all those who suffer do so with a fitting or ironic method. The hierarchy is not random; the methods of torture inflicted follow a scale of least to most serious the deeper into the underworld the characters visit. In Dante's view there are three major divisions of the circles of Hell, populated by those who give into their lesser instincts and desires, those that refuse God, and those that intentionally do harm to themselves or others by physical or deceptive means. Dante uses these three divisions to explain which misdeeds are more severe than others and why the punishments given to those populating each are fitting and deserved.

The first division is built upon those who give in to desire and instinct, as well as the virtuous heathens. The virtuous heathens are stranded in Limbo for not knowing God, their punishment merely an eternal longing: "*they did not sin; and yet, though they have merits, that's*

not enough" (Canto IV, 34-5). They died before knowing Christianity; therefore even the most noble and dedicated heathens could not ascend to Heaven. Their inability to reach Heaven tugs at Dante's heartstrings like a Lyre, when he explains that *"great sorrow seized my heart"* (IV, 43). Accompanying the heathens in lower circles of Hell are the Lustful and the Gluttons. The lustful are doomed to repeat their damning actions endlessly, and in the particular case of Francesca the act of seduction is but one step over the line separating control over lust and loss of that control: "one point alone defeated us" (V, 132). Dante draws in the audience, allowing readers to feel sympathy while at the same time challenging them not to: *"Dante does not give us the story... Instead we are given her voice and words- a dramatic device emphasised by the fact that her infinitely mournful account begins suddenly and unannounced"* (Berthoud 119). Gluttons are pelted by "cold and filthy rain." It is not described what exactly makes this rain filthy, only that it turns the falling hailstones from their normal pure white to a drab, ashen gray. The darkening shade of the tormenting weather is an obvious allusion to the aversion of purity the sufferers have indulged to earn them a spot in Hell; what is not obvious is the reasoning for which Dante uses this method of torment for Gluttons. Gluttony is the act of overindulgence, therefore Dante needed to devise a method of punishment that embodied a sense of mass collection without being too harsh. Cold rain and hail, especially falling in mass quantities, provides this sense to Dante when exaggerated. To give an added touch of irony, Dante gives the rain a dimension of filth, perhaps commenting on the Glutton's insatiable need to satisfy their desires by giving them the filth they so desired in life. These three sins of the first major division exemplify the lightest of all sins, depicting punishments that are fitting yet tolerable.

Punishment becomes fiercer in the second division, increasing in physicality and becoming visually displeasing to the reader who imagines the scenes. Writhing in flaming agony are heretics, entombed within open sepulchers. Forever they must endure conscious awareness of their pain as a way to counter atheist beliefs. Believing that the soul's experiences ended after death was a literally grave miscalculation, and by giving heretics perpetual awareness the torture is a perfect example of counter-punishment as Virgil acknowledges: *"Here are the Arch-Heretics and those that followed them, from every sect; those tombs are much more crowded than you think"* (IX, 127-9). It is implied that the followers of the heretics are imprisoned in the open tombs together with their leaders, as if a number of people are packed like radical sardines. Together they spoke against the notion of God and together they burn. Their error is worse than those of the first division because their sins are not impulsive as the first division's can be credited as being, but conscious decisions made by rational thought. Their choices, though clearly wrong ones in Dante's view, are not the most evil.

The third and last great division demonstrates far beyond impulses and erroneous decisions the evil that men do. In it contains fewer people, many more lesser divisions, and much more devious punishment. It is the realm of the violent and the deceivers, their acts so reprehensible that Dante implies God would find them to be worse than unbelieving. Whereas it is possible to live a virtuous life and not believe in God and the afterlife, Dante suggests those that hurt and betray trust cannot live a life of virtue because the said acts go against the very nature of faith. The violent, including tyrannical leaders and murderers, are boiled in a river of blood (XII, 46-8). Suicide victims are transformed into mangled, twisted, lamenting trees (XIII, 25-7). Blasphemers walk in fiery sands (XIV, 25-6). The punishments have become much more sadistic. Even deeper than violence lies betrayal, in which flatterers are submersed in bile, Astrologers walk with their heads screwed backwards, and Friars are crucified to the ground. At the bottom lays only three men and the tri-faced Devil gnashing them between its teeth, the three men Dante believed to be the most horrific to have ever lived for their acts of betrayal; Judas, Brutus, and Cassius. By placing violence and betrayal in the final division of the sins of man, Dante asserts that the worst things man can do

are not impulses or bad choices, but acts that knowingly cause either physical, emotional, or spiritual harm.

Dante wrote the *Inferno* at a point in history when hopes of a better tomorrow were dismal and schisms in the church caused political, civil, and religious unrest. Morgghen writes that *"it was a world that ensnared [Dante] with its sufferings and troubles"* (121). Exiled by the Black Guelphs from Florence, Dante began a journey of homelessness, depending on the charity of patrons for day-to-day extensions of life: *"Dante came immediately into contact with the Ghibellines of north-central Italy and obtained Ghibelline patronage in one court setting or another for the rest of his life"* (LCC 283). Certainly the political message of the *Inferno* was not simply one of artistic retribution but also political spite. The growing ferocity of the eternal tortures endured by the shadows inhabiting Hell serve to pique the reader's emotions on which sins are, by Dante's definition, more accursed than others, thereby readers find alignment with his base values. By finding readers that learn to agree, Dante establishes political leverage used to support the Holy Roman Emperor to reestablish empirical power in Italy (LCC 283).

The *Inferno*, then, serves as a didactic multipurpose tool used for religious inspiration and political power simultaneously. The pain and suffering seen by Dante the character mirrors the exaggerated problems that he, Dante the poet, no doubt had seen through his life, and the writing of the *Inferno* allowed him to act as a harbinger of the final judgment. Lagercrantz comments on the realism Dante produces: *"in all things, the dead are like the living. They are distinguished from the living only by their having moved on to another form of existence"* (134). The counter-punishments depicted therefore act as a believable supplement to Dante's frustration with the state of the world, and by delivering the tale as an allegorical quest of passage he is able to transcend the lines crossed by those that had crossed him. Traveling through depressing layers through and out of Hell while not belonging there, Dante simultaneously comments on his detractors and bestows grace upon himself.

Literature:

1. Guglielmo Gorni, Guido Cavalcanti. Dante e il suo "primo amico", Roma, 2009.
2. John A. Scott, Perché Dante? Roma, 2010.
3. Marina Marietti, L'umana famiglia. Studi sul «Paradiso», Roma, 2011.
4. Tomodata Iwakura, «De vulgari eloquentia» come autointerpretazione dell'opera di Dante, Roma, 2011.
5. Leonardo Cappelletti, Matteo d'Acquasparta vs Tommaso d'Aquino. Roma, 2011.
6. U. Carpi, La nobiltà di Dante, Firenze, Polistampa, 2004.
7. M. Boschi Rotiroti, Codicologia trecentesca della "Commedia". Entro e oltre l'antica vulgata, Roma, 2004.
8. M. Boschi Rotiroti, Censimento dei manoscritti della "Commedia". Roma, 2008.
9. Con Francesco Mazzoni. Chiose inedite a "Paradiso". Firenze, 2007.

მარინე სიორიძე დანტეს ნარატიული სტილი „ღვთაებრივ კომედიაში“ რეზიუმე

„ღვთაებრივი კომედიის“ უკვდავება და მნიშვნელობა, როგორც მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთი უდიდესი ქმნილებისა, განისაზღვრება არა მისი რთული სიმბოლოებისა და ალეგორიების დეტალური და დაწვრილებითი შესწავლითა და შუასაუკუნეობრივი კულტურისა და შუასაუკუნეების აზრობრივი წყობის სრული

და საფუძვლიანი გადმოცემით, არამედ ახალი და შემოქმედებითად თამამი განცხადებით, რაც თქვა დანტემ თავის ხილვებსა და საკუთარ თავზე და იმით, თუ როგორ გამოთქვა მან თავისი აზრები. ახალი დროის პირველი პოეტის პიროვნება მისი ღრმა და ისტორიულად კონკრეტული შინაარსით მაღლა იდგა სქოლასტიკური აზროვნების სქემებზე და დანტეს მიერ სინამდვილის პოეტურმა აღქმამ დაიმორჩილა ესთეტიკური ნორმები, რომლებიც ნაკარნახევი იყო შუასაუკუნეების ლიტერატურული ტრადიციებით.

Марине Сиоридзе
Нарративный стиль Данте в «Божественной Комедии»
Резюме

Бессмертие «Божественной Комедии» и значение ее как одного из величайших творений мировой литературы определилось не ее сложной, требующей кропотливого изучения и детального комментария системой символов и аллегорий и не ее, наконец, полнотой отображения и воплощения средневековой культуры и средневекового строя мысли, а тем новым и творчески смелым, что сказал Данте о своих видениях и о самом себе, и тем, как он это сказал. Личность поэта, этого первого поэта нового времени, в своем глубоком и исторически конкретном содержании возвысилась над схемами схоластической мысли, и живое, поэтическое осознание действительности подчинило себе эстетические нормы, продиктованные традициями средневековой литературы.

ციალა მესხია
(საქართველო)

სიკვდილის მსთეობა დათა ბულუს პოეზიაში

18 წლის მხეჭაბუკმა პოეტმა დათა გულუამ, გამოგნებელი და დამაფიქრებელი ლექსები დაგვიტოვა. დათას ცხოვრების გზა ჩვეულებრივ ოცნებათა და სურვილთა დათმობის გზა იყო და მაინც ურთულესი იყო ეს გზა ხორციელების, ბიწიერების უკუგდების გზა. ტაძრისკენ მიმავალ გზასაც წინასწარ, „პაუს“ შეუძახებლად ჭვრეტდა. პოეტი ერთგულია სამშობლო მიწის, ზეცისა და ზღვისა. დათას პოეტური მემკვიდრეობა ჭეშმარიტი ნიჭის გამოსხივებაა.

მართებულად ბრძანებს პოეტი გენო კალანდია (დათას სსოვნის სადამო, ახალგაზრდა მსახიობთა თეატრი, 2010 წ. 23 თებერვალი): „ჩემთვის დათა გულუას პოეზია აღმოჩენაა. ის ფილოსოფიურად მოაზროვნე და სამშობლოს სვეტდზე მოფიქრალი ჭაბუკი გახლდათ. გამოგნებელი და დამთრგუნველია მისი პოეზია, რომელიც მისი ცხოვრების ანარეკლია, სამშობლოს ეზრდებოდა დიდი პოეტი. დათას სახელს, მის კაშკაშა ვარსკვლავს მისი ლექსები შემოუნახავს თაობებს“.

დათა გულუა სანთელივით იღვწებებოდა, ნისლივით უჩინარდებოდა, ვარდით ჭკნებოდა და ვაგლახ, რომ ვერ მივუხვდით...

დათას ზეციური მირონით ცხებული პოეზია წინასწარ განჭვრეტს ერის სამომავლო გზებს და მზადაა დაღეწოს „ბნელი ტაძრები“. ამოუწურავია, გამოუღვეველი გაგებისა და თანაგრძნობის საუნჯეც ნაბოძები პოეტისათვის მარადიული სიყვარულით. „მზიან ტოლჩებში“ აელვებულ სხივებთან ერთად სულის დაფაზე აღბეჭდილი ტკბილი სიმწარეც შემოგვანათებს: „და მოდით ვღეწოთ ბნელი ტაძრები, ჩვენს პოეზიას დაუდგათ ტახტი, კვამლით, ცხედრებით ზეცა ნავსები, გაფშინდოთ სულით, ავზიდოთ ხატი“.

დათაზე აუცილებლად ილაპარაკებ როგორც პოეტზე და როგორც ნაადრევად წასულ შემოქმედზე, რომელმაც წუთისოფელში მაინც მოასწრო შეესვა „ერთი უღუფა ყოფის შხამი“ და ხეტიალისგან გაეცვიოთა ტერფი და წავიდა მზესთან, იქ, სადაც „მუხები ტოვებენ უხმო წერილებს“.

დათამ ზუსტად იცოდა და განჭვრიტა, რა დარჩებოდა მისი სიკვდილის შემდეგ: „შენ დარჩები, სულო ჩემო, სარჩენად, შენ დარჩები, პოეზიაგ, ჩემ შემდეგ“.

„სისხლისფერი ქოშებით“ მოსიარულე პოეტი დამეშიც იმედის სხივს ხედავდა, მისი სურვილი უკიდევანოა, ბოროტების დაგმობა, დემონებთან მედგარი ბრძოლა და ზეცისა და მიწის ერთიანობა...

„მე ღვინო ვასვი გუშინ დემონებს“, – ამბობს პოეტი და მხატვრული სახეებით მიგვანიშნებს სულისა და სხეულის გაყრის პროცესზე. ტოვებს სხეულს სული იმ რწმენით, რომ ის ღმერთს ზეციურ საუფლოში სჭირდება. მაგრამ დათამ თავის ლექსებში დამაჯერებლად მიგვანიშნა ზესთასოფლისა და სოფლის ერთიანობაზე. ამ ერთიანობის გვირგვინად მესახება მისი „წერილი თანატოლებს“, რომელშიც ნათლად გვაგრძნობინებს, რომ „მზე უფლის მოციქულია ჩვენს გალაქტიკაში“.

პოეტს აშფოთებდა მის სარკმელთან მომზირალი თვალებაცრემლებული მზე, ნიადაგ ჩაქსმოდა მზის ხროტინი და ეს იყო სწორედ შემზარავი. მისთვის ხომ მზე საკუთარი მეობის მნათობივით ამადლების სადარი იყო.

რატომღაც გიორგი ლეონიძე გამახსენდა: „ოქროს ჩანგების სიმების უღერა ჰაერში მესმის გაურკვეველი, მაგრამ ვერა და ვერ გავხდი მისი გამაკვლეველი“ (1, 86).

დათა გულუასთვის მთავარია სული, ზეცისნათელი, დედაცა. მზე მას სინათლით, სითბოთი ავსებდა. იცოდა ტკივილის უკიდევანო, თეთრი ღამეების ფასი და გვეუბნება: „ჩემო თანატოლებო, თქვენ შეიძლება, ჯერ ბოლომდე არც გესმოდეთ მზის ამოსვლის მიზეზი და არც ძარღვებში სისხლის ბრუნვას უგდებთ ყურს... მე, შეიძლება, ბოლომდე ვერა, მაგრამ ერთხელ მაინც განმიცდია ის ტკივილი, რაც ალიონს მოაქვს და ღრუბლების ფერდობებზე ანაწილებს“.

მართებულად ბრძანებს კრიტიკოსი თამაზ წივწივაძე: „ცხადია, უფალს უფლის მიაქვს, კეისრის წილს კი პოეზიის სახით ჩვენ გვიტოვებს!“

არაა ეს მცირე ძღვენი, მაგრამ ვაი, რომ უფრო სრულყოფილი შეიძლებოდა. ეს კი მაშინ მოხდებოდა, ამ სოფლად მეტხანს რომ ეცოცხლა“ (2, 3).

დათა გულუას ზეცისკენ სწრაფვა, დედაცაში დამკვიდრების სურვილი პოეზიას უკავშირდება, იგი ტერენტი გრანელივით ლექსით ფრენაზე ოცნებობდა. დედაცა, მზე კიდევ უფრო აყვარებდა განთიადებს. „შენ შორეულო ჩემო ოცნება, მომეცი ფრთები და გამაფრინე“ (ეს ტერენტი გრანელია).

დათა გულუამ წინასწარ განჭვრიტა თავისი სიცოცხლის ტრაგიკული ფინალი და თბილისში ნარიყალას ეკლესიის წიადში სამუდამო სასუფეველში დამკვიდრების ბედნიერებაც, რამეთუ ღრმად სწამდა: „რომ საფლავს თვითონ ჟამიც აორთქლებს, მთავარია პოეზიის ბრუნვა...“

დათა გულუა თავისი უიშვიათესი ნიჭით გამორჩეული პოეტი გახლდათ, რომლისთვისაც უმთავრესი იყო წამიერებაში მოქცეული მარადისობა, წარმავალში წარუვალის, მცირედში საყოველთაოს, მიწიერში ზეციერის ჭვრეტა.

მთავარი სასწაული დათა გულუას თვრამეტი წლის მზეჭაბუკის, როგორც შემოქმედისა ისაა, რომ ამ კრებულმა დაიტია თითქმის ყველაფერი, რაშიც მუდავნდება ჩვენი ერის სული და ხასიათი, კარგად იცის, რომ მიძიმეა პოეტის ხვედრი, მაგრამ მორჩილად და უყოყმანოდ შეუშვირა მკერდი.

დათა გულუას პოეტური მედიტაციები სიკვდილ-სიცოცხლის მარადიულ ტკივილს არ განერიდა, შთაგონებული სულიერი მწუხრი და დახვეწილ განცდათა წყურვილი შემეცნების ამ პროცესის გარკვეულ წინაპირობას წარმოადგენს: „სველი ასფალტიდან ძვრებოდნენ აჩრდილები, ნაპრალებს აფარებდნენ წარსულის მანტიებს, ყოველი სახლის ზღურბლზე ცრემლების ქილები, აწყვია ცხედრებით და სუსხი აციებს“.

პოეტი აცნობიერებს სიკვდილს, „ცრემლის ქილები“ უფრო გასაგებს ხდის მოძალებულ გრძნობათა სიჭარბეს. მთელი ლექსი გამსჭვალულია გულისდამამძიმებელი წინათგრძნობითა და ხილვებით, აქ წინასწარაა განჭვრეტილი მომავალი ტრაგედია, რაც არც თუ ისე იშვიათია ქართულ მწერლობაში.

ცრემლი და გლოვა გათანგავს უზენაესთან წილნაყარ ჭაბუკს. არ ასვენებს მარადიული ჩუმი ნათელი და ევედრება სიწმინდეთაგან უპირველესს ნინო კაბადოკიელს და მარადისობას უხმობს, ცხადად განჭვრეტს თავის სამუდამო სავანეს – ოთახს, ტუფის ლოგინსა და მარმარილოს სასთუმალს, სწორედ აქაა რაღაც ამაღლებელი და გამწმენდი გრძნობა, რომელიც ჩურჩულთ ათქმევინებს: „კვამლის დემონმა ხელი დამრია, ტკვირეს ლექსების მზე მოკვდავებმა, წმინდაო – ნინო შანტა მარია, დედავ! ქარია და უკვდავება“ („დედათა სახენი“).

სიკვდილის წინათგრძნობა, მაგიური სამყარო, რომელსაც პოეტი თავისი ოცნებით ქმნის და სულში დაატარებს მისი სამოქმედო ასპარეზია, ვინ იცის, ეგებ, გრძნობდა, რომ მას უკვდავების სხვა ნაპირი უხმობდა, სულ სხვა მხარე. რამეთუ „სულს კაცისას განწმენდილს და განსპეტაკებულს, ცად ამაღლების სრული ნიჭი მოეფინება“ (3, 137).

დათა გულუასთან სიკვდილი უკვდავების ნაპირია, მასთან არასოდეს არაა გამორიცხული ესთეტიკური ეთიკურისაგან. მართლაც, რომ ძნელია ვინმეს დაესესხოს ის ფერები, მისტიკური გარდაუვალობის, მოახლოებული სიკვდილის განცდას რომ გინერგავს და თხემით ტერფამდე გძრავს ასე მტკივნეულად, ასე სამუდამოდ: „მომაქვს თამარის ბაჯადლო კუბო და ტაჯ-მაჰალის თეთრი ლოდები. მე უკვდავებას ვეძახი უფრო, ვით ბეთჰოვენის ლურჯი ნოტები დო ... დო ... ლა ... ლა ...“ („ადამიანო, გამიღეთ კარი“).

აი, ასეთი სიკვდილია დათასთვის სულის დღესასწაული. აქაა პოეზიის მშვენიერებაც და მარადიულობაც.

დათა გულუამ გლოვის ზარი დარეკა და მოკრძალებით მოუხმო ტიცციანს მარტოობის ორდენის ერთ-ერთ კავალერს: „ჩემ გვერდით უკვე არავინ იდგა, მხოლოდ ნაღველი მითობდა მუხლებს, აქ ტიცციანი მომიჯდა ღინჯად და მაჩვენებდა უფეხო დრუბელს“.

ბინდის, კაეშნის, გლოვის პოეტია დათა, შემოდგომის ფოთოლცვენით, ვარდის ჭკნობით, სიკვდილის მოახლოებით აცრემლებული დაეხეტება წუთისოფლის ქაოსში, მაგრამ მინდა დაბეჯითებით ვთქვა, რომ მისი გოდება სიკვდილზე არის ორიენტირი, მაცნე უმშვენიერესი დღესასწაულისა, ამიტომაც ეუბნება დედას ფაქიზად: „კვლავ აფრენილა ავაზა ოცი, ფრინავენ არსად. ღამპიონები წყვილიადისაკენ ილტვიან ჯვართ. მე გავიღვიძებ, გაპირდები დედა, აუცილებლად, ღია დატოვებ ჩემი სარკმელის მტვრიანი კარი“ („რეკვიემი“).

უკვდავების სხვა ნაპირში დაფრინვს პოეტის ამაყი სული პოეზიის, ლექსის „რითმების ჯართ“. მას თამამად შეეძლო ვთქვა: „მოვიძულე კრებული უკეთურთა და უღმრთოთა თანა მე არა დაფჯდე“. „... ხოლო მე უმანკოებითა ჩემითა ვიდოდე“ (დავით წინასწარმეტყველი).

წუთისოფლის ქაოსში მოხეტიალე და უკვდავების ნაპირის მაძიებელი ჭაბუკი-პოეტის სული მტკივნეულად განიცდის უსაყვარლესი მეგობრის გოჩიკო ხუნდაძის გარდაცვალებას, რომლის სიკვდილმა ააფორიაქა. ლექსში „მეგობრის საფლავისკენ“ მეგობრის სიკვდილით გამოწვეული სევდა სისხლივით იღვრება ქაღალდზე და სულისშემძვრელი სტრიქონებით ემშვიდობება უერთგულეს ძმადნაფიცს.

როგორც დაჭრილი იცლება სისხლისგან, ისე იცლება დათას სული გრძნობებისა და განცდებისაგან, ასე მტკივნეულად რომ განიცდის სანუკვარი მეგობრის დაღუპვას და მაინც შემოქმედებითი ნიჭის, ინტელექტუალური განსჯის ნაყოფია მწუხარების, გლოვის უნიკალური მეტაფორული გაიგივება „ცრემლების ტაშთან“, რომლითაც პოეტი გადმოგვცემს რაღაც უჩვეულო განწყობილებას, ემოციას. დათას მეტაფორული აზროვნების უჩვეულო სიმდიდრე მოულოდნელობით შექმნილი ინფორმაციით პოეტის ნიჭის თვითმყოფადობაზე, მის გამორჩეულ ხელწერაზე მიგვანიშნებს.

სიკვდილთან პირისპირ დგომით, მისი საიდუმლოების ამოცნობის დაუოკებელი სურვილით პოეტმა გაიშინაურა სიკვდილი, დაამარცხა შიში, რომელიც თან სდევს სიკვდილის განცდას და მაინც, უკვდავების მოლოდინი რწმენით ავსებს მის ჭაბუკურ სულს და მისი ცხოვრების წესის გადასხვაფერებაც ხელეწიფება, რომელმაც კარგად უწყის, რომ მისი სიკვდილის შემდეგ დარჩება „შავი ფილა და ნაპრალთა „პლატე“, „წყალზე ძლიერი და მოყვასივით სანდო ღუზა“, „დანგრეული იდუმალი სივრცე“, უსასრულო კედლები, სიკვდილის იდუმალი, მაგრამ მშვენიერი ხიბლი გათანგავს პოეტს და გულის სისხლით დაწერს: „ეს დარჩება ჩემ შემდეგ გულის ნარჩენად. წადლებული მწუხარება მზის დამდევს, შენ დარჩები, სულო ჩემო სარჩენად, შენ დარჩები პოეზიავ, ჩემ შემდეგ“ („ჩემ შემდეგ“).

სულ მალე სული სხეულს გაეყარა. მზეჭაბუკი მზემ ჩაიხუტა, დრომ ყველა და ყველაფერი დამარხა, მაგრამ დარჩა დათას პოეზია, მის საფლავთან მოსიარულე მუზა და გრძნობ სიკვდილის მშვენიერებას, მარადიულ სიცოცხლეს რომ იმარხავს. „უკვე დავეტოვე სხეული ვიცი და უკვდავება ცაში დაფრინავს“.

დათას მთელი პოეზია სიკვდილზე ფიქრით გულის დამამძიმებელი წინათგრძნობითაა გამსჭვალული, რამეთუ არც თუ იშვიათი შემთხვევაა, როცა შემოქმედი ადამიანები მოახლოებული უბედურების ტრაგიკულ დასასრულს წინასწარ გრძნობენ. ქართულ მწერლობაში უამრავი მაგალითის დაქვებნა შეიძლება.

ვინც გულით წაიკითხავს დათას ლექსებს, არ შეიძლება წუთიერად მაინც არ გაირინდოს, გული არ აუჩუყდეს, ცრემლი არ ჩამოუგორდეს და ჩურჩულით არ გაიმეოროს პოეტის სტრიქონები: „მე შენ გაჩუქე თვე გაზაფხული, შენ კი დამითმე ბილიკი ზამთრის, მე მაინც მიყვარს ის სასწაული, თეთრი კვიცივით უცებ რომ გარბის“.

მარად ბავშვს სიკვდილის აჩრდილი ევლინებოდა, რომელიც ცხოვრების ტრაგიკულ დასასრულზე მიანიშნებდა და მზეჭაბუკიც პოეტურ მუზას მოუხმობდა, თავზე ანბანი ათოვდა და ქაოსში ჭეშმარიტებას ეძებდა, ღრმად სჯეროდა და სწამდა, რომ სიტყვები არ დაელოდა, სულზე ტყემლების გაკვირტვაც სწამდა და ლექსის შარავანდედიც. პოეზია, პოეტური სიტყვა მისი ცხოვრების მუდმივი თანამდევი და გადამრჩენელი იყო: „ლექსს უნაგირზე მე არ დავაღპობ, და შენს თვალეში ჩავზილავ მზერას, დღეს მარტოობის სუფრას ვთამაშობ საფანტით დაჭრილს, მე ვგავარ ძერას“.

დათა ყოველ წუთსა და წამს მზადაა სიკვდილის შესახვედრად. „მე მირჩენია სიკვდილის ჩაცმა“, „მე უკვდავების სხვა ნაპირი მიაქვს“, „დღეს ალიონი კვლავ ძუ მგელია“, „და გართმული ფრთების მიღმა იდუმალემა მახურავს კარვად“. „წუთი იქით, წამი აქეთ გავიდა და სიკვდილიც კართან აიტუზა“ – მოტანილი სტრიქონები შემადრწუნებელია და გამაოგნებელი. რამეთუ „ფიქრობენ ტრაგიკული პოეზიაში უბედურებაა; ტრაგიკული პოეზიაში გვაფხიზლებს და გვამაძლებს, ნადირის მშვიერი თვალით გვიჩვენებს რეალობას. გვათავისუფლებს ყოველგვარი წვრილმანისაგან. არა, არა, ტრაგიკული პოეზიაში ნამდვილად არაა უბედურება, ვინაიდან პოეზია ყოველთვის ბედნიერებაა...“

დათა გულუას პოეზიაში განჭვრეტილია მომავალი უბედურება: „მე მირჩენია სიკვდილის ჩაცმა“, „წუთი იქით, წამი აქეთ გავიდა და სიკვდილიც კართან აიტუზა“ ან კიდევ: „გურამ, ჩვენი ზეციური ქალაქი მიცვალებულთა ქალაქად იქცა“.

„ზღვას წუხელ ღურჯი მოატყდა ფეხი“ – ტკივილით აღმოხდება პოეტს და მიგვანიშნებს გურამ რჩეულიშვილის უკეთილშობილეს ბუნებაზე, რომლის შემოქმედებითაც აღფრთოვანებული იყო და თხემით ტერფამდე შეძრული.

აქაა ელეგია, კაეშნით გამსჭვალული ღირთა სევდის, უიმედობისა, სასოწარკვეთის პრინციპზე აგებული და რატომღაც მეჩვენება, რომ პოეტი ყოველი ნაბიჯის გადადგმისას ედება ობობის ქსელს და მოძრაობის დროს ვერ ამჩნევს თუ როგორ იხლართება მის მსუბუქ, მაგრამ ფოლადზე უმტკიცეს ძაფებში.

თუ გალაკტიონი ამბობდა, რომ „სული ცოცხლობს, როს სხეული დუმს“ და სიკვდილის შემდეგ რჩება „ფერფლი ცა და ეს წიგნი“, დათა გულუა ამბობს: „დანგრეული იდუმალი სივრცე“, „უსასრულო კედლები“, „გვამად ქცეული პოეტი“, მაგრამ რა ოპტიმისტურად ჟღერს ლექსის ეს ბწკარი: „რა დაგრჩებათ, რა დარჩებათ თაობებს, ნუთუ სულზე უკუდმართი ჭმუნვა?! თორემ საფლავს თვითონ ჟამიც აორთქლებს, მთავარია პოეზიის ბრუნვა“ („ჩემ შემდეგ“).

პოეტი ხედავდა სულს, მიცვალებულთა ქალაქს, მარადიული ნათლით გაბრწყინებულს და გვასწავლიდა, გემოდღვრავდა, სიკვდილი სულაც არ არის საშიში,

გვანუგეშებდა და გვამხსენებდა, რომ სიცოცხლეშივე გვეფიქრა წარუვალ სულიერ ფასეულობებსა და ღირებულებებზე, ცის ჰარმონიაზე, მზეჭაბუკი ლექსით ამაყად მიაბიჯებს სასუფევლისკენ და საოცარია ისიც, რომ წინასწარ ხედავს ცხედარს, რომელშიც მხოლოდ მზის სარკველებთან თავის თავს გამოიცნობს: „ჩამოატარეს ჩემს სარკველებთან თეთრ სუდარაში მიხინარე გვამი, რომ მიახვენეს მზის სარკველებთან, მე მხოლოდ მაშინ ვიცანი თავი“ („მეთვრამეტე გამოსვენება“).

პოეტის მხერა მიღმურ სამყაროს გადასწვდა, მიუხედავად ამისა, კარგად უწყოდა: ზეცისკენ მიმავალი გზა ბილიკია და არა შარაგზა, „დიდ შარაგზაზე მუდამ დადიან“ (5, 53).

დათა გულუასთან ქარის წისკვილები ტოკავენ, ორბივით ფრინავენ ღიმილნიც და უკვირს თუ „ქარებს სად მიჰყავთ, ვინ იცის საით?“

დათა გულუას ფიქრი ოცნების იქით, შორეთს გადასწვდება. მისი სული მთელ სამყაროს დასტრიალებს თავს: „გადავუფრინე ერთხელ პლანეტას, იავარქმნილი არის ჩონჩხები, მარადისობა მოჰგავს კომეტას, კომეტას თავის თეთრი მონებით“ („აფეთქებული მიწა“).

ტერენტი გრანელი ლექსების ფრთებით მიიწევს ცისკენ, „უკვდავების ცისფერ მხარეში. მე ლექსები გამაფრენენ ცისკენ, მე ლექსების სიხარული მომკლავს“. „სული საზღვარს გადასცდება ფრენით“ (6, 45).

დათა გულუას, ტერენტი გრანელივით, სჯეროდა სიცოცხლის მარადისობის, სჯეროდა თავისი უკვდავება, „აკი პოეზიამ იცის უეცარი სიხარული, რომელიც უდრის გაფრენას“. „მე მინდა ყველგან ვიყო, როგორც ღმერთი“ (6, 4).

პოეტის ენიგმებით მომაჯადოებელი ლექსები რაღაც საოცარი ვნებიანობით ითხოვს დაუნჯებას. მაღალი ადამიანური ვნებებით აღბეჭდილი პოეტური სახეები ფიქრისა და განსჯისაკენ მიმართავს მკითხველის ცნობიერებას. პოეტის მედიტაციები მოულოდნელი სახით წარმოსახავენ ცხოვრებისეულ მოვლენებს, რომელნიც ახალი რაკურსით ირეკლებიან შემოქმედის გრძნობად ემოციურ შესაძლებლობათა სიბრტყეზე. მზეჭაბუკი პოეტი მხოლოდ მზეს, რწმენას, სულიერებას ეთაყვანება. მარადიული ნათელი, მზის სარკველები აოცებდა და ზეცისკენ უხმობდა და ისიც პოეზიით, „რითმათა თეთრი ჯარით“, გულჩამოჭრილი თავისი პორტრეტით დორიან გრეის – მარად ჭაბუკი სიკვდილის შესახვედრად ემზადება. კარგად იცის და გრძნობს რაინდული სულის ახალგაზრდა, რომ მალე დღისა და ღამის დუელიც შედგება, ჭადარა მამალიც დაიყვავებს, ხოლო მზე სიცოცხლისა და უკვდავების წყარო თავის უძღებ შვილს დაელოდება. სულ მალე მსაჯული მთვარე წამებს დაითვლის და: „მან დაბაჩათა გაშალა ყუთი და გაისროლა ხმამაღლა: ჰეი! მიწა გათეთრდა, თვის თეთრი სისხლით მიწა თეთრია, თოვლივით თეთრი – მითხრა სიკვდილმა მარადჭაბუკმა, მარადჭაბუკმა დორიან გრეიმ“ („მისტერ დორიან გრეი“).

დორიან გრეის – მარადჭაბუკი სიკვდილის სიმბოლიკა საოცრად მისტიკურია, ღრმა დატვირთვის მქონე პარადიგმაა. დათა ის პოეტია, რომელიც მთელი თავისი ცხოვრებით მარადისობას ამკვიდრებდა. მისი ცხოვრება ერთი ტკივილიანი გაელვებაა, მაგრამ ცად აღმართული მწვერვალის და უნებურად ეკლესიასტე გამახსენდა: „ვიხილე ყოველ მკვიდრს, მზისქვეშეთში ყმაწვილი ახლავს ...“ (5, 15).

დათას პოეზიაზე დაკვირვება გვარწმუნებს, რომ ის გახლდათ სულიერ სიმაღლეთა წვდომის ნიჭით მირონცხებული, ალბათ „გილგამეშიანის“ ეპოსშიც ღრმად იყო გაცნობიერებული.

დათამ, 18 წლის „ღიმილის ბიჭმა“ კარგად იცის ცხოვრების ფასი, სიცოცხლის ხიბლი და ძალა. ისიც რა და როდის, როგორ მოგვაწოდოს ტკივილიანი სტრიქონები. კითხულობ მის ლექსებს და გრძნობ სულისა და ხორცის ერთიანობას, როცა სულს ამღერება სწყურია, თვალზე მომდგარ ცრემლებს ტაშის დაკვრა

სურთ; შემმართველური ძალისმიერი ნიშანთვისებები „მარადი ბავშვისათვის“ სულაც არ არის უცხო, რამეთუ იგი დროის აკვანზე მდგარი პოეტია, რომელსაც ეზმანება ჟამთა ნიაღვართ გადარეცხილი ერთი მებრძოლი გმირის სახელი – მაგრამ იმ სულის ნათელი მაინც იკაშკაშებს სამარადუამოდ.

დათა გულუა პოეზიაში, ლექსებში გამოსჭვივის სისპეტაკისა და სიწმინდის მისტიციზმი. იგი სიწმინდის გედია... „სფინქსით შეუცნობელი თოვლის გულით და გედის სითეთრით“ („მშვენიერება“, შარლ ბოდლერი).

გალაკტიონ ტაბიძის პირველშობილი ფერებით მოქარგულ პოეზიაში გედი შავია და „ყელამართული“, „მთაწმინდის მთვარეში“ კი გედი სევდიანია, რომელიც სიმღერით კვდება „და მეც მოვკვდე, სიმღერებში ტბის სევდიან გედად, ოღონდ ვთქვა თუ ღამემ სულში როგორ ჩაიხედა“.

„პოეტი არის ყოველთვის ერთი, პოეტი არის ყოველთვის გედი“... „მოდის ზამთარი, თოვლი და ყინვა, თოვლის და ყინვის ცისფერი წვეთი, სნეული სახე – სიკვდილის წინ ვარ მე, როგორც გედი“ - გოდება ტერენტი გრანელი და მიგვანიშნება სიკვდილის გარდაუვალობაზე, მაგრამ მთელი არსებით ცდილობდა ხმა მიეწვდინა უფლისათვის, რათა მისკენ მიმავალ ბილიკებზე პოეტის გედის ნატურფალი დაემჩნია...

დათა გულუას მთელი პოეზია „ღიმილის ბიჭის“ უღამაზესი ცხოვრების გაბრწყინებაა, ურიოშო თვალმარგალიტებით სავსე სულიერი სამყაროს გამონაშუქი. ლექსში „გადაგვირჩინე, ღმერთო, სულები“ პოეტი ქმნის „სიწმინდის გედის“ შთამბეჭდავ სახეს. პოეტი ხედავს ფაუსტის მიერ გაყიდულ, ბოროტებით დაკაწრულ სულებს, არ ასვენებს ბნელი ხიდის ქვეშ გახიდული შავი აჩრდილები. შფოთავს დანგრეულ რწმენაზე. წართმეულ სიხარულზე, უმზეოდ ყოფნაზე და მაინც თავის პოეტურ მრწამსს აგვირგვინებს სიღამაზის, სიწმინდის, სისპეტაკის, მაღალი იდეალების გამარჯვების მოლოდინით: „გადაგვირჩინე, ღმერთო, სულები, თავზე გვენგრევა სიცოცხლე ხედავ? მხოლოდ ვისაც გვწამს შენი სინათლის, დავრჩით ჭაობში სიწმინდის გედად“.

დათას პოეზია დაბინდული და დანისლული ის სურათია, საიდანაც უსასრულო მაცთუნებელი ფერი იღვრება. ერთობ ძნელია მათი სურნელისა და ხმების ამოკითხვა. და მაინც თითოეულ ლექსში თავისთავად გაისმის „სიწმინდის გედი ხმა“, განწირული სიყვარულის, წართმეული თავისუფლებისა და მთელი სამყაროს ტკივილით დამძიმებული პოეტის უკანასკნელი სიმღერა. ყოველგვარი ხმაურისა და ბრტყვიალა სცენების გარეშე გამოკრთის აღტაცება არტისტული შთაგონების სახით. დათა გულუას არა ერთ და ორი ლექსი განასახიერებს ასეთ ფერწერულ ტილოს. ზეცისკენ მიმსწრაფი პოეტი, როცა მზის სარქველებთან თავის ცხედრის ამოცნობს, უკვე მიხვდება, რომ მისთვის ნამდვილი ზამთარი დადგა. ვინ იცის, ეგებ ამიტომაც აღმოხდა ასეთი სულისშემძვრელი სტრიქონები: „ამოხნექილან სევდით მიწიდან, სველი საფლაფნი, ვით კრატერები. ზარებით მტირალ ძველ სამრეკლოებს წვიმით ტოვებენ შავი ბერები“. ან კიდევ: „ჟამს ხელთ ეჭირა გლობუსის ღერძი, და მარად ბრუნვას უმზერდა მყარად. დრო დათრგუნული, ვით გუთნით ვერძი, წამოწოლილა ღრუბლებზე ნაცრად“ („ყვითელი საათი ანუ დიალოგი ჟამთან“).

დათა გულუას მთელი ცხოვრება გლოვის ზარია, ღამაზი გედის უკანასკნელი სიმღერაა, ღამის ნაღვლიანი სიცილით რომ მიისწრაფოდა ზეცის თავანისაკენ. ნიკოლოზ ბარათაშვილის, გალაკტიონის, ტერენტი გრანელისა და ნიკო სამადაშვილის მსგავსად დათა გულუა „ობოლო სულით“, „სევდის თავშალით“, „ვერხვების ღიმილით“, „ვარდების სილით“, „სიმწრის პერანგით“, „ღურჯი ბორკილით“, „ოცნების ფერით“ და „მზიანი ღამით“ ისწრაფვის მარადისობისაკენ...

დათას პოეტური სამყარო მრავალფეროვანი და მრავალწახნაგოვანია, მისი მუზა შინაგანი დიადი ენერგიით აღსავსე სილამაზეს შეფოფინებს, თუმცა კარგად უწყის, რომ ჩვენი ეპოქა მღელვარე და მშფოთვარე აზრის ეპოქაა, სადაც ყველაფერი გამსჭვალულია გარდაქმნის სულით, ამიტომაც მის ლექსებში დახატული მუქი პეიზაჟები ორიგინალურად ერწყმის ავტორის ეთიკურ მრწამსს. ეს მის პოეზიაშია მისტიკური ერთობის დიდი სიხარული, მშვენიერებისა და სილამაზის განცდა. დათას სასიცოცხლო გარემო მდუმარებაა, ღამე, ქაოსი, ოცნება, ფანტაზია და სიზმარი. ღამე და იდუმალება მისი სასიცოცხლო მედიუმი, მისი მიწიერი ხატები.

18 წლის დათამ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის, სამართალმცოდნეობის სპეციალობის სტუდენტმა უკვე მოასწრო ისეთი გზის გაგლა, რომელმაც, თავის მხრივ, შეიძლება ერთი მთლიანი შემოქმედებითი ცხოვრება დაიტიოს. მისი სტუდენტობის პირველი წელი თითქოს ძლიერი ნებისყოფის გაკვეთილად შემორჩა ახლობლებისა და მეგობრების ხსოვნაში. მისი ლიტერატურის მასწავლებლის, უახლოესი მეგობრის ლელა მელიქიშვილის აზრით, მას დაუინებულად შეეძლო უარი ეთქვა იმაზე, რასაც მიაღწია, რაც ბევრს მოსწონდა და აღელვებდა ...

„მისი სამყარო შესაძლოა წუთისოფლის ყველაზე სრულყოფილი პალუცინაციაა, სულის მომლანდებელი დრმა და წინასწარმეტყველური სიზმარია, რომელიც სინამდვილისაც კი ჯაბნის, მაგრამ ეს მაინც რეალიზშია, საკუთარი საზღვრებიდან ფანტასტიკაში რომ გადასულა“ (8, 211-212).

დათას პოეზიის გარეშე სიცოცხლე არ შეეძლო, როგორც შემოქმედი ზოგჯერ უარყოფდა სიყვარულსაც, რომელსაც „დინჯი და მოკრძალებული ნირვანა სთავაზობდა და მწუხარედ წერდა: „მე ვარსკვლავები მარილად მეწყვნენ გულის ჭრილობის წითელ არკებში. შენი თვალები ეკიდნენ ბეწვზე, ქარი კი იწვა დროის აფრებში“ („ich Liebe ანუ წარსული ნირვანა“).

ვკითხულობთ დათას ლექსებს და მარტობის, მდუმარების, სიზმრის კურთხეული და დალოცვილი ღამე შემოგვანათებს თავისი სილამაზითა და სიდიადით: „და თვლემდა თაღის გალაკტიკაზე, რაღაცა ჰგვრიდა სიზმარში ღიმილს, ყინული გაღღვა ანტარქტიდაზე, გული ამეწვა, ვით ლამპრის ფითილს“. „სილამაზეს გრძნობს ღამაზი სული, მსგავსი შეიცნობს მხოლოდ თავისსავე მსგავსს, თუ დავუკვირდებით, ასეთი აზრი ხელადებით უარსაყოფი როდია. უთუოდ კარგი რწმენაა, რომ ვინც სილამაზეს გრძნობს, ღამაზი სულის პატრონია. ვინც სილამაზეს არარად აგდებს, უსულგულოდ ირაცხებოდა. ასე თავისებურად გამოსჭვივის აქედან ცნობილი იდეა, რომ სილამაზე აკეთილშობილებს ადამიანს“ (9, 37).

დათას პოეზიაში ყველაზე მძაფრადაა სულის სილამაზე გამოხატული. აკი ღამაზი სულის ფრთებითა, შესაძლებელი დედაცაში შეღწევა, ნათელი ფიქრით შემოსილი პოეტი ხედავდა ასტრალურ ორეულებს, სულს, სიცოცხლის დასასრულს, სიკვდილის აჩრდილს და მარადისობის მზეს ეთაყვანებოდა, ელტვოდა მთელ კოსმიურ სამყაროს და მისთვის ეს იყო სილამაზის დაუშრეტელი წყარო, ამიტომაც მისი სული სიზმარშიც მოგზაურობდა და ნეტარებით სვამდა გაზაფხულის მათრობელა არომატს, წებოვანი კვირტებისა და გაფუებული მიწის, ლურჯი ია-იებისა და ყოჩივარდების არეულ სურნელს და სულგანაბული მიაყურადებდა სამყაროს დიადი ქოროს ჰარმონიულ ხმებს, მაგრამ ვაი, რომ მთელი ეს მშვენიერება ხშირად ბურუსით იყო მოცული, თითქოს დაკარგული იყო ამ თვალწარმტაც წუთებში: „ხვალ ისევ ტროსტი მოვა ცილინდრით, ვარდის ყვლები, იაგუნდები, სადგურს სახელად „თეთრი სიკვდილი“ კვლავაც გაავსებს რუხი ქულები“ („ქულები“).

დათა გულუას დიდი წინაპარი ტერენტი გრანელი დაწერს: „ეს ცა, ეს ყოფნა ხომ სიზმარია, ჩემი სული სიზმარია, ყველამ თქვა ყოფნა სიზმარია, ეს ქვეყანა

სიზმარეთი და სიცოცხლე სიზმარია ღამის, ყოფნას ვიგონებ ისე, როგორც შორეულ სიზმარს, ყველაფერი სიზმარივით მიდის, გაქრება ისევ სიზმარი ღამის, ეს დღე, ძვირფასო, სხვა სიზმარია“...

მზეჭაბუკი პოეტი „სინდისის მიძიმე ტვირთით“ მოგზაურობს სიზმარეთში, შორეულ სიმყუდროვეში. დროის გარეშე, სივრცეში ხატადქცეულს ბროლის მარადისობა ეთერივით ევალება თავს. მან კარგად იცის, რომ როგორც შემოქმედმა გასწირა თავი მოულოდნელი ჭეშმარიტების მუდმივი ძიებისათვის. მან გვაიძულა ამოგვეცნო მისი ფარული ტკივილი და გულზვიადობა, გამოვწვევა თუ მორჩილება და ამიტომაც მისი ლექსები არაჩვეულებრივად ახლოს არის ჩვენთან. როგორი უფაქიხესი გრძნობითაა ნაჩვენები შინაგანი დრამა, როგორი ფრთხილი სინაზით წვდება სულის უდრემეს ხვეულებში დამარხულ სევდას და ჩუმი სიჯიუტით მიჰყვება განწირულის გზას, რომლის დასასრულიც მზით განათებულ სხვა მხარეშია: „და მოლოდინი კვლავ მიმტვრევედა, სარკმელთან ბუდეს, სადაც მუხები მიტოვებდნენ უხმო, წერილებს. მე მოვეყვებოდი საზარელი ტკივილის გუნდებს, თეთრი ღამენი ფლეიტებით ქსოვდნენ რეჟიემს“ („იარაღისკენ მიმავალს“).

ფლეიტებით მოქსოვილი რეჟიემი პოეტის ბოლო ამოსუთქვაა. საზარელი ტკივილებით გათანგული პოეტის უპირველესი მიზანი მაინც უკვდავების ნაპირისაკენ სწრაფვაა, მისი გული იმარხავს, ნისლოვან მისტერიას და ცრემლით, ტკივილითა და გოდებით დედაცისკენ გამგზავრების წინ თითქოს ხედავს ჯვარცმულ იესო ქრისტეს და მთელი კოსმიური სამყაროს ორომტრიალის მონაწილეს აღმოსდება: „შეიგდო მიძვად ძილმა სამყარო, მხრებზე იქ, სადაც ეძინა დროშებს, გამიძეს გზაზე, ბედო აფთარო, მე სიყვარულის მოვანგრევე კოშკებს“ („იარაღისკენ მიმავალს“).

დათა გულუასათვის სიკვდილი მშვენიერების დღესასწაულია, დედაცისაკენ გაფრენით ის ამარცხებს სიკვდილს და უკვდავების შარავანდედით იმოსება.

პოეტი ოცნებასა და სურვილს ამქვეყნიურის გარღვევისაკენ და მაცხოვართან მიჰყავს, რამეთუ დათას უყვარს „დედაცა“, უყვარს მზე, ვარსკვლავები, უყვარს სითბო, სილამაზე და უყვარს ეს სოფელი და ზესთასოფელი – ციურიც. დათას პოეზიის მომხიბლავი რიტმები და მაგიური პარადოქსებით დახვეწილი ხატები და მეტაფორები მაშინ შემოდის რაღაც უჩვეულო სილადით ჩვენს არსებაში, როცა მას სიხუმესა და მყუდროებაში წავიკითხავთ, რამეთუ მის პოეზიაში ადამიანის სულის სილამაზე, თავდავიწყება, არაჩვეულებრივი ექსტაზი და ჰაეროვნებაა სიცოცხლის დასასრულის თვით უმძიმეს წუთებშიც კი... პოეტის მძაფრი სურვილია გაექცეს დროს და დარჩეს თავის თავთან, თქვას თავისი სათქმელი პოეზიაში. და მართლაც მისმა პოეტურმა ფუნჯმა ქაღალდზე დაუზოგავად გადმოღვარა მზის ბრდღვიალა სხივები, რომლებიც ღრუბლებს იქით ცას მარადიულ ცისარტყელად დააჩნდნენ...

ლიტერატურა:

1. leoniZe g., rCeuli, Tb., 1986.
2. wivwivaZe T., `literaturuli saqarTvelo~, 5-11 dekemberi, 2003.
3. dante, RvTaebrivi komedia, Targmani k. gamsaxurdiasi, Tb., 1941.
4. Jordania s., kritikis filosofia, Tbilisi, `molodini~, 1998,
5. ioane, 19. 53.
6. terenti graneli, gulidan sisxlis vveTebi, literaturuli palitra, #5, mai, 2007.
7. eklesiaste. 8-15.
8. cvaigi s., dostoevskis fantastikuri Rame, Tb., 1966.
9. siraZe r., saxismetyveleba, Tb., `nakaduli~, 1982.
10. gulua d., me mainc miyvars is saswauli... „petiti~, Tb., 2009.

Tsiala Meskhia
“Death Esthetics” in the poems of D.Gulua
Summary

There are a lot of themes and ideas in the verses of Data Gulua who had spent a very short lifetime. The most important of them is “Death Esthetics”. The shape of beautiful death in the poetry of Data Gulua comes from wideness of his world-outlook. He had studied “labyrinth of his soul” and found the mystery of Death.

He was not afraid of it as he knew that “the time reduces the tombs” and the highest happiness is in the “flight of poetry”.

The “sunny” poet had seen the tragic of his life beforehand but he happily predicted the bliss of being buried in the church of the fortress Narikala- the holy place. The Death helped him to find the sun- the eternal paradigm of the Lord.

Циала Месхиа
Эстетика смерти в поэзии Д. Гулуа
Резюме

Поэзия Д. Гулуа, поэта, который прожил совсем немного, многогранна. В ней огромное множество тем и идей.

Одной из них является тема «Эстетики смерти». Идея «прекрасной смерти» - отражение мудрого, глубокого мировосприятия Д. Гулуа. Он изучил «лабиринты собственной души» и «нашёл» мистерию смерти.

Он не боялся её, знал что время «супсает» могилы и высочайшее счастье – лишь «полет поэзии».

«Солнечный поэт» (как его называют грузинские критики) предчувствовал трагическую кончину, но с удивительной радостью предвкушал что будет похоронен в храме – святое место Нарикала стало последним пристанищем поэта.

Смерть помогла ему найти Солнце – вечную парадигму Господа Бога.

Manana Shelia, Maia Marghania
(Georgia)

*Dedicated to refugees from Abkhazia feeling nostalgia
and looking forward to native places returning every day*

NOSTALGIC FEELINGS IN BRITISH AND AMERICAN POETRY

The magic power of words can create wonders. It is wonderful how particular rhythm in our imagination is inseparably linked with poetry taking it from nature. Poetry is huge as an ocean. It is immortal and exists in time and space.

Poetry is fine and philosophical giving stories, ideas. With magic, wonderful words and imagination, full of marvelous metaphors, and emotions, poetry can educate, enlighten us and open the inner and outer world.

Robert Frost (1875-1963) American poet gives his viewpoint on poetry. A poem begins as a lump in the throat, a sense of wrong, homesickness, lovesickness. It finds the thought and the thought finds the words (1).

Poems offer vivid description of nature around and express spiritual, emotional, or psychological states of human beings. Listening to verbal music of poetic language poems makes people feel deep emotions.

The paper illustrates the poems related to the theme of homesickness in British and American poetry. We particularly have chosen the poems of different period authors describing the feeling of homesickness being a condition experienced universally in all periods and by all ages. Possibly, the first written description of nostalgic experiences contains in Homer's epic "Odyssey". However the term was invented by the Swiss doctor Johann Hofer in 1688.

Homesickness is the distress or impairment caused by an actual or anticipated separation from the specific home environment or attachment objects. The Oxford English Dictionary gives the definition of homesickness as a feeling of being away from home and family. Feelings of longing are often accompanied by anxiety and depression (2,746). It is characterized by acute longing and preoccupying thoughts of home. In other words homesickness is characterized by recurrent cognitions focused on home; it is always precipitated by an actual or anticipated separation from home. Many immigrants and refugees have this problem. That is human nature we always long for the familiar. You have to adjust to be in a strange and new environment.

William Shakespeare (1564-1616), an English poet and playwright created a new epoch in world literature. His greatness lies in his humanism. Every new generation of people finds in his poetry something important. William Shakespeare's Sonnets deal with themes of beauty and love. He also touches upon the theme of homesickness in his sonnets. In Sonnet 28 the poet says the following: "He is far from home, working very hard, going back to his room at night, tired, but he's having trouble sleeping because he's homesick and lonely.

How can I then return in happy plight
That am debarred the benefit of rest?
When day's oppression is not eased by night,
But day by night, and night by day oppressed.
And each (though enemies to either's reign)
Do in consent shake hands to torture me,
The one by toil, the other to complain
How far I toil, still farther off from thee...
But day doth daily draw my sorrows longer,
And night doth nightly make grief's length seem stronger.

(W. Shakespeare Sonnet 28; original language, but moderately updated)

Robert Burns (1759-1796), Scottish national poet devoted much of his poems to his native land. He was unique for the melody of his poems. The Scottish bard was born in a clay cottage at the picturesque village of Alloway. He describes the beauties of natural scenery – flowing streams, trees waving in the wind, nature in motion. For him nature is but a pleasant background for the daily life of a man (3,154). His poem “My Heart's In the Highlands” is full of love and pride for his beautiful native place. The poet’s heart belongs to his homeland. He remembers his homeland, soft snow, the wild-hanging woods, the loud-pouring floods and deeply cries over the fact that he will never return.

Farewell to the Highlands, farewell to the North,
 The birth-place of Valour, the country of Worth;
 Wherever I wander, wherever I rove,
 The hills of the Highlands for ever I love.
 My heart's in the Highlands, my heart is not here;
 My heart's in the Highlands a-chasing the deer;
 A-chasing the wild-deer, and following the roe,
 My heart's in the Highlands wherever I go.
 Farewell to the mountains high covered with snow;
 Farewell to the straits and green valleys below;
 Farewell to the forests and wild-hanging woods;
 Farewell to the torrents and loud-pouring floods.
 My heart's in the Highlands, my heart is not here;
 My heart's in the Highlands a-chasing the deer;
 A-chasing the wild-deer, and following the roe,
 My heart's in the Highlands wherever I go.

/R. B. “My Heart's In the Highlands”/

William Wordsworth (1770-1850) is an important figure in English poetry. He found his inspiration in the lakes and mountains, and sought to present the simplicity of everyday life. Wordsworth is a nature poet – he adored the natural world. He developed a deep appreciation of the Lake Country in which he spent most of his adult life. He was allowed plenty of leisure to go boating and fishing on the lake and studying wild life in the woods. In his lovely village William came to know and love the world of nature (4, 58). The poet lived in harmony with nature revealing wonderful secrets. Every object in nature was in his eyes a source of poetry. For Wordsworth, the natural world figuratively impresses the human mind as for example, at the final verse of the famous poem ‘Daffodils’:

For oft when on my couch I lie,
 In vacant or in pensive mood
 They flash upon that inward eye
 Which is the bliss of solitude?
 And then my heart with pleasure fills
 And dances with the daffodils

Robert Browning (1812-1889), poet and playwright is considered to be the most modern of the Victorian poets. In the poem “Home-Thoughts, From Abroad”, his emotions are felt more acutely away from home. He expresses longing for his native place. Far away from home, the poet describes a typical springtime scene of English countryside, with birds singing and flowers blooming:

Oh, to be in England,
 Now that April's there,
 And whoever wakes in England
 Sees, some morning, unaware,

That the lowest boughs and the brushwood sheaf
Round the elm-tree bole are in tiny leaf,
While the chaffinch sings on the orchard bough In England - now! ...

Anne Brontë (1820-1849), was a British novelist and poet, the youngest member of the Brontë literary family. She encountered prominent occasions and incidents at various stages in her life. In her lyric poem "Home" Anne Brontë expresses her 'anxieties' and 'feelings' related to such occasions and events, longs for home as a place of spiritual comfort and eternal rest, a home where heart and soul may rest:

How brightly glistening in the sun
The woodland ivy plays!
While yonder beeches from their barks
Reflect his silver rays.
That sun surveys a lovely scene
From softly smiling skies;
And wildly through unnumbered trees
The wind of winter sighs: ...
For yonder garden, fair and wide,
With groves of evergreen,
Long winding walks, and borders trim,
And velvet lawns between;
Though all around this mansion high
Invites the foot to roam,
And though its halls are fair within --
Oh, give me back my HOME!

Henry Longfellow (1807-1882) was an educator a traveler, a linguist, and a romantic who identified with the great traditions of European literature and thought. He was a powerful figure in the cultural life of nineteenth century America. The poet loved his boyhood home of Portland, Maine. "My Lost Youth" is a lyrical autobiography of the poet's early life. Living most of his adult years in Cambridge, Massachusetts, he never forgot his beloved Portland. In 1855, he notes in his diary, March 29: "A day of pain; cowering over the fire. At night, as I lie in bed, a poem comes into my mind, - a memory of Portland, - my native town, the city by the sea. He often thought of beautiful coastal town. He remembers its wharves and woodlands, the ships and sailors from distant lands sparking his boyish imagination:

Often I think of the beautiful town
That is seated by the sea;
Often in thought go up and down
The pleasant streets of that dear old town,
And my youth comes back to me.....
I remember the black wharves and the slips,
And the sea-tides tossing free;
And Spanish sailors with bearded lips,
And the beauty and mystery of the ships,
And the magic of the sea.
And the voice of that wayward song
Is singing and saying still:
"A boy's will is the wind's will,
And the thoughts of youth are long, long thoughts." ...
When I visit the dear old town;

But the native air is pure and sweet,
 And Deering's Woods are fresh and fair,
 And with joy that is almost pain
 My heart goes back to wander there,
 And among the dreams of the days that were,
 I find my lost youth again.
 And the strange and beautiful song,
 The groves are repeating it still:
 "A boy's will is the wind's will,
 And the thoughts of youth are long, long thoughts".

Great is the love of Henry Wadsworth Longfellow for his native places. He also expresses his nostalgic feelings and longings for his native place, describes the beauties of its nature in the following poems:

My soul is full of longing
 For the secret of the Sea,
 And the heart of the great ocean
 Sends a thrilling pulse through me.
 /H. W. Longfellow, "The Secret of the Sea"/
 A feeling of sadness and longing
 That is not akin to pain,
 And resembles sorrow only
 As the mist resembles the rain

/H. W. Longfellow, "The Day is Done"/

Emily Elizabeth Dickinson (1830-1886) is one of the popular American poets. She is considered as one of the greatest lyric poets of all time. Almost unknown as a poet in her lifetime, Emily Dickinson is now recognized. Her poems are unique for the era in which she wrote. Many of her poems deal with themes of death and immortality, two recurring topics in letters to her friends. She composed by instinct, her themes are a mystic fear of the natural world, fame death and immortality; her verse is full of allusions to volcanoes, shipwreck, funerals, storms, imprisonments and other manifestations of violence (3, 201).

The poem "Absent Place - an April Day" is written within the atmosphere of negativity and despair. The paper looks at how focusing on the specific symbolic and metaphoric use of winter as a negative and despairing environment, these authors create powerful images that are physical and mental in their descriptions of various human behaviors and life events. The paper further demonstrates that the overall scope of winter does not provide an overall positive image of coldness and despair, but illuminates the various problems that human beings must endure at different points in their lives.

Absent Place – an April Day –
 Daffodils a-blow
 Homesick curiosity
 To the Souls that snow –
 Drift may block within it
 Deeper than without –
 Daffodil delight but
 Him it duplicates –

Pain plays a necessary role in human life. The pain of homesickness, separation, loss of homeland, indicates the degree of our desire for return to native places. Nature is at times connected with memory of home. Dickinson best expresses her acute feelings in her lyrical work "Homesick".

I am homesick for the land I am willing to remember
 The land I hope to have lived in
 The land where falseness did not exist
 Where we trusted each other
 The house where one received you with open arms.....
 I am homesick for the place that was full of laughter
 Of clinking coffee cups and spoons made of silver
 Flowers on the balcony
 And toys in the garden.....
 I am homesick
 For peace
 And carelessness
 And warmth
 I am homesick for the time
 When we loved each other
 Without thinking of
 Being used.....

/E. Dickinson "Homesick"/

Carl Sandburg (1878-1967) American poet, historian, novelist and folklorist, 'the singing bard' is best known for his poetry. He composed his poetry primarily in free verse. What he wanted from life was "to be out of jail,... to eat regular,... to get what I write printed,... a little love at home and a little nice affection hither and yon over the American landscape,... [and] to sing every day." The poet had to travel frequently to attend special events, tour the lecture circuit, or work on projects. While he was gone, he wrote loving letters home to his family. His poem, "Home Thoughts" expresses his feelings at being away from his family. In the beginning of the poem "Home Thoughts" Sandburg describes his memories of the sea rocks, he imagines how native rocks miss him full of heavy heart.

The sea rocks have a green moss.
 The pine rocks have red berries.
 I have memories of you.
 Speak to me of how you miss me.
 Tell me the hours go long and slow.
 Speak to me of the drag on your heart,
 The iron drag of the long days.
 I know hours empty as a beggar's tin cup on a rainy day,
 empty as a soldier's sleeve with an arm lost.
 Speak to me ...

/C. Sandburg "Home Thoughts"/

We particularly have chosen the poems of different period English and American authors describing the feeling of homesickness. From among the creations of poets only those poems are discussed where longing and thoughts of home are deeply expressed. With great nostalgic emotions and acute longing they remember familiar places being far from home environment. That is human nature a man always longs for the familiar.

Literature:

1. Eliot T. S. Quotes Poetry Quotes - Quotations and Famous Quotes on Poetry. 2001-2012.
2. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford University Press, 2007.
3. My Favorite Poems Edited by N. Shatberashvili, D. Ghvaladze, Tbilisi, 1998.
4. Abeltina R. and others. English and American Literature. Riga, 1976.

მანანა შელია, მაია მარღანია
ნოსტალგიური გრძნობები ბრიტანულ და ამერიკულ პოეზიაში
რეზიუმე

წლების განმავლობაში ადამიანები იხსენებენ და ეფერებიან თავიანთ მშობლიურ კუთხეს, ქაღალქს, სოფელს. ეს მონატრება, სიყვარული და ნოსტალგიური გრძნობები პოეტებსა და მწერლებს წიგნის ფურცლებზე გადააქვთ.

წარმოდგენილი ნაშრომი ეხება ნოსტალგიის თემას. ყურადღება შევანერეთ ცნობილი ბრიტანელი და ამერიკელი პოეტების შემოქმედებაზე, რომლებიც მონატრებული არიან მშობლიურ მიწა-წყალს. ნაშრომში განხილულია მათი ემოციები და ტკივილი მშობლიური ადგილების მიმართ; ლექსები, რომლებშიც გამოხატულია ნოსტალგიური გრძნობები. ბრიტანელი და ამერიკელი პოეტების მოგონებებში ცოცხლობს ის ადგილები, სადაც მრავალი წელი გაუტარებიათ, ისინი აღწერენ და უმღერიან წარმტაც ბუნებას: მდინარეებს, ტბებს, მთებს, ველებს და ახლობელ ადამიანებს. ზოგი ბედმა დროებით მოაშორა მშობლიურ ადგილებს, ზოგი - სამუდამოდ.

Манана Шелия, Майя Маргания
Ностальгические чувства в британской и американской поэзии
Резюме

Как известно, поэзия - это страсть, история или наука о чувствах. Поэтический мир сложен, многогранен, полон противоречивых чувств: от восторга до отчаяния. В лирике поэтов чутко выражены состояния их душ.

Природа у поэтов - полна эмоций и глубоких чувств, в которых растворяются радость воспоминаний, тоска и печаль по родным местам. В статье рассматриваются стихи, связанные с темой ностальгии в поэзии британских и американских авторов. Ностальгическая лирика у поэтов всех времен ярко выражена и эмоциональна, проста и проникнута печалью. В статье показаны их чувства, глубокие эмоции, передается тоска по родным и любимым местам. На подсознательном уровне она почти всегда связана с воспоминаниями о детстве, юности и счастливых днях.

ელდინო წერეთელი (საქართველო)

უკრაინული ფოლკლორის სამსახურში

XVIII საუკუნეში უკრაინა სამშობლოდან გადახვეწილ ქართველთა სამშობლოდ იქცა. „ქართული ახალშენები უკრაინის ტერიტორიაზე ჩნდება მეთვრამეტე საუკუნის ორმოციან წლებში. ამ ახალშენების ბირთვის შეადგენა ქართლის მეფის ვახტანგ მეექვსის მხლებელთა წრე“ (1). იმავე საუკუნის 90-იან წლებში, უკრაინის ქალაქ კრემენჩუკში, ნაყოფიერ ლიტერატურულ საქმიანობას ეწეოდნენ ფელდმარშალ პატიომკინის ბანაკში მყოფი ქართლ-კახეთისა და იმერეთის საელჩოს წევრები – მირიან ბატონიშვილი, გაიოზ რექტორი, ბესარიონ გაბაშვილი (1, 10).

ხალხური სიტყვიერების მასალების შეგროვება პირველად მოახერხა უკრაინის ქართული კოლონიის წრიდან გამოსულმა ნიკოლოზ ანდრიას ძე წერეთელმა (1790-1869), იგი დაიბადა ქალაქ ხოროლში პოლტავშინაზე, მისი ბაბუა ავთანდილ წერეთელი იმერეთის თავადის დავით წერეთლის ბიძაშვილი და ვახტანგის წრესთან დაახლოებული პირი იყო. ნიკოლოზ ანდრიას ძე „ცერტელევის“ გვარით იყო ცნობილი. მან პირველმა შეასრულა კეთილშობილური მისია უკრაინული ხალხური პოეზიის შეგროვებისა და შესწავლისა. თითქმის ორასი წლის წინ გამოიცა მის მიერ შედგენილი უკრაინული ხალხური პოეზიის კრებული „ძველებური მალოროსიული სიმღერები“, რომლებიც დაისტამბა პეტერბურგში 1819 წელს.

უკრაინაში გაზრდილმა და დაბადებულმა ნიკოლოზ წერეთელმა დიდი ინტერესი გამოიჩინა ველიკორუსული ფოლკლორისა და ზოგადად კულტურის მიმართ. თავისი ინტერესი უკრაინული ხალხური პოეზიის, ზეპირსიტყვიერების მიმართ განმარტა წერილში ბ.იზმაილოვისადმი, რომელიც დათარიღებულია 1825 წლის 12 მაისით: „ბედმა უკვე დიდი ხანია ჩამომამორა სამშობლოს, მაგრამ მე მახსოვს ყველაფერი, არა მარტო ჩვენ მიერ დანახული საგნები, არამედ თვით ბგერები, რომლებიც ბავშვობიდანვე მაკვირვებდნენ, მახსოვს ბევრი სიმღერა და ანდაზა, ხალხური აზრების საცავი და მგრძნობელობა – პირველი შთაბეჭდილებები წარუშლელია“. ამ წერილში იგრძნობა სამშობლოს დაკარგვით გამოწვეული სევდა, ნოსტალგია და მისი სუბლიმიერების სურვილიც. უკრაინული ფოლკლორის სიყვარულით იგი თითქოს ქართულ ფესვებსაც მიაგებს პატივს.

თავადი წერეთლის სიმპათიები უკრაინული კულტურის მიმართ განსაკუთრებით ძლიერდება დ.ტროშინსკის გაცნობის შემდეგ, რომელიც 1814 წლამდე გუბერნიის მარშალი იყო, შემდეგ ექს-მინისტრი, ცხოვრების უკანასკნელი წლები მირგოროდშინაზე გაატარა, სწორედ ამ პერიოდთან არის დაკავშირებული წერეთლისა და ტროშინსკის მეგობრობა და თანამშრომლობა.

ეთნოგრაფიულ მოღვაწეობას ნიკოლოზ წერეთელი მოუშზადებელი არ შესდგომია. მან გულდასმით შეისწავლა ხალხური სიმღერები და ზღაპრები, რომელიც გამოიცა რუსეთში XVIII საუკუნის ბოლოსა და XIX საუკუნის დასაწყისში. კრებულში შემავალი პუბლიკაციებისადმი მეცნიერულმა ინტერესმა მას ერთგვარი ბიძგი მისცა. ეს კრებული იყო შთაგონება, რათა თავად წერეთელს შეესწავლა და გამოეცა უკრაინული ფოლკლორის ნიმუშები. უკრაინულმა ხალხურმა სიმღერამ ჯერ კიდევ ბავშვობაში მოახდინა მასზე დიდი ზეგავლენა, რაც კარგად ჩანს მისი პირადი წერილებიდანაც. 1818 წელს დაიბეჭდა ნიკოლოზ წერეთლის სტატია „ძველმალოროსიული სიმღერები“, რომელიც ერთი წლის შემდეგ, უმნიშვნელო შესწორებებით, შევიდა 1819 წელს გამოცემულ ზემოთნახსენებ კრებულში.

მოგვიანებით მკვლევარი ერთ-ერთ თავის მეგობარს წერდა: „დროა ჩვენც მივაქციოთ ყურადღება ჩვენი ხალხური პოეზიის ნაწარმოებებს. მარტო ჩვენ, განათლებული ევროპელებისაგან განსხვავებით, გულგრილი დავრჩით ამ საგნის მიმართ. ყველა სხვა ცდილობდა და ცდილობს შეუნარჩუნოს შთამომავლობას ხალხური პოეზიის ნარჩენები. ნუთუ იმას უნდა დაველოდოთ, რომ გადამთიელებმა მიგვითითონ იმაზე, რაც ხელთ გვაქვს.“ სწორედ ეს იყო ნიკოლოზ წერეთლის საზრუნავი და განსჯის საგანი. ის მოითხოვდა ხალხური წყაროების გაწმენდას, გასუფთავებას, მათთვის პირველადი სახის დაბრუნებას, რისთვისაც აუცილებელი იყო ამ წყაროების საფუძვლიანი შესწავლა და კვლევა—ძიება. კრებულის შედგენისას მკვლევარი იმაზეც ფიქრობდა, როგორი იქნებოდა მისი პრაქტიკული დანიშნულება, მან კარგად უწყოდა, რომ არაერთი მწერალი მიმართავდა ამ ტექსტებს, ბევრისათვის იგი შთაგონების წყაროდ იქცეოდა, ამიტომ ყველა დეტალს გულდასმით და სერიოზულად ეკიდებოდა.

XVIII საუკუნის ბოლოსა და XIX საუკუნის დასწყისში გაიზარდა ინტერესი უკრაინული ფოლკლორისადმი. სლავური ზეპირსიტყვიერების შესწავლისა და გამოცემის პროცესს შეუერთდა უკრაინაც, პირველი ცხოველი ინტერესი საკუთარი ფესვების მიმართ გამოიჩინეს სერბებმა, ჩეხებმა, სლოვაკებმა, რომლებიც ინტერესდებოდნენ ხალხური ლექსებით, სიმღერებით, ცეკვებით. სწორედ ამ პერიოდში გამოდის ფოლკლორისტიკის პირველი სერიოზული კვლევები ევროპაში. 1765 წელს ლონდონში გამოვიდა თომა პერსის ხალხური სიმღერების კრებული, 1805-1808 წლებში გამოვიდა გერმანული ხალხური სიმღერების პირველი სამტომეული და ა.შ. ეს გადამდები აღმოჩნდა უკრაინელებისთვისაც. სწორედ ამ ფეხის ხმას აჰყვა ქართველი წერეთელიც, რომელსაც უკრაინაში იცნობდნენ როგორც კავკასიელი თავადების შთამომავალს. შემდეგ მის კვალს არაერთი მკვლევარი და მოღვაწე გაჰყვა, მაგრამ მნიშვნელოვანი სწორედ ის არის, რომ ნიკოლოზ ცერტილოვი არის უკრაინული ფოლკლორის შესწავლისა და კვლევის, მეცნიერული გამოცემის პიონერი.

სამწუხაროა, რომ მან თავისი ნიჭი და ღვაწლი სამშობლოსა და ქართული ფოლკლორის კვლევას ვერ შეაღია, მაგრამ მადლიერი უკრაინელები მას დღემდე დიდ პატივს მიაგებენ. ბედის ირონიით არაერთ ქართველს მოუხდა უცხო ქვეყნის ინტერესების დაცვა, კულტურის მსახურება, ნიკოლოზ წერეთელი მიეკუთვნება იმ ქართველთა რიცხვს, რომლებიც საამაყოა ორივე ხალხისათვის – ქართველთა და უკრაინელთათვის, ის არის ამ ორი ხალხის საუკუნოვანი მეგობრობის კიდევ ერთი ნათელი დადასტურება.

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე აღ., საქართველოსა და უკრაინის კულტურული ურთიერთობების ისტორიიდან, თბ., 1954.
2. Зеров М., Лекції 3, Киев, 1977.

Eldino Tsereteli
In the service of Ukrainian folklore
Summary

Ukrainian folk poetry was primarily collected by Nikoloz Tsereteli (1790-1869) who came from Georgian colony in Ukraine. His collection of Ukrainian folk poetry ``Old Little Russian songs`` was published almost two hundred years ago that was printed in Petersburg in 1819.

Элдино Церетели
На страже украинского фольклора
Резюме

Материалы украинского народного творчества впервые собрал, вышедший из грузинских кругов украинской колонии, Николай Андреевич Церетели (1790-1869). Почти 200 лет назад увидел свет, составленный Н. Церетели и изданный в Петербурге в 1819 году сборник украинской народной поэзии «Старинные малороссийские песни».

Алмаз Алекберзаде
(Азербайджан)

**ОБ АССОЦИАТИВНОЙ ПЕРЕКЛИЧКЕ МОТИВОВ В ТВОРЧЕСТВЕ
Б. ЕВСЕЕВА И Л. АБДУЛЛЫ**

Постмодернизм как новейшее течение философской мысли также имеет характерные постулаты. В целом постмодернизм предусматривает наличие интертекстуальности и гипертекстуальности, обилие цитат (центонность текстов), смешение разных стилевых начал (пастиш), второстепенная роль автора («смерть автора»), отказ от авторитарности и универсальности языка, многократное повторение одних и тех же общих мест, индивидуальные подходы к переосмыслению иронического взгляда на историю, в частности выражающиеся в пародировании художественных образов и ситуаций, негативизм по отношению к широкому тиражированию жанров массовой литературы, и как следствие этого – опора на тонкий элитарный вкус интеллектуалов, забвение идеалов прошлого, критический взгляд на традиции классической литературы ушедших десятилетий и тем более веков и т.д.

В последние годы XX века внимание литераторов и отчасти историков привлекло нетрадиционное, проблемно-новаторское творчество представителей двух национальных литератур - Бориса Евсеева в России и Камала Абдуллы в Азербайджане, единомышленников в развитии целого ряда теоретических положений постмодернизма. Хотя творчество этих прозаиков отлично и темы их главных книг трудно сопоставимы по причине различного материала, но тем не менее их, по нашему мнению, роднит эстетика, явившаяся результатом последних двух десятилетий и получившая в России и Азербайджане право называться авангардной, или «нетрадиционной прозой». Следует отметить, что творчество Евсеева отмечено более ранними годами: он начал публиковаться как поэт ещё в середине 1970-х, но пик его популярности приходится на 1990-2000-ые годы.

Рассматривая творчество К. Абдуллы, прежде всего подчеркнём, что по своему базовому образованию он является лингвистом, автором многочисленных трудов по тюркологии.

Произведения К. Абдуллы и Б. Евсеева свидетельствуют о широте исследовательского диапазона и разносторонности интересов этих писателей. Создание произведений требует основательных знаний не только в области современной лингвистики текста, но и философии, истории, культурологии.

Отметим, что анализируемые в статье произведения писателей «Романчик» и повесть «Юрод» Б. Евсеева, как и роман К. Абдуллы «Неполная рукопись» вобрала в себя опыт ранних рассказов и повестей русского писателя и изданий азербайджанского прозаика – романа-монографии «Тайный «Деде Коркуд», посвящённого героическому эпосу тюркского (огузского) народа. В целом ряде сочинений двух названных авторов, на наш взгляд, наблюдается редкостный сплав игры слов (феноменология письма Б. Евсеева) или творческих находок в области языкознания (К. Абдулла) в новейшей прозе с достоинствами художественного порядка.

Необходимо отметить, что постмодернизм как литературное направление в Азербайджане к настоящему времени не сложился. Национальные читатели и критика имеют дело с его отдельными ростками. Тем и примечательно творчество К. Абдуллы, что, с одной стороны, в «Неполной рукописи» многое выдержано в рамках основных законов и канонов русской и – шире – европейской постмодернистской эстетики. С другой стороны, у нас появляется возможность произвести ассоциативную переключку с некоторыми мотивами в творчестве Б. Евсеева.

Современная проза Б. Евсеева и К. Абдуллы, по нашему мнению, тем интересна и поучительна, что она далека от изображения внешне броских эффектов, рассчитанных эпатировать национального читателя. Если говорить о наиболее общих чертах мировидения писателей, то непременно следует отметить отказ от иерархии целого ряда языковых клише, наличие традиционно общих мест, повторы ситуаций, приобретающих порою игровой характер. Любопытно, что игровая ситуация в указанных сочинениях временами носит локальный характер, но иногда, в процессе обобщения той или иной области познаний, оказывается умелым художественным изображением специфической области жизни, возводимой до общезначимого масштаба. Кроме того, внимательное прочтение текстов позволяет сделать вывод об отборе важных компонентов определённых разделов повествования (то есть своего рода литературно-лингвистическая селекция). Отдельные части «Романчика» и «Неполной рукописи» словно вложены в заблаговременно приготовленные «гнезда», сюжеты в них то параллельны друг другу, то разлетаются в стороны. Так в двух случаях создаётся подобие постмодернистского метаромана. Б. Евсеев и К. Абдулла выступают против теории «смерти автора», усиленно постулируемой такими западноевропейскими теоретиками постмодернизма, как Жак Деррида, Роланд Барт и другими. Точнее, в политических сценах «Романчика» и финале «Неполной рукописи» философская суть этой теории сохранена, но её существенное переосмысление ярче подчёркивает вмешательство в текст авторского слова.

Представляется, что индивидуальная трактовка постмодернистских понятий в творчестве русского и азербайджанского прозаиков напоминает знаменитое высказывание Конфуция о разнице между знанием и познанием. «Знание, - подчёркивал он, - есть сумма приобретенных навыков, почерпнутых из книг. Познание – способ их применения в художественной практике». Б. Евсеев и К. Абдулла в заявленном вопросе ясно показывают, что основы знаний европейской постмодернистской теории «смерти автора» им хорошо известны, а специфика её использования в тексте глубоко индивидуальна.

Очевидно, что перечисленные черты в рамках внешней формы произведений Б. Евсеева и К. Абдуллы не препятствуют поиску новых художественных и композиционных форм. К тому же, писатели полностью с реалистическими тенденциями не порывают, а схватывают суть модернизма актуальным поиском обновлённого, в русской и азербайджанской прозах основного содержания.

В отношении композиционной общности в «Неполной рукописи» и «Романчике» моделируется один из постмодернистских постулатов – создание версии метаромана. В «Неполной рукописи» первая четверть романа состоит из авторского предисловия и подготовки к основному ходу расследования. Затем следует неизменная ремарка «на этом рукопись обрывается...», и роман словно переходит в исследование совершенно иной темы. Перед нами неожиданно «всплывает» новый исторический пласт, который ассоциативно связан с предыдущим лишь на основе чисто внешней или внутренней композиционной связи предметов, явлений, фактов средневековой действительности, то есть тематический перенос осуществлён по смежности характерных для двух периодов признаков. Затем повествование вновь возвращается к исходному материалу. И так несколько раз на протяжении всего романа в целом.

Точно такая же конструкция присутствует и в «Романчике». Более того, за внешней формой проглядывают, как нам представляется, некоторые общие мотивы, которые заключены в аналогичную трёхчастную форму. В «Романчике» как и в «Неполной рукописи» эти главные части повествования как отдельные разделы, взаимозаменяясь, не мешают проведению основных идей. У Б. Евсеева рассказы автора начинаются с попыток обучения музыке, затем переходят к любовной тематике, а от неё к автобиографии. Заключительная часть содержит политические выводы и обобщения.

В романе К. Абдуллы договорное начало заметок, ведущих рассказчиком Деде Горгудом по указанию Байандур-хана, переступая за порог экспозиции, превращается в допрос свидетелей преступления (в современной трактовке – юридический процесс). А от него мост аналогично перекидывается к политике огузского общества. Как музыка в «Романчике» отступает на второстепенный план, предоставляя место в романе зеркальному отражению событий 1973 года (читай 1937 с вытекающими политическими последствиями), так и в «Неполной рукописи» допрос остаётся малосущественной деталью по сравнению с истинными политическими целями хана, заботящегося о процветании огузского племени. В том и другом случаях история служит плацдармом для раскрытия тайны (ещё одного важного постулата постмодернистской эстетики).

Тем самым фактически можно признать, что «Романчик» и «Неполная рукопись» построены по очень сложной композиционной схеме, и осмысление отдельных разделов трёхчастного повествования при сравнительно-сопоставительном анализе по ассоциативным признакам требует частой и резкой перестройки всей системы читательских ориентиров и непосредственных контактов с текстом. В обоих романах повествование движется не плавно, а толчками. Постоянно меняются сфера действия и общая тональность: в «Романчике» забавный и лёгкий юмор сквозит в сценах студенческих тусовок советских времён с гитарами и пирушками; он же вскоре доходит до сатирического обличения человеческих пороков. В «Неполной рукописи» юридический процесс неожиданно прерывается появлением женщины, с уморительной историей о загадочном появлении на свет внебрачного ребёнка. Но за юмористическими эпизодами следует откровенный сарказм создателя заметок – отдельной части общего (то есть полной версии) героического сказания. В обоих случаях история играет определённую роль, а колорит и интонационные доминанты в свою очередь оказываются схожими. Причём в аспекте гармоничного соединения реалистических и постмодернистских критериев перепады эти настолько живы и интенсивны, что каркас «Романчика» и «Неполной рукописи» как некоей целостной субстанции подвергается испытанию на художественную правду и документальную верность. Насколько фундамент прочен – судить читателям. Мы в настоящей статье пытаемся поставить вопрос о возможности проведения параллелей как по формальным признакам, так и по внутреннему содержанию, которые составляют основу эстетики постмодернизма, неразрывающего генетических связей с принципами реалистического письма.

Такие стыковки, на наш взгляд, покажутся ещё более достоверными, если вспомнить о пространственно-временных ориентирах, на которых базируются названные работы. Б. Евсеев, идеализируя Москву купеческо-кабацкую, неумолимо возвращает нас на «грешную землю», точнее, к периоду бесславного (с его точки зрения) правления Юрия Андропова. Со злой иронией выписаны сцены конного и пешего шествия людей под его предводительством. «Когда половина конного полка уже прошла, показались вскинутые, но куда молчащие трубы, показались штандарты и тулумбасы. И ты увидел: в середину полка затесались какие-то две платформы с пушечками на задках. Платформы тотчас голосами, в этой полуяви гомонившими, были названы “лафетами”... В середине полка ехал Юрий Владимирович Андропов. Он был в генеральских штанах и военной фуражечке. Но при этом – в расстегнутой дубленке и в остроносых туфлях на босу ногу. Вид у Андропова был ошеломленный. Словно его только что выдернули из постели, не дали как следует одеться, напялили первое, что под руку попало, – и в седло!» (3, 88).

В «Неполной рукописи» престарелый шах Исмаил I, желая остаться для народа живым и невредимым продолжительное время, предусмотрительно готовит себе двойника. Замысел дерзкий, дорогого стоит, потому что арена поддержания добрососедских отношений с чужеродными беками и ханами – это не театр, и играть новоявленному последышу предстоит тонко и аккуратно. Сарбазы шаха пытались подыскать нужного

человека, но подходящей кандидатуры всё равно не нашли. Маховик шахской задумки, образно выражаясь, уже был запущен в действие, и остановить его не представлялось возможным. «Основная наша цель, - утверждает шах Исмаил I, - убедить людей, придворных, всех от мала до велика в том, что я могу находиться в одно и то же время в двух разных местах. Как мы с тобой. Займись-ка приготовлениями, пусть он хорошенько переймёт мою походку, усвоит все мои повадки...» (1, 96) и т.д.

Слепой исполнитель шахской воли, лже-шах Хыззыр действительно за короткий промежуток времени овладевает его походкой, перенимает манеру поведения, старательно учится привычкам и т.п. Ему, недалекому от природы человеку, не обладающему также и достаточно стойкой памятью, приходится даже научиться играть в шатрандж (так называли шахматы на Средневековом Востоке), лишь бы не перечить Исмаилу I. С течением времени лже-шах стал всё более походить на шаха. Как и в «Романчике» с переходом одного временного пласта в другой, здесь настает пограничный момент, когда игра превращается в жестокую реальность, и она же оказалась началом конца жизненного пути лже-шаха. К.Абдулла тем самым на страницах своего романа разворачивает большую человеческую драму. Корни её в глубоком убеждении автора: человек исчезает, но историческая роль его и миссия на земле остаются неизменной и нетленной.

Временные пласты сдвинулись, и заметки Коркуда словно перепрыгнули через какой-то едва уловимый рубеж. Историческое место сброшенного с пьедестала Андропова (падение с лошади как ремейк безвластия в бывшем СССР) оказалось в романе К. Абдуллы также занятым. В «Неполной рукописи» мы сталкиваемся с таким же постмодернистским приемом – смещением временных (исторических) пластов. Роковая встреча, по мысли К. Абдуллы, состоялась как бы в ином пространственно-временном измерении, в другой жизни двойника, и, разумеется, оказалась последней в жизни лже-шаха. «Непрерывным мерцанием параллельных миров» называет это известный русский критик Лев Аннинский и при этом добавляет, что средневекового общества, породившего легендарное сказание, уже давно нет. Тем не менее вход в двери неопознанного мы отыщем на пересечении нескольких тематических линий. В целом и общем состоялся один из самых смелых и новаторских в азербайджанской литературе экспериментов – проникновение одного художественного пласта времени в другой.

Рассматривая параллели в обрисовке характеров, нами подмечено, что в обоих произведениях иногда наблюдается отсутствие имён. Обратим внимание, к примеру, на странную кличку одного из персонажей «Романчика» – «Экклезиастэс», напоминающую греческого философа, но с намеренным фонетическим коверканием фамилии великого мыслителя. Особенно такое явление имеет место и в романе К. Абдуллы. Вместо заступившего на престол Хыззыра очень часто употребляется просто лже-шах, потому что зло в какие бы одежды не рядилось, в сущности не имеет имени. И не мудрено, что «человека без имени» в финале убивают. «Байандур-хан внимательно, очень внимательно смотрел на меня. В бездонной глубине его глаз я разглядел имя будущей жертвы...» (1, 251).

Формально старец Коркуд получает от Байандур-шаха прямое и однозначное задание: строго записывать все беседы с беками и иными лицами, официально вызываемыми на допрос. «Станешь записывать все, что бы ни произошло в этой комнате, каждое слово, кем бы оно ни было произнесено, каждую букву записывать будешь... Набеги, охота, путешествия – мы все оставляем..., но сделай так, чтобы все наши слова и разговоры здесь же и остались, в землю зарой, но чтобы ни один мужчина не передал другому слово наших» (1, 31).

Но в действительности К. Абдулла неоднократно подчеркивает: хронология записей нередко нарушалась, в текст (становящийся уже интертекстом) часто вклиниваются комментарии самого сказителя-мудреца. «Ай да Газзан! И как это он додумался до

выражения такого – «голова моя темная» (1, 41); или: О какой правде говоришь ты, Газзан? Ведомо ли тебе, что правда эта обрушит на голову твою темную новые беды, знаешь ведь?! Истина ли правда, о которой ты заговорил? Кто может знать, кроме всемогущего Тенги? (1, 43). Оттого-то, по заверению автора, «Неполная рукопись» не является сухим протоколированием процесса расследования; она, помимо дополнительного материала, словно расцветает красками беллетристики, становясь важной и органичной частью всего романа в целом.

Итак, творчество Б. Евсеева и К. Абдуллы свидетельствует о том, что оно укладывается в рамки постмодернизма в развитом и соответственно зачаточном состоянии. Но писателям тесно в рамках этого направления нетрадиционной прозы. Получается специфический показ большой и достаточно разветвлённой системы художественно-изобразительных средств, применяемых художниками слова в границах данного течения и за её пределами как причудливая эклектика реализма и постмодернизма. Это объективный взгляд на вещи, ультра-современное мышление и других поэтов и писателей. А если говорить об общности и единой идейной направленности русского и азербайджанского прозаиков, то их объединяет эстетический демократизм, многополюсность российского и инационального менталитета конца XX века, а, быть может, и западно-европейской культуры вообще, органически не воспринимающей иерархические конструкции и какие-либо централизованные структуры. Отношение к ним со стороны русского и азербайджанского писателей на примере «Романчика» и «Неполной рукописи» иронично, хотя, как было показано, их ирония не однозначна, порою принимает всевозможные оттенки сожаления об ушедшей эпохе или даже содержит нотки отчаяния.

Так всегда бывает с теми реформаторами в искусстве, которые смело ломают привычные формы читательского сознания. Быть может, талантливым писателям сегодня проще писать «по старинке», используя традиционные темы и мотивы; критика, скорее всего, отнесётся к таким литературным опусам если и не благосклонно, то спокойно. Но Б. Евсеев и К. Абдулла в своей феноменологии постмодернистского письма идут по усложнённому пути, игнорируя наименьшее сопротивление, повышая накал страстей вокруг своих новых творений.

Литература:

1. Абдулла К. Неполная рукопись. Роман. М.: Издательский дом «Хроникёр». Серия «Мир современной прозы», 2006.
2. Аннинский Л. Магия слов: полнота неполного. Предисловие к роману Абдулла К. «Неполная рукопись» М., 2006.
3. Евсеев Б. Романчик. <http://magazines.russ.ru/october/2005/2/evseev1.html>
4. Ятценко И.И. Русская нетрадиционная проза конца XX вв. С.-П., Златоус, 2004.

**ალმაზ ალაქბერზადე
მოტივების ასოციაციური შედარება კ. აბდულას
და ბ. იევსეიევის ნაწარმოებებში
რეზიუმე**

სტატია ეხება რუსი მწერლის ბორის იევსეიევის „რომანჩიკს“ და აზერბაიჯანელი მწერლის კამალ აბდულას „არასრულ ხელნაწერს“. ამ პროზაიკოსების ნაწარმოებები განსხვავებულია და მათი ძირითადი თემები შესადარებლად რთულია.

ბორის იევსეიევი და კამალ აბდულამ ბოლო ოცი წლის განმავლობაში მოიპოვეს უფლება მათ შემოქმედებას ეწოდოს ავანგარდული ან „არატრადიციული პროზა“.

Almaz Alakberzadeh
Associative Comparison of Motifs in K. Abdullah and B. Yevseyev's Works
Summary

The article deals with the works of the Russian writer - Boris Yevseyev - the “Romanchik” and Azerbaijani writer Kamal Abdullah’s “Incomplete manuscript”. Although the works of these prosaists are different and the themes of their main works are difficult to compare because of the diverse material, still aesthetics creates an infinity between these writers’ works that in the last two decades have received the right to be called avant-garde, or “non traditional prose” in Russia and Azerbaijan.

Афет Гасанова
(Азербайджан)

**О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ ИЗУЧЕНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ**

Азербайджанская художественная культура, азербайджанское искусство формировалось в условиях активного историко-социального контекста. Бурные события действительности включали в себя, среди прочего и динамику разного рода культурных взаимоотношений, взаимовлияний. Переплавлялись художественные традиции, опыт накопленных знаний, особенности духовной деятельности. Существовала определённая система многоуровневых связей, сложных взаимоотношений, неотделимых от исторических условий, от огромного комплекса самых разных факторов социально-политической, общественной и духовной жизни.

Сравнительный анализ восточных универсалий художественного творчества с особенностями азербайджанского художественного менталитета, позволяет глубже анализировать важные составные части азербайджанской культуры. Последнее необходимо как с исторической точки зрения, так и с теоретической. Рассматривая азербайджанскую культуру в плане историческом, мы определим основания традиций функционирующих в азербайджанском художественном творчестве многие века. С другой стороны, теоретический аспект раскрывает нам новые качества специфики азербайджанского искусства. Сказанное выше позволяет достичь конечной цели, а именно раскрыть цельность азербайджанского художественного творчества. Изучение взаимосвязей культуры подразумевает два тесно взаимообусловленных аспекта. Один из них включает в себе общие закономерности в системе художественных традиций Ближнего и Среднего Востока. Второй аспект непосредственно связан с культурой Азербайджана, которая сформировалась в чёткую индивидуализированную систему.

Не предприняв морфологического анализа художественной культуры народов Ближнего и Среднего Востока, не дифференцировав отдельные проявления традиции, невозможно сформировать общие закономерности художественной культуры.

Как хорошо известно, решающим фактором этнической консолидации является культура, исследуемая в качестве традиции.

История азербайджанского народа, начиная от процесса происхождения этноса до формирования целостного этносоциального организма, актуализировалась и в разного рода взаимовлияниях, взаимосвязях.

В данной статье мы поставили перед собой определённые ограничения. Здесь речь идёт прежде всего о связях культур. Достаточно трудно в сложившемся, устоявшемся феномене художественной культуры дифференцировать уровни влияний, например первичность, вторичность, какова степень, сила влияния, каковы факторы двухстороннего обмена? Поэтому, мы остановились на этническом уровне связей и цивилизационном уровне связей.

Межэтнические, межнациональные связи азербайджанской художественной культуры складывали стойкие традиции творчества. В формировании традиций азербайджанского художественного творчества огромную роль сыграл историко-культурный опыт взаимосвязей и диалога азербайджанской культуры с Востоком и Западом. Наиболее функционально эффективные и социально приемлемые формы культурного общения способствовали

рождению традиций, которые приобретали ярко ментальный, специфический характер. Таким образом, процесс интеграции в определённых историко-социальных условиях оборачивался процессом аккумуляции в автохтонном контексте этнокультуры.

Можно ли ответить на вопрос – в силу какого воздействия-исторического, социального, культурного – определённые элементы художественной системы приобретают особую значимость, становятся истинными ценностями в культуре азербайджанского народа, приобретают значение традиций, интегрируются в менталитет, мирознание, миропредставление народа?

Ответ на этот вопрос, безусловно, положителен. Однако для уяснения значения конкретных фактов, остановимся на некоторых теоретических постулатах. Обратимся к этнокультуре - как показателю национального характера. Это традиционные формы жизнедеятельности, обычаи, ритуалы, обряды, этикет, миропредставление, мифология, фольклёр, художественная культура.

Изучения взаимосвязей азербайджанского искусства раскрывает важные стороны этногенеза азербайджанского народа. Азербайджанская культура рассматривается в гуманитарной азербайджанской науке как ряд данностей. Последнее представляет собой мощный фундамент для изучения собственно процессов развития от этапа к этапу истории Азербайджана. Здесь я имею в виду этногенетические процессы от ранних форм до формирования целостных этнокультурных систем. Актуализация художественных связей азербайджанской культуры на протяжении её истории развития несомненно показывает путь формирования традиций, художественных ценностей, артефактов. В этом аспекте мы выдвигаем следующие позиции;

1. Формирование художественного единства через процесс интеграции различных ценностных ориентаций. Здесь могут функционировать различные формы объединения, смешение, взаимовлияние, воздействие, заимствование, синтез.

2. Складование художественной системы через отдельные детерминанты культуры. Здесь важен определённый доминирующий детерминант, который обладает своим ярко выраженным «магнетизмом», объединяющим вокруг себя целесообразное.

3. Будем учитывать и часто встречающиеся процессы дифференциации. Так, некое органичное художественное единство, например, обряд включающий в себя влияние тех или иных особенностей этноэтикета или элементов обыденного мировоззрения, распадается на отдельные ритуалы. Либо может происходить процесс расчленения на разные виды искусств, сосуществующие в едином контексте обряда.

4. Важный процесс взаимосвязей-это трансформация. Здесь может идти речь и о воздействии иноэтнических влияний на автохтонную культуру, в результате которого рождаются новые артефакты; возможна трансформация традиции в новых исторических условиях, ассимиляция инородных включений и так далее. В свете сказанного подчеркнём, что этнос - это прежде всего культурно-языковое сообщество «при зарождении этноса решающим фак-тором является общность территории и языка социальной коммуникации» (А.Я.Флиер)

Как известно, исторически этногенез соотносим с эпохой верхнего палео-лита, когда начали складываться первые племенные объединения. Далее при переходе от позднепервобытного к раннеклассовому этапу социальной эволюции, этногенетические процессы формируются в этнокультурные общности. Универсальная форма культурной интеграции наследует этничность как исторический этап, предшествующий национальному в человеческой эволюции. Национальный характер определяет, как известно, устойчивые особенности, свойственные той или иной национальной группе, сообществу. Доминантными, безусловно, называются такие детерминанты, которые обеспечивают целостность сообщества, общие формы мировосприятия, поведения и мышления. Напомню опыт

описательной сравнительной психологии народов. Например «история» Геродота, в которой он отделял греков и азиатов, труды Платона и Аристотеля. Здесь привлекают, прежде всего, «видимые» черты культуры, например образ жизни, экзотические проявления раз-ного рода традиций, материальная культура т.д. Монтескье опирался на выдвинутое им понятие «divers caracteres des nation» (различные характеры народов). Вольтер, Руссо также подчёркивали национальный характер различных народов.

Гердер определял национальный характер, как «народный дух». По его мнению, именно народный дух является активным движущим компонентом в историческом развитии наций.

Напомним и романтическую трактовку национального характера в первой половине XIX века, и расовую - во второй половине века мистическую в начале XX века. И только в двадцатые годы XX века теории и концепции национального характера от практической описательности переходят к использованию междисциплинарных методик исследования. В этой связи обратимся к этнологии-науке о сравнительном изучении культур. Однако, этнология в разных научных традициях имеет свой особый круг идей и проблем. Так, американская этнология- это часть культурной антропологии, британская и французская - аналог социальной антропологии, а в странах немецкого языка этнология - это самостоятельное направление исследования.

Важно подчеркнуть, что основным объектом этнологии является этно-культура во всех её совокупных проявлениях. А именно, этнокультурой предоставляется исходный материал исследования. Поскольку этнология занимается этнокультурными универсалиями, то есть, общими закономерностями в развитии и функционировании культур, то мы вправе в результате сравнительного анализа выявить и национальную специфику азербайджанского искусства. Последнее, на наш взгляд, с неизбежностью выявится при сравнительном анализе.

Этнология насчитывает почти два века своего становления и развития. Так, в 1842 году в США было основано Американское этнологическое общество. Далее этнологические исследования стали вестись в Великобритании и Ирландии. Во Франции этнологическое общество возникло в 1838 году, а в Германии - в 1869 году.

Первоначально этнология в XIX и XX веке была ориентирована на изучение процессов, происходящих в результате миграции, изучению истории и этапов культурного прогресса. Здесь отметим интересующие нас аспекты сравнительного развития искусств, обычаев, возникновения и закономерностей образа мышления в разных культурах, изучения этноисторического происхождения мифов, магии, ритуалов, обычаев и так далее.

История этнологической науки буквально «изобилует» разными подходами, концепциями, школами. Формулируя некий «общий знаменатель» предметной сути этнологии, подчеркну следующее. Основной целью учёных было рассмотрение всеобщих законов человеческого духовного существования на основе анализа этнокультуры. Так Леви Стросс определял этнологию как универсальный общепланетарный гуманизм. Однако привлекательность этнологических исследований заключается не только в сравнительном анализе, анализе универсалий, или возможности привлечения многих наук. Подчеркну также и возможность реконструкции художественной культуры. Методы этнологической интерпретации позволяют анализировать культуру как сложный многопластовый феномен. Письменные памятники истории культуры, письменные источники дают информацию лишь об определённом отрезке истории цивилизации. Таким образом, этнология - это важная область гуманитарных наук, связанная с исторической реконструкцией этнокультуры.

Таким образом, этнические ценности - это наиболее характерные, специфичные, определяющие художественное своеобразие, ценности. Этническая маркировка, как правило, способствует узнаванию этноса. Формирование системы этнических характеристик тесно

связано с аккумуляцией исторического, культурного, социального опыта, ибо этническое, как определяющий элемент жизнедеятельности народа, представляет собой наиболее глубокий пласт в функционировании культуры.

В совокупности культурных традиций этноса отражается и происхождение культурных форм, а также элементы культуры, интерпретируемые как этнические ценности.

Известно, что формирование этнокультуры обусловлено историко-социальным опытом коллектива. Наиболее типологически яркие, функционально эффективные элементы этнокультуры сохраняясь на протяжении веков, превращаются в стойкие традиционные формы. Изучение глобальных процессов развития человеческой культуры более всего связано с эволюционизмом. Именно эволюционизм, как направление культурной антропологии, впервые поставил проблему развития культуры как целостного процесса, объединённого в своей последовательности. Именно в лоне эволюционизма впервые возник и сравнительный метод, а затем прогрессировал в лоне неэволюционизма.

Эволюция - это последовательность необратимых изменений. Эволюция - это путь, как известно, от неопределённой гомогенности к определённой согласованной гетерогенности. Речь идёт о формировании элементов культуры в рамках, с одной стороны, необратимых изменений, с другой, сохранений устойчивых к среде элементов. Эта устойчивость, безусловно, определяется процессами адаптации. Именно процессы взаимной интегрированности складывают артефакты, которые ложатся в основу традиций, культурного наследия, духовности человечества.

Существует три концепции в теории эволюционизма - однолинейная, универсальная и многолинейная. Первая концепция практически сегодня не используется, что же касается универсальной и многолинейной концепции, то они весьма широко распространены в научной сфере. Так универсальная концепция эволюционизма оперирует глобальными изменениями в развитии культуры. Концепция многолинейного становления культуры предполагает возможность множества равноценных путей развития.

Механизмы сохранения стабильности эволюционного процесса, прежде всего, обладают регулирующими свойствами, а потому, в определённый момент, оборачиваются своей типологической «ипостасью». Они берут на себя функцию жизнеобеспечения процесса, его динамику, разного рода взаимосвязи и взаимовлияния.

Признавая логику и целесообразность учёных-эволюционистов, отмечу приверженность и к другой парадигме. Так, например, Мирче Элиаде утверждал тезисы об универсальных морфологических образцах («паттерны»). Универсализм заключался в их независимости от хронологии и этнической принадлежности. Постулировалось единство и неизменность человеческой природы от глубокой архаики до современности.

В этнологии, безусловно, привлекательны идеи эволюционизма:

1. Путь развития культуры идентичны;
2. Доминантно-единообразие человеческой психики и общность исторического процесса;
3. Паритет параллельного развития культур (1).

Взаимосвязи культур в процессе исторического развития - естественный и закономерный процесс. Ассимиляция, взаимопроникновения, заимствования - всё это определяет источники, динамику, особенности развития той или иной культуры. В этом смысле интересны действия детерминантов в контексте и наоборот. Так, известно, что эволюционный процесс обусловлен действием механизмов адаптации к контексту. Но в свою очередь и окружающая культурная среда весьма существенно влияет на привходящие элементы. Какие слагаемые культуры здесь выступают как контролирующие и стабилизирующие этот процесс? На наш взгляд, основным критерием здесь являются требования этнокультуры. В противном случае сегодня мы не имели бы ярко выраженной национальной специфики

აზერბაიჯანского искусства и художественной культуры. Именно поэтому, одной из доминант нашего исследования является коррелирование соотношения анализа, универсалии, наблюдений и выводов с основными принципами и паритетами азербайджанской культуры.

Здесь отметим два взаимосвязанных процесса. С одной стороны, сохранение важнейших, жизнеспособных и жизнеобеспечивающих художественных идей; с другой – изменения художественной структуры, контролируемые этносознанием, и соответствующих менталитету нации.

Итак, нами используются методологические приёмы разных областей гуманитарной науки. Опора на выше сказанное означает также и переосмысление их. Кроме того, методы разных дисциплин используются нами выборочно, в зависимости от решения той или иной задачи исследования. Спектр методологического пространства весьма обширен: и идентификация его с конкретикой исследования зависит от способности того или иного метода решать задачи исследования.

აფეტ გასანოვა
აზერბაიჯანის არტისტული კულტურის ასპექტები
რეზიუმე

მოცემული სტატია განიხილავს აზერბაიჯანის არტისტული კულტურის შესწავლის რემდენიმე ასპექტს. არტისტული კულტურა ვითარდებოდა აქტიურ სოციალურ და ისტორიულ კონტექსტში. რეალობის ხმაურიანი მოვლენები, სხვა პირობებთან ერთად, მოიცავდა განსხვავებულ კულტურულ ურთიერთობებს და კავშირებს. არტისტული ტრადიციები, მიღებულ ცოდნაზე დაფუძნებული გამოცდილება და სულიერი საქმიანობის თავისებურებანი შერეულ იქნა ერთმანეთში. არსებობდა განსაზღვრული სისტემა მრავალეტაპობრივი კავშირის და ჩახლართული ურთიერთობების, რომლებიც ისტორიული მოვლენების და სოციალური, პოლიტიკური, საზოგადოებრივი და სულიერი ცხოვრების სხვადასხვა ფაქტორის კომპლექსის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდა.

Afet Gasanova
Some Aspects of Azerbaijan Artistic Culture
Summary

This article deals with some aspects of studying artistic culture of Azerbaijan. It was developing in terms of active social and historical context. Tumultuous events of reality included, in addition to other circumstances, different cultural relations and interaction. Artistic traditions, experience based on accumulated knowledge and peculiarities of spiritual activities were blended altogether. There existed a certain system of multistage network and intricate relations that are inseparable from historical events, from great complex of various factors of social, political, public and spiritual life.

Джавид Бадалов
(Азербайджан)

**ФОРМИРОВАНИЕ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОЛИТИЧЕСКИХ
ИНСТИТУТОВ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ**

Начиная от древних цивилизаций Востока и до наших дней, человечество неустанно изобретает структуры, создает организации и учреждения, а затем включает их в разные сферы своей деятельности, решая социально-экономические, политические, духовно-нравственные, хозяйственно-культурные и прочие задачи. Среди них политические институты занимают особое место. Их место в общественно-политической жизни народа, страны определяется функциями, которые они выполняют. Вся хитрость человека и общества как раз заключается в том, что они создают эти политические институты, исключительно для выполнения таких функций, которых другие институты (социальные, экономические, религиозные и прочие) выполнять не могут. Отсюда – их предназначение: создавая политический институт, его создатель, учредитель заранее знает, какие задачи будет решать данный институт. Притом, политический институт может быть и прогрессивным, и реакционным. Например, политические институты, созданные в свое время Адольфом Гитлером, были крайне реакционными. Их основные функции – это авантюра, провокации, убийство людей, тотальная слежка, оскорбление человеческого достоинства.

Но большинство политических институтов в мире выполняет положительные, а нередко и благородные функции. В переломные моменты истории надобность в создании политических институтов диктуется комплексом задач, объективно порожденных характерными для этого периода процессами, изменениями и трансформациями. Поэтому особенности возникновения политических институтов в Азербайджане следует рассматривать через эту призму.

Одни из политических институтов, учрежденных в Азербайджане, созданы с целью ускорения, реформы, реорганизации и все задумки. Другие институты создаются группами, разного рода объединениями совершенно в других целях. Например, в конце 80-х начале 90-х гг. XX века в республиках СССР, а затем в постсоветских государствах создавались политические партии в целях: а) занять в социально-экономической и политической структуре общества какое-то место; б) занять какое-то место в перделе собственности; в) реализовать свои способности в сферах, куда раньше доступ был ограничен и. т. п. Все эти варианты имели место и в Азербайджане. Более того, в водовороте переходного периода усиливаются подводные течения, к процессам, происходящим внутри страны, нередко оказываются причастными внешние силы. Переходный период, переживаемый постсоветскими государствами, изобилует примерами, свидетельствующими о причастности внешних сил к созданию некоторых организаций в той или иной стране. В Азербайджане, в СМИ, неоднократно обсуждался вопрос о финансировании некоторыми государствами или их структурами некоторых политических институтов. Опасность таких явлений становится особенно очевидной на фоне обсуждаемого в последнее время вопроса о государственном финансировании политических партий государством. Очевидно, вскоре парламент Азербайджана примет такой закон.

Если будет принят такой закон, то иностранное влияние на политические институты внутри Азербайджана уменьшится.

Возникновение политических партий в Азербайджане характеризуется рядом особенностей.

Первое и главное – это демократизация общества и утверждение новых форм, методов и принципов управления государством.

Начало этому процессу было положено в конце 80-х гг. XX века отменой 6 пункта Конституции СССР. В этом пункте было сказано, что КПСС является руководящей и направляющей силой в СССР. Как только был отменен 6 пункт Конституции СССР, в республиках, в том числе и в Азербайджане, начали создаваться разного рода политические партии и движения. Здесь имело определенное место и то обстоятельство, что в течение 70 лет народ был лишен возможности свободно создавать какие-нибудь политические партии или организации. И вдруг такая возможность внезапно появляется. Само собой разумеется, что многие, особенно молодежь, не хотела упускать такую возможность. Стало быть, реализуя такие возможности люди, создавали политические институты, в которых даже необходимости не было. Таким образом, некоторые из ныне функционирующих политических институтов в конце 80-х начале 90-х гг. XX века появились на свет стихийно. Правда, часть из них со временем бесследно исчезала. Но основную тенденцию, образовали не стихийно появившиеся политические и социальные институты, а те, которые строго вписывались в русло демократических процессов и практических задач, которые предстояло решить азербайджанскому обществу. К числу таких задач относились – защита свободного слова, т.е. защита СМИ, журналистов, создание демократических институтов и реальная помощь в реализации их функций, демократизация деятельности существовавших в то время и доставшихся в наследство от социализма структур, главным образом занимавшихся вопросами управления, воспитания, образования и т.д.

Как известно, конец 80-х начало 90-х гг. в памяти азербайджанского народа сохранился как время правового беспредела. В период правления Народного фронта – Мусавата дело дошло до того, что некоторые должностные лица и их окружение даже имели собственные тюрьмы, где людей, не исполнивших их волю, подвергали пыткам. Это было время, когда всосавшиеся в живой организм нации и общества, «фронтисты» имели свои вооруженные формирования, а с народом, именно с тем народом, на плечах которого пришли к власти, говорили языком автоматов и пистолетов. Это было время, когда министр МВД с демократической фразеологией на устах лично громил редакции газет и избивал журналистов. Именно в этот период появилась острейшая потребность в создании политических институтов, которые смогли бы хоть как-то содействовать государству в наведении элементарных порядков в стране. И надо с удовлетворением сказать, что начало процессам решительной борьбы с названными выше очагами напряженности в стране положил Гейдар Алиев.

В этих целях им был создан ряд политических институтов современного «формата», среди которых исключительное место принадлежит структурам по защите прав человека. Так, в 1998 году Гейдар Алиев подписал Указ о защите прав человека и гражданина в Азербайджане (2).

Логическим завершением этого Указа явились: а) учреждение института Омбудсмана; б) создание в Национальной Академии Наук Института защиты прав человека.

Это, фактически, два крыла одной новой целостной системы, где органически соединены теория и практика. Следует отметить, что учреждение этих двух институтов оказались своевременными и жизненно важными для Азербайджана еще и потому, что наша страна находилась в состоянии войны с Арменией, оккупировавшей более 20% территории республики и изгнавшей из своих родных мест более одного миллиона азербайджанцев. Поэтому новым политическим и традиционным правовым институтам предстоит выполнить очень тяжелую функцию – одновременно с защитой прав отдельного человека им предстоит

упорно заниматься защитой прав более одного миллиона азербайджанцев. Притом, когда речь заходит о защите прав человека в Азербайджане, то имеется в виду не только работа двух, названных выше институтов, но и целого ряда других структур – государственных и негосударственных. Государственный Комитет по беженцам, СМИ, разного рода женские и молодежные структуры, организации ветеранов войны и труда, творческие союзы, словом, весь интеллектуальный потенциал республики – все они должны встать на защиту прав более одного миллиона Азербайджанцев – беженцев и вынужденных переселенцев. Достаточно отметить, что поправами правами азербайджанцев ни одна международная организация, ни один политический институт европейского уровня не занимается. «Спасение утопающих – дело самих утопающих» - вот основной принцип христианских международных структур, который они однозначно применяют к мусульманским народам и государствам, в том числе и к Азербайджану и азербайджанцам. В этих условиях Азербайджану самому приходится заниматься защитой прав своих граждан. Поэтому, учрежденные Гейдаром Алиевым институты прав человека никак нельзя считать «данью моде» или угождением международным организациям. Эти институты рождены потребностями Азербайджанского общества, требованиями эпохи и они, верно служат отечеству.

Параллельно с этим есть политические институты, которые появились на тусклом небосклоне политической жизни Азербайджана периода Народного фронта и Мусавата, и которые больше руководствуются голосами, которые раздаются то из США, то из европейских столиц, а то и из соседней республики. В данном случае мы имеем в виду организации «по защите прав человека», возглавляемые Арзу Абдуллаевой, Лейлой Юнус и др. Как в жизни добро и зло всегда соседствуют, так и здесь носители добра и патриотических идей шагают рядом с проармянскими, выполняющими чужой социальный заказ, горе-политиками, возглавляющими сомнительные политические институты... Все это реалии нашей жизни и писать об этом надо так, как все есть на самом деле.

В деятельности политических институтов проблема прав человека актуальна еще и потому, что этому вопросу отведено значительное место в Конституции Азербайджанской республики, которая принята 12 декабря 1995 года референдумом Азербайджанской Республики, творцом которой является Гейдар Алиев. Достаточно отметить, что вся третья глава Конституции, посвящена правам и свободам человека и гражданина (1).

Впервые в истории азербайджанского народа и азербайджанской государственности в Основном Законе государства так полно и подробно отражены прав и свободы человека и гражданина.

Примечательно то, что эта глава Конституции Азербайджанской Республики начинается со статьи 24, где сказано: «I. Каждый с момента рождения обладает неприкосновенными, незыблемыми и неотъемлемыми правами и свободами.

II. Права и свободы включают также ответственность и обязанности каждого перед обществом и другими лицами»¹.

С точки зрения создания политических институтов и других структур, прерогативой которых является защита прав человека, особую актуальность приобретает статья 26 Конституции «Защита прав и свобод человека и гражданина». Здесь сказано: «I. Каждый вправе защищать не запрещенными законом способами и средствами свои права и свободы.

II. Государство гарантирует защиту прав и свобод каждого» (1).

По отношению государственным политическим институтам, однозначно можно утверждать, что их деятельность по защите прав человека и гражданина основывается на этих положениях Конституции Азербайджанской Республики. В этой части своей практической и политической деятельности они выполняют работу государственного значения.

Еще на одном обстоятельстве хотелось бы заострить внимание. Статьи Конституции Азербайджанской Республики о правах и свободах человека и гражданина нельзя понимать упрощенно: вот, дескать нарушены права гражданина, давайте их восстановить. Нет, это лишь один аспект проблемы. Здесь важна, во-первых, профилактически – предупредительная работа, направленная на то, чтобы не допустить нарушения прав гражданина, пресекать всякие попытки нарушать чьи-то права. Во-вторых, огромное значение имеет реальное обеспечение человеческих свобод. Государство всеми, имеющимися в его распоряжении средствами обязано обеспечить эту свободу. Здесь так же велика роль политических институтов. В частности, могут заниматься важной просветительской работой по повышению нравственной, политической и правовой культуры в стране.

Таким образом, политические институты возникли в Азербайджане на рубеже XX и XXI вв. как потребность социально-политического организма, с первых дней обуславливаясь либо интересами отдельных слоев общества или же государства, нации. После возвращения Гейдара Алиева во власть он проявил огромную заботу по обеспечению правовой деятельности политических институтов. Однако все это не образует специфику создания политических институтов в Азербайджане, именно в Азербайджане.

Специфика, особенности возникновения политических институтов в Азербайджане эскизно можно представить следующим образом.

Первое. В основном политические институты создавались в Азербайджане по образцу западных институтов. Но их деятельность осуществляется с учетом национальных и культурных особенностей страны, а также с учетом исторической практики нации. В этом отношении характерной является деятельность парламента – самого значительного политического института Азербайджана. Следует отметить, что деятельность парламента осуществляется в соответствии с «положением», вобравшим в себя не только опыт работы европейских парламента, но и опыта парламента Турции.

Второе. Специфика деятельности политических институтов Азербайджана во многом определяется особенностями проблем и задач, а также времени, в которое решаются эти задачи. На работу политических институтов влияют или пытаются повлиять владельцы криминального капитала, некоторая часть чиновничества и др. Это обстоятельство снижает коэффициент их позитивной деятельности.

Третье. Политические институты Азербайджана переживают процессы эволюции и становления, так же как это происходит с обществом и государством. Поэтому невозможно дать полную характеристику деятельности политических институтов до завершения переходного периода и связанных с ним явлений и процессов.

Литература:

1. Конституция Азербайджанской Республики. Баку, 1996.
2. Указ Президента Азербайджанской Республики «О мерах в области обеспечения прав и свобод человека и гражданина» от 22 февраля 1998г.
3. Мехтиев Р. На пути к демократии: размышления о наследии. Баку, 2007.
4. Мамед-заде И. Гражданское общество и национальная идеология: философия политического процесса в Азербайджане. Баку, 1995.
5. Алиев Ш. Научно-практический комментарий Конституции Азербайджанской Республики. Баку, 2000.
6. Гасымов З., Гасымов Ф. Принцип разделения властей и его реализация в конституционном механизме. Краткий аналитический обзор опыта некоторых стран. Баку, 1994.
7. Ибрагимов Н., Шукуров И. Гейдар Алиев открывает миру Азербайджан. Баку, 1994.

8. Паномарева Е. Политические институты и отношения в современной России. Москва, 2007.
9. Рябов А. “Партия власти” в политической системе современной России // Формирование партийно-политической системы в России. Москва, 1998.
10. Линц Х. Достоинства парламентаризма (Электронный ресурс) // Русский журнал. 1997, №16.

ჯავიდ ბადალოვი
პოლიტიკური ინსტიტუტების ფორმირება და საქმიანობა აზერბაიჯანში
რეზიუმე

შედარებითი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით სტატიაში განხილულია 1990-იან წლებში აზერბაიჯანში არსებული პოლიტიკური მდგომარეობა და დადგენილია პოლიტიკური ინსტიტუტების დანერგვის საერთო და სპეციფიკური მახასიათებლები.

პირველად აზერბაიჯანის სამეცნიერო ლიტერატურაში მოცემულია პოლიტიკური ინსტიტუტების კლასიფიკაცია გარდამავალი პერიოდის დროს. ყურადღება გამახვილებულია ინტერესების სფეროზე, რომელიც ხელს უწყობს პოლიტიკური ინსტიტუტების დაარსებას.

Javid Badalov
Formation and activities of political institutions in Azerbaijan
Summary

Using method of comparative analysis, the author explores the political situation in Azerbaijan in the 1990s, and defines common and specific features of establishment of political institutions in the country.

For the first time in the scientific literature of Azerbaijan, the author classifies political institutions, giving an insight into their tasks in the transition period. The author focuses on the issue of interests stimulating setting up political institutions in Azerbaijan.

საერთაშორისო ურთიერთობები - INTERNATIONAL RELATIONS - МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Нигяр Байрамова
(Азербайджан)

УЧАСТИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА В МЕЖДУНАРОДНОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ

После приобретения независимости Азербайджан стал лицом к лицу с угрозами терроризма (9, 5-6). На его территории находят прибежище члены различных международных террористических организаций, осуществляется транзит оружия и наркотиков, отмывание грязных денег. Об этом было сказано также в отчете Государственного Департамента США за 2001 год (9, 6). Поэтому, как государство, лицом к лицу столкнувшееся с этим злом, Азербайджанская Республика решительно осуждает все формы и проявления терроризма и агрессивного сепаратизма, несущих беды тысячам людей.

Начиная с 1993-го года, после возвращения общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева к власти, Азербайджан, в сотрудничестве с мировым сообществом, активно включился в процесс борьбы с международным терроризмом (2). Целью борьбы Азербайджана с международным терроризмом в долгосрочном плане должны стать не только отдельные террористические организации, группы или лица, но и его причины и источники. Участие Азербайджана в международном сотрудничестве борьбы с терроризмом и его основные направления обусловлены национальными интересами страны (6, 26). В провозглашении принципов межгосударственного сотрудничества в борьбе с международным терроризмом особая роль принадлежит Президенту Азербайджана Ильхаму Алиеву, который в 2005 году во время выступления на 56 сессии ГА ООН провозгласил следующие принципы участия страны в борьбе с терроризмом (15. A/56/PV.20):

Первое, государства-члены должны недвусмысленно и безоговорочно осудить терроризм во всех его формах и проявлениях, а также любую поддержку или признание терроризма, а также отсутствие готовности напрямую осудить его;

Второе, терроризм, это транснациональная угроза жизни народов, подрывающая безопасность, территориальную целостность, единство и суверенитет государств;

Третье, в конечном итоге, конечная цель международного сообщества, бороться не только с террористическими организациями и отдельными лицами, но также делать все возможное для ликвидации причин терроризма, нередко имеющих политическую направленность;

Четвертое, ничто не может служить оправданием терроризма и ничто не может использоваться в качестве предлога для осуществления террористической деятельности;

Пятое, международное сообщество должно бороться с теми, кто выбрал террор в качестве средства достижения политических целей;

Шестое, терроризм широко практикуется сепаратистскими режимами и незаконными образованиями. Такие группы, используя подконтрольные территории, занимаются наркобизнесом, незаконной торговлей оружием, торговлей людьми, «отмыванием денег» и другой преступной и незаконной экономической деятельностью. Полученные средства направляются на финансирование терроризма. Поэтому крайне важное значение имеет

укрепление и координация усилий международного сообщества, с тем, чтобы покончить с агрессивным сепаратизмом и другими формами экстремизма;

Седьмое, борьба с отдельными террористическими организациями независимо от масштабов их деятельности должна вестись на глобальном уровне. Международное сообщество должно последовательно осуществлять целенаправленную деятельность в целях ликвидации и борьбы с террористическими организациями, группами и лицами, которые выбрали террор в качестве инструмента достижения своих целей. ООН призвана возглавить разработку программы действий в борьбе с международным терроризмом и составить всеобъемлющий список террористических организаций. Явление терроризма должно быть вынесено за рамки религиозного и культурного контекста.

В-восьмых, в качестве главной задачи необходимо объединить усилия по предотвращению подготовки террористов, оказания помощи и финансирования террористических организаций и групп террористов какого-либо отдельного государства, в особенности предоставление террористам убежища и защиты.

Азербайджан занимает твердую позицию в вопросе осуждения международного терроризма (1, 3). Присоединившись к глобальной антитеррористической коалиции в 2001 году, Азербайджан подтвердил свою готовность сделать все возможное, чтобы внести свой вклад в усилия международного сообщества, направленные на искоренение этого зла (14, 1-3). В этой связи Азербайджан полностью поддержал резолюцию 56/1 Генеральной Ассамблеи и резолюции 1368 (2001) и 1373 (2001) Совета Безопасности (6, 30).

В современных условиях международный терроризм рассматривается Азербайджаном не только как угроза Азербайджану или отдельно взятым государствам, но и вызов всему человечеству (13, 73). Такая позиция предопределила ряд принципиально новых политических подходов страны к вопросу сотрудничества в сфере борьбы с международным терроризмом. Эти подходы были провозглашены Азербайджаном в 2002 году (9, 4):

– Во-первых, изменились целевые установки терроризма. Сегодня террористические организации все чаще направляют свои усилия не просто на дестабилизацию обстановки или решение каких-либо краткосрочных задач, а на достижение более масштабных целей – захват или передел власти, аннексия территорий суверенных государств с вытеснением оттуда местного населения. Примером такой практики может служить Азербайджан, который в результате агрессии Армении потерял 20% территории и приобрел около миллиона беженцев и вынужденных переселенцев. Десятки террористических актов, унесших жизнь более 2000 мирных граждан и совершенных за сотни километров от линии противостояния, в тыловых районах страны осуществлялись для реализации конкретной политической цели – отчуждения территории Азербайджана посредством агрессивного сепаратизма. В той или иной форме эти угрозы имеют место и в других новых независимых государствах – Грузии, Турции, России, Молдове и других. Отличительной чертой терроризма в таких странах является его служение либо прямой агрессии со стороны каких-либо государств, либо агрессивному сепаратизму, осуществляемому под этническим прикрытием. Можно констатировать, что сегодня терроризм тесно связан с сепаратизмом;

– Во-вторых, практика показывает, что террористические и экстремистские организации самого разного толка хорошо взаимодействуют друг с другом. Политический, религиозный экстремизм, агрессивный сепаратизм, антиглобализм, левый и правый радикализм и т.д. – все это звенья одной террористической цепи, взаимодополняющие друг друга на различных участках террористической деятельности. Борьба с одним звеном, одним компонентом не является полноценным решением задачи борьбы с терроризмом в целом. Если, например, усилия мирового сообщества будут направлены только на борьбу с международным терроризмом, осуществляемым под религиозным прикрытием, то это не будет полным и окончательным решением проблемы. Эту борьбу нельзя разделять на

«приоритетные» и «второстепенные» направления, война с терроризмом должна вестись по всему фронту;

– В-третьих, террористические организации взаимодействуют с группировками в других сферах организованной преступности. Так, сепаратистские режимы в новых независимых государствах, в том числе и в Нагорном Карабахе, используют контролируемые ими территории в интересах наркобизнеса, нелегальной торговли оружием и людьми, отмывания денег и другой незаконной деятельности, прибыль от которой направляется на финансирование терроризма. В известном отчете Госдепартамента США за 2001 год прямо указывается на факты использования оккупированных азербайджанских территорий для транзита наркотиков из Азии через Россию в Европу (15);

– В-четвертых, сегодня главной целью террористических атак являются объекты промышленной инфраструктуры в транзитных регионах с большим количеством населения, транспортные коммуникации и система жизнеобеспечения, которые в условиях глобализации, внедрения современных достижений науки и техники становятся более уязвимыми. Трагический опыт Азербайджана, где террористические акты совершались в основном на объектах транспортной инфраструктуры, является еще одним доказательством подобного развития событий. Можно представить себе, насколько уязвимым в этом плане являются страны Южного Кавказа, где уже начата реализация крупномасштабных международных проектов по восстановлению исторического «Шелкового Пути», укреплению транспортного коридора Европа-Кавказ-Азия, прокладке новых нефтяных и газовых трубопроводов (4). Если взглянуть на карту Южного Кавказа, то можно убедиться, что именно сепаратистские режимы в Нагорном Карабахе, Южной Осетии и Абхазии, являются источниками военных, террористических и диверсионных угроз региональному экономическому сотрудничеству, в том числе с Арменией (12, 217), к которому так усердно призывают некоторые так называемые «специалисты». В этой связи Азербайджан неоднократно указывал: Азербайджан не может участвовать в региональных проектах, предполагающих сотрудничество с Арменией, какими бы привлекательными эти проекты ни выглядели – до тех пор, пока не будут освобождены оккупированные азербайджанские земли, прекращена военная поддержка сепаратистского режима в Нагорном Карабахе, урегулированы все вопросы, связанные с обеспечением территориальной целостности страны и возвращением беженцев в постоянные места проживания (3; 7);

– В-пятых, масштабная и многоотраслевая террористическая деятельность может осуществляться только при целевой поддержке государственных органов какой-либо страны. Современные террористические организации – это мощные, строго иерархичные структуры с соответствующим их масштабам оснащением. Их больше не останавливают государственные границы. Они имеют в своем распоряжении оперативные, разведывательные и контрразведывательные подразделения, боевые группы прикрытия. Все это возможно лишь при условии государственной поддержки. Так, например, в Азербайджане имеются многочисленные процессуальные доказательства того, что совершенные в стране теракты были организованы со стороны государственных органов Республики Армения (5, 14). Именно в этом направлении Азербайджан устанавливает принципы двусторонних отношений, которые опираются на реальные практические дела.

Начиная с 1995 года между Министерством национальной безопасности (МНБ) Азербайджана и зарубежными партнерами (Россия, Грузия, Украина, Молдова, Иран, США, ЕС и т.п.) были подписаны 14 двусторонних протокола и 2 меморандума о сотрудничестве в области борьбы с терроризмом и другими проявлениями организованной преступности (9, 5; 8, 3). Московская декларация, подписанная между Азербайджаном и Россией, провозглашает сотрудничество в сфере безопасности (10).

– И, наконец, в шестых, это проблема, которая в английском варианте известна как

«Harbouring of terrorism» (предоставление причала, убежища терроризму) и «Apologizing of terrorism» (оправдание терроризма). Государства, реализующие эту политику, создают террористам все условия для отдыха и лечения, предоставляют им политическое прикрытие после совершения террористических актов в других государствах, поощряют проведение грязных информационных кампаний, направленных на оправдание терроризма. Еще более опасным являются попытки создания террористам имиджа «национальных героев», «борцов за правое дело», способствующие воспитанию молодого поколения в духе традиций террористической борьбы. К таким государствам можно отнести и Республику Армения. Известный террорист Грант Маркарян и один из организаторов захвата турецкого посольства в Париже в 1981 году Вазген Сислян за активное участие в совершении террористических актов против Азербайджана были награждены званием героев Карабахской войны (9, 6).

В этих условиях, создание международно-договорной базы и механизмов ее осуществления для борьбы с терроризмом и сепаратизмом превращается в жизненно важное направление двустороннего международного сотрудничества Азербайджана. Это, прежде всего, касается выработки общепризнанных юридических дефиниций «терроризма», «агрессивного сепаратизма», «религиозного экстремизма» и других определений как компонентов транснациональной преступной деятельности. Это также включает необходимость выработки соответствующих форм и методов реагирования на эти преступления посредством двустороннего международного сотрудничества.

Таким образом, основываясь на базовых принципах, Азербайджанская Республика ведет последовательную работу по активизации сотрудничества с международным сообществом в сфере борьбы с терроризмом и сепаратизмом. Терроризм тесно связан с агрессивным сепаратизмом, организованной преступностью, наркобизнесом, торговлей оружием и людьми. Необходимо отметить, что наличие конфликтных зон, в частности, оккупированных и неподконтрольных территорий, является благоприятной почвой для процветания террористических и преступных группировок (11, 268-270).

Литература:

1. Həsənov A.İ. Beynəlxalq terrorizm. I hissə. Bakı: «Əbilov, Zeynalov və oğulları», 2003.
2. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr: 8 cildə. Bakı: Azər nəşr, 1998, I c-480 s., II c-512 s., III c-532 s., IV c-476 s., V c-500 s., VI c-512 s., VII c-520 s., VIII c-488s.
3. Həsənov Ə.M. Azərbaycan və ATƏT. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və Dağlıq Qarabağ problemi ümumavropa təhlükəsizliyi fonunda. Bakı: İşıq, 1997.
4. Nəsirov E.X. Azərbaycan nefti və beynəlxalq müqavilələr (1991-1999). Bakı: Respublika Xatirə Kitabı nəşriyyatı, 1999.
5. Rəcəbli A.Ə. Avropada təhlükəsizlik sisteminin formalaşması və Azərbaycanın milli-dövlət mənafeləri // Beynəlxalq münasibətlərin aktual problemləri, 2003, №2.
6. Rəcəbli A.Ə. Heydər Əliyev və beynəlxalq təhlükəsizlik sisteminin forma-laşması / «Heydər Əliyev: Qəlblərdə yaşayan ömür». BSU əməkdaşlarının elmi məqalələr toplusu. Bakı: Kitab aləmi, 2004.
7. Sevdimaliyev R.M. Beynəlxalq terrorizm müasir dövrün qlobal problemi kimi / Siyasi elm. dok. diss. avtoreferatı. Bakı: AMEA, 2009.
8. Дополнительный доклад Азербайджана, представленный во исполнение пункта 6 резолюции 1373 (2001) Совета Безопасности ООН, 13 November 2003.
9. Многосторонняя группа по международному сотрудничеству в борьбе с терроризмом (GMT). Достижения на национальном уровне – Азербайджан, GMT (2002) Inf 27, Strasbourg, 25 September 2002.

10. Московская декларация Российской Федерации и Азербайджанской Республики, Москва, Кремль, 6 февраля 2004 года // Сообщение пресс-службы Президента Российской Федерации, 09 февраля 2004.
11. Раджабли А.А. Особенности политического поведения государств Кавказа и Центральной Азии в процессе глобализации (теоретические вопросы) / «Qloballaşma prosesində Qafqaz və Orta Asiya» mövzusunda Beynəlxalq konfransın materialları. Bakı: Qafqaz Universitetinin nəşriyyatı, 2003.
12. Эйвазов Дж.В. Безопасность Кавказа и стабильность развития Азербайджанской Республики. Баку: Нурлан, 2004.
13. Clark C, Sohn L. World peace and United Nations. N.Y.: Cambridge, 1994.
14. Joint Statement on Terrorism by United States, Georgia, Ukraine, Uzbekistan, Azerbaijan, and Moldova. November 15, 2001. N.Y.: UN, 2001.
15. www.un.org

ნიგარ ბაირამოვა
აზერბაიჯანის მონაწილეობა ტერორიზმთან ბრძოლის
საერთაშორისო თანამშრომლობაში
რეზიუმე

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ აზერბაიჯანი ტერორიზმის საფრთხის პირისპირ აღმოჩნდა. 1993 წლიდან, აზერბაიჯანელი ხალხის საერთო ეროვნული ლიდერის ჰეიდარ ალიევის ხელისუფლებაში დაბრუნების შემდეგ, აზერბაიჯანი საერთაშორისო თანამეგობრობასთან ერთად, აქტიურად ჩაერთო ტერორიზმთან ბრძოლის პროცესში. გრძელვადიან პერსპექტივაში აზერბაიჯანის მიზანს ტერორიზმთან ბრძოლის საქმეში უნდა წარმოადგენდეს არა მარტო ცალკეული ტერორისტული ორგანიზაციების, ჯგუფების ან ფიზიკური პირების გამოვლენა, არამედ თვით ტერორიზმის გამომწვევი მიზეზებისა და წყაროების აღმოფხვრა. აზერბაიჯანის მონაწილეობა ტერორიზმთან ბრძოლის საერთაშორისო თანამშრომლობაში ქვეყნის ეროვნული ინტერესებით არის განპირობებული.

Nigar Bayramova
Participation of Azerbaijan in International Cooperation
In the Field of Terrorism Combating
Summary

Azerbaijan is an object of the terrorism. The country has joined the process of fighting against international terrorism since 1993 when national leader of Azerbaijani nation Heydar Alyev came again into power. Participation in international cooperation in this sphere and its basic directions proceed from national interests. In declaration of principles, concerning terrorism combating certain state organs play a special role. Azerbaijan occupies a firm position in the question of condemnation of the international terrorism.

Зумруд Меликова
(Азербайджан)

ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ ВО ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА С АЗЕРБАЙДЖАНОМ

История взаимоотношений Европейского Союза и Азербайджана начинается с 1993 года, когда Азербайджан выразил свою заинтересованность в отношениях с Европейским союзом и приступил к планированию связей с ним в различных областях. У истоков этого сотрудничества стоял президент Азербайджана Г.А.Алиев. Президент Г.А.Алиев на церемонии подписания соглашения о партнерстве и сотрудничестве в 1996 г. отметил, что «Азербайджан возлагает большие надежды на интеграционные процессы между странами Европы и будет участвовать в этих процессах в качестве равноправного партнера» (1, 145). Очень важно, что Азербайджан с самого начала, несмотря на очевидное неравенство в экономическом, социальном и культурном отношениях между ним и Европейским Союзом, рассчитывал именно на равноправные отношения, на равноправное партнерство. Видимо, в этом сказывалось знание ресурсов республики, экономического, культурного и интеллектуального потенциала Азербайджана. Сама же структура отношений была такой, какой она и могла быть для страны, пытающейся интегрироваться в европейское сообщество. То есть стране оказывалась значительная финансовая помощь и давалась ориентация обязательного развития, предполагавшая через определенные промежутки времени отчетность. Забегая вперед, можно указать, что, например, в отчете за 2008 г. Европейский союз (ЕС) констатировал ограниченный прогресс в реализации Азербайджаном Программы Европейского соседства (2, 4-5). Фраза об *ограниченном прогрессе* содержит очевидное недовольство ведущей стороны. Таким образом, фактическая структура отношений между странами Южного Кавказа, в том числе и Азербайджаном, и ЕС такова, что ЕС выделяет финансы на развитие и осуществляет контроль.

Геополитическая стратегия ЕС в отношении Азербайджана предполагает в первую очередь обеспечение безопасности региона. В этом отношении в Азербайджане срабатывает общий механизм внешней политики ЕС на Южном Кавказе, обозначенный как Восточное соседство. То есть забота о безопасности Азербайджана, как и в целом Южного Кавказа, реализуется по схеме «благополучие и безопасность Европы зависит от благополучия и безопасности Южного Кавказа». Кроме того, безопасность Азербайджана интересует ЕС как безопасность региона, являющегося источником и транзитом для энергоресурсов. Как отмечают исследователи, для более полной интеграции Азербайджана в ЕС необходимо более прямое европейское участие в вопросах энергетики и безопасности (3, 115).

С самого начала следует отметить, что реальная безопасность любого региона мира в настоящее время обеспечивается развитыми технологиями. При современном уровне спутникового слежения и высоких технологий неразвитым странам в принципе очень сложно обеспечить собственную безопасность. Развитые страны, обладающие высокими технологиями, могут на словах признавать право на безопасность менее развитых стран, а на деле, используя эти технологии, иметь колоссальное преимущество в сборе разведанных и осуществлении различного рода превентивных ударов там, где, по их мнению, будут затронуты их интересы. Исходя из этого, для менее развитых в настоящее время стран важно включиться в общую систему безопасности, организуемую более сильными партнерами. Следовательно, выдвинутый нами тезис об общем геополитическом характере деятельности ЕС на Кавказе в плане цивилизационного преобразования региона оправдан и в аспекте безопасности. Иными словами, Азербайджан должен реально войти в цивилизационное пространство Западной Европы, став ее фрагментом, пусть не формально, но содержательно

и фактически. Только такого рода цивилизационное преобразование способно реально обеспечить безопасность Азербайджана, а также всего Южного Кавказа. В перспективе же именно такое обеспечение безопасности Азербайджана может означать реальное благополучие Европы. Следует отметить, что с точки зрения вхождения в пространство европейской цивилизации Азербайджан представляется наиболее оптимальным регионом. Это обеспечивается рядом факторов, среди которых на первом месте стоит независимость внешней политики Азербайджана (в отличие от Армении, являющейся форпостом России, и Грузии с ее многочисленными проблемами), стабильный экономический рост, а также социально-политическая обстановка, характеризующаяся развитием демократии и утверждением либеральных ценностей.

В рамках политики Европейского соседства в 2006 г. принят План Действий между ЕС и Азербайджаном, который предусматривает несколько приоритетных областей.

В документе отмечается, что ЕС может приглашать Азербайджан для присоединения к позиции ЕС по различным региональным международным вопросам. Проводить консультации по санкциям, введенным ЕС, включая эмбарго на ввоз оружия (4).

В рамках сотрудничества может начаться процесс присоединения к Римскому статусу международного уголовного суда. Для этого будет необходимо проведение правовых и конституционных изменений. ЕС и Азербайджан предполагают сотрудничество в борьбе против международной преступности в соответствии с международным правом.

Предполагается развивать сотрудничество в области предотвращения распространения оружия массового поражения и незаконного экспорта оружия. ЕС и Азербайджан обязываются сотрудничать в борьбе против терроризма.

Наконец, ЕС и Азербайджанская Республика обязываются вести совместную борьбу против организованной преступности, торговли людьми, наркотиками и отмывания денег.

Как видно, все эти пункты сотрудничества носят обычный характер и в общем-то предполагаются современным положением дел в мире. Однако для Азербайджана важнейшим вопросом, непосредственно связанным с его государственной безопасностью, является разрешение Нагорно-Карабахского конфликта. Всем ясно, что против суверенной Азербайджанской Республики совершена агрессия. Всем ясно также, что агрессор сам по себе не осуществляет самостоятельную политику экспансии и экстремизма. Существуют документы ООН, призывающие агрессора немедленно вывести войска из оккупированных азербайджанских земель. Несмотря на эти документы, Армения продолжает упорствовать в своей экспансионистской политике, а Россия продолжает ее поддерживать. Парадоксально к тому же, что все три страны входят в так называемое Содружество Независимых Государств. Нагорно-Карабахский конфликт и, более того, упорство в агрессии со всей очевидностью подрывает логику существования и целесообразности СНГ в целом. Тем не менее, страны, входящие в Содружество, делают вид, что возможно и такое.

С самого начала ЕС заявлял, что он не может решить конфликтную ситуацию вокруг части азербайджанской территории, именуемой *Нагорный Карабах*. Это означало, что у него нет рычагов давления на агрессора и тех, кто его поддерживает. С другой стороны, это могло означать, что такие рычаги есть, но следует говорить, что мы, дескать, эту проблему решить не можем. Имплицитно в таких высказываниях ЕС, сделанных на разных уровнях, содержалась мысль о том, что прерогатива решения Нагорно-Карабахского конфликта принадлежит России. Таким образом, эти заявления сродни заявлениям лидеров ЕС о том, что для них приоритетными остаются отношения с Россией. Иными словами, агрессия агрессией, но ЕС вовсе не собирается портить отношения с Россией из-за Азербайджана. Во всяком случае на уровне заявлений дело обстоит таким образом.

Следует отметить, что на официальном уровне не только ЕС, но Совет Безопасности ООН неоднократно принимал резолюции, однозначно осуждающие агрессию Армении

против Азербайджана. Так, в резолюциях 822 (30 апреля 1993 г.), 853 (29 июля 1993 г.), 874 (14 октября 1993 г.) и 884 (12 ноября 1993 г.) Совет Безопасности ООН подтверждает суверенитет и территориальную целостность Азербайджана, требует прекратить огонь и вывести оккупационные войска с территории суверенной республики Азербайджан. Характерно, что эти документы содержат просьбу к Генеральному секретарю, действующему Председателю Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе и Председателю Минской конференции и впредь сообщать Совету о ходе минского процесса и обо всех аспектах положения на месте, в частности об осуществлении его соответствующих резолюций. Все четыре резолюции завершаются идентичной фразой: *Совет Безопасности постановляет продолжать активно заниматься этим вопросом.*

С 1993 г. прошло 16 лет, как Совет Безопасности постановил активно заниматься этим вопросом, но никаких конкретных мер по унятию агрессора принято не было. Отсюда следует, что у ООН нет рычагов для воздействия на агрессора.

Что касается ЕС, то существует целый ряд идентичных заявлений, подтверждающих территориальную целостность и суверенитет Азербайджана, призывающих к прекращению агрессии, выводу войск и мирному урегулированию конфликта. Сюда относятся документы 1992, 1993 и 1994 гг., осуждающие агрессию, а также заявление от 2 августа 2002 г., осуждающее президентские выборы в самопровозглашенной республике. В отличие от ООН, ЕС обладает определенными рычагами воздействия, однако эти рычаги носят в основном экономический характер. Важно другое. ЕС сотрудничает не только с Азербайджаном, но со всеми тремя республиками Южного Кавказа, включая, естественно, и Армению. Финансируя различные проекты на Южном Кавказе, ЕС сотрудничает не только с Азербайджаном, но и с Арменией, вовсе не бойкотируя ее как агрессора. Таким образом, если даже у ЕС и есть рычаги воздействия на агрессора, то она их не применяет. Или не использует их открыто. Именно в этом аспекте следует интерпретировать и заявления европейских руководителей. Так, 3 февраля 2009 года в интервью представителю Day.Az Хавьер Солана отметил, что «Военного решения Нагорно-Карабахского конфликта не существует. Это должно быть особенно очевидным после грузинского кризиса. Поэтому мы придаем большое значение тому факту, что президенты Азербайджана и Армении обязались решить конфликт мирным путем во время прошлогодней встречи в Москве. Новая динамика должна поддерживаться определенными шагами. ЕС полностью поддерживает усилия Минской группы ОБСЕ и готов оказать помощь для проведения мер по укреплению доверия и организации контактов между народами» (5).

Такого рода заявления европейских руководителей в принципе ничем не отличаются от предыдущих. Ясно, что агрессор может не обращать на них никакого внимания, и если динамика процесса зависит от заявлений, то ее просто нет. Действительно, если исходить из равноправного сотрудничества ЕС как с потерпевшей стороной, так и с агрессором, то следует признать, что никакого резона для Армении в том, чтобы убрать свои войска из Азербайджана, попросту не существует.

Однако анализ событий вынуждает признать, что какие-то сдвиги в этом отношении все же имеют место. В этом аспекте актуальны и попытки Турции наладить отношения с Арменией, и российско-турецкие отношения. Следовательно, необходимо разграничивать содержание актуального процесса от анализа заявлений и наших ожиданий от этих заявлений. Как отмечают исследователи, именно Турция может внести вклад в усиление регионального сотрудничества, чего так добивается ЕС (6, 105).

Ясно, что как в области безопасности, так и в целом с точки зрения сотрудничества между ЕС и Азербайджаном приоритетной областью для Азербайджана является мирное разрешение Нагорно-Карабахского конфликта. Следовательно, План Действий ЕС и Азербайджана в области безопасности рассматривает разрешение данного конфликта как

важнейшую из приоритетных областей. В этой области ЕС и Азербайджан обязуются сделать следующее: усилить дипломатические попытки, в том числе и через Специального Представителя; увеличить политическую поддержку миротворческим усилиям МГ ОБСЕ на основе соответствующих резолюций СБ ООН и документов и решений ОБСЕ; поощрять контакты между людьми; углублять диалог ЕС со странами, способными ускорить переговорный процесс.

Раздел Плана, озаглавленный как «Общие цели и действия», раскрывает общие приоритетные области, освещает вопросы безопасности и, в частности, урегулирование Нагорно-Карабахского конфликта. План Действий предусматривает осуществление операций по разминированию. Оказание помощи беженцам. Содействие активному вовлечению гражданского общества в решении данной проблемы.

Уделяется внимание сотрудничеству в области управления границ. ЕС и Азербайджан собираются проводить тренинги по управлению границами, где будут освещаться Шенгенские правила и стандарты. Предполагается увеличение эффективности азербайджанских правоохранительных органов через предоставление современного оборудования, создания надлежащей инфраструктуры. Стороны обязуются также развивать трансграничное сотрудничество в сфере охраны границ.

Все документы ЕС относительно безопасности Азербайджана свидетельствуют об учете европейскими партнерами российского фактора и, следовательно, об их осторожности, которая может расцениваться по-разному азербайджанской стороной. Например, А.Бабаев, научный сотрудник Центра европейских социальных исследований при университете немецкого города Мангейма, считает, что карабахский конфликт всегда находился на задворках внешней политики Европейского Союза. «Единственное, что интересует ЕС, сказал он, – это строительство газопровода «Набукко». С ним Европа связывает большие надежды на диверсификацию энергоносителей» (7).

Н.Попеску в статье «Европейский Союз и конфликты на Южном Кавказе» также писал о том, что ЕС проводит, если проводит вообще, неэффективную политику по отношению к нагорно-карабахскому конфликту (8). С этим мнением солидаризируются и авторы доклада Международной кризисной группы, отмечая, что с 1994 ЕС фактически ничего не сделал в отношении этого конфликта (9, 26).

Другие исследователи, напротив, считают, что он всегда находился в центре внимания Европы, и ЕС всегда оказывал «решительную поддержку позиции Азербайджана по нагорно-карабахскому конфликту» (10, 3).

Н.Керимова считает также, что «политическая стабильность в регионе, прекращение военных действий в районе Нагорного Карабаха находились все время в поле внимания Евросоюза, так как конфликт грозил перерасти в затяжную и кровопролитную войну, а это могло помешать дальнейшим планам ЕС в реализации своих целей в районе Южного Кавказа» (11, 183). Однако все равно основной упор делался на экономическое присутствие стран Запада в регионе.

Азербайджан все же надеется, что ЕС может выступить посредником в урегулировании конфликта. Этому мнению придерживаются и ряд западных исследователей, призывая заменить Францию в числе со-председателей МГ ОБСЕ на Европейский Союз, считая тем самым, что Европа возьмет на себя урегулирование конфликта, основываясь на своей приверженности «мягкой силе», на способности обеспечивать пост-конфликтное восстановление и на своем положительном образе в регионе (12, 80). И после назначения в 2006 году специальным представителем ЕС на Южном Кавказе П.Семнеби ЕС отвел урегулированию региональных конфликтов приоритетное место, расширив мандат спецпредставителя (13, 14). Однако, по мнению азербайджанских экспертов, ЕС, как и США, не обнаруживает твердой позиции по этому вопросу. Например, тот же А.Бабаев

считает, что Запад применяет двойные стандарты: «В то время как Запад и США настойчиво выступали за сохранение территориальной целостности Грузии, их призывы в сходной ситуации вокруг Азербайджана и Нагорного Карабаха звучали не столь убедительно» (7).

Вообще, конечно, применение двойных стандартов оказывается самым обычным явлением нашего времени. Видимо, именно это является одной из важнейших причин сложности решения многих спорных вопросов нашего времени. Вместе с тем следует отметить, что сами по себе заявления сторон мало что изменяют в мире и, возможно, мало что значат. Так, все заявления Запада относительно территориальной целостности Грузии вовсе не помешали России признать независимость Абхазии и Южной Осетии и, что важнее, укрепить свое военное присутствие в регионе. С другой стороны, не совсем понятно, что означает утверждение А.Бабаева о том, что призывы Запада в сходной ситуации вокруг Азербайджана звучали не столь убедительно. Существует ряд документов ЕС, однозначно свидетельствующих о позиции Европы относительно Азербайджана. Например, об этом категорично и однозначно свидетельствует Заявление руководства Европейского Союза по поводу президентских выборов в самопровозглашенной карабахской республике, в котором говорится о том, что ЕС еще раз подтверждает признание территориальной целостности Азербайджана и еще раз заявляет, что не признает независимость Нагорного Карабаха (Брюссель, 2 августа 2002 г.) (14, 387). Такого рода заявления, на наш взгляд, не оставляют места для сомнений по поводу позиции ЕС. Другое дело, что ЕС не может бомбить Россию или Армению для восстановления справедливости.

Видимо, А.Бабаев смешивает позицию Запада по тому или иному вопросу с действиями Запада, которые соответствовали бы его заявлениям. Понятно, что и ЕС, и США исходят из политических реалий. Но при этом используется любая возможность для претворения в жизнь собственных целей и реализации планов относительно справедливого и цивилизованного устройства современного мира. Например, Европарламент считает, что транс-границные программы и диалог между гражданскими обществами есть эффективные инструменты для трансформации конфликтов (15). В связи с этим Европарламент рекомендовал специальному представителю ЕС П. Семнеби открывать информационные офисы в НК наподобие тех, что планируется открыть в Абхазии и Южной Осетии. Какими бы незначительными ни казались подобные шаги, они носят стратегический геополитический характер, так как позволяют иметь доступ к «закрытой зоне» и объективно освещать события. Таким образом, может сложиться совершенно новая ситуация, когда заведомая ложь будет совершенно по-другому восприниматься в мире.

Такая политика ЕС, если, конечно, правомерна подобная интерпретация, целиком и полностью соответствует стратегической политике вовлечения новых демократий на постсоветском пространстве в пространство европейской цивилизации. Безопасность, если речь не идет о каких-либо срочных мероприятиях, связанных с защитой того или иного региона, а носит стратегический характер, не составляет исключения и полностью соответствует целям, ставящихся в других областях. Как и в сфере экономики и культуры, так и в сфере безопасности ЕС, на наш взгляд, исходит из необходимости преобразования существующего положения вещей в цивилизационном плане. Не секрет, что за последние 20 лет Азербайджан не только подвергся агрессии и оккупации земель, значительным человеческим жертвам, но ему был нанесен и ни с чем не сравнимый моральный ущерб. Совершенно откровенно о стране и народе, его истории и культуре распространялась в мире ложь. Потерпевшая сторона выдавалась за преступника. Эти моральные раны вряд ли когда-нибудь заживут. Европа абсолютно права, считая, что создав в Азербайджане «фрагмент Европы», она сможет наилучшим образом защитить его. Опыт истории показывает, что затоптать права народа, обитающего в пространстве нецивилизации очень легко, но совершенно невозможно сделать это с народом, живущим в пространстве современной

глобальной цивилизации. Такая «цивилизованность» в современном мире в первую очередь проявляется в открытости информационного пространства. Ведь не случайно, заявления крупных мировых держав о том, что кто-то пытается вмешиваться в их дела, а бесправное отношение с кем-либо это их внутренние дела, часто может быть интерпретировано по схеме: «вы хотите знать правду о том, что я делаю, но я этого не хочу: невмешательство во внутренние дела – священо».

Проведенный анализ позволяет сделать вывод о том, что сотрудничество ЕС и Азербайджанской Республики в сфере безопасности может считаться перспективной областью взаимовыгодного сотрудничества. Его следует всемерно развивать. Параллельно должны вестись научные изыскания в этой сфере, что фактически будет представлять собой национальную рефлексию на современную историю.

Литература:

1. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. 24 cildə, 6 cild, B.: Azər nəşr, 1998.
2. Progress Report Azerbaijan. 'Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008'. Commission Staff Working Document. Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Brussels. 23.04.2009. SEC (2009)512/2.
3. Europe's Energy Security. Gazprom's Dominance and Caspian Supply Alternatives / Ed. by Cornell S.E., Nilsson N. Stockholm: Central Asia – Caucasus Institute, Silk Road Studies Program, 2008.
4. ENP EU-Azerbaijan Action Plan.
http://www.delaze.ec.europa.eu/pdfs/enp/EU_Azerbaijan_AP.pdf
5. Хавьер Солана: «Военного решения Нагорно-Карабахского конфликта не существует.
<http://www.day.az/news/politics/145987.html>
6. Demirag Y. EU Policy towards South Caucasus and Turkey // Perceptions, 2004-2005.
7. Евдокимова О. Карабахский конфликт глазами азербайджанского исследователя.
<http://www.dw-world.de/dw/article/0,4442360,00.html>
8. Popesku N. The European Union and conflicts in the South Caucasus.
http://www.caucas.com/home_eng/breve_contenu.php?id=291
9. Conflict Resolution in the South Caucasus: the EU's Role. International Crisis Group. Europe Report N° 173 – 20 March 2006.
10. Eyubov E. Azerbaijan – EU: partnership in progress // Azerbaijan in the World, ADA biweekly newsletter, 2009, Vol. 2, no. 13.
11. Керимова Н.И. Заинтересованность Евросоюза в процессе урегулирования Нагорно-Карабахского конфликта / «Qarabağ dünən, bu gün və sabah» 3-cü Ümumrespublika elmi-əməli konfransının materialları. Bakı: Qarabağ Azadlıq Təşkilatı, 2004.
12. Cornell S.E., Starr F.S. The Caucasus: a Challenge for Europe. Washington: Central Asia – Caucasus Institute, Silk Road Studies Program, June 2006.
13. Nuriyev E. EU policy in the South Caucasus: A view from Azerbaijan. Brussels: CEPS, 2007.
14. BAKU-BRUSSELS Azerbaijan-European Union relations.- Heydar Aliyev Heritage Center., Baku., 2011.
15. European Parliament resolution of 17 January 2008 on a more effective EU policy for the South Caucasus: from promises to actions.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef>

ზუმრუდ მელიკოვა
უსაფრთხოების საკითხები ევროკავშირისა და აზერბაიჯანის
ურთიერთობებში
რეზიუმე

ევროკავშირის გეოპოლიტიკური სტრატეგია აზერბაიჯანთან მიმართებაში, პირველ ყოვლისა, რეგიონის უსაფრთხოების საკითხებს მოიცავს. სამხრეთ კავკასიაში ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკის ერთიანი მექანიზმი, ბუნებრივია, აზერბაიჯანზეც ვრცელდება და იგი „აღმოსავლეთის მეზობლობად“ არის წოდებული. ანუ აზერბაიჯანის, ისევე როგორც მთელი სამხრეთ კავკასიის, უსაფრთხოებაზე ზრუნვა ხორციელდება პრინციპით – „ევროპის კეთილდღეობა და უსაფრთხოება დამოკიდებულია სამხრეთ კავკასიის კეთილდღეობასა და უსაფრთხოებაზე“.

გარდა ამისა, ევროკავშირის დაინტერესებას აზერბაიჯანით განაპირობებს ენერგორესურსებით მდიდარი რეგიონისა და სატრანზიტო გზის არსებობა. როგორც მკვლევრები აღნიშნავენ, ევროკავშირში აზერბაიჯანის ინტეგრაციისათვის აუცილებელია ევროკავშირის კიდევ უფრო მეტი ჩართულობა ქვეყნის ენერგეტიკულ და უსაფრთხოების საკითხებში.

Zumrud Melikova
Security Issues Regarding Cooperation of Azerbaijan with EU
Summary

The geopolitical strategy of the EU regarding Azerbaijan involves providing security in the region. In this regard, Azerbaijan triggered a general mechanism of EU foreign policy in the South Caucasus, designated as the Eastern neighborhood. That, concern for the safety of Azerbaijan, as in the whole South Caucasus, is accomplished according to the scheme “prosperity and security of Europe depends upon security of the South Caucasus”.

Moreover, the EU is concerned about issues of security in Azerbaijan due to the fact that it represents a source and transit of energy supplies.

The article deals with analysis of the cooperation policy of the EU with the Republic of Azerbaijan in the sphere of security that can be considered as a promising area of mutually beneficial cooperation.

Камал Макили-Алиев
(Азербайджан)

**ИНСТИТУТ ГРУППОВЫХ ПРАВ В МЕЖДУНАРОДНОМ
ПРАВЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА**

Права женщин

Защита прав женщин уходит корнями в национальные стандарты равенства и защиты прав человека, которые признаются как общими международными и региональными документами, так и документами, посвященными конкретно всем или отдельным правам женщин.

Общие стандарты: Историческая эволюция концепции прав человека привела к формированию современных правовых норм, очерченных *inter alia* в Уставе ООН и Международном Билле о Правах Человека. Данные стандарты происходят из универсально признанных принципов, которые гласят, что права человека принадлежат только человеческим существам, что они принадлежат всем людям равно, без различия на основании расы, этнического происхождения, пола, религии, социального или гражданского статуса и что они являются неотъемлемыми правами любого человека, которые никто не может отобрать или нарушить без юридических последствий. Данные общие принципы международного права прав человека, однако, прямо не говорят о правах женщин. Принципы уважения прав человека и равенства между мужчинами и женщинами заключены в Преамбуле Устава ООН, а также в статье 1(3) данного документа, в которой не допускается различия в правах человека на основании пола.¹ Схожие положения о равенстве и запрете на дискриминацию в отношении пола можно найти и в первых статьях Всеобщей декларации прав человека и в статье 26 МПГПП.

Хотя общие нормы международного права прав человека и предоставляли общую *de jure* защиту прав женщин, присутствие *de facto* дискриминации женщин во многих странах мира повлекло за собой принятие новых документов, разработанных специально для защиты прав женщин в тех сферах, в которых они особенно нарушаются, и для того, чтобы поддерживать общие нормы. Таковыми документами стали Конвенция «О политических правах женщин» от 1952 года, Конвенция «О гражданстве замужней женщины» от 1957 года, Декларация «О защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в период вооруженных конфликтов» от 1974 года и Впередсмотрящие Стратегии Найроби от 1985 года. Хотя стратегии и были приняты на Третьей Мировой Конференции о положении женщин в 1985 году путем консенсуса, они не являются юридически обязательными к исполнению – скорее они отражают моральный консенсус международного сообщества и предоставляют понимание того, как равенство и права женщин должны быть инкорпорированы в практику. Стратегии особо подчеркивают необходимость полного обеспечения равных прав женщин и мужчин и ликвидации дискриминации как *de jure* так и *de facto*.

---

¹ Права человека: сборник международных документов. Варшава: Хельсинский фонд по правам человека, 2001, с.1.

В частности, данные Стратегии очерчивают социальные, экономические, политические и культурные корни неравенства между мужчинами и женщинами *de facto*. Они утверждают, что соответствующее законодательство существует в большинстве стран, и что именно неэффективная имплементация такого законодательства является основной преградой на пути полного участия женщин во всех сферах жизни общества. Стратегии также представляют набор средств для улучшения ситуации с правами женщин *de facto* в отношении их социального и политического участия, принятия ими решений, их роли в семье, их возможностей по трудоустройству, образованию и профессиональному обучению, равенства их перед законом, их доступа к здравоохранению и социальному обеспечению.

Среди международных документов, специфически сфокусированных на правах женщин, основное место занимают Конвенция «О ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин» от 1979 года и Декларация «Об искоренении насилия в отношении женщин».

Конвенция «О ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин». Данная Конвенция, принятая 18 декабря 1979 года, составляет основной и самый подробный документ о правах женщин. Суть и цели данного документа происходят из самих принципов международного права и общих норм равенства, прав человека и целей ООН.

Конвенция прямо говорит в своей Преамбуле о существовании дискриминации в отношении женщин. Далее в статье 1 дается определение такой дискриминации.¹ Затем Конвенция осуждает дискриминацию во всех ее проявлениях и обязывает государства проводить определенную политику и принимать меры по ликвидации дискриминации в отношении женщин на всех уровнях, применять санкции и другие меры в ответ на ситуации с дискриминацией и пересмотреть юридические нормы и отменить дискриминационные обычаи и правила.² Цель Конвенции, которая заключается в полном развитии и продвижении женщин, и гарантии им их прав наравне с мужчинами, указывается в статье 3 данного документа.

Дальнейшие положения, указанные в статьях 6-16 Конвенции, составляют более детализированный подход в отношении действий необходимых для достижения равенства женщин и охватывают практически все аспекты прав человека.

Статья 6 Конвенции обязывает государства принимать меры по искоренению всех форм трафикинга в отношении женщин и эксплуатации женской проституции. Несмотря на это, обе формы эксплуатации существуют во всем мире, и по сей день. Бедность и экономические кризисы в таких частях мира как Азия и Африка, а также в некоторых частях Латинской Америки, часто сопровождалась ростом нарушений данной нормы.

Статьи 7 и 8 Конвенции сфокусированы на равном участии женщин в политической жизни, включая принятие решений на национальном и международном уровнях. В отношении участия женщин в политической жизни разрыв между ситуациями *de jure* и *de facto* пожалуй самый широкий. В соответствии с международной статистикой участие женщин в политической жизни все еще находится на низком уровне, причем вне зависимости от того насколько экономически и политически развита страна.

Следующие статьи Конвенции подтверждают права женщин в области образования (статья 10), трудоустройства (статья 11), здравоохранения (статья 12) и экономической и социальной деятельности (статья 13). При этом статья 14 уделяет особое внимание данным правам женщин, находящихся в сельской местности. Несмотря на достигнутый прогресс, дискриминация женщин во всех этих областях все еще присутствует. В соответствии со статистикой ООН, в 90-х годах XX века женщины составляли около 70% от всего

---

¹ См. там же, с. 142.

² См. там же, статья 2.

безграмотного населения планеты. Еще большее разделение присутствует, когда речь идет о качестве образования. В области трудоустройства Конвенция обязывает государства обеспечивать равные для мужчин и женщин права на труд, одинаковые возможности по трудоустройству, свободный для всех выбор профессии, равные льготы, вознаграждения и условия труда. На сегодняшний день в мире нет ни одной страны, в которой бы *de facto* были выполнены все эти условия. В соответствии с данными ООН лишь около 40% женщин мира после достижения 15 лет являются экономически активными. При этом женщины зарабатывают лишь от 50 до 80 процентов того, что зарабатывают мужчины.¹ Также очень часто игнорируется и право женщин на здравоохранение.

В статье 13 Конвенция указывается право на равный доступ женщин к семейным льготам, банкам, кредитам, банковским займам, а также к отдыху и культурной жизни. Дискриминация в этой области является особенно заметной в отношении сельских женщин. Статья 14 Конвенции сконцентрирована на равном праве сельских женщин и мужчин в отношении образования и социального обеспечения. Более 550 миллионов женщин – это около 60% всего сельского населения – живут за чертой бедности. Бедность среди сельских женщин растет с большей скоростью, чем среди сельских мужчин. Здесь особое место занимают земельные владения и труд женщин.

Статья 15 подчеркивает равенство мужчин и женщин в гражданских делах и бизнесе, что также больше всего отражается на женщинах, проживающих в сельской местности, а также на женщинах, проживающих в развивающихся странах. При рассмотрении женщин в качестве «продолжения» их мужей или других мужчин в семье, создаются условия, когда нарушаются именно право на равное участие женщины в гражданских делах и равенство женщины в семье и браке.²

Данные положения в сочетании со статьей 9 Конвенции о равенстве мужчин и женщин в выборе гражданства, вне зависимости от ее семейного положения, устанавливают равные права и обязанности мужчин и женщин в отношении основных личных решений, таких как выбор супруга, заключение и расторжение брака и иных гражданских контрактов, выбор профессии, национальности и т. д. Дискриминация и нарушение подобных прав варьируются: от ограничения передвижения женщин и лишения ее собственности и родительских прав, до прямого насилия над женщинами. В некоторых культурах женщины ограничены домашними условиями; им запрещается появляться на публике без присмотра; им запрещается социализация, что ведет к невозможности использовать право на труд и образование наряду с мужчинами; иногда даже пользоваться документами или получать их без разрешения мужа или другого старшего мужчины в семье.

Сферы, охватываемые статьями 9, 15 и 16 Конвенции, также юридически отяжелены в некоторых развивающихся частях мира, особенно в странах с сильным религиозным влиянием и преобладающим обычным правом. В данных странах можно выделить три различные правовые ситуации.

В некоторых странах основные законы базируются на религии и обычаях. Они формально предоставляют неравное обращение с мужчинами и женщинами. Среди таких стран можно выделить Иран и Судан, в которых существует конфликт между международными правовыми стандартами и национальным правом, которое и применяется на практике.

В других странах существует несколько, зачастую конфликтующих, правовых систем. Например, в некоторых Океанических государствах личное и семейное законодательство не

---

¹ Women in changing global economy. 1994 World Survey on the Role of Women in Development. New York: Department of Policy Coordination and Sustainable Development, United Nations, 1995.

² Права человека: сборник международных документов. Варшава: Хельсинский фонд по правам человека, 2001, с. 142, статья 16.

является единым, а варьируется в зависимости от различных социальных групп, с учетом их религии, культуры и традиций. Таким образом, правовой статус женщин определяется в зависимости от того, к какой социальной группе она принадлежит, что само по себе уже ставит ее в невыгодное положение. В Индии, например, конституционные принципы равенства и запрета на дискриминацию, сосуществует с семейными законами, которые противоречат данным принципам.

Третьей моделью является та, которая заметна в странах, где основные законы уже приведены в соответствие с международными стандартами равенства и представляют собой единственную обязательную правовую систему, но проблемы возникают при их применении, из-за превалирования обычаев и традиций и недостатка механизма применения таких законов. Хорошими примерами могут служить Зимбабве и Гана.

Конвенция также выступает в защиту репродуктивных прав и планирования семьи, обязывая государства включать эти сферы в образование (статья 10 (h)) и обеспечивать в законодательстве право женщин на свободное и ответственное решение о количестве своих детей и на доступ их к информации и образованию, как к средствам, которые позволят им пользоваться данными правами (статья 16 (e)).¹ Во многих частях мира ситуация с правами женщин на планирование семьи является плачевной. Это особенно верно в отношении женщин более низкого социального статуса, дохода и уровня образования, а также в отношении женщин в обществах, которые исключают планирование семьи из образования, в силу религиозных, культурных и социальных ограничений. Такие женщины не могут контролировать свою беременность и принимать обдуманные репродуктивные решения. При этом, вместо того, чтобы принимать меры по планированию семьи, женщинам приходится пользоваться абортами, часто небезопасными и нелегальными. Например, в Латинской Америке, несмотря на большое влияние Католической Церкви и устанавливающего запрет законодательства, наблюдается самое большое количество аборт во всех развивающихся странах – один на каждые четыре беременности. Социальное давление в отношении репродуктивной роли женщин и традиционная подчиненная роль женщин мужчинам в сексуальных отношениях в последние годы увеличила риск заражения женщин заболеваниями ВИЧ.

В контексте статей 9, 15 и 16 следует отметить, что Конвенция противостоит влиянию культуры, традиций, стереотипов и других факторов на ограничение основных прав и свобод женщин. Такая взаимозависимость, которая отмечается и в Преамбуле Конвенции, далее рассматривается в статье 5, в которой стороны призываются к работе над изменением традиционных ролей мужчин и женщин в обществе и семье, в целях ликвидации предрассудков, основанных на превосходстве полов друг над другом или на стереотипности ролей.²

Имплементация Конвенции находится под мониторингом Комитета ООН по ликвидации дискриминации в отношении женщин. Его мандат определяется статьями 10-17 Конвенции. Его основными функциями, как уже отмечалось ранее в этой работе, являются рассмотрение и обсуждение отчетов государств о прогрессе в имплементации Конвенции, которые государства представляют на рассмотрение Комитета каждые четыре года. Комитет также делает консультативные заключения в отношении различных статей Конвенции. В 1994 году Комитет принял Рекомендацию 21 «Равноправие в браке и семейных отношениях», основанную на анализе статей 9, 15 и 16 Конвенции.³

---

¹ См. там же, статья 16 (e).

² См. там же, статья 5.

³ Общая рекомендация №21 «Равноправие в браке и семейных отношениях», Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин ООН, 1994.

- <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/gencomm/Rgeneral21.html>, 8 февраля 2009.

Основываясь на отчетах государств, Комитет много раз подчеркивал, что практическое применение Конвенции серьезно ограничено в государствах, которые ратифицировали Конвенцию с оговорками и декларациями, основанными на религиозном праве и культурных традициях. Такие государства не считают себя связанными обязательствами, проистекающими из статей 2, 9, 15 и 16 Конвенции, которые составляют основу данного документа и конфликтуют с национальными законами и обычаями этих государств.

Следует отметить, что указанные статьи затрагивают критические стороны дискриминации в отношении женщин во многих частях света. Потому многие государства мира выразили мнение, что данные оговорки и декларации несовместимы с предметом и целями Конвенции и что данные оговорки на практике неизбежно повлекут за собой дискриминацию в отношении женщин по половому признаку. Это является обратным всему тому, что являет собой Конвенция, и такие несовместимые оговорки не только заставляют сомневаться в обязательствах, взятых на себя определенными государствами в отношении предмета и целей Конвенции, но и влекут за собой подрыв базиса права международных договоров.

Декларация «Об искоренении насилия в отношении женщин». Данная Декларация, принятая Резолюцией 48/104 Генеральной Ассамблеи ООН 20 декабря 1993 года, предоставляет собой еще один набор норм о правах женщин. Хотя всеобщие нормы прав человека, содержащиеся в Международном Билле о Правах, и составляют базис равной защиты от насилия для всех, на протяжении десятилетий с момента его принятия, различные формы насилия в отношении женщин считались «личными», «бытовыми» или культурно и социально обоснованными, потому что женщина «наверно это заслужила». Различные жестокие, унижающие и другие нелегальные действия, такие как нападение, изнасилование и причинение физического вреда, рассматривались как «личные ссоры», а потому отличались от уголовных преступлений или пыток, так как жертвой выступала женщина.

Поэтому так важно то, что Декларация установила наиболее полное определение насилия в отношении женщин, как «любой акт насилия, совершенный на основании полового признака, который причиняет или может причинить физический, половой или психологический ущерб или страдания женщинам, а также угрозы совершения таких актов, принуждение или произвольное лишение свободы, будь то в общественной или личной жизни».¹ Определение насилия в отношении женщин, таким образом, включает в себя (но не ограничивается этим) физическое, сексуальное и психологическое насилие происходящее в семье, в обществе либо со стороны, либо при попустительстве государства.² В качестве видов насилия Декларация перечисляет нанесение побоев; половое принуждение; насилие, связанное с приданым; половое домогательство и запугивание на работе, в учебных заведениях и в других местах; изнасилование, включая изнасилование жены мужем; повреждение женских половых органов и другие традиционные виды практики, наносящие ущерб женщинам; торговлю женщинами и принуждение к проституции.

Декларация подчеркивает, что женщины пользуются равными правами в отношении осуществления всех основных прав и свобод человека в политической, экономической, социальной, культурной, гражданской и любых других областях, включая, *inter alia*, право на жизнь, право на равенство, право на свободу и личную неприкосновенность, право на равную защиту в соответствии с законом, право не подвергаться дискриминации в какой бы то ни было форме, право на наивысший достижимый уровень физического и психического здоровья, право на справедливые и благоприятные условия труда, право не подвергаться

---

¹ Декларация «Об искоренении насилия в отношении женщин», ООН, 1993, статья 1.

- <http://www.un.org/russian/document/declarat/violence.htm>, 8 февраля 2009.

² См. там же, статья 2.

пыткам и другим жестоким, бесчеловечным или унижающим достоинство видам обращения или наказания.¹

Декларация верно подчеркивает в своей Преамбуле, что «насилие в отношении женщин является проявлением исторически сложившегося неравного соотношения сил между мужчинами и женщинами, которое привело к доминированию над женщинами и дискриминации в отношении женщин со стороны мужчин, а также препятствует всестороннему улучшению положения женщин... Насилие в отношении женщин является одним из основополагающих социальных механизмов, при помощи которого женщин вынуждают занимать подчиненное положение по сравнению с мужчинами».²

Данное утверждение отмечает исторический прогресс в понимании прав женщин и соответствующих требований по их защите и имплементации. Оно также подчеркивает основы насилия в отношении женщин и в определенной мере поясняет, почему признание такого насилия в качестве проблемы прав человека, в качестве общественной проблемы и в качестве уголовного преступления не появилось в международном праве прав человека столь длительный период времени.

Права детей

Развитие института прав детей было одним из самых крупных успехов ООН. Дети всегда являются уязвимой группой, и при этом несут в себе все, к чему в будущем стремится общество. Говоря словами Женевской декларации прав ребенка – человечество обязано ребенку самым лучшим, что оно ему может дать.

Исторический аспект. На сегодняшний день существует практически универсальный консенсус по поводу того, что детям необходима дополнительная защита со стороны международного права прав человека. Вслед за Женевской декларацией прав ребенка (Лига Наций) от 1924 года, дальнейшее развитие данной концепции взяла на себя ООН. Специфические нужды детей, отличаются от нужд взрослых. Очевидно, что на ранних стадиях своего развития они нуждаются в интенсивном уходе, будучи полностью зависимы от тех, кто о них заботится. Питание, здоровье и общее благосостояние являются ключевыми вопросами. Естественно дети часто подвергаются «вторичным нарушениям» их прав – их стандарт прав зависит (в определенной степени) от стандарта прав их попечителей. Например, мать, страдающая от недоедания, скорее всего не сможет производить достаточно молока (и качественно, и количественно) для своего ребенка. Также и бездомный попечитель, живущий в Северной Европе, будет с трудом добывать тепло и безопасность для своих детей. Улучшение уровня жизни родителей и попечителей, таким образом, напрямую отразится на детях. Потому обеспечение уважения к всеобщим правам должно оставаться приоритетом.

Права на окружающую среду являются ключевыми для молодого поколения – так как они будут жить в будущем, созданном настоящим. Проблемы, поднимаемые на международных форумах, таких как Саммит Земли и международные конференции по изменению климата, будут иметь в будущем еще большее значение – будущие поколения станут пожинать блага или страдать от последствий того, как текущие энергетические производители обращаются с окружающей средой.

Генеральная Ассамблея ООН приняла свою Декларацию о Правах Ребенка в 1959 году. Затем был проведен Международный Год Ребенка в 1979 году, который еще больше подготовил международное сообщество к действиям по приготовлению, юридически обязательного для исполнения, документа по правам ребенка. Результатом стала Конвенция

---

¹ См. там же, статья 3.

² См. там же, Преамбула.

ООН «О правах ребенка» от 1989 года, которая получила практически всемирную ратификацию и вступила в силу в рекордное время – через девять месяцев со дня ее принятия. Она основана на признании того, что дети обладают правом на специальный уход и поддержку и что каждый ребенок должен иметь возможность расти в счастливой, любящей и понимающей семейной атмосфере для того, чтобы обеспечить полное и гармоничное развитие личности ребенка.¹

Конвенция ООН «О правах ребенка». Данная Конвенция базируется на более ранних декларациях о детях, а также на социальном и гуманитарном праве. Общее правило гласит, что всем лицам моложе восемнадцати лет полагаются права и защита в соответствии с Конвенцией. Права, свободы и обязанности в соответствии с этим документом являются необычно разнообразными, с учетом наилучших интересов ребенка во всех случаях.² В этом, самом подробном документе международного права прав человека на сегодняшний день, детям предоставляются гражданские, политические, экономические, социальные и культурные права, в рамках которых признается роль родителей и официальных попечителей в развитии ребенка. Хотя некоторые права ребенок получает автоматически, Конвенция содержит прямое признание развивающейся роли ребенка в принятии решений затрагивающих его: с процессом взросления ребенка, от него ожидается участие в процессе принятия решений. Признавая неделимость прав, некоторые авторы подразделяют их на категории – по защите, по обеспечению, по участию. Ребенок, таким образом, защищается от вреда, обеспечивается всеми необходимыми услугами и благами и побуждается к участию в принятии решений, которые касаются его. Многие из прав, содержащиеся в Конвенции, дополняют права, содержащиеся в других документах (например, право на образование). При этом Конвенция представляет собой нечто большее, чем простую кодификацию существующего права.

В то же время в методе имплементации Конвенции нет ничего нового. Со вступлением ее в силу был учрежден Комитет по правам ребенка с полномочиями по рассмотрению периодических отчетов государств. При этом Комитет выделяется из других мониторинговых органов по различным критериям, даже без учета большого количества государств-участников. Комитет стремится активно задействовать все соответствующие специализированные агентства ООН, привлекая экспертные знания и большой опыт различных органов вроде ЮНИСЕФ. Комитет принимает детализированные «альтернативные» отчеты неправительственных организаций по государствам и тесно сотрудничает с ЮНИСЕФ в сфере выполнения своего плана действий. Более того, практика показывает, что отчеты государств в Комитет по правам ребенка получают большее распространение, чем схожие документы такого уровня. На сегодняшний день права детей не являются новинкой – многие новые государства инкорпорировали права детей в свои конституции (например, новая Конституция ЮАР). Комитет занял сильную позицию по многим вопросам, например в области развития права для прогрессивного ограничения физического наказания детей. Конвенция «О правах ребенка», несомненно, является уникальным достижением ООН, во многих отношениях, она практически представляет собой пик новой эры ООН и международного права прав человека.

Многие элементы Конвенции направлены на защиту детей, признавая их неотъемлемую уязвимость. Данные права явно свидетельствуют об осознанной необходимости отдельного документа по правам человека. Статья 2 устанавливает защиту от дискриминации по статусу ребенка или родителя/попечителя.³ Право на личность ребенка

---

¹ Права человека: сборник международных документов. Варшава: Хельсинский фонд по правам человека, 2001, с.157, Преамбула.

² См. там же, статья 3.

³ См. там же.

очень важно во многих юридических и социальных ситуациях и находится под защитой, также как и право на семейную жизнь.¹ Похищение детей находится под запретом статьи 35. Это отсылка к существующей массе норм по межгосударственным усыновлениям и похищениям детей: например, Гагская конвенция «О защите детей и сотрудничестве в области международного усыновления» и Гагская конвенция «О гражданско-правовых аспектах международного похищения детей».² Особенной проблемой является похищение и продажа детей в коммерческих целях.

Торговля детьми часто связана с трафикингом женщин. Многие дети продаются «работодателям» в качестве возврата долгов родителей или в ложной вере в то, что условия жизнедеятельности ребенка улучшатся с переездом, например, в большой город. В то время как такая практика может рассматриваться в качестве аналогичной рабству, как и в большинстве подобных случаев, жертва зачастую находится не в том положении, чтобы выступать против такого обращения с собой. Секс-туризм является очень широко распространенным и зачастую включает в себя детей. Сексуальная эксплуатация детей находится под запретом статьи 34 Конвенции. Международное сообщество верит, что для искоренения продажи детей, детской проституции и детской порнографии (получившей распространение в эпоху Интернета), необходим холистический подход. Соответственно в 2000 году к Конвенции «О правах ребенка» был принят Факультативный протокол «О торговле детьми, детской проституции и детской порнографии». Указанные в названии практики находятся под запретом, установленным статьей 1 Протокола, должны быть внесены в уголовные национальные законодательства в соответствии со статьями 2 и подчинены различным положениям о юрисдикциях и экстрадициях.³ Международное сотрудничество должно помочь предупреждению, обнаружению, расследованию, уголовному преследованию и наказанию тех, кто виновен в совершении действий, запрещенных в соответствии с Протоколом, в то время как дети-жертвы также должны получать необходимую заботу.⁴

Экономическая эксплуатация детей также находится под запретом в документах, принятых Международной Организацией Труда. Одной из основных забот Международной Организации Труда в этой области с момента ее основания, было ограничение рабочих часов и запрещение плохих условий труда для детей. Два из восьми основных документов МОТ относятся к детям: Конвенция №138 от 1973 года «О минимальном возрасте для приема на работу» и Конвенция №182 от 1999 года «О запрещении и немедленных мерах по искоренению наихудших форм детского труда».

Дети также исключительно уязвимы во времена вооруженных конфликтов. Статья 38 Конвенции устанавливает, что государства-участники должны принимать всевозможные меры для обеспечения того, чтобы лица, не достигшие пятнадцатилетнего возраста, не принимали участия в боевых действиях.⁵ Государства не должны призывать детей, а при призыве лиц с пятнадцати до восемнадцати лет, приоритет должен отдаваться более старшим. Дети-солдаты, при этом, составляют серьезную проблему, не во всех случаях из-за призыва государства, но и из-за действий повстанческих движений во времена внутренних конфликтов. Дети, ставшие сиротами в результате конфликтов, становятся особенно уязвимыми к призыву. Другой Факультативный протокол к Конвенции – «Об участии детей

---

¹ См. там же, статьи 7-10.

² Гагская конвенция «О гражданско-правовых аспектах международного похищения детей», Гага, 1980. - <http://www.orc.ru/~otcydeti/convent.htm>, 8 февраля 2009.

³ Права человека: сборник международных документов. Варшава: Хельсинский фонд по правам человека, 2001, с.178.

⁴ См. там же, статьи 8 и 10.

⁵ См. там же, с.157.

в вооруженном конфликте» от 2000 года заново подтверждает международный стандарт Конвенции и увеличивает возрастное ограничение. В соответствии с Протоколом, члены вооруженных сил младше восемнадцати лет не должны принимать прямого участия в боевых действиях и для лиц младше восемнадцати лет не должно быть обязательного призыва.¹ Так же в Протокол включены нормы, устанавливающие, что те, кто добровольно вступают в вооруженные силы до достижения восемнадцати лет, должны делать это лишь с позволения их родителей и полностью осознавать последствия своих действий. Негосударственные силы также не должны включать в боевые действия лиц до восемнадцати лет.² Эти нормы очень четко показывают, что на сегодняшний день приемлемый возраст для участия в боевых действиях начинается с восемнадцати лет. Международный Комитет Красного Креста и Международная Организация Труда (Конвенция №182) осуждают использование детей в вооруженных конфликтах. Более того, Статут Международного Уголовного Суда причисляет призыв или зачисление детей, не достигших пятнадцатилетнего возраста, в вооруженные силы или группы, или использование их для активного участия в боевых действиях, к военным преступлениям.³

Совершенно очевидно, что для того, чтобы хотя бы выжить, ребенку необходимо основное обеспечение водой и кровом. Статья 6 Конвенции устанавливает, что каждый ребенок обладает неотъемлемым правом на жизнь и что государства должны обеспечивать выживание и развитие детей до максимально возможного уровня. Дальнейшие требования Конвенции четко отражают холистический подход. Должны быть предоставлены предродовой и послеродовой уход, а также основное здравоохранение для предотвращения недоедания и болезней - гласит статья 24 Конвенции. Все вышеуказанное является особенно актуальным в свете целей ООН по уменьшению количества младенческой смертности. У детей есть право на личность, имя, гражданство и информацию о том, кто являются их родителями.⁴ Считается, что дети получают наилучшее развитие, когда находятся с их родителями, и поэтому Конвенция детализировано нормирует отделение ребенка от его родителей. Во всех подобных случаях детерминирующим фактором выступают наилучшие интересы ребенка. Усыновление рассматривается в статьях 20 и 21 Конвенции.

Особое внимание уделено правам детей, которые получают статус беженцев и правам детей с умственными и физическими инвалидностями. При этом все дети получают полный комплекс всеобщих прав. Конвенция делает специальные отсылки ко многим таким правам, фокусируясь *inter alia* на судебной системе несовершеннолетних, обеспечивая право детей на справедливое судебное разбирательство, на образовании, на досуге и игровой деятельности, на культурных правах, на социальном обеспечении, на здравоохранении и юридическом задержании детей. Право детей на жизненный уровень соответствующий физическому, умственному, духовному и социальному развитию⁵ возлагает ответственность на родителей/попечителей, а также на государство, включая в некоторых случаях, плату за родительское содержание ребенка. Также признается роль СМИ в формировании развития ребенка. СМИ побуждается к распространению различных национальных и международных источников направленных на продвижение социального, духовного и морального благосостояния, физического и умственного здоровья детей.⁶

Большая часть Конвенции характеризуется понятием, что наилучшие интересы ребенка являются решающим фактором при принятии любого решения, касающегося

---

¹ См. там же, с.173, статьи 1 и 2.

² См. там же, статьи 3 и 4.

³ См. там же, с.22, статьи 8(2)(e)(vii).

⁴ См. там же, с.157, статьи 8 и 9.

⁵ См. там же, статья 27.

⁶ См. там же, статья 17.

ребенка.¹ Данная концепция уже принята многими национальными правовыми системами – например, Акт о Детях от 1995 года, принятый в Шотландии. Для определения наилучших интересов ребенка, следует учитывать его мнение. При применении прав, указанных в Конвенции признается, что ребенок обладает развивающимися способностями.² В результате этого, развилась концепция детского участия. Дети постоянно поощряются к принятию решений, которые затрагивают их. У детей есть право на выражение мнения и право на то, чтобы их мнение было выслушано по судебным и административным вопросам, которые их касаются.³ Свобода мысли, совести и религии детей оказалась более спорной (несмотря на то, что подтверждаются права родителей на наставление и направление детей), как и свобода ассоциаций.⁴ Много попыток было сделано для вовлечения детей в политическое принятие решений. Собрания Европейского Молодежного Парламента и детской Генеральной Ассамблеи и Совета Безопасности ООН позволяют молодым людям получить более глубокое понимание политики. Другие инициативы, вроде нового Шотландского Молодежного Парламента, могут быть допущены более близко к политическому принятию решений, в надежде на улучшение количественного участия электората в будущем.

Таковы достижения в правах детей на международном уровне. Они в основном связаны с Конвенцией ООН «О правах ребенка» и работой таких организаций как ЮНИСЕФ и ЮНЕСКО. Далее необходимо рассмотреть региональные достижения в данной области.

Региональные достижения. Региональное внимание в этом смысле осталось сконцентрированным на всеобщих правах человека и на обеспечении функционирования системы мониторинга и применения существующих региональных документов.

В Африке, однако, прогресс в отношении прав детей наблюдается более четко. Декларация Организации Африканского Единства о правах и благосостоянии африканского ребенка была принята в Международный Год Ребенка (1979 год). При этом ситуация большинства африканских детей продолжала оставаться тяжелой.

Соответственно в 1990 году по инициативе Организации Африканских Государств была принята Африканская Хартия прав и благосостояния ребенка. Хартия, которая применяется ко всем лицам младше восемнадцати, отражает большую часть элементов соответствующего документа ООН, рассмотренного выше, включая и преобладание принципа наилучших интересов ребенка.⁵ Дети в соответствии с Хартией получают большое разнообразие прав, включающее право на жизнь, выживание и развитие, право на имя и гражданство, свободу выражения мнения, ассоциаций, мысли, совести и религии, частной жизни, право на образование и здравоохранение. Дети должны находиться под защитой от плохого обращения, экономической и сексуальной эксплуатации, вредных традиционных практик, пыток, вооруженных конфликтов, апартеида и трафикинга. Беженцы и дети с инвалидностями выделяются в категорию, нуждающуюся в особой защите. Все дети также имеют право на свое мнение по поводу касающихся их дел при определенных ситуациях.⁶ Следуя тенденции прослеживаемой в Африканской Хартии Прав Человека и Народов, на детей также возлагаются некоторые обязанности. Они включают уважение к своим родителям, служение национальному сообществу, сохранение африканских культурных ценностей и вклад в африканское единство.⁷

---

¹ См. там же, статья 3.

² См. там же, статья 5.

³ См. там же, статьи 12 и 13.

⁴ См. там же, статья 14 и 15.

⁵ Африканская Хартия прав и благосостояния ребенка, ОАЕ, 1990, статья 4.

- <http://www.unesco.org/most/tr4afr2.htm>, 8 февраля 2009.

⁶ См. там же, статья 4(2).

⁷ См. там же, статья 31.

Впоследствии в Европе (в тангенциальной форме) также были рассмотрены проблемы прав детей. В 1996 году была принята Европейская Конвенция «Об осуществлении прав детей». Данный документ не стремился определить права детей. Скорее он принимал положения Конвенции ООН и, в целях ее продвижения, стремился побудить государства принять соответствующие законодательные, административные и другие меры по имплементации прав детей, признанных Конвенцией ООН. Европейская конвенция, помимо прочего, охватывает неконфликтные разрешения семейных споров (статья 13), процессуальные права детей в судебных разбирательствах (статья 3) и роль судебных властей в установлении наилучших интересов ребенка, а также собственные взгляды ребенка на все решения, касающиеся его (статья 6).¹

На Американских континентах международные документы были приняты в отношении детей-солдат и по детскому трафикингу.² Саммит в Сантьяго 2003 года также принял Резолюцию о продвижении и защите прав детей на Американских континентах.³ Большая часть наиболее важных проблем детей на Американских континентах регулируется другими документами по правам человека, включая те, что относятся к проблеме пропавших без вести лиц.

ქამალ მაკილი-ალიევი
ჯგუფური სამართლის ინსტიტუტი ადამიანის უფლებათა
საერთაშორისო სამართალში
რეზიუმე

ადამიანის ისტორიული ევოლუციის კონცეფციამ ადამიანის უფლებათა თანამედროვე სამართლებრივი სტანდარტების ფორმირება გამოიწვია, რაც აისახა კიდევ გაეროს წესდებებსა და საერთაშორისო კანონპროექტებში ადამიანის უფლებების შესახებ. ეს სტანდარტები გამომდინარეობს საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებიდან, რომლებიც აცხადებენ, რომ ადამიანის უფლებები ეკუთვნის მხოლოდ ადამიანებს, რომ ისინი ეკუთვნის ყველა ადამიანს ერთნაირად, განურჩევლად რასის, ეთნიკური წარმომავლობის, სქესის, რელიგიის, სოციალური ან მოქალაქეობის სტატუსისა; ისინი წარმოადგენენ ადამიანის განუყოფელ უფლებებს, რომლის წართმევა არავის ძალუძს სამართლებრივი პასუხისმგებლობის არიდების გარეშე.

Kamal Makili-Aliyev
Institution of Group Rights in International Law of Human Rights
Summary

Historical evolution of human rights conception has led to formation of modern legal norms outlined in *inter alia* of UN Regulations and International Bill of Human Rights. These norms originate from universally acknowledged principles running that human rights belong only to human beings and equally to everyone without distinguishing racial, ethnical, sexual, religious, social or civil status and they present integral rights of any person that cannot be taken away or violated without legal consequences.

¹ Европейская Конвенция «Об осуществлении прав детей», СЕ, 1996.

- <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/160.htm>, 8 февраля 2009.

² OAS Doc. AG/RES.1709 (XXX-O/00). - http://www.oas.org/juridico/english/agres_1709_xxxo00.htm, 8 февраля 2009; OAS Doc. AG/RES.1948 (XXXIII-O/03).

- http://www.oas.org/juridico/english/ga03/agres_1948.htm, 8 февраля 2009.

³ OAS Doc. AG/RES.1951 (XXXIII-O/03). - http://www.oas.org/juridico/english/ga03/agres_1951.htm, 8 февраля 2009.

Кокая Кетеван
(Грузия)

ФИНАНСОВЫЙ АНАЛИЗ

Анализ финансового состояния - это неотъемлемый элемент финансового менеджмента и экономических взаимоотношений с партнерами, с финансово-кредитной системой.

Предмет финансового анализа - финансовое состояние организации, позволяющее оценить ее текущее финансовое состояние и изменения, происходящие в финансовых результатах деятельности организации. Финансовое состояние организации - совокупность показателей, отражающих наличие, размещение и использование финансовых ресурсов. Цель финансового анализа - оценка реального состояния организации на дату составления отчетности и его прогнозы на перспективу.

Задачи финансового анализа: изучение характера действия экономических законов, установление закономерностей, тенденций финансовых явлений и процессов в конкретных условиях организации; научное обоснование текущих и перспективных планов; контроль за выполнением планов и управленческих решений; оценка результатов деятельности организации и разработка мероприятий по использованию выявленных резервов.

Аналитическая работа может проводиться в два этапа.

1. Предварительная оценка финансового состояния: составление сравнительных таблиц за два последних года с выявлением абсолютных и относительных отклонений по основным показателям отчетности; исчисление относительных отклонений показателей процентов по отношению к балансовому году за несколько лет; исчисление показателей за ряд лет в процентах к какому-либо итоговому показателю; изучение специальных коэффициентов. Смысл экспресс-анализа заключается в подборе небольшого количества наиболее существенных и сравнительно несложных исчислений показателей и постоянном отслеживании их динамики.

2. Детализированный анализ финансового состояния. Его цель - более подробная характеристика имущественного и финансового положения хозяйственного субъекта, результатов его деятельности в истекшем отчетном периоде, а также возможности развития субъекта на перспективу. Программа проведения углубленного анализа финансовой деятельности выглядит следующим образом: построение аналитического баланса -нетто; оценка и анализ экономического потенциала(оценка имущественного положения и структуры капитала и анализ финансового положения, оценка финансовой устойчивости);оценка и анализ результативности финансово-хозяйственной деятельности(анализ оборачиваемости и анализ рентабельности);разработка мероприятий по улучшению финансового состояния организации.

Источники финансового анализа принято делить на две группы: учетные и вне учетные. Основу информационной базы финансового анализа составляет финансовая отчетность организации.

Финансовая отчетность организации включает:

1) **баланс организации**. Он состоит из двух частей. В первой части показываются активы, во второй - пассивы организации. Обе части всегда сбалансированы: итоговой сумме строк по пассиву.

Эта сумма называется валютой баланса;

2) **Отчет о финансовых результатах.** Он содержит сравнение суммы всех доходов организации от продажи товаров и услуг или других статей доходов и поступлений с суммой всех расходов, которые понесла организация для поддержания ее деятельности за период с начала года;

3) **Отчет о движении капитала.** В данной форме отражаются данные о наличии и движении составляющих капитала: уставного (складочного), добавочного, резервного капитала, фондов накопления и социальной сферы, образуемых в соответствии с учредительными документами и принятой учетной политикой, а также средств целевого финансирования и поступлений и нераспределенной прибыли прошлых лет;

4) **Отчет о движении денежных средств.** Сведения о движении денежных средств представляются в валюте Российской Федерации. В случае наличия (движения) денежных средств в иностранной валюте сначала составляется расчет в иностранной валюте по каждому ее виду;

5) **Приложения к бухгалтерскому балансу.** В данной форме дается расшифровка отдельных статей основных форм отчетности: «Движение заемных средств», «Дебиторская и кредиторская задолженность», «Амортизируемое имущество», «Нематериальные активы», «Права на объекты интеллектуальной (промышленной) собственности», «Права на пользование обособленными природными объектами», «Организационные расходы», «Деловая репутация организации», «Нематериальные активы», «Разница между покупной ценой и оценочной стоимостью», «Основные средства» и т. д.

Неучетная информация включает: директивную информацию в виде законов, постановлений Правительства, указаний вышестоящих организаций, инструкций; нормативно-плановую информацию в виде бизнес-планов, нормативов, преискурантов, справочников; материалы ревизии, инвентаризации, проверок банков и налоговых инспекций.

Под методом анализа понимают подход к изучению явлений. Всеобщим является метод диалектики, который требует изучения явлений во взаимосвязи и развитии.

При проведении финансового анализа используются шесть основных методов исследования финансовых отчетов:

1) Горизонтальный (временной) анализ-сравнение каждой позиции отчетности с предыдущим периодом.

2) Вертикальный (структурный) анализ - выявление влияния каждой позиции отчетности на результат в целом, т.е. определение структуры итоговых финансовых показателей ;

3) Сравнительный (пространственный) анализ-сопоставление сводных показателей отчетности организации с аналогичными показателями конкурентов, межхозяйственный анализ организации отрасли, внутривозьхозяйственный анализ структурных подразделений организации;

4) Трендовый анализ-определение тренда, т.е. основной тенденции динамики показателя, избавленной от случайных влияний и индивидуальных особенностей отдельных периодов посредством сравнения каждой позиции отчетности с рядом предшествующих периодов. При помощи тренда появляется возможность прогнозирования значений показателей в будущем периоде, таким образом ведется перспективный анализ;

5) Факторный анализ-анализ влияния отдельных факторов (причин) на результативный показатель с помощью детерминированных или стохастических приемов исследования. Факторный анализ может быть прямым (собственно анализ), при котором результативный показатель делят на составные элементы, и обратным (синтез), при котором по отдельным элементам формируется результативный показатель;

6) Анализ относительных показателей (коэффициентов) - метод анализа на основе

расчета отношений между отдельными позициями финансовой отчетности с целью определения взаимосвязи показателей.

Приемы анализа могут быть классифицированы:

- на традиционные - метод сравнения, сопоставления фактических данных за отчетный период с базовыми данными, прием относительных величин, индексный метод, прием группировки по какому-либо признаку, расчет средней величины, балансовый метод, методы элиминирования;

- математические - линейное программирование, сетевые графики, математические модели, корреляционно-регрессионный анализ.

Финансовый результат организации характеризуется прибылью и убытком. Прибыль отражает абсолютную эффективность хозяйственной деятельности организации. Организация может нести убытки, но они не должны быть систематическими.

Выделяют следующие направления финансового анализа.

1. Анализ формирования и использования прибыли. Определяются абсолютные суммы средств, выплачиваемых из прибыли, их динамика и структура. Использование прибыли означает уплату в бюджет налога на прибыль и распределение прибыли, оставшейся в распоряжении организации. Налог на прибыль уплачивается в бюджет не со всей суммы прибыли (налогооблагаемой прибыли). Для получения необходимо из прибыли отчетного года сделать некоторые исключения: доходы, облагаемые по иной ставке, чем налог на прибыль (операции с ценными бумагами); некоторые доходы, носящие льготный характер. Полученная в результате таких расчетов налогооблагаемая прибыль служит основой для взноса налога на прибыль. После уплаты налога на прибыль оставшаяся сумма считается чистой прибылью.

2. Горизонтальный и вертикальный анализ финансовых результатов. Горизонтальный анализ - это оценка изменений показателей прибыли за отчетный период в абсолютной сумме и в процентах. Вертикальный анализ - оценка изменений структуры показателей прибыли, то есть сначала оцениваются их изменения. Горизонтальный анализ проводится самой организацией по данным формы №2. Вертикальный (трендовый) анализ чаще всего проводится внешними пользователями также по данным формы №2.

3. Факторный анализ финансовых результатов. Выявляются факторы, повлиявшие на финансовые результаты организации. Проводится факторный анализ валовой прибыли, прибыли от реализации, результатов от прочей реализации. Результатом факторного анализа служит разработка мероприятий по использованию выявленных результатов роста финансовых результатов организации.

В финансовой системе организации различают понятия «ликвидность баланса» и «ликвидность организации».

Ликвидность баланса - это возможность субъекта хозяйствования обратить активы в наличность и погасить свои платежные обязательства (а точнее, это степень покрытия долговых обязательств организации ее активами, срок превращения которых в денежную наличность соответствует сроку погашения платежных обязательств). Ликвидность организации - это более общее понятие, чем ликвидность баланса. Для оценки ликвидности организации ее активы и пассивы делятся на группы.

Активы делятся:

- на наиболее ликвидные активы (A_1), равные сумме денежных средств и краткосрочных финансовых вложений;

- быстро реализуемые активы (A_2), равные сумме дебиторской задолженности и прочих денежных средств;

- медленно реализуемые активы (A_3), равные сумме запасов и долгосрочных

финансовых вложений за вычетом расходов будущих периодов;

- трудно реализуемые активы (A_4), равные разности необоротных активов и долгосрочных финансовых вложений.

Пассивы делятся:

- на наиболее срочные обязательства ($П_1$), равные кредиторской задолженности;
- краткосрочные пассивы ($П_2$), равные сумме займов и кредитов и прочих краткосрочных пассивов;
- долгосрочные пассивы ($П_3$), равные кредитам и займам;
- постоянные пассивы ($П_4$), равные всем статьям раздела баланса «Капитал и резервы».

Баланс является ликвидным, если выполняется следующая система неравенств: $A_1 \geq П_1$; $A_2 \geq П_2$; $A_3 \geq П_3$; $A_4 \leq П_4$.

Платежеспособность - возможность наличными денежными ресурсами своевременно погашать свои платежные обязательства. Понятия платежеспособности и ликвидности очень близки, но второе более емкое. От степени ликвидности баланса зависит платежеспособность.

Существуют определенные показатели платежеспособности организации:

1) коэффициент текущей ликвидности (коэффициент покрытия долгов) - это отношение всей суммы текущих активов, включая незавершенное производство, к общей сумме краткосрочных обязательств. Нормативное значение - 2 для всех отраслей;

2) коэффициент быстрой ликвидности - это отношение ликвидных групп A_1 и A_2 к общей сумме краткосрочных долгов организации. Нормативное значение - 0,8 - 1;

3) коэффициент абсолютной ликвидности - это отношение ликвидных средств первой группы ко всей сумме краткосрочных долгов организации. Нормативное значение - 0,2 - 0,25.

Финансовая устойчивость определяется как абсолютными, так и относительными показателями.

К абсолютным показателям относят обеспеченность запасов и затрат источниками формирования. Для определения этого коэффициента рассчитываются следующие показатели. Общая величина запасов и затрат рассчитываются как сумма запасов организации с учётом НДС. Собственные оборотные средства (СОС) рассчитываются, как разность общей суммы средств организации и суммы необоротных активов. Собственные и долгосрочные источники формирования запасов и затрат (СДОС) рассчитываются как сумма собственных оборотных средств организации и ее долгосрочных обязательств. Общая величина основных источников формирования запасов и затрат (ООС) рассчитывается сумма СДОС и краткосрочных займов.

можно выделить четыре типа финансовых ситуаций:

1) абсолютная устойчивость финансового состояния: излишек (+) собственных средств или равенство величин собственных оборотных средств и запасов;

2) нормальная устойчивость финансового состояния: недостаток (-) собственных оборотных средств; излишек (+) долгосрочных источников формирования запасов или равенство величин долгосрочных источников и запасов;

3) неустойчивое финансовое состояние: недостаток (-) собственных оборотных средств; недостаток (-) долгосрочных источников формирования запасов, излишек (+) общей величины основных источников формирования запасов или равенство величин основных источников и запасов;

4) кризисное финансовое состояние: недостаток (-) собственных оборотных средств; недостаток (-) долгосрочных источников формирования запасов, недостаток (-) общей величины основных источников формирования запасов.

Относительные показатели финансовой устойчивости включают:

- коэффициент автономии, рассчитываемый как отношение собственных средств к общей сумме источников (валюте баланса). Нормативное значение - 0,5;
- коэффициент соотношения заемных и собственных средств, рассчитываемый соответственно как отношение сумм заемных и собственных средств. Нормативное значение - 1.

Под **кредитоспособностью** понимают такое финансово-хозяйственное состояние организации, которое дает уверенность в эффективном использовании заемных средств, способность и готовность заемщика вернуть кредит в соответствии с условиями договора.

При анализе кредитоспособности банки должны решить следующие вопросы: способен ли заемщик выполнить свои обязательства в срок, готов ли он их исполнить? На первый вопрос дает ответ разбор финансово-хозяйственных сторон деятельности организаций. Второй вопрос носит юридический характер, а также связан с личными качествами руководителей организации. Наиболее распространенными показателями, учитываемыми при оценке кредитоспособности, являются:

- коэффициент абсолютной ликвидности;
- коэффициент текущей ликвидности;
- коэффициент покрытия;
- оборачиваемость оборотных активов в днях;
- коэффициент собственности (автономии);
- рентабельность реализации;
- темпы роста оборачиваемости оборотных активов.

При оценке кредитоспособности определяется класс каждого показателя путем сопоставления его фактического значения с нормативным. С помощью рейтинговой оценки кредитоспособности определяется класс кредитоспособности оцениваемой организации.

Организации первого класса считаются финансово устойчивыми и кредитуются с некоторыми льготами: снижение процентной ставки, предоставление доверительного кредита, кредитной линии. Организации второго класса относятся к финансово неустойчивым и кредитуются на особых условиях.

Для анализа кредитоспособности организации необходима информация, характеризующая ее финансовое состояние. Это обуславливает необходимость изучения финансовых отчетов, возможности появления непредвиденных обстоятельств и положения со страхованием.

ქეთევან კოკაია **ფინანსური ანალიზი** **რეზიუმე**

ფინანსური ანალიზი ეს არის ორგანიზაციის ფინანსური ანალიზი, რომელიც საშუალებას იძლევა შეფასდეს მისი მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობა და ცვლილებები, რომლებიც ჩნდება ორგანიზაციის საქმიანობის საფინანსო შედეგებში. ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობა არის მახვენებელთა ერთობლიობა, რომელიც გამოხატავს ფინანსური რესურსების არსებობას, განთავსებას და გამოყენებას. ფინანსური ანალიზის მიზანია ორგანიზაციის რეალური მდგომარეობის შეფასება ანგარიშის შედგენის თარიღისთვის და მისი საპერსპექტივო პროგნოზები.

ფინანსური ანალიზის ამოცანაა: ეკონომიკური კანონების მოქმედების ხასიათის შესწავლა, კანონზომიერების დადგენა, ფინანსური მოვლენების და პროცესე-

ბის ტენდენციები ორგანიზაციის პირობებში; მიმდინარე და პერსპექტიული გეგმების მეცნიერული დასაბუთება; გეგმების და მმართველობის გადაწყვეტილებების შესრულების კონტროლი; ორგანიზაციის საქმიანობის შედეგების შეფასება და რეზერვების გამოყენების ღონისძიებათა დამუშავება.

Ketevan Kokaia
Financial Analysis
Summary

Financial and credit regulation of investments in Georgia are in close required relationship with investment environment of the country, evaluation of its advantages and disadvantages, as financial decisions of investment feature are directly depended on regulation of a lot of political, social-economic and cultural factors.

Stimulation of investment activity should become one of the most significant condition to attract and implement investments. Hence it follows, it should be one of the basic components of the government economic policy.

პედაგოგია და ფსიქოლოგია - PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY - ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

რუსუდან გოგოხია (საქართველო)

უცხოური ენის სწავლის სტილის ფორმირების საკითხისათვის

სწავლის სტილი არის გზა, რომელსაც პიროვნება ირჩევს რამეს სწავლისას და სწავლებისას.

თანამედროვე ტერმინი – „სწავლის სტილი“ ეკუთვნის ტელენს (1954), მან ის გამოიყენა, როდესაც განიხილა ვაგნერის დინამიკა.

მოვიყვანოთ რამდენიმე განსაზღვრებას. სწავლის სტილი არის:

- „რთული ფორმა, მოსწავლეები ეფექტურად ითვისებენ, გადაამუშავენ, მეხსიერებაში აღადგენენ იმას, რისი სწავლაც უნდათ“ (ნუნანი, 1989).
- „ინდივიდის თავისებურებები, ინფორმაციის გადაამუშაება და სასწავლო პროცესში ჩართვა“ (სმიტი, 1981).
- „კოგნიტური, ემოციური და ფიზიოლოგიური ფაქტორები, რომლებიც ხელს უწყობენ აღქმას, ურთიერთქმედებას და აკმაყოფილებენ სასწავლო გარემოს“ (ლიუ, გინტერი, 2007).
- „ინდივიდის მიერ უპირატესობის მინიჭება ან აღქმა და ინფორმაციის გადაამუშაება“ (სარასინი, 1998).

სწავლის სტილი არის სწავლებისა და სწავლისადმი განსაკუთრებული მიდგომა.

ტერმინი „სწავლის სტილი“ გამოიყენება იმისთვის, რომ თავი მოუყაროს პიროვნების ოთხ ასპექტს: კოგნიტურ სტილს; გონებრივი ფუნქციის მაგალითებს; უნარის მაგალითებს და ინტერესს, რომელიც მოქმედებს მოსწავლის სასწავლო სიტუაციაზე; ტენდენციას, მოძებნოს შესაფერისი სიტუაციები სწავლისთვის (კოპენი, 2009).

სწავლის სტილი არის ჩვეული, დამახასიათებელი, შემეცნებითი, ემოციური ქცევის ელემენტების ნარევი (ოქსფორდი, 1989).

სწავლის სტილი პირობითი ცნებაა. იგი შეიძლება შეიცვალოს დროსა და კონტექსტის მიხედვით. არიან ისეთები, რომლებიც უპირატესობას ანიჭებენ სწავლის ამა თუ იმ სტილს (ან რამდენიმეს ერთად) და არ ცნობენ სხვას.

მოსწავლის სწავლის სტილის განსაზღვრებისას სწორი დიაგნოზის დასმა მასწავლებელს ეხმარება:

- 1) ოპტიმალური სასწავლო სიტუაციის განსაზღვრაში;
- 2) შეუფერებელი სასწავლო სიტუაციის თავიდან აცილებაში;
- 3) ალტერნატიული სტრატეგიების განვითარებაში;
- 4) სასწავლო საჭიროებებისა და სასწავლო სტილის დაკავშირებაში.

სწავლის სტილის 20-მდე განზომილება დადგინდა.

ერმანმა (1997) გამოყო გარემოსგან დამოუკიდებელი და გარემოზე დამოკიდებული, ასევე გარემოს მიმართ მგრძობობიარე და გარემოს მიმართ არამგრძობობიარე ტიპი უცხოური ენის შესწავლის პროცესის მიმართ.

გარემოსგან დამოუკიდებელი და გარემოზე დამოკიდებული – ეს ერთ-

ერთი ყველაზე უფრო შესწავლილი განზომილებაა (ერმანი, ლივერი, 2002). ტერმინი „გარემოსგან დამოუკიდებელი“ – არის პრაქტიკული იარაღი მასწავლებლისთვის. არსებობს სხვადასხვა აზრი იმის შესახებ, გარემოსგან დამოუკიდებელი და გარემოზე დამოკიდებული წარმოდგენს სტილს თუ უნარს, ის შეიძლება შეიცავდეს პიროვნულ ფაქტორებს ან კოგნიტურ ფუნქციონირებას. ბევრი მოსწავლე უპირატესობას ანიჭებს მასალის კონტექსტში შესწავლას; ერმანი სვამს კითხვას: რა არის გარემოსგან დამოუკიდებელი? ეს დაკავშირებულია უნართან განასხვავოს და გამოყოს გრძნობადი გამოცდილებები. გარემოსგან დამოუკიდებელ სტილში შედის: ანალიზი, ყურადღება დეტალების მიმართ, სავარჯიშოები და სხვა აქტივობები.

ადამიანები, რომლებიც **გარემოზე არიან დამოკიდებული**, ნიმუშს აღიქვამენ, როგორც მთლიანს და არ გამოყოფენ ერთ ელემენტს საერთო ვიზუალური სფეროდან. მათ უჭირთ ფოკუსირება სიტუაციის ერთ ასპექტზე, მნიშვნელოვანი დეტალების ამოკრება, ნიმუშის ცალკეულ ნაწილებად გაანალიზება ან თავიანთი სტრატეგიების გამოყენების მონიტორინგი პრობლემების გადაჭრისთვის. ისინი კარგად მუშაობენ ჯგუფებში, აქვთ კარგი მეხსიერება. მეორე მხრივ, გარემოსგან დამოუკიდებელი ადამიანები, შესაძლებელია უკეთ ახერხებენ საკუთარი ინფორმაციის დამუშავებას. ისინი აღიქვამენ მთლიანი ნიმუშის ცალკეულ ნაწილებს და შეუძლიათ გაანალიზონ ნიმუში მისი კომპონენტების მიხედვით. ისინი არ არიან ისე ჩართული სოციალურ ურთიერთობებში, როგორც გარემოზე დამოკიდებული ადამიანები, მაგრამ ისინი წარმატებული არიან მათემატიკასა და მეცნიერებაში, სადაც მათი ანალიტიკური უნარები სრულად ვლინდება. გარემოზე დამოკიდებულ მოსწავლეს ახასიათებენ როგორც დამთმობს, დამოკიდებულს. ამ ტიპის მოსწავლეს არ შეუძლია ამოკრიბოს მასალა კონტექსტიდან. გარემოზე დამოკიდებული დაკავშირებულია ენის შესწავლის კომუნიკაციურ ასპექტებთან, რომელშიც შედის ემპათია და კომუნიკაციური უნარები.

რა არის **გარემოს მიმართ მგრძნობიარე**? ამ ტიპის მოსწავლეს აქვს

უნარი გამოიცნოს კონტექსტიდან ახალი ლექსიკური ერთეული. ცხრილში ასახულია ამ ორივე პარამეტრის: დამოკიდებულობის და მგრძნობელობის ტიპოლოგია.

ცხრილი 1. ერმანის მოდელი – გარემოს მიმართ დამოუკიდებელი/დამოკიდებული და გარემოს მიმართ მგრძნობიარე/არამგრძნობიარე

	გარემოზე დამოუკიდებელი	გარემოზე დამოკიდებული
გარემოს მიმართ მგრძნობიარე	ტიპი 1: ცვალებადობა	ტიპი 3: მთელი სიტუაციის გათვალისწინება
გარემოს მიმართ არამგრძნობიარე	ტიპი 2: მნიშვნელოვანი ნაწილის ამოღება	ტიპი 4: ფლექსიბიურობა მოქნილობა

შემდეგი კლასიფიკაცია ეკუთვნის რაიდს (1987):

ანალიტიკურ – გლობალური ტიპი უფრო მეტად შეესაბამება გარემოზე დამოუკიდებელ და გარემოზე დამოკიდებულ ტიპოლოგიას, მოსწავლეს სწავლობს კონკრეტული ექსპერიმენტებით და სხვებთან ურთიერთობით.

თანამშრომლობა – ურთიერთმოქმედება. რაიდმა (1987) დაადგინა, რომ ენის სწავლების დროს მოსწავლეები იშვიათად იყენებენ თანამშრომლობას. ეს შეიძლება დაკავშირებული იყოს სასწავლო მეთოდოლოგიასთან, რომელიც ხშირად ხელს უშლის თანამშრომლობას.

რეფლექსური – უკეთესად სწავლობს, როდესაც მოცემული დრო საკმარისია.

იმპულსური – უკეთესად სწავლობს, როდესაც შეუძლია უპასუხოს მაშინათვე.

ვიზუალისტი მოსწავლე: უკეთესად სწავლობს დანახვით; ორგანიზებული და მოწესრიგებულია; დაკვირვებულია და წყნარი; კარგი მთხრობელია, კარგად კითხულობს; აქვს კარგი ფანტაზია, იმახსოვრებს თვალსაჩინოებებს; იმახსოვრებს დანახულს; აქვს მაღალი ტემპრის ხმა.

აუდიალი, სმენითი ტიპის მოსწავლე: არის მეგობრული; უკეთესად სწავლობს მოსმენით; ადვილად გადაერთვება ერთი საქმიდან მეორეზე; ადვილად იმეორებს გაგონილს; ადვილად სწავლობს ენებს; უყვარს მუსიკა; აქვს ხმის იმიტირების ნიჭი; უყვარს დისკუსიები, ყველა დეტალურად.

კინესთეტიკური ტიპის მოსწავლე: არის გაბედული; დადებითი დამოკიდებულება აქვს სწავლის მიმართ; ბევრს მოძრაობს; მრავალფეროვანი ფიზიკური რეაქციები ახასიათებს; წაკითხულს თითს აყოლებს; ახასიათებს მკაფიო ჟესტიკულაციას; ლაკონური და ტაქტიანია; უყვარს სიუჟეტური წიგნები; სუსტია დეტალებში.

ტაქტილური ტიპის მოსწავლე: სწავლობს კარგად. ლაბორატორიაში ექსპერიმენტებზე მუშაობა ხელს უწყობს წარმატებული სწავლისთვის. შენიშვნებისა და მითითებების ჩაწერა ეხმარება ინფორმაციის დამახსოვრებაში.

ჯგუფური ტიპის მოსწავლე: ადვილად სწავლობს სხვებთან ერთად; უკეთესად იმახსოვრებს ინფორმაციას, როდესაც ორ ან სამ კლასელთან ერთად მეცადინეობს; სტიმული, რომელსაც იღებს ჯგუფური მეცადინეობის დროს, ეხმარება ისწავლოს და გაიგოს ახალი ინფორმაცია.

ინდივიდუალური ტიპის მოსწავლე: სწავლობს კარგად, როდესაც მუშაობს მარტო; აღწევს მეტ წარმატებას მარტო მუშაობის შედეგად.

წარმოსახვის უნარის მქონე – ადვილად სწავლობს სურათებით და დიაგრამებით.

სწავლის სტილის სხვა კლასიფიკაციებიც არსებობს, რომლებიც გამოიყენება ენის სწავლებაში. დავასახელებთ რამდენიმეს:

1) **სენსორულ-აზროვნებითი** სტილის მქონე პიროვნება. იგი ვითარების გარკვევაზე, მის მოწესრიგებასა და კონტროლზეა ორიენტირებული. ცდილობს იყოს ობიექტური. სხვებთან ურთიერთობის დროს საკუთარ თვალსაზრის იშვიათად გამოთქვამს, უფრო ფაქტებსა და ლოგიკას ენდობა; 2) **ინტუიციურ-აზროვნებითი** სტილი. იგი ახალი იდეების შემქმნელია, მომავალზეა ორიენტირებული. სხვების იდეებს ადვილად იგებს და ინტერესს იჩენს. მას ყველაზე დიდ კმაყოფილებას მისი შრომითი მიღწევების აღიარება და სხვების მიმართ გაწეული დახმარება ანიჭებს; 3) **სენსორულ-გრძნობადი** სტილი. ამ ტიპის ადამიანი პრობლემის გადაწყვეტის მეთოდურ მხარეზეა ორიენტირებული. მიზანდასახულია. ყოველდღიურ საქმიანობას აანალიზებს, შეცდომებს დროულად ასწორებს. წარუმატებლობის მას ნაკლებად ეშინია; 4) **ინტუიციურ-გრძნობითი** სტილი. ასეთ ადამიანს პიროვნული თვისებები და თანამშრომელთა გამამხნეველები გაძღოლის უნარი გააჩნია. კარგი მჭერმეტყველია, იღებს სწორ გადაწყვეტილებებს, შემოქმედებითია.

სწავლის სტილს ხშირად განსაზღვრავენ შემდეგნაირად (რაიდი, 1998):

პოლისტი – აკეთებს მთლიან მიმოხილვას, თუ რა უნდა ისწავლოს და რა გადაწყვეტილება უნდა გამოიტანოს მთლიანი სურათის შექმნის და არა დეტალების განხილვის შედეგად;

ანალიტიკოსი – დეტალურად განიხილავს სასწავლო მასალას და ნაწილ-ნაწილ სწავლობს მას;

ვერბალური – სწავლობს სიტყვებს, წერისა და ლაპარაკის საშუალებით, მისთვის ადვილია ციტატების გაგება და გამოყენება.

1987 წელს ჯოი რაიდმა შექმნა პერცეპტუალური სწავლის სტილის უპირატეობის შემსწავლელი კითხვარი (PLSP). ამ კითხვარის მიხედვით სტუდენტებს შეეძლოთ გამოეფინათ სწავლის სტილი, რომელსაც უპირატესობას ანიჭებდნენ, როგორცაა: ვიზუალური, სმენითი, კინესთეტიკური, ტაქტილური, ჯგუფური და ინდივიდუალური. სტილის თითოეული სახე ფასდებოდა სამკვარად: მთავარ, მინორ (მცირე) და უარყოფითად.

რაიდმა იკვლია სწავლის სტილის განსხვავებები ამერიკაში არაამერიკელ (1300) სტუდენტებზე, რომლებიც ინგლისური ენის ინტენსიურ კურსს გადიოდნენ.

- სტუდენტების უმრავლესობამ აჩვენა, რომ ისინი უპირატესობას ანიჭებდნენ კინესთეტიკურ და ტაქტილურ სწავლის სტილს;
- სტუდენტების უმრავლესობამ უარყოფითი დამოკიდებულება გამოავლინა ჯგუფური სწავლის მიმართ;
- სტუდენტების უმრავლესობა, სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკეები და სხვადასხვა კულტურული ბექგრაუნდით, ხშირად მნიშვნელოვნად განსხვავდება ძირითადი, საშუალო და უარყოფითი (major, minor and negative) სწავლის სტილის არჩევაში.

შესადარებლად მოვიყვანთ არაბების, ესპანელების, იაპონელების, ჩინელების და ინგლისელების მონაცემებს.

ცხრილი 2. პერცეპტუალური სწავლის პრეფერენციების შედეგები

ენა (რაოდენობა)	მთავარი	მინორი (მცირე)	უარყოფითი
არაბი (193)	ვიზუალური აუდიო კინესთეტიკური ტაქტილური	ჯგუფური ინდივიდუალური	არც ერთი
ესპანელი (130)	კინესთეტიკური ტაქტილური	ვიზუალური აუდიო ინდივიდუალური	ჯგუფური
იაპონელი (130)	არც ერთი	ვიზუალური აუდიო კინესთეტიკური ტაქტილური ინდივიდუალური	ჯგუფური
ჩინელი (90)	ვიზუალური აუდიო კინესთეტიკური ტაქტილური	ინდივიდუალური	ჯგუფური
ინგლისელი (153)	აუდიო კინესთეტიკური	ვიზუალური ტაქტილური ინდივიდუალური	ჯგუფური

როგორც ჩანს, არაბების მონაცემებში ენის შემსწავლელები მთავარ სტილად მიიჩნევენ ვიზუალურ სწავლის სტილს; მაინორად – ჯგუფურს, ხოლო უარყოფითად არც ერთი სწავლის სტილი არ მიაჩნიათ. ესპანელებთან მთავარი სწავლის სტილია კინესთეტიკური, მაინორი – ვიზუალური და უარყოფითი არის ჯგუფური სწავლის სტილი. იაპონელი სტუდენტებისთვის უპირატესი არც ერთი სტილი არ არის, ისინი მაინორად მიიჩნევენ ვიზუალურს, ხოლო უარყოფითად – ჯგუფური სწავლის სტილს. ჩინელი სტუდენტები უპირატესობას ანიჭებენ ვიზუალური სწავლის სტილს, მაინორად მიიჩნევენ ინდივიდუალურს, ხოლო უარყოფითად აფასებენ ჯგუფური სწავლის სტილს. ინგლისელი სტუდენტებისთვის უპირატესია სმენითი, მაინორად ვიზუალური, ხოლო უარყოფითად აფასებენ ჯგუფური სწავლის სტილს.

ლიტერატურა:

1. Cohen, A. D. 2009. *Styles and Strategies Based Instruction (SSBI)*. Regents of the University of Minnesota.
2. Ehrman, M. E. 1997. Field independence, field dependence and field sensitivity, In: Reid, J. (Ed.), *Understanding Learning Styles in the Second Language Classroom*. Prentice Hall Regents. Englewood Cliffs, NJ.
3. Ehrman, M. E., and Leaver, B. I. 2002. Development of a profile approach to learning styles diagnosis. Unpublished manuscript. URL Retrieved May 21, 2009.
4. Liu, Y., and Ginther, D. 2007. Cognitive Styles and Distance Education. *Online Journal of Distance Learning Administration*. Volume II, Number III, Fall, 1999. State University of West Georgia, Distance Education.
5. Nunan, D. 1989. *Understanding Language Classroom*. Prentice Hall.
6. Oxford, R. L. 1989. The Role of Styles and Strategies in Second Language Learning. ERIC Digest Source: ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics Washington DC. 08.04.2003. URL Retrieved February 18, 2010.
7. Reid, J. 1987. Learning style preferences of ESL students. *TESOL Quarterly* 20, 878-111. URL Retrieved December 23, 2009.
8. Reid, J. 1998. *Understanding Learning Styles in the Second Language Classroom*. Prentice Hall Regents.
9. Sarasin, L. C. 1998. *Learning style perspectives. Impact in the classroom*. Madison WI: Atwood Publishing. (Available in the TRC).
10. Smith, L. E. 1981. *English for cross-cultural communication*. London: MacMillan.
11. Thelen, H. 1954. *Dynamics of groups at work*. University of Chicago, Chicago, IL.

Rusudan Gogokhia ***Some Issues of Foreign Language Learning Styles*** **Summary**

Learning style is a way that one chooses to learn and teach something. Learning style is intrinsically deterministic characteristic, often unconsciously used by the learner. Usage of the idea of considering the individual learning style in the process of foreign language acquisition is not new but it is associated with a number of difficulties. According to Reid (1998), if a teacher helps the student to realize his/her individual learning style, it stimulates him/her to the use analytical skills that generally are not characteristic for every individual. On the other hand, considering the style of each student in each situation is pedagogically impossible. Majority of authors agree that

despite potential barriers to implementation of knowledge on the styles, the awareness of the style has a positive effect in foreign language learning. More successful students use diverse and multiple styles, while the less successful ones are attached to only one style. Teachers should encourage their students to use the multiple styles.

Русудан Гогохия
Некоторые вопросы о стилях изучения иностранного языка
Резюме

Стиль изучения - это путь, который человек выбирает для обучения и изучения того или иного предмета.

Стиль изучения является внутренне детерминированной характеристикой, часто бессознательно используемое учащимися. Использование индивидуального стиля в процессе обучения иностранному языку не является новой, но она связана с рядом трудностей.

По словам Раида (1998), если учитель помогает ученику понять его индивидуальный стиль обучения, этим он стимулирует использование аналитических навыков, которые не характерны для каждого человека. С другой стороны, педагогически невозможно учитывать стиль каждого ученика в каждой ситуации. Большинство авторов считают, что несмотря на возможные препятствия для реализации знаний о стилях, понимание стиля оказывает положительное влияние на изучение иностранного языка. Более успешные студенты используют разнообразные и многочисленные стили, в то время как менее успешные используют только один стиль. Учителя должны поощрять своих студентов использовать несколько стилей.

ლია სვანიძე
(საქართველო)

მენეჯმენტის უსიქოლოგიის პირითაღი პრინციპები.
ემპირიული მენეჯმენტის უსიქოლოგიაში

მენეჯმენტის ისტორიას ფესვები წარსულში აქვს გადგმული. ჯერ კიდევ ათასი წლით ადრე ჩვენს წელთ აღრიცხვამდე ეგვიპტეში უკვე ყალიბდებოდა მართვის მეცნიერების ნიშნები, კერძოდ დაგეგმარების, ორგანიზებისა და კონტროლის, მართვის პროცესების ცენტრალიზაციის აუცილებლობა. ხოლო მე-19 საუკუნეში აღინიშნება (განსაკუთრებით ინგლისში) იმ ნაშრომთა რაოდენობის ზრდა, რომლებიც წარმოადგენენ მენეჯმენტის საფუძვლებს. მაგრამ მენეჯმენტი როგორც მეცნიერული თეორია და მართვის პრაქტიკა ჩამოყალიბდა მე-20 საუკუნის დასაწყისში.

ინგლისური სიტყვა "management" (მართვა) წარმოიშვა ლათინური სიტყვისგან "manus" (ხელი). მენეჯმენტი შეიძლება განისაზღვროს, როგორც სამეცნიერო-პრაქტიკული მიმართულება, რომელიც ორიენტირებულია ორგანიზაციების ეფექტური ქმედუნარიანობის (ფუნქციონირების) უზრუნველყოფაზე სამეურნეო ურთიერთობების საბაზრო პირობებში.

მენეჯმენტის ისტორიული განვითარების განმასხვავებელ ნიშანს წარმოადგენს მისი თანმიმდევრული ფსიქოლოგიზაცია. დაახლოებით პირველი სამი ათწლეული მენეჯმენტის განვითარება დაკავშირებულია „მეცნიერული მართვის სკოლის“ ფორმირებასთან. მისი დამაარსებელია ამერიკელი ინჟინერი ფ.უ. ტეილორი, მან და მისმა მიმდევრებმა შემოგვთავაზეს იმ დროისათვის სამრეწველო საწარმოების სრულყოფის ხარისხობრივად ახალი გზები. წარმოების მართვის მის მიერ შემუშავებულ პრინციპებს დღემდე არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა. მეცნიერულ მართვაში, როგორც წესი, აქცენტი კეთდება ინდივიდუალური შრომის ნაყოფიერების ამაღლებაზე, ადმინისტრაციის სახედამხედველო და განმკარგველობრივი ფუნქციების ოპტიმიზაციაზე. რეკომენდაციები ატარებენ მკაცრად ნორმატიულ ხასიათს. ამგვარი მიდგომის დროს მუშაკი, ხშირ შემთხვევაში, განიხილება როგორც განცალკევებული ერთეული, საწარმოო პროცესის ელემენტი. მისი სოციალური ბუნება არ არის გათვალისწინებული.

1930-იან წლებში უფრო ხშირად ვხვდებით შენიშვნებს მეცნიერული მართვის სკოლის წარმომადგენლების მიმართ. გაკრიტიკებულ იქნა მექანიკური და ბიოლოგიკური შეხედულებები წარმოებაში ჩართულ ადამიანებზე და აგრეთვე უპირატესი ორიენტირება ორგანიზების ეკონომიკურ საკითხებზე. უფრო და უფრო მეტ მხარდაჭერას პოულობს ფსიქოლოგებისა და სოციოლოგების აზრი იმის შესახებ, რომ ადამიანის მოტივაცია – აამაღლოს შრომის ნაყოფიერება, იქნას უზრუნველყოფილი არა მხოლოდ მატრიალური წახალისების გზით. ყალიბდება ახალი ეტაპი მენეჯმენტის ევოლუციაში (1930-1960 წწ.), რომელმაც მიიღო სახელწოდება „ადამიანური ურთიერთობების სკოლა“. იგი შეიქმნა როგორც საბოლოო შედეგებზე ორიენტირებული მენეჯმენტის ალტერნატივა. ამ მიმართულების მიმდევრები არ უარყოფდნენ იმ დადებითს და სასარგებლოს, რაც გააკეთეს ტეილორმა და მისმა თანამოაზრებმა წარმოების რაციონალიზაციისათვის, მაგრამ ცდილობდნენ მათი მეთოდები ჰუმანისტური შინაარსით შეეცნოთ. ამ სკოლის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია ამერიკელი სოციოლოგი და ფსიქოლოგი ე. მეიო. მთავარი დასკვნა, რომელიც გააკეთა მეიომ ჩატარებული კვლევების შედეგად, იმაში მდგომარეობს, რომ მუშაკის შრომითი ქცევის ეფექტურობაზე, მისი შრომის ნაყოფიერების

ზრდაზე მეტ გავლენას ახდენს ფსიქოლოგიური და სოციალური ფაქტორები, ვიდრე მატერიალური სტიმულები. ამ მიმართულების წარმომადგენლებმა შეძლეს ეჩვენებინათ არაფორმალური ურთიერთობების მნიშვნელოვანი როლი ორგანიზაციის საქმიანობაში. გასაგები გახდა, რომ მათი მართვა საჭიროა, უპირველეს ყოვლისა, მუშაკებისა და ადმინისტრაციის თანამშრომლობის ფორმით. ადმინისტრაციის ზოგიერთი ფუნქცია, ისეთი, როგორცაა მიზნის დასახვა, დაგეგმარება, გადაწყვეტილებების მიღება, გამომუშავების ნორმების კორექტირება და სხვა, გადაეცა სამუშაო ჯგუფებს. ორგანიზაციები განიხილება როგორც „სოციალური სისტემები“, ადამიანი კი მათში ერთ-ერთი ცენტრალური რგოლია.

გასული საუკუნის ბოლო ათწლეულებში მენეჯმენტის ისტორიის ყველაზე საინტერესო ფურცლები დაკავშირებულია იაპონურ გამოცდილებასთან. იაპონელმა სპეციალისტებმა საფუძვლიანად შეისწავლეს ამერიკული მენეჯმენტი, გადაიღეს ყველაზე რაციონალური და ააგეს მართვის საკუთარი მოდელი. ამით მათ დაანგრიეს აზრი საკუთარი თავის შესახებ, როგორც მიმბაძველებზე და არა როგორც შემოქმედებზე. თუ ვეცდებით მოკლედ განვსაზღვროთ პრინციპული სხვაობა მენეჯმენტის დასავლურ და იაპონურ კონცეფციებს შორის, შეიძლება ითქვას შემდეგი: პირველ შემთხვევაში დომინირებს ორიენტირება საბოლოო შედეგზე, მეორე შემთხვევაში – ადამიანურ ფაქტორზე. იაპონურ მიდგომას საფუძვლად უდევს თვითმართველობის და თვითკონტროლის იდეა. აქცენტი კეთდება მუშაკების უნარების წახალისებას და მათი განვითარების სტიმულირებაზე, პარტნიორობას და ურთიერთდახმარებაზე, თანამშრომლებში „კორპორაციული სულის ფორმირებაზე“, ანუ მათში იმ კომპანიის მიმართ პატრიოტიზმის განვითარებაზე, რომელშიც ისინი მუშაობენ, მისი მიზნების მიმართ ერთგულებაზე. ყურადღების ცენტრშია ზრუნვა თანამშრომელთა მორალურ მდგომარეობაზე. სამუშაოზე მიღებისას ადმინისტრაციას აინტერესებს არა მხოლოდ კვალიფიკაცია, არამედ მომავალი თანამშრომლის მორალურ-ეთიკური თვისებები, მისი უნარი ჩაერთოს ჯგუფურ საქმიანობაში, სურვილი და მზადყოფნა თავდაუზოგავად იშრომოს.

ასე რომ, დღეს არსებობს ყველანაირი საფუძველი ვისაუბროთ მენეჯმენტის ფსიქოლოგიის საკმაოდ დამოუკიდებელი მეცნიერული მიმართულების ფორმირებაზე. მენეჯმენტის ფსიქოლოგიაში შესწავლის ობიექტს წარმოადგენენ ადამიანები, რომლებიც შედიან ფინანსური და იურიდიული თვალსაზრისით დამოუკიდებელ ორგანიზაციებში, რომელთა საქმიანობა ექვემდებარება საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზნებს. მათი ეფექტურობის კრიტერიუმებს წარმოადგენს მომგებიანობა, მათი წევრების მატერიალური და მორალური კეთილდღეობა. შესაბამისად, ფსიქოლოგიის შესწავლის საგანს წარმოადგენს ფსიქოლოგიური მოვლენები ორგანიზაციებში, რომლებიც შეიცავენ ისეთ ფსიქოლოგიურ ფაქტორებს, რომლებიც განაპირობებენ მენეჯერების საქმიანობის ეფექტურობას, ინდივიდუალური და ჯგუფური გადაწყვეტილებების მიღების, ლიდერობის, მოტივირებულობის, ნორმების და ფასეულობების თავისებურებებს და ა.შ. მენეჯმენტის ფსიქოლოგიის საგანში ორგანულად შედის როგორც ტრადიციული სოციალურ-ფსიქოლოგიური მოვლენები (მაგ., სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატი, ურთიერთობა), ისევე შრომის ფსიქოლოგიის (შრომითი საქმიანობის ანალიზი, ფუნქციონალური ფსიქიკური მდგომარეობები, სამუშაო ადგილის ორგანიზება, შრომის ხარისხის, საიმედოობის და უდევექტობის ფსიქოლოგიური საფუძვლები), ზოგადი ფსიქოლოგიის (საქმიანობის, პიროვნების, განვითარების თეორიების) და სხვა გამოყენებითი მიმართულებების საკითხები.

მენეჯერების არსებითი და მნიშვნელოვანი თვისებები

ორგანიზაციის მართვის სტრატეგიის შემუშავების ხარისხზე და მისი განხორციელების წარმატებაზე მთავარი პასუხისმგებლობა აწევს უშუალოდ მენეჯერს.

ის არის მართვის სპეციალისტი, რომელიც ქმნის გეგმებს, განსაზღვრავს არა მხოლოდ იმას რა და როდის გაკეთდეს, არამედ ვინ და როგორ შეასრულებს ამ საქმეს (პერსონალის მართვა), განსაზღვრავს სამუშაო პროცედურებს (ტექნოლოგიებს) მმართველობითი ციკლის ყველა სტადიასთან მიმართებაში, ახორციელებს კონტროლს. მენეჯერის ვალდებულებებში შედის მიზნის განსაზღვრა და მისი მიღწევის საშუალებების შერჩევა, ორგანიზაციის მუშაობაში ამოცანების პრიორიტეტების დადგენა და მათი გადაწყვეტის შესაძლო შედეგების პროგნოზირება. ის პასუხისმგებელია ორგანიზაციის განვითარების სტრატეგიის შემუშავებაზე, სიტუაციის ანალიზზე და დინამიკის პროგნოზზე, როგორც თვითონ ორგანიზაციაში, ისე მის გარეთ. მან წინასწარ უნდა განჭვრიტოს მოვლენები, გამოავლინოს დრეკადობა დაგეგმვაში. მენეჯერის მთავარი ამოცანა მდგომარეობს მისი ქვეშევრდომების სამუშაოს ორგანიზების ეფექტურობაში. ხელმძღვანელის ხელოვნება ვლინდება არა მხოლოდ კომუნიკაციების მოგვარებაში, კორდინირებასა და ქვეშევრდომებისთვის სამუშაო მიმართულების მიცემაში, არამედ უნარში მათაც გადასცეს უფლებამოსილება, მისცეს საშუალება გამოხატონ და დაიცვან საკუთარი აზრი და, ამავე დროს, საკუთარ თავზე აიღონ კონტროლის ფუნქცია. პრობლემების 80%, რომლებიც წარმოიქმნება მენეჯერის წინაშე, დაკავშირებულია ადამიანის ფაქტორებთან. კოლექტივში მუშაობისას ის მუდმივად უნდა ასრულებდეს ინფორმირების, აღზრდისა და კონტროლის ფუნქციებს.

პროფესიული ფუნქციების წარმატებული რეალიზაცია გულისხმობს მენეჯერის მიერ შესაბამისი პიროვნული თვისებების გამოვლენას. განვიხილოთ მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანი, რომლებსაც ყურადღება ექცევა მენეჯერის პროფესიულ-ფსიქოლოგიური შერჩევისას: მას უნდა შეეძლოს სტრატეგიულად აზროვნება, ფლობდეს ინტუიციური აზროვნების უნარჩვევებს, როდესაც მოუწევს სწრაფი და სწორი გადაწყვეტილებების მიღება არასრული ინფორმაციის პირობებში. ამას შეუძლებელია მიაღწიო თუ არ გაქვს სწორი მსოფლმხედველობა და მტკიცე პროფესიული ცოდნა, თუ არ გესმის თვითგანათლების როლი და მნიშვნელობა. მნიშვნელოვანია ასევე სწრაფად გადაამუშაო მიღებული ინფორმაცია, ხედავდე და შეგეძლოს გამოყო არსებითი იმაში, რასაც ვერ ამჩნევენ სხვები, ეფექტურად და რაც შეიძლება ნაკლები დანახარჯებით ისწრაფო დასახული მიზნისკენ, შეძლო რთული პრობლემის მარტივად გადაწყვეტა. მენეჯერისთვის აუცილებელია წინასწარ განჭვრეტის ნიჭი, რომელიც შესაძლებლობას მისცემს შეიგრძნოს ახალი, შეძლოს საქმიანი სიტუაციის განვითარების განსაკუთრებით დამახასიათებელი ტენდენციების პროგნოზირება. რისკის უნარი ერთ-ერთი მთავარი კრიტერიუმია მენეჯერის პროფესიული ვარჯისიანობის შეფასებისას. მხედველობაშია უნარი, იპოვოს საჭირო გამოსავალი დიდი რისკის პირობებში. მენეჯერს არ უნდა ეშინოდეს რისკის და ამავე დროს შეინარჩუნოს რეალობის შეგრძნება, საჭიროების შემთხვევაში საჯაროდ აღიაროს დაშვებული შეცდომები. იმისათვის რომ კოლექტივში აღიარებული იქნას იყოს, მენეჯერმა უნდა გამოავლინოს მისწრაფება თანამშრომლობისაკენ, კომუნიკაბელურობისაკენ (სოციალური ურთიერთქმედების უნარი), თანაგრძნობა და პატივისცემა საკუთარი ქვეშევრდომების მიმართ, სურვილი და მზადყოფნა გაუწიოს დახმარება. ამასთან, მას უნდა შეეძლოს მიიღოს ზოგჯერ მკაცრი, არაპოპულარული, მაგრამ სიტუაციით გამართლებული გადაწყვეტილება. მენეჯერს არ უნდა ჰქონდეს წარმატების იმედი საკუთარ პროფესიულ საქმიანობაში, თუ ის არ არის დარწმუნებული საკუთარ თავში, ანუ არ აქვს დასაბუთებული რწმენა, რომ იგი შეასრულებს მის წინაშე მდგარ ამოცანებს. საკუთარ თავში დარწმუნებული მენეჯერი ეყრდნობა თვითკონტროლს, კრიტიკულად უყურებს საკუთარ თავს, მიუკერძოებლად აფასებს საკუთარ შესაძლებლობებს და ქცევას, ავლენს საკუთარ

ნაკლს და შეცდომებს, აანალიზებს მიზეზებს და იღებს ზომებს მათ აღმოსაფხვრელად. ადამიანი, რომელიც ვერ ფლობს საკუთარ თავს, არის გაუწონასწორებული, ფეთქებადი ხასიათის, აღზნებადი, აქვს მიდრეკილება იმპულსური ქცევებისკენ, იღებს გაუაზრებელ გადაწყვეტილებებს. ამიტომ ძალზედ დიდი როლი ენიჭება თავდაჭერილობას, სტრესის მიმართ მდგრადობას მენეჯერის შეფასებაში, რომელსაც მუშაობისას, ხშირ შემთხვევაში, მოეთხოვება სწრაფად აუღოს ადლო ახალ ვითარებას, გადაიტანოს რეგულარული ემოციური დატვირთვები და, ამავე დროს, შეინარჩუნოს სიმშვიდე, არ აჩვენოს თანამშრომლებს გაღიზიანება.

მენეჯერის ავტორიტეტი, ქვეშევრდომებს შორის ბევრად არის დამყარებული იმაზე, თუ რამდენად ხელმძღვანელობს ის თვითონ საკუთარ საქმიანობაში პროფესიული ვალისა და პასუხისმგებლობის გრძნობით, თუ რამდენად მიყვება თავის სიტყვას და ასრულებს დაპირებებს. მენეჯერის პროფესიულ საქმიანობაში ლამის ნორმას წარმოადგენს აუცილებლობა, რომ გადალახოს ესა თუ ის წინააღმდეგობა, რომლებიც წარმოიშობა მის მიერ ამოცანების გადაწყვეტისას. მათ რომ გაუმკლავდეს, მენეჯერი უნდა ფლობდეს ნებისყოფის აუცილებელ პოტენციალს, იყოს მიზანდასახული და იყოს მზად, საჭიროების შემთხვევაში, ყოველთვის გამოიყენოს ძალისხმევა. იუმორის გრძნობა ეხმარება მენეჯერს მოახდინოს დადებითი ზეგავლენა ფსიქოლოგიურ კლიმატზე ჯგუფში, გააუმჯობესოს საწარმოო ურთიერთობები. გარეგნული მიმზიდველობა (მოწესრიგება, ელეგანტურობა) კარგი მანერები, ზრდილობა, მკაფიო, გასაგები, ცოცხალი საუბარი, ამყარებს მის ავტორიტეტს და ლიდერის პოზიციას. უკანასკნელ დროს შესამჩნევად გაიზარდა ინტერესი მენეჯერის პიროვნების ზნეობრივი სფეროს, მისი მორალური საიმედოობის მიმართ. უფრო და უფრო ხშირად გამოითქმება აზრი, რომ თანამედროვე მენეჯერის ფსიქოლოგიურ პორტრეტში წარმოდგენილი უნდა იყოს ისეთი თვისებები, როგორცაა საკუთარი ღირსების გრძნობა, პატიოსნება, წესიერება.

მენეჯერის პროფესიული მომზადების თავისებურებები

კაპიტალდაბანდება მენეჯერის მომზადებაში მუდმივად იზრდება და პრაქტიკაში ამართლებს თავის ეფექტურობას. დასავლეთში ჩამოყალიბებული მენეჯერთა პროფესიული მომზადება ხორციელდება სახელმწიფო ან კერძო საუნივერსიტეტო სისტემებში, რომლებიც ასევე უკეთებენ ორგანიზებას მმართველობითი პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებას. მათ აქვთ მომზადებისა და გადამზადების ორიგინალური პროგრამები, რომლებიც ორიენტირებულია სოციოტექნიკური მენეჯმენტის სხვადასხვა მიმართულებებზე. იაპონიაში მენეჯერების მომზადებაში პრიორიტეტი ენიჭებათ კომპანიებს, რომლებმაც შეიმუშავეს მომზადების საკუთარი პროგრამები, უნივერსიტეტები კი ასრულებენ ზოგად საგანმანათლებლო ფუნქციებს. თანამედროვე ეტაპზე მკაფიოდ ჩანს მენეჯმენტის სწავლების დამახასიათებელი ტენდენციები. თუ ადრე უპირეტასად ასწავლიდნენ მართვის ხელოვნებას, ახლა ასწავლიან მართვის მეცნიერებას. სწავლების მიმართ მიდგომის სპეციფიკის მიუხედავად მართვის საერთო ნიშანი ხდება აქცენტის გადატანა ადამიანზე. სასწავლო პროგრამებში, ფსიქოლოგიურ დისციპლინებში მომზადების მოცულობა აღწევს 40%- 60%. ასე, მსოფლიოში ცნობილი ამერიკული კორპორაცია IBM-ის კონცეფცია დაფუძნებულია „რწმენის სამ ბოძზე“: პატივისცემა პიროვნების მიმართ, ყურადღება კლიენტის მიმართ, სამუშაოს მაღალი ხარისხი.

მენეჯერის სერთიფიკატის მიღების კანდიდატმა უნდა მოახდინოს საკუთარი თავის კონსპექტურობის დემონსტრირება შემდეგ თემატურ დარგებში:

– მმართველობითი პროცესების ბუნების გაგება, ძირითადი საორგანიზაციო სტრუქტურების, მენეჯერის მუშაობის სტილის და ფუნქციონალური ვალდებულებების ცოდნა;

– მკაფიო წარმოდგენა მენეჯერის პასუხისგებლობაზე, პასუხისგებლობის განაწილება მმართველობის დონეების მიხედვით;

– მართვის ეფექტურობის ამაღლების ხერხები;

– საინფორმაციო ტექნოლოგიების და საკომუნიკაციო საშუალებების ცოდნა, რაც აუცილებელია პერსონალის მართვის დროს, უნარი წერით და ზეპირად გამოხატოს თავისი აზრები;

– კომპეტენტურობა ადამიანების მართვის და სპეციალისტების შერჩევის მომზადების დროს, ლიდერობის უნარი, ქვეშევრდომებს შორის პირადი და სამუშაო ურთიერთობების ნორმალიზების ნიჭი;

– ფირმას და კლიენტებს შორის ურთიერთობების თავისებურებების ცოდნა;

– კანდიდატის უნარი მართოს რესურსები;

– უნარი, მართოს და პროგნოზირება გაუკეთოს ფირმის საქმიანობას თანამედროვე ტექნიკის გამოყენებით;

– თვითკონტროლის უნარი, საკუთარი საქმიანობის შეაფასება, სწორი დასკვნების გაკეთება და კვალიფიკაციის ამაღლება თანამედროვე მოთხოვნილებებიდან და მომავალი მოსალოდნელი ცვლილებებიდან გამომდინარე.

მთლიანობაში მენეჯერთა ფსიქოლოგიური მომზადება ხორციელდება სალექციო სწავლების, პრაქტიკული მეცადინეობის და თვითმომზადების პირობებში. ძირითადი თემატური მიმართულება არის ორგანიზაციებში ადამიანის ქცევის პრობლემები და მათი ეფექტურად გადაწყვეტა. ამაში შედის ძირითადი კონცეფციების შესწავლა საორგანიზაციო ქცევის დარგში, ასევე მცირე ჯგუფების სტრუქტურების, პერსონალის მოტივების, კონფლიქტების გადაწყვეტის, პიროვნებათშორისი ურთიერთობების შეფასება და გადაწყვეტილების მიღების, ხელმძღვანელობის სტილის და ა.შ. შესწავლა. ფართოდ გამოიყენება სწავლების აქტიური მეთოდები: სოციალურ-ფსიქოლოგიური ტრენინგი, საქმიანი და როლური თამაშები, სიტუაციების გარჩევა, პროფესიული საქმიანობის მოდელირება. ფსიქოლოგიური მომზადება წარმოდგენილია მენეჯერის მომზადებისა და გადამზადების ყველა დონეზე. ამასთან ფსიქოლოგიურ საკითხებს მართვის ქვედა და საშუალო დონეებზე ეთმობა გაცილებით მეტი ყურადღება, ვიდრე უმაღლესი მმართველობითი პერსონალის კურსებზე. ამ უკანასკნელთა პროფესიულ მომზადებაში მეტი ყურადღება ეთმობა ფირმის განვითარების სტრატეგიულ დაგეგმვას და მარკეტინგს.

მართვა მოტივაციის სრულყოფის მეშვეობით

მენეჯერის უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას წარმოადგენს მუშაკთა საქმიანობის მოტივირება. საერთოდ ითვლება, რომ მოტივაციის უზრუნველყოფა შეადგენს მენეჯმენტის თეორიისა და პრაქტიკის ბაზას. მენეჯერი ვალდებულია შეძლოს დაარეგულიროს ადამიანის წამქეზებელი მოტივები, ესმოდეს, რომ მოტივაციის საშუალებას წარმოადგენს არა მხოლოდ ფული. ორგანიზაციის მიზნების მიღწევაში ხელშეწყობის ეფექტურობისათვის ადამიანი უნდა შრომობდეს საკუთარი სურვილით, უყვარდეს საკუთარი საქმე, ამყობდეს თავისი სამუშაოთი და იღებდეს მისგან სიამოვნებას. მუშაობისას ის უნდა ხელმძღვანელობდეს იმის შეგრძნებით, რომ მისი საქმე არის სასარგებლო და აუცილებელი. მოტივაციური ზემოქმედების ეფექტი იქნება მაღალი, თუ მენეჯერი ქვეშევრდომებთან ურთიერთობაში ნათლად და გულწრფელად გამოავლენს საკუთარ განზრახვებს, უნარს დაარწმუნოს და განაწყოს დასახული ამოცანების გადასაწყვეტად. საჭიროა ზრუნვა იმაზე, რომ ქვეშევ-

რდომს ქონდეს ისეთი კვალიფიკაცია, რომელსაც შეესაბამება და შრომის ის საშუალებები, რომლებიც ჭირდება.

მენეჯერის აღმზრდელობითი ზეგავლენის წარმატება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად შეძლებს იგი დაამყაროს ნორმალური ურთიერთობები თანამშრომლებთან. ამას ხელს უწყობს ურთიერთობის უნარი, ყურადღებიანი და დაინტერესებული დამოკიდებულება ადამიანების მიმართ, მათი დამსახურების აღიარება, ყოველი მათგანის ნიჭის წახალისება, პატივისცემა. თანამშრომლების ნდობის დაკარგვა-ეს არის ყველაზე ნეგატიური, რაც შეიძლება მოხდეს ხელმძღვანელის პროფესიონალურ კარიერაში. მოტივირების ფუნქციის რეალიზებისას უნდა გვახსოვდეს, რომ მატერიალური და მორალური წახალისება ქმნის ურთიერთგაგებისა და ნდობის ატმოსფეროს. საჭიროა გულწრფელი შექება და სასურველია ხალხის წინაშე, კრიტიკა კი ჯობია პირისპირ, ხმის ამალღების გარეშე. ამასთან დამსახურებული დაჯილდოვების პოლიტიკა არ გამორიცხავს პატიოსან და ღია მსჯელობას ადამიანის ძლიერი და სუსტი მხარეების შესახებ. განსაკუთრებული ფსიქლოგიური კომპეტენტურობა მოეთხოვება მენეჯერს მუშაკების მიერ დაშვებული შეცდომების ანალიზის დროს. მნიშვნელოვანია ასევე, რომ მან აჩვენოს ქვეშევრდომებს, რომ მთავარია არა შეცდომების მოძებნა და დამნაშავეის დასჯა, არამედ შეცდომის მიზეზის გამოვლენა. თანამშრომლების მიმართ მკაცრი მოთხოვნების მიუხედავად, დაუშვებელია დაამცირო ადამიანი მუშაობისას შეცდომის დაშვების გამო.

მუშაკთა მოტივაციის მართვის ზოგადი პრინციპები, რომელთაც უნდა დაეყრდნოს მუშაობისას მენეჯერი, მდგომარეობს შემდეგში:

- სამუშაოს მიმზიდველი, შემოქმედებითი ხასიათის უზრუნველყოფა;
- სამუშაოს მიზნის და საბოლოო შედეგის მკაფიო განსაზღვრა და მათი შეფასების გზები;
- მიზანშეწონილობის მიხედვით მუშაკთა ჩართვა ორგანიზაციის მიმდინარე ამოცანების გადაწყვეტისა და დაგეგმარების პროცესში;
- თანამშრომლების მიმართ პატივისცემა, ნდობა, ღია და გულწრფელი დამოკიდებულება;
- აღიარება და მადლიერების გრძნობა მიღწეული შედეგების გამო ბუნებრივი და გულწრფელი ფორმით;
- შესრულებულ სამუშაოზე პასუხისმგებლობის დელეგირება და უფლების მინიჭება, რათა დამოუკიდებლად იქნეს მიღებული გადაწყვეტილება;
- ისეთი ფაქტორების გამოვლენა და აღმოფხვრა, რომლებიც აძნელებენ (ხელს უშლიან) მუშაკებს საქმიანობაში. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს თანამშრომლების ინდივიდუალური, პირადი პრობლემების გადაწყვეტას, მათი შრომის პირობების გაუმჯობესებას;
- სამსახურებრივი წინსვლისა და პროფესიული ზრდის პერსპექტივების უზრუნველყოფა.

განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენს იაპონურ მენეჯმენტში დაგროვილი გამოცდილება, რომელიც ეხება მუშაკთა მოტივაციურ სფეროზე ზეგავლენას. იაპონელი მენეჯერები გამოდიან იქიდან, რომ აუცილებელია კოლექტივში მომუშავე ადამიანთა შეგნების ამალღება. ამ მთავარი საკითხის გადაწყვეტას უზრუნველყოფს მთელი რიგი ფაქტორები, მათ შორის:

- უვადო დაქირავების სისიტემა (მსხვილ ფირმებში და დაწესებულებებში);
- გარანტირებული სამსახურებრივი წინსვლა;
- გადაწყვეტილების კოლექტიური მიღება (ორგანიზაციის ბატონ-პატრონის შეგრძნების განვითარება);

- კოლექტიური პასუხისმგებლობა, ფინანსური დანაკარგების შემთხვევაში კი გამოქვითვა ხდება პირველ რიგში ხელმძღვანელთა შემადგენლობიდან;
- „კორპორაციული სულისკვეთების“ ანუ ჯგუფის, სექციის და მთლიანად ფირმის მიმართ ერთგულების გრძნობის, ფირმაში მუშაობის გამო სიამაყისა და პატრიოტიზმის ფორმირება და წახალისება;
- დემოკრატიულობა (საერთო სასაბუღალტრო, დასასვენებელი ოთახები, ტუალეტები, ხელმძღვანელებისათვის და თანამშრომელებისათვის).
- იაპონელი ხელმძღვანელები არ სარგებლობენ მდიდრული კაბინეტებით და უფრო ხშირად დროს ატარებენ უშუალოდ სამუშაო ადგილებზე. მენეჯერები და მუშაკები არ არიან განცალკევებულები ადმინისტრაციული დისტანციით. ადამიანთა თანასწორობა სამუშაო ადგილზე იაპონური მენეჯმენტის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპია. ფული არ არის თვითმიზანი. იაპონელი მუშისთვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს კმაყოფილების გრძნობას კარგად შესრულებული სამუშაოს გამო, რისთვისაც მას არაფერ აიძულებს. იაპონელი პატივისცემით უყურებს ნებისმიერ შრომას, მისთვის ნებისმიერი საქმე საპატიოა.
- თუ კომპანიამ დაუშვა სერიოზული შეცდომა, პასუხისმგებლობას, უპირველეს ყოვლისა, თავის თავზე იღებს მმართველი, ის წერს განცხადებას სამსახურიდან წასვლაზე, თუმცა ყველამ იცის, რომ მომხდარში არ არის უშუალოდ მისი დანაშაული, არ ხდება დამნაშავეის დადგენა. ეს ამყარებს ნდობას ხელმძღვანელების მიმართ, მუშაკი დარწმუნებულია საკუთარ ძალებში. ამასთანავე, თვითონ მუშაკსაც შეუძლია არ დაელოდოს გარე ზემოქმედებას და თვითონ მართოს საკუთარი მოტივაცია თუ გაითვალისწინებს შემდეგ რეკომენდაციებს:
  - საკუთარი დროის განკარგვის უნარი. ამ საკითხში საჭიროა სწორი მიდგომა და სიმტკიცე მის რეალიზაციაში;
  - უნარი გამოეყოთ არსებითი მეორეხარისხოვანისაგან. არ უნდა ვეცადოთ ვაკეთოთ ყველაფერი. უნდა დავიტოვოთ დრო მხოლოდ ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმისთვის საბოლოო მიზნების თვალსაზრისით;
  - შევინარჩუნოთ და განვაავითაროთ ძირითადი სამუშაოსთვის ყველაზე აუცილებელი კონტაქტები;
  - არ დაგვენანოს ძალა მყარი ოჯახის შესაქმნელად. ასეთი ოჯახი ერთ-ერთი ძირითადი პირობაა საქმეში წარმატებების მისაღწევად;
  - გაეუფროთხილდეთ და შევინარჩუნოთ ურთიერთობები მეგობრებთან. ამისთვის არ არის საჭირო დროის ეკონომია;
  - ყველაზე საყვარელი საქმეც კი არ უნდა ვაკეთოთ ჯანმრთელობის ხარჯზე;
  - უნდა ვიზრუნოთ იმაზე, რომ შევინარჩუნოთ სულიერი მხნეობა და დადებითი დამოკიდებულება საკუთარი სამუშაოს მიმართ (არ „გავეჭედოთ“ შეცდომებზე და წარუმატებლობაზე);
  - აქტიურად განვაავითაროთ და განვაძლიეროთ საკუთარი ძლიერი მხარეები, მოთმინებით გამოვასწოროთ ნაკლოვანებები;
  - სასარგებლოა მეტი მრავალფეროვნება მივცეთ სამუშაოს შინაარსს ინტერვალით 5-7 წელი (სამეცნიერო თემების, გადასაწყვეტი საკითხების შეცვლა და ა.შ.);
  - არ დაგვაფიქვდეს, რომ მთავარი პასუხისმგებელი წარმატებულ პროფესიონალურ კარიერაზე ჩვენ თვითონ ვართ;
  - არ ჩავიკეტოთ საკუთარ თავში და გვახსოვდეს, რომ საკმაოდ ბევრი რამ, საკუთარი სამუშაოსათვის სასარგებლო, შეიძლება მივიღოთ გარემოცვასთან აქტიუ-

რი ურთიერთობებით (ხელმძღვანელობასთან, კოლეგებთან, მეგობრებთან). სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საუბარია უკუკავშირის ჩართვაზე საკუთარ საქმიან პრაქტიკაში;

– უნარი, დააჯილდოვო საკუთარი თავი სამუშაოში კარგი მიღწევებისთვის (შეიძლება აღნიშნოთ მეგობრებთან ერთად, შეიძინოთ თქვენთვის ფასეული წიგნი, წახვიდეთ ტურისტულ მოგზაურობაში და ა.შ.).

ხარისხის უზრუნველყოფა

ბაზრის დაპყრობა ხდება ხარისხის მეშვეობით – ასეთია თანამედროვე ბიზნესის კრედო. ხარისხის უზრუნველყოფის ცოდნა, ამ პროცესის პრაქტიკული რეალიზაციის მართვის უნარი აუცილებელია მენეჯერის პროფესიული კვალიფიკაციისათვის. ხარისხში ვგულისხმობთ პროდუქციის თვისებების ერთობლიობას, რომლებიც აკმაყოფილებენ ამა თუ იმ მოთხოვნილებებს შესაბამისად მისი დანიშნულებისა. ხარისხის კონტროლთან დაკავშირებული მუშაობა დაიწყო XX საუკუნის ორმოციან წლებში. ამ მოძრაობის შესმნევი მოვლენა გახდა შრომა დეფექტის (წუნის) გარეშე.

უდფექტო შრომის სისტემის წარმატებულმა დანერგვამ შესაძლებელი გახადა გაკეთებულიყო მეტად მნიშვნელოვანი დასკვნა, რომ ადამიანს აქვს პრინციპული უნარი იმუშაოს საიმედოდ, უშეცდომოდ. ასეთი მუშაობა შესაძლებელი გახდა შრომითი პროცესის ორგანიზებისადმი სისიტემური მიდგომის მეშვეობით. **ერთ-ერთი ძირითადი პირობა უდფექტო შრომის უზრუნველსაყოფად არის ფსიქოლოგიური ფაქტორების სწორად გათვალისწინება.** თუ ვეცდებით განვაზოგადოთ ეს ფაქტორები, მაშინ საუბარი გვექნება მისწრაფებაზე პირველივე ჯერზე სწორად იქნას შესრულებული სამუშაო დავალება, პროფესიული პასუხისმგებლობის აღზრდაზე, პროდუქტის შექმნაში საკუთარი როლის გააზრებაზე, შრომითი საქმიანობის შედეგებით დაინტერესებაზე, ხარისხის ამადლების მეთოდების სწავლებაზე. შეიძლება ითქვას, რომ უდფექტო შრომის სისტემების ყველანაირ სახეობას საფუძვლად დაედო მასობრივი თვითკონტროლი. თვითკონტროლის მეთოდებისა და ხერხების არასრულყოფილება, მათი არადროული განხორციელება არის მიზეზი პროდუქციის დეფექტების წარმოქმნის, ამცირებს შრომის ნაყოფიერებას, ხელს უშლის საქმიანობის ოპტიმალურ ორგანიზებას, აქვეითებს ყურადღების მდგრადობას, ამცირებს სასარგებლო ინფორმაციის მიღებისა და დამუშავების სიჩქარეს. ყველაზე წარმატებული მუშაკების საქმიანობა გამოირჩევა შრომითი პროცესის ყველა ეტაპზე რეგულარული თვითკონტროლით. ბოლო დროს ინტერესით სწავლობენ ხარისხის პრობლემის გადაწყვეტის იაპონურ მეთოდს. ამ მეთოდის ერთ-ერთი ნათელი ეტაპი დაკავშირებულია კონცეფციასთან „ხარისხის წრეები“. პირველი ამგვარი წრეები იაპონიაში გაჩნდა 1960-იანი წლების დასაწყისში და 1980-იანი წლების დასაწყისში მოქმედებდნენ თითქმის ყველა მსხვილ ფირმაში. „ხარისხის წრეები“ ამჟამად წარმოადგენენ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პირობას იაპონური ბიზნესის წარმატების უზრუნველყოფაში. ხარისხის წრე შეიძლება განისაზღვროს როგორც მუშაკთა ჯგუფი (6-10 კაცი) ერთი და იგივე სტრუქტურული ერთეულიდან, რომლებიც ნებაყოფლობით მუშაობენ ხარისხის მართვის პრობლემებზე. ისინი მუშაობენ რეგულარულად, იკრიბებიან დაახლოებით კვირაში ერთხელ (ძირითადად არა სამუშაო დროს), ხელმძღვანელად ირჩევენ ჯგუფის ერთ-ერთ წევრს. ერთი-ორჯერ წელიწადში გამოცდილების გაცვლის მიზნით ტარდება ორგანიზაციის ხარისხის წრეების შეკრება. ხარისხის წრეების მუშაობაში აქტიურ მონაწილეობასღებულობენ მენეჯერები. ამ წრეების ძირითადი ამოცანაა: ხელშეწყობა ფირმის (ორგანიზაციის, საწარმოს) განვითარებაში და სრულყოფაში; სამუშაო ადგილზე ჯანსაღი და კეთილგანწყობილი ატმოსფეროს შექმნა; თანამშრომელთა ყოველმხრივი განვითარება და, როგორც შედეგი, ორიენტაცია ამ შესაძლებლობების გა-

მოყენებაზე ფორმის ინტერესებში. ხარისხის მართვის მიმართ იაპონური მიდგომა ითვალისწინებს შემდეგს: აღზარდოს თანამშრომლებში პასუხისმგებლობის, დისციპლინიზებული გრძნობა, მოთხოვნილება, რომ სამუშაო ადგილი ჰქონდეს სუფთად და მოწესრიგებულად, მოთხოვნილება ცხოვრების ჯანსაღ წესში და ასევე განავითაროს სოციალურ-ფსიქოლოგიური შეთავსებადობის, თანამშრომლობისკენ მისწრაფების უნარი და შეჯიბრების სულისკვეთება. ამჟამად იაპონურ წარმოებაში უკვე შეიმჩნევა, რომ დაიწყო XX საუკუნეში არსებული ხარისხის პრობლემების გადაწყვეტის თავისებურებების გააზრება. თუ ხარისხის მართვის წინა სისტემაში სჭარბობდა მეთოდები, რომლებიც ეყრდნობოდა დაკვირვებას, ხარისხის დონის განსაზღვრას, საინსპექციო კონტროლს და უხარისხო პროდუქციაზე წუნის დადებას, უახლეს პერსპექტივაში საჭიროა ორიენტირება წარმოებული პროდუქციის ხარისხის უზრუნველყოფის ტექნოლოგიების სრულყოფამდე მიყენაზე წარმოების მთელი ციკლის განმავლობაში და ყოველ შუალედურ პროცესში. იაპონელი სპეციალისტები თვლიან, რომ გადასვლა ხარისხის უზრუნველყოფის ახალ პრინციპებზე განუყრელად იქნება დაკავშირებული „ახალი ტიპის“ ადამიანებთან, როგორც მომხმარებლის სახით, ისე წარმოების სფეროში. ამიტომ ხარისხის მართვის ფსიქოლოგიამ უნდა გაითვალისწინოს „ახალი ტიპის“ ადამიანის, როგორც დადებითი თავისებურებები, ისეთი როგორიც არის თავისი თავის პატივისცემა, ინფორმაციით ოპერირების უნარი, მაღალი აღქმის უნარი, შემწყნარებლობა სხვისი აზრის მიმართ, ისე უარყოფითი თავისებურებები – შემოქმედებითი უნარის არ არსებობა და აქტიურობის ნაკლებობა, უარი ვალის მოხდაზე წინასწარი მსჯელობის გარეშე, სოციალური კავშირების დაკარგვა, რაც დიდ ზიანს აყენებს საზოგადოების სტრუქტურას. „ახალი ტიპის“ ადამიანებს ექნებათ სხვა შეხედულება ცხოვრებაზე, შრომის ანაზღაურებაზე. უნდა შეიცვალოს ხელმძღვანელობის სტრუქტურა და ხარისხის უზრუნველყოფის სისტემა. უნდა მომზადდეს საწარმოო ოპერაციებისა და მართვის პროცესების ახალი სტანდარტები. უნდა გაიზარდოს პირადი პასუხისმგებლობა მუშაობის შედეგებზე და გაძლიერდეს თვითკონტროლი. წრეების მუშაობაში აქცენტმა გადაინაცვლა წარმოების ხარისხის უზრუნველყოფაზე მთლიანობაში, პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებაზე, ხარვეზების აღმოფხვრას და ა.შ. მეორე მხრივ, „ახალი ტიპის“ ადამიანი ფართოდ გამოიყენებს კომპიუტერულ ტექნიკას, უნდებია უნარი იმუშაოს უფრო სრული ავტომატიზაციის პირობებში.

მენეჯერის პროფესიული დღეგრძელობა

მენეჯერის პროფესია მუდმივ ინტერესს იწვევს და არ განიცდის ნაკლებობას მსურველებისა, რომელთაც სურთ მოსინჯონ ამ საქმეში საკუთარი ძალები. დასავლური სოციოლოგების რეიტინგული შეფასებით, მენეჯერის პროფესია შედის თანამედროვეობის ყველაზე პრესტიჟული პროფესიების ათეულში. მაგრამ გზა ოსტატობის მწვერვალისკენ მენეჯმენტში ყველასათვის არ არის მისაწვდომი. ამაზე იხარჯება შრომის მრავალი წელი, რაც დაკავშირებულია მნიშვნელოვან ფსიქო-ნერვულ დანაკარგებთან. ისეთი სპეციალისტის მნიშვნელობა, რომელმაც ამ დარგში მიაღწია პროფესიულ მწვერვალს, ძალიან დიდია. ამიტომ იმ კონკრეტული ორგანიზაციის და მთლიანად საზოგადოების ინტერესშია, რომ მენეჯერმა რაც შეიძლება დიდხანს გამოიყენოს თავისი პროფესიონალური პოტენციალი, რათა სრულად გადაწყვიტოს მის წინაშე მდგარი ამოცანები. მაგრამ მენეჯერის პროფესიული დღეგრძელობის საკითხი, მისი ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობა მხოლოდ ზედაპირულად არის ნახსენები ლიტერატურაში მენეჯმენტის ფსიქოლოგიის შესახებ. ამგვარად, ერთი მხრივ, უკვე ესმით ამ პრობლემის მნიშვნელობა

და, მეორე მხრივ, ადრეა საუბარი მიზანმიმართულ კვლევებზე ამ საკითხის გარშემო. პროფესიული გზის შინაგანად უკონფლიქტო დასასრულის უზრუნველყოფა გვევლინება როგორც დამოუკიდებელი ფსიქოლოგიური პრობლემა. თავისთავად, პროფესიიდან გასვლა, საყვარელ საქმესთან განშორება, რომელსაც საუკეთესო წლები დაეთმო, სერიოზულ გამოცდას წარმოადგენს ადამიანის ფსიქიკური ჯანმრთელობისათვის და ფიზიკური მდგომარეობისათვის. ყველაზე ავტორიტეტული ამერიკელი მენეჯერი ლი იაკოკა ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად იმისა, რომ ბევრი მისი კოლეგა პენსიაში გასვლის შემდეგ იღუპება, ასახელებს შემდეგს: მისი ცხოვრება ემსაგავსება უსაქმურობას იმ ცხოვრებასთან შედარებით, რომელსაც ის შეეჩვია. თუ ადამიანი ჯანმრთელია და სავსეა სურვილით შემდგომშიც იშრომოს და თუ მან ამასთანავე მიაღწია პროფესიონალური კვალიფიკაციის მწვერვალებს, გაუმართლებელია როგორც ზნეობრივად, ისე სახელმწიფოებრივი თვალსაზრისით, წავართვათ მას საშუალება გააგრძელოს არჩეული საქმის კეთება. ხანდაზმულ ასაკში ადამიანი ხდება აუქჩარებელი, ფრთხილი, უფრო ზუსტი საკითხის ფორმულირებისას, გაძლიერებული აქვს თვითკონტროლი. ეს ყველაფერი კარგი საყრდენია საკუთარი საქმიანობის ორგანიზებაში. იაპონიაში ფართოდ არის მიღებული მენეჯერების მომზადება უშუალოდ სამუშაოს პირობებში. მენეჯერები, რომლებსაც აქვთ მდიდარი პრაქტიკული გამოცდილება და რომლებიც გაწაფული არიან კომპანიის საქმიანობის ყველა სფეროში, გადასცემენ თავის პროფესიულ ოსტატობას დამწყებ სპეციალისტებს. ამაში გამოიხატება შეფობის სპეციფიკური იაპონური ფორმა – მზრუნველობა გამოცდილი მმართველის მხრიდან. მისი არსი იმაშია, რომ ყველა ახალგაზრდა მენეჯერი მიმაგრებულია გამოცდილ მეურვეზე, რომელსაც, როგორც წესი, ირჩევენ ავტორიტეტულ ხელმძღვანელთა რიგებიდან და რომელიც საპენსიო ასაკშია, მაგრამ აგრძელებს შრომით საქმიანობას. იგი აცნობს დამწყებ თანამშრომელს ფირმის ფუნქციონირების დეტალებს, კარნახობს რომელი გზა აირჩიოს პიროვნებათაშორის ურთიერთობებში. მეურვის სფერო ძალზე ფართოა: იგი მოიცავს ასპექტებს დამწყები თანამშრომლის ცხოვრებიდან.

მენეჯერი, როგორც არავინ სხვა (თუ გავითვალისწინებთ მისი პროფესიის თავისებურებებს) უნდა მუდმივად ზრუნავდეს საკუთარ ჯანმრთელობაზე, თავის ფსიქიკურ და ფიზიკურ ფორმაზე, როგორც წარმატებული საქმიანობის გარანტზე. ჯერჯერობით ამ პრობლემის გადაწყვეტაში დომინირებს ტრადიციული მიდგომა. მენეჯერის სამუშაო განრიგში გათვალისწინებულია დრო ფიზიკულტურის გამაჯანსაღებელი სახეობებისთვის, რომელთა შორის უპირატესობა ენიჭება სირბილს, ცურვას, ჩოგბურთს. გაჯანსაღების ამა თუ იმ ფორმის არჩევა დამოკიდებულია ინდივიდუალურ გემოვნებაზე. მდგრადობა სტრესის მიმართ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი თვისებაა მენეჯერისათვის. ამიტომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის შენარჩუნება პროფესიული საქმიანობის პროცესში, რომელიც დაკავშირებულია სტრეს-ფაქტორების გავლენასთან, გულისხმობს მენეჯერის უნარს გამოიყენოს ფსიქიკური თვითრეგულაციის ხერხები. ფსიქიკური თვითრეგულაციის თანამედროვე ტექნიკების რეპერტუარში, რომლებიც გამოიყენება, მათ შორის, მენეჯერების პროფესიული მომზადების დროს, საკმაოდ ბევრია ხერხი და პროცედურა, დაფუძნებული ძველ ინდურ სისტემაზე იოგაზე, რომელშიც დაგროვილია ცოდნა ადამიანის ორგანიზმის ბუნებრივი ძალების და ფსიქიკური შესაძლებლობების განვითარების შესახებ. მაგალითად, როგორც გვიჩვენებს პრაქტიკა, კარგად უმკლავდება სტრესს მენეჯერი, რომელიც ფლობს მომადუნებელი ვარჯიშების ტაქტიკას, რაც საშუალებას აძლევს სხეულს და ტვინს დაისვენოს ფსიქიკური და ფიზიკური დატვირთვებისაგან. კერძოდ, როგორც მოდუნების მეთოდმა, ამჟამად ფართოდ აღიარება მიიღო და გავრცელება პოვა აუტოგენურმა ვარჯიშმა. მთლიანობაში ეს მეთოდი შე-

იცავს პიროვნების სრულყოფის, ფსიქიკური პროცესების (აზროვნების, ნებისყოფის, ყურადღების და ა.შ.) შეკავების ჩვევის და სტრესის მიმართ მდგრადობის განვითარების შესაძლებლობას. მენეჯერის ფსიქიკური ჯანმრთელობის შენარჩუნება-განმტკიცებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს სპეციალურ ფსიქოლოგიურ ტრენინგებს. სულიერი ფასეულობების გავრცელება საქმიან ეთიკაში და პრინციპში, სულიერი საწყისის როლი მართვის სწავლებაში, არის მოვლენები, რომლებიც დამახასიათებელია მხოლოდ იაპონიისათვის. იაპონიაში მეთოდი „ძენ“, რომელიც გვაძლევს ადამიანის ფსიქიკის რეზერვების აქტივაციის საშუალებას, უფრო და უფრო მეტად შედის პრაქტიკაში. იგი გამოიყენება მენეჯერის შემოქმედებითი ენერჯის სტიმულირებისათვის. უკვე დღეს იაპონიაში მიმდინარეობს მიზანმიმართული მუშაობა XXI საუკუნის მენეჯერების მოსამზადებლად და ერთ-ერთი ძირითადი მოთხოვნა მათ მიმართ არის ის, რომ ჰქონდეთ გამძლეობა, იყვნენ ძლიერები და ჯანსაღები.

ვფიქრობ, მსოფლიოს არც ერთი ქვეყნისათვის არ არის ზედმეტი გადმოიღოს და შეუსაბამოს ადგილობრივ პირობებს ის საუკეთესო გამოცდილება, რომელიც უკვე არსებობს მენეჯმენტის ფსიქოლოგიაში.

ლიტერატურა:

1. სვანიძე ლ., ლექციების კურსი ეკონომიკურ ფსიქოლოგიაში. შემეცნებითი სწავლება, თბ., 2009.
2. История менеджмента. Учебное пособие. Под ред. Д.В Волевого. М.1997.
3. Психология менеджмента. Под ред. Г.С. Никифорова.С- Пб. 1997.
4. Паркисон С.Н., Рустамджи М. Бизнес-Это люди. М. 1995.
5. Швальбе Б., Швальбе Х., Личность, карьера, успех.М. 1993.
6. Бизнес и менеджер. Составитель И.С. Дороховский и др. М. 1992.
7. Вейлл П., Искусство менеджмента. М.1993.

Lia Svanidze
Basic Principles of Management Psychology
Summary

The article touches upon essential points of management formation and development, formation of independent scientific tenor of management psychology. Research of main fields of management psychology, which stipulate efficiency of managers' activity, individual and group decision making, peculiarities of regulations and values, leadership and motivations, are profoundly considered. Thus, it is obvious that the objects of management of psychology study are people, whose criteria of labor efficiency are profitability and their material and moral welfare.

In the proceeding, by intimate knowledge of the issue, there are considered essential and significant features of managers, peculiarities of manager's professional training, management by means of motivation adequacy, quality ensuring, manager's professional longevity, etc.

The author's viewpoint of the fact is that for every country it would be good to adopt and adjust for local conditions the better experience, which already exists in the management psychology of other developed countries (the USA, Japan, England, etc.), goes as a constitutive line through the above-mentioned proceeding.

Лия Сванидзе
Основные принципы психологии менеджмента
Резюме

В современном мире не существует ни одной сферы общественного развития, где человеческий фактор не занимал бы центральное место. Основная возможность его функционирования на высшем уровне – это управлять им, что обуславливает целенаправленное и целесообразное воздействие на управляемый объект.

Главным ответственным лицом за качество разработки стратегии управления и за успешное её осуществление является менеджер. Он планирует и определяет не только то, когда и что делать, но и то, кто и как выполнит эту работу, осуществляет контроль, определяет приоритеты в работе организации и делает прогноз возможных результатов при их реализации. Менеджер играет важнейшую роль в разработке стратегии развития организации, при анализе ситуации и в решении многих других важных проблем (см. статью). Следует подчеркнуть, что одна из главных задач менеджера состоит в том, чтобы на высшем уровне обеспечить рабочие и бытовые условия для своих подчиненных. Критериями эффективности деятельности менеджера являются прибыльность организации и материальное и моральное благополучие сотрудников. Решающее значение имеют его личностные качества.

Исходя из тщательного исследования вышеуказанных проблем, автор основательно рассмотрел такие важные вопросы, как экскурс в психологию менеджмента; главные качества менеджера; подготовка менеджеров; их профессиональные качества; управление путем совершенствования мотивации; профессиональное долголетие менеджера.

По мнению автора, знание основных принципов психологии менеджмента необходимо для студентов магистратуры любого профиля и для менеджеров.

კახა კობალიანი, თამარ ადგიშვილი
(საქართველო)

პიროვნების თეორიები და ფსიქოლოგიური
კონსულტირების ზოგადი მოდელები

ადამიანის პრობლემის მოგვარებაში კვალიფიცირებული დახმარების გაწევა თეორიულ შეხედულებათა სისტემაზე დაყრდნობის გარეშე წარმოუდგენელია. ფსიქოლოგიურ კონსულტირებაში თეორია ფართო პერსპექტივას იძლევა კლიენტის პრობლემების გაგებაში და მათი გადაჭრის ეფექტური მეთოდების მოძიებაშიც გვეხმარება. ის კონსულტანტს კლიენტთა პრობლემების დინამიური პიპოთეზების ფორმულირების საშუალებას აძლევს, რათა მან უსაფრთხოდ იგრძნოს თავი ზოგიერთი ქაოტური, დეზორგანიზებული შინაგანი სამყაროს მქონე კლიენტთან მუშაობის დროს. კონსულტანტი, რომელსაც არა აქვს ათვისებული საკუთარი პროფესიის თეორიული საფუძვლები, არ არის გაცნობილი იმ კვლევებში, რომლებიც შესრულებულია მოცემულ დარგში, კლიენტისათვის, კერძო ტექნიკის გამოყენების გარდა, ვერაფერს გააკეთებს.

პიროვნების ფსიქიკური თვისებების ამხსნელი ყველა თეორია ოთხ ძირითად ფუნქციას ასრულებს (1; 4):

1. განაზოგადებს დაგროვილ ინფორმაციას;
2. უფრო გასაგებს ხდის რთულ მოვლენებს;
3. წინასწარმეტყველებს სხვადასხვა გარემოებათა შედეგს;
4. ხელს უწყობს ახალი ფაქტების ძიებას.

კონსულტაციური პრაქტიკის საფუძვლად მდებარე ეს ფუნქციები სრულიად მიესადაგება ნებისმიერ თეორიას. სხვადასხვა კლიენტთან მუშაობის დროს მიღებული გამოცდილების განზოგადების, მათი პრობლემების ფსიქოლოგიური ბუნების და კონფლიქტების გამოვლინებათა ფორმების გაგების საშუალებას კონსულტანტს აძლევს თეორია. ის, ასევე, ხელს უწყობს კონკრეტულ მეთოდთა ეფექტურ გამოყენებას. სწორედ თეორიული მომზადების წყალობით შეუძლია კონსულტანტს ჩამოაყალიბოს შეხედულებათა სისტემა, რომელიც მისივე პრაქტიკიდან გამომდინარეობს და სწორედ მათზე დაყრდნობით მოახერხებს კონსულტირების შედეგების წინასწარ განჭვრეტას.

თითოეული კონსულტანტი პრაქტიკის საფუძველზე ახდენს საკუთარი თეორიის „კონსტრუირებას“, რომელიც ძალიან ხშირად ეფუძნება უკვე ცნობილ თეორიულ პარადიგმებს ან ორიენტაციებს (ფსიქონალიტიკურს, ქცევით-კოგნიტურს, ეგზისტენციალურ-ჰუმანისტურს). გამოცდილების დაგროვებასთან ერთად მუდმივად ხდება თეორიული ბაზის კორექტირება, გაფართოება, გაძლიერება. რაზეა დამოკიდებული ამა თუ იმ თეორიული ორიენტაციის არჩევა? უპირველეს ყოვლისა, მას განსაზღვრავს ის თვალსაზრისი, რომელიც გააჩნია კონსულტანტს ადამიანის ბუნების შესახებ. სწორედ ამ თვალსაზრისზეა დამოკიდებული თუ რა ხასიათის პასუხს გასცემს კონსულტანტი შემდეგ პრინციპულ კითხვებს:

- რა არის ადამიანი?
- რომელი თანდაყოლილი ტენდენციებია მისთვის დამახასიათებელი?
- თავისუფალია თუ არა ადამიანის არჩევანი, თუ განპირობებულია შთამომავლობით და წარსულში მომხდარი შემთხვევებით?
- არსებობს თუ არა ადამიანის შეცვლის წინაპირობა და როგორ შეიძლება ის შეიცვალოს?

მოცემულ კითხვებზე გაცემული პასუხები განსაზღვრავენ კონსულტანტის წარმოდგენებს პიროვნების სტრუქტურის, ქცევის დეტერმინაციის, პათოლოგიის გენეზისის, ნორმალური განვითარების პერსპექტივის შესახებ.

ქვემოთ მოცემულ ცხრილში ნათლად ჩანს, თუ რა არსებითი განსხვავებაა სხვადასხვა ფსიქოლოგიური კონსულტირებისა და ფსიქოთერაპიის ძირითადი სკოლების შეხედულებებს შორის (3, 4).

ცხრილი 1. თანამედროვე ფსიქოლოგიურ მიმართულებათა თეორიული პრინციპები

მიმართულება	ძირითადი თეორიული პრინციპები
ფსიქონალიტიკური მიმართულება	ადამიანის არსი განისაზღვრება სექსუალური ბუნების ფსიქიკური ენერჯით და ადრეული ბავშვობის გამოცდილებით. პიროვნული სტრუქტურის საფუძველს შეადგენს სამი ინსტანცია: იდი, ეგო და სუპერეგო. ქცევა მოტივირდება აგრესიული და სექსუალური ზრახვებით. პათოლოგია აღმოცენდება ბავშვობის ასაკში განდევნილი კონფლიქტების გამო. ნორმალური განვითარება ეფუძნება სექსუალური განვითარებისა და ინტეგრაციის დროულ მონაცვლეობას.
ადღერიანული მიმართულება	აქცენტირდება ადამიანის პოზიტიური ბუნება. თითოეული ადამიანი ადრეულ ბავშვობაში ახდენს ცხოვრების უნიკალური სტილის ფორმირებას, ადამიანი თვითონ ქმნის საკუთარ ბედს. ადამიანის ქცევა მოტივირდება მიზნის მიღწევის სწრაფვით და სოციალური ინტერესებით. ცხოვრებისეული სირთულეები ხელს უწყობს არაკეთილსასურველი ცხოვრების სტილის ფორმირებას. შესაბამისად პიროვნების ნორმალური განვითარება განაპირობებს ადეკვატურ ცხოვრებისეულ მიზნებს.
ქცევა თერაპია	ადამიანი – გარემოს პროდუქტია და იმავდროულად მისი შემქმნელი. ქცევა ყალიბდება სწავლების პროცესში. ნორმალური ქცევის სწავლება ხდება გამყარებისა და იმიტაციის მეშვეობით. პრობლემები აღმოცენდება ცუდი სწავლების შედეგად.
რაციონალურ-ემოციური თერაპია (A. Ellis)	ადამიანი იბადება რაციონალური აზროვნებისკენ მიდრეკილებით. თუმცა ის შესაძლოა ირაციონალური იდეების მსხვერპლი გახდეს. ცხოვრებისეული პრობლემები აღმოცენდებიან მცდარი მწარმის გამო. ნორმალური ქცევის საფუძველად დევს რაციონალური აზროვნება და მისაღებ გადაწყვეტილებათა დროული კორექცია.
კლიენტზე ცენტრირებული თერაპია (C. Rogers)	აქცენტირდება ადამიანის პოზიტიური ბუნება – მისთვის დამახასიათებელი თანდაყოლილი სწრაფვა თვითრეალიზაციისკენ. პრობლემები აღმოცენდება ცნობიერების ველიდან ზოგიერთ განცდათა განდევნის და გამოცდილების დამახინჯებული შეფასების გამო. ფსიქიკური ჯანმრთელობის საფუძველს წარმოადგენს იდეალური მე-სა და რეალური მე-ს შესატყვისობა, რომელიც მიიღწევა საკუთრივ პიროვნული პოტენციალის რეალიზაციით, თვითშეფასებისკენ სწრაფვით, საკუთარ თავში დარწმუნებულებით და სოციალურობით.
ეგზისტენციალური თერაპია	ძირითადი ყურადღება ექცევა ადამიანის მიერ საკუთარი შინაგანი სამყაროს გაცნობიერების უნარს, საკუთარი ბედის თავისუფლად არჩევას, პასუხისმგებლობას და ეგზისტენციალურ შემოთვლებას როგორც ძირითად მოტივაციურ ფაქტორს უაზრო სამყაროში უნიკალური აზრის ძიებისა, მარტოობას და სხვებთან ურთიერთობას, ცხოვრების დროებითობას და სიკვდილის პრობლემას. ადამიანის ნორმალური განვითარება ეფუძნება თითოეული ინდივიდის უნიკალობას.

თითოეული კონსულტანტი საკუთარი პიროვნული თავისებურებებიდან გამომდინარე, სურვილისამებრ ირჩევს ამა თუ იმ კონცეფციას. მრავალრიცხოვან გამოკვლევათა შედეგები აჩვენებენ, რომ ნებისმიერ მიმართულებაზე ორიენტაციით შესაძლებელია ეფექტური კონსულტირების მიღწევა, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ თვით თეორიას, არამედ კონსულტანტის პიროვნების სიმწიფეს და მის პროფესიონალურ მომზადებას, რომელიც გულისხმობს თეორიული შეძენების და პრაქტიკული უნარების მაღალ ინტეგრაციას.

აღსანიშნავია, რომ ფსიქოლოგიური კონსულტირების ვერცერთი თეორიული ორიენტაცია ან სკოლა ვერ ასახავს კონსულტანტისა და კლიენტის ურთიერთქმედებათა ყველა შესაძლო სიტუაციებს. ამიტომ თანამედროვე ეტაპზე გავრცელებულია კონსულტაციური პროცესის სტრუქტურის ყველაზე ზოგადი მოდელი, რომელსაც ეკლექტური ეწოდება და სხვადასხვა სკოლათა საუკეთესო მხარეების ინტეგრაციის მცდელობას წარმოადგენს (3, 4). ეკლექტური კონსულტირება რამოდენიმე თეორიული მიდგომების სისტემურ ინტეგრაციას ეყრდნობა და აქედან მიღებული ახალი სისტემის პრაქტიკაში „მუშაობის“ შემოწმებას ისახავს მიზნად. შეიძლება ითქვას, რომ კონსულტირებაში ეკლექტური მიდგომის შექმნა – ესაა მთელი პროფესიონალური საქმიანობის შეჯამება. სპეციალისტთა დიდი ნაწილი, რომლებსაც ფსიქოლოგიური კონსულტირების და ფსიქოთერაპიის დარგში დიდი ხნის მუშაობის გამოცდილება გააჩნიათ, ქმნიან საკუთარ თეორიულ სისტემებს, ჩვეულები-სამებრ ეკლექტურს, რომელიც მნიშვნელოვნად შეესაბამება თითოეული მათგანის პიროვნებას და მსოფლმხედველობას.

თანამედროვე ეტაპზე ყველაზე უფრო გავრცელებულია სისტემური მოდელი, რომელიც მოიცავს ექვსს ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ სტადიებს, ის ასახავს ნებისმიერი ორიენტაციის ფსიქოლოგიური კონსულტირების ან ფსიქოთერაპიის უნივერსალურ თვისებებს (4):

- 1. პრობლემათა კვლევა.** ამ სტადიაზე კონსულტანტი ამყარებს კლიენტთან კონტაქტს (raport) და აღწევს ორმხრივ ნდობას: აუცილებელია კონსულტანტმა ყურადღებით მოუსმინოს კლიენტს, რომელიც საკუთარ სირთულეებზე საუბრობს, და გამოამჟღავნოს მაქსიმალური გულწრფელობა, ემპათია, მზრუნველობა, ისე რომ არ მიმართოს შეფასებებს და მანიპულირებას. ასევე აუცილებელია კლიენტის წახალისება მისი პრობლემების სიღრმისეული განხილვის გამო და მისი გრძნობების, გამონათქვამების შინაარსის, არავერბალური ქცევის დაფიქსირება.
- 2. პრობლემათა განსაზღვრა.** ამ სტადიაზე კონსულტანტი ცდილობს ზუსტად დაახასიათოს კლიენტის პრობლემები, დაადგინოს მისი, როგორც ემოციური ასევე კოგნიტური ასპექტებიც. პრობლემების დაზუსტება მიმდინარეობს მანამ, სანამ კლიენტისა და კონსულტანტის ხედვა თანხვედრაში არ მოვა; პრობლემები განიმარტება კონკრეტული ცნებებით. უფრო ზუსტად პრობლემათა გარკვევა ასევე მათი მიზეზების გარკვევის საშუალებასაც იძლევა, ხოლო ზოგჯერ კი გადაჭრის საშუალებებზედაც მიუნიშნებს. ხოლო თუ პრობლემების გარკვევის დროს აღმოცენდება სირთულეები, გაურკვევლობა, მაშინ კონსულტანტი უნდა დაუბრუნდეს ისევ კვლევის სტადიას.
- 3. ალტერნატივათა იდენტიფიკაცია.** ამ სტადიაზე პრობლემათა გადაჭრის შესაძლო ალტერნატივების გამორკვევა და მათი ღიად განხილვა ხდება. ღია კითხვების გამოყენებით, კონსულტანტი აქეზებს კლიენტს ყველა შესაძლო ვარიანტის დასახელებისკენ, რომელსაც ის შესაფერისად და რეალურად თვლის, ეხმარება დამატებითი ალტერნატივების მოძიებაში, თუმცა თავს არ ახვევს საკუთარ გადაწყვეტილებებს. საუბრის დროს შესაძლებელია ვარიან-

ტების წერილობითი სიების შედგენა, რომ გაადვილდეს მათი შედარება. საჭიროა პრობლემათა გადაჭრის ისეთი ალტერნატივების მოძიება, რომლის გამოყენებაც კლიენტი უშუალოდ შეძლებდა.

4. **დაგეგმარება.** ამ ეტაპზე ხდება მიღებული გადაწყვეტილებების კრიტიკული შეფასება. კონსულტანტი კლიენტს შესაფერისი და რეალური ალტერნატივების გარკვევაში ეხმარება, წარსულში მიღებული გამოცდილებისა და აწმყოში შეცვლის მზადყოფნის თვალსაზრისით. პრობლემის რეალური გადაწყვეტის გეგმის შედგენა ასევე უნდა დაეხმაროს კლიენტს იმის გაგებაში, რომ ყველა პრობლემა არაა მოგვარებადი. ზოგიერთი პრობლემები ძალიან დიდ დროს ითხოვს; ზოგი კი შეიძლება მხოლოდ ნაწილობრივ მოგვარდეს მათი დესტრუქციული, დეზორგანიზებული ქცევის შემცირებით. პრობლემის გადაჭრის გეგმაში აუცილებელია გათვალისწინებული იქნეს, თუ როგორი ხერხებითა და საშუალებებით შეამოწმებს კლიენტი არჩეული გადაწყვეტილების რეალურობას (როლური თამაშები, მოქმედებათა „რეკვირტიცია“ და სხვა.).
5. **ქცევა.** ამ ეტაპზე ხდება პრობლემათა მოგვარების გეგმის თანმიმდევრული რეალიზაცია. კონსულტანტი ეხმარება კლიენტს ააგოს ქცევა გარემოების, დროის, ემოციური დანახარჯის, ასევე მიზნის მიღწევაში შესწავლო წარუმატებლობის გათვალისწინებით. კლიენტმა უნდა გააცნობიეროს, რომ ნაწილობრივი წარუმატებლობა – ჯერ კიდევ არ ნიშნავს კატასტროფას და აუცილებელია პრობლემათა მოგვარების გეგმის რეალიზების გაგრძელება, დააკავშიროს რა ყველა მოქმედება საბოლოო მიზანთან.
6. **შეფასება და უკუკავშირი.** ამ სტადიაზე კლიენტი კონსულტანტთან ერთად პრობლემის მოგვარების ხარისხის შეფასებას და მიღწეული შედეგების განზოგადებას ახდენს. საჭიროების შემთხვევაში შესაძლოა მოგვარების გეგმის დაზუსტება. ახალი ან ღრმად დაფარული პრობლემის აღმოცენების შემთხვევაში აუცილებელია წინა სტადიებზე დაბრუნება.

უსიქოლოგიური კონსულტირების ეს მოდელი, კონკრეტული კონსულტირების პროცესის მიმდინარეობის უკეთ გაგებაში გვეხმარება. კონსულტირების რეალური პროცესი მნიშვნელოვნად ფართეა და ხშირად არ ექვემდებარება მოცემულ ალგორითმს. ზემოხსენებულ სტადიათა დაყოფა პირობითია, რამდენადაც პრაქტიკულ მუშაობაში მათი ერთი ნაწილი მჭიდრო კავშირშია მეორესთან და ეს ურთიერთდაამიკიდებულება საკმაოდ რთულია.

ხაზი უნდა გაუსვათ იმას, რომ კონსულტირების პროცესში მეტად მნიშვნელოვანია კონსულტანტის პროფესიონალური და ადამიანური კომპეტენციები, რომლებიც მრავალი ელემენტებისაგან შედგება. ჩამოვთვალოთ თანამედროვე ლიტერატურაში მოცემული კონსულტანტის ის ზოგადი წესები და განწყობები, რომელიც კონსულტირების პროცესის სტრუქტურაში მოქცევისა და მისი ეფექტურად განხორციელების საშუალებას იძლევა (1, 2, 3, 4):

1. კონსულტირებაში არ არსებობს ორი ერთნაირი კლიენტი და სიტუაცია. ადამიანური პრობლემები მხოლოდ გარედან შეიძლება ჩანდნენ ერთმანეთის მსგავსი, თუმცა რამდენადაც ისინი აღმოცენდებიან, ვითარდებიან, არსებობენ უნიკალურ-ადამიანური ცხოვრების კონტექსტში, ბუნებრივია თვითონ პრობლემებიც სინამდვილეში უნიკალურია. ამდენად თითოეული კონსულტაციური ურთიერთქმედება უნიკალური და განუმეორებელია.

2. კონსულტირების პროცესში კლიენტი და კონსულტანტი მუდმივ ცვლილებებს განიცდიან მათი ურთიერთდამოკიდებულებების შესაბამისად; ფსიქოლოგიურ კონსულტირებაში სტატიკური სიტუაციები არ არსებობენ.
3. საკუთარი პრობლემების საუკეთესო ექპერტს წარმოადგენს თვითონ კლიენტი, ამიტომ უნდა დავეხმაროთ მას კონსულტირების დროს პრობლემების გადაჭრის პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღებაში. კლიენტის მიერ საკუთარი პრობლემების ხედვა შესაძლოა უფრო მეტიც იყოს, ვიდრე მათ შესახებ კონსულტანტის წარმოდგენა.
4. კონსულტირების პროცესში კლიენტის უსაფრთხოების განცდა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე კონსულტანტის მოთხოვნები. ამგვარად, კონსულტირებაში უადგილოა მიზნების ნებისმიერ ფასად მიღწევა და კლიენტის ემოციურ მდგომარეობაზე ყურადღების მიუქცევლობა.
5. კლიენტის დახმარების პროცესში, კონსულტანტი ვალდებულია „ჩართოს“ ყველა საკუთარი პროფესიული და პიროვნული შესაძლებლობები, თუმცა თითოეულ კონკრეტულ სიტუაციაში მან არ უნდა დაივიწყოს, რომ ის მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანია და სხვა ადამიანის პასუხისმგებლობის, მისი ცხოვრების და სირთულეების მთლიანად საკუთარ თავზე აღების ძალა არ შესწევს.
6. არ უნდა ველოდოთ უშუალო ეფექტს, თითოეული ცალკე აღებული კონსულტაციური შეხვედრებისგან – პრობლემათა გადაჭრა, და ასევე კონსულტირების წარმატება არის პროცესი, რომელშიც შესამჩნევი გაუმჯობესება ხშირად იცვლება გაუარესებით. სუბიექტში ცვლილების გამოწვევა მოითხოვს დიდ ძალისხმევას და რისკს, რომელიც ყოველთვის და უცებვე წარმატებით არ სრულდება.
7. კომპეტენტურმა კონსულტანტმა კარგად იცის საკუთარი პროფესიული კვალიფიკაციის დონე და საკუთარი ნაკლოვანებებიც, ის სამუშაოზე ეთიკის წესებზე და კლიენტთა კეთილდღეობაზეა პასუხისმგებელი.
8. თითოეული პრობლემის იდენტიფიცირებისა და კონცეპტუალიზაციისთვის შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს განსხვავებული თეორიული მიდგომები, მაგრამ არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს საუკეთესო თეორიული მიდგომა.
9. ზოგიერთი პრობლემები – ესაა არსებითი ადამიანური დილემები და ისინი პრინციპში გადაუჭრელია (მაგალითად, ეგზისტენციალური ბრალეულობის პრობლემა). ასეთ შემთხვევებში კონსულტანტი უნდა დაეხმაროს კლიენტს სიტუაციის გარდაუვალობის გაგებასთან შერიგებაში.
10. ეფექტური კონსულტირება – ესაა პროცესი, რომელიც ხორციელდება კლიენტთან ერთად, მაგრამ არა კლიენტის ნაცვლად.

ლიტერატურა:

1. სტრესი და იძულებით გადაადგილება: ფსიქოლოგიური პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები, თბ., 2011.
2. ნადირაშვილი დ., ეგზისტენციალური გეშტალტთერაპი, თბ., 2004.
3. Вайнер И. Основы психотерапии / И. Вайнер. - 2-е междунар.изд. СПб.: Питер, 2002.
4. Кочюнас Р. Психотерапевтическое консультирование и групповая психотерапия. М. 2001.

Kakha Kopaliani, Tamar Adeishvili
Personal Theories and General Method of Psychological Consultation
Summary

The article discusses the main views of different psychological consultation and psychotherapy schools and gives the existing differences among them. It also represents mostly spread common model -Eclectic Model-which includes integration of the positive sides of different schools and aims to implementing the new method into the practical work.

Каха Копалиани, Тамар Адеишвили
Теория личности и общая модель психологического консультирования
Резюме

В данной статье рассматриваются главные принципы основных школ психологического консультирования и психотерапии а также существующие различия между ними. Также представлена главным образом, самая распространенная общая модель эклектичная модель, которая включает интеграцию положительных сторон различных школ и ставит целью работат этой системы на практике.

NATURAL SCIENCES END MEDICINE
ბუნებისმეტყველება და მედიცინა
ПРИРОДОВЕДЕНИЕ И МЕДИЦИНА

**რამაზ გახოკიძე, ლალი ტაბატაძე,
ნანა ფირცხელიანი, ინდირა შარია**
(საქართველო)

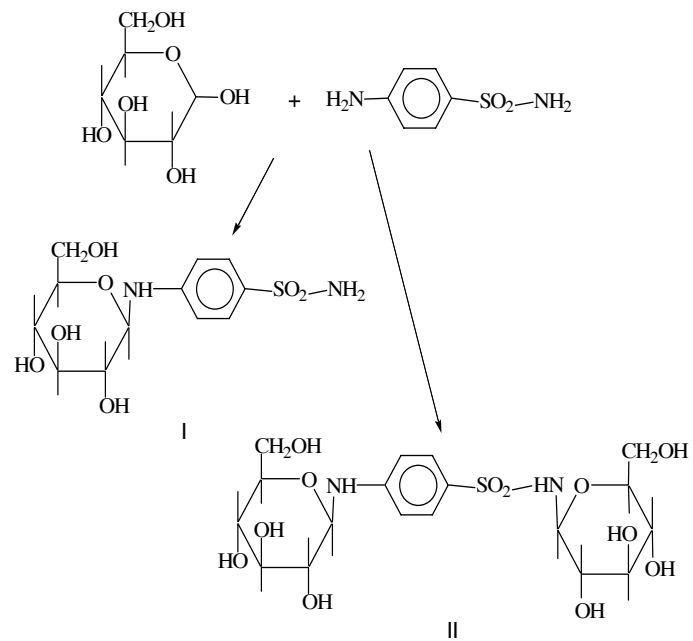
გლიკოზიდების გამოყენება მედიცინაში

მრავალრიცხოვან ნივთიერებებს შორის, რომლებიც ჩვენს გარე სამყაროს ქმნიან, ნახშირწყლებსა და მათ ნაწარმებს განსაკუთრებული ადგილი უკავიათ. ნახშირწყლები უხსოვარი დროიდან იქცეოდნენ მკვლევართა ყურადღებას. ისინი მონაწილეობენ ცოცხალ სტრუქტურათა წარმოქმნაში და ყველა ცოცხალი არსების ენერჯის უნივერსალურ წყაროს წარმოადგენენ. ნახშირწყლები ბუნებრივი საცხი ზეთებია, რომლებიც განაპირობებენ მრავალუჯრედიან ორგანიზმთა ნაწილების მექანიკურ გადაადგილებას და იცავენ ძვლის ქსოვილებს გადატეხვისაგან ხახუნის დროს; მათთანაა დაკავშირებული უჯრედის იმუნოქიმიური თვისებები. ისინი განაპირობებენ სისხლის ჯგუფურ სპეციფიკურობას და ქსოვილურ შემთავსებლობას; წარმოადგენენ ცილების ლაბობის პროდუქტების, სინთეზური სამკურნალო პრეპარატებისა და სხვა ტოქსიკურ ნივთიერებათა გამაუვნებელ საშუალებებს. ნახშირწყლების ნაწარმებს წარმოადგენს მემკვიდრეობის მატარებელი ნივთიერებები – ნუკლეინის მუკეები, ზოგიერთი ვიტამინი, ანტიბიოტიკი და სხვადასხვა დანიშნულების სამკურნალო პრეპარატი (ვიტამინი C, ვიტამინი B₁₅, სტრეპტომიცინი, რიბოქსინი და სხვ.) სიმსივნის საწინააღმდეგო ყველაზე ეფექტურად მოქმედი პრეპარატები მიღებულია ნახშირწყლების ბაზაზე.

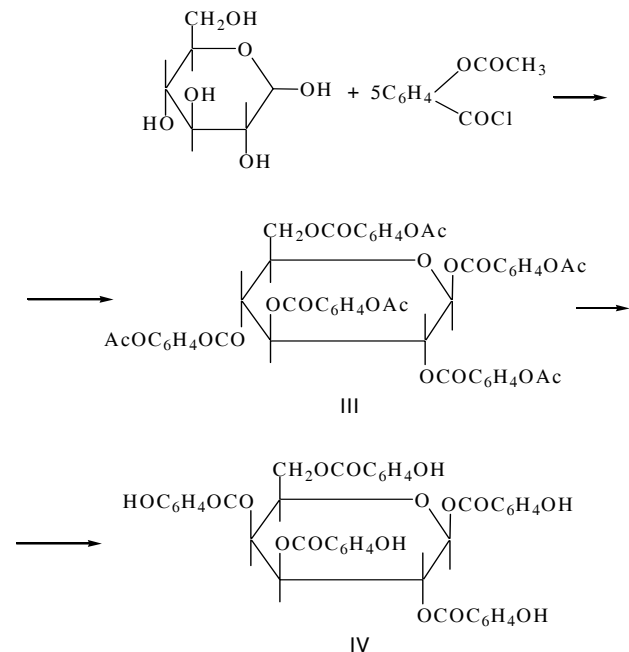
იმ პრეპარატების დიდ ნაკლს, რომლებიც წყალში არ იხსნებიან, წარმოადგენს ის, რომ მათი მიღება შესაძლებელია მხოლოდ შინაგანი გზით ან გარეგანი ზემოქმედებით. ეს გარემოება ზღუდავს მათ გამოყენებას სამედიცინო პრაქტიკაში. შესაძლო გამოყენების შემთხვევაში კი საჭიროა მათი განსაკუთრებით დიდი დოზებით მიღება. უხსნადი პრეპარატების გადაყვანა წყალში ხსნად ფორმებში დიდ გამოყენებას ჰპოვებს სამედიცინო პრაქტიკაში, რადგან შესაძლებელი გახდება მათი შეყვანა კანქვეშ ან ვენაში, რაც, თავის მხრივ, შეცვლის არა მარტო შეთვისების სიჩქარეს, არამედ მოქმედების ხასიათსაც. სულფამიდური პრეპარატების წყალში ხსნად ფორმებში გადაყვანამ (სტრეპტოციდი, სულფიდინი, სულფაზოლი, სულგინი და სხვ.) განსაკუთრებულად დიდი მნიშვნელობა მოიპოვა მედიცინაში, როგორც ბაქტერიოსტატიკურმა საშუალებებმა, მთელი რიგი პათოგენური მიკრობების მიმართ.

ცნობილია, რომ სულფამიდური პრეპარატები, პირველადი ამინის ჯგუფის შემცველობის გამო, ძლიერ ორგანულ მუკეებთან წარმოქმნიან წყალში ხსნად მარილებს, რომლებსაც ძლიერი მუკეიანობა ახასიათებთ, რაც ხელს უშლის კანქვეშ ან ვენაში მათ შეყვანას. გარდა ამისა, ეს მარილები წყალხსნარებში იშლება საწყისი სულფამიდების გამოყენებით, რის გამოც მათ ვერ ჰპოვებს მედიცინაში პრაქტიკული გამოყენება. ა. გახოკიძემ ხსნადი სტრეპტოციდის მისაღებად განახორციელა სტრეპტოციდის კონდენსაცია გლუკოზასთან და დადგინა რეაქციის პირობები. სტრეპტოციდი გლუკოზასთან ურთიერთმოქმედებისას, კალციუმის ქლო-

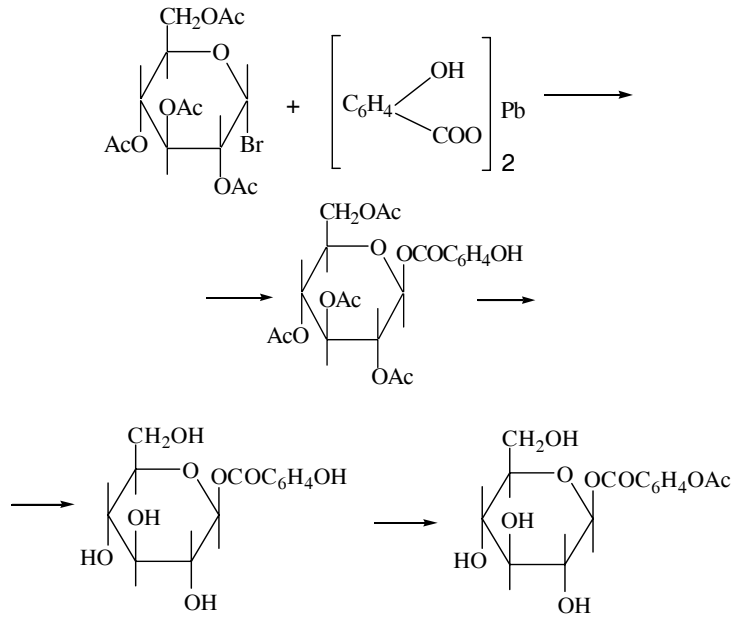
რიდის თანდასწრებით, განზავებულ სპირტში იძლევა მონოგლუკოსტრეპტოციდს (I), აბსოლუტურ სპირტში კი დიგლუკოსტრეპტოციდს (II):

ა. გახოკიძემ მიიღო ხსნადი ასპირინიც. გლუკოზისა და ასპირინის ქლორანჰიდრიდის (რომელიც, თავის მხრივ, მიიღო ასპირინის ნატრიუმის მარილისა და თიონილქლორიდის ურთიერთმოქმედებით) კონდენსაციით (ქინოლინის თანდასწრებით) და წარმოქმნილი პენტაასპირინგლუკოზის (III) ნაწილობრივი შესაპნით (ნატრიუმის აცეტატით) მან მიიღო პენტაალიდაცილგლუკოზა (IV). იგი წარმოადგენს წყალში ხსნად პრეპარატს, რაც მისი საინექციოდ გამოყენების საშუალებას იძლევა.

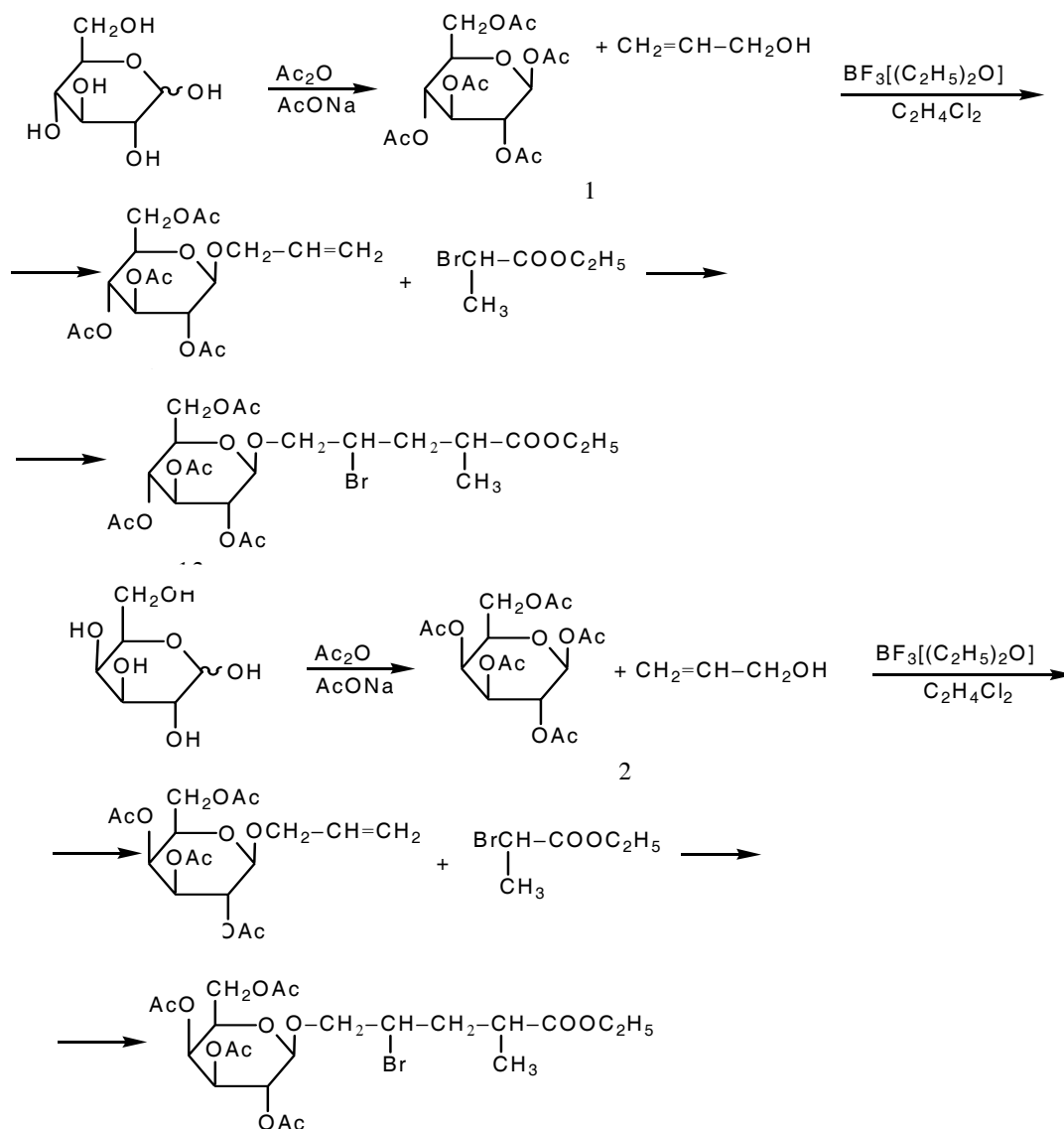
წყალში ხსნადი მონოსაქარიზგლუკოზა მიღებულ იქნა შემდეგი სქემით:

როგორც ცნობილია, სიმსივნური უჯრედები ინტენსიური გლიკოლიზით გამოირჩევიან ჯანმრთელ უჯრედებთან შედარებით. ამის მიზეზია გლუკოზის უჩვეულო შეღწევადობა სიმსივნური უჯრედების გარსში. ამიტომ ასეთ ნაერთებში ნახშირწყლის ნაშთი წარმოადგენს გადამტანს, რომელიც უზრუნველყოფს ციტოტოქსიკური ნივთიერების უფრო შერჩევით კონცენტრაციას სიმსივნურ უჯრედებში.

ამგვარად, ნახშირწყლების მოლეკულათა „გამომბით“ უხსნადი პრეპარატები წყალში იხსნება და ადვილად იწოვება ორგანიზმში. საგრძნობლად მცირდება მათი ტოქსიკურობაც, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის სამკურნალო პრეპარატების ეფექტიანობას. ამჟამად ასეთ მიდგომას ფართოდ იყენებენ სიმსივნის საწინააღმდეგო პრეპარატებისა და სხვა სამკურნალო საშუალებათა „გასაკეთილშობილებლად“.

ბრომიან ნაერთებს განსაკუთრებული ადგილი უკავიათ ფარმაკოლოგიურ პრაქტიკაში. ისინი წარმოადგენენ ტრანკვილიზატორებს, გამოიყენებიან ბრონქიალური ასთმის, ფილტვების ანთების დროს. ბრომშემცველი გლიკოზიდების სინთეზის მიზნით შესწავლილ იქნა მონოსაქარიდების (გლუკოზა, გალაქტოზა) და დისაქარიდების (მალტოზა, ლაქტოზა) ალილწარმოებულების მიერთების რეაქციები 2-ბრომპროპიონმჟავას ეთილის ეთერთან. ნახშირწყლების აცეტილირებით ძმარმჟავას ანჰიდრიდისა და ნატრიუმის აცეტატის თანაობისას მიღებულ β-აცეტილირებულ პროდუქტზე $BF_3 \cdot O(C_2H_5)_2$ -ის მოქმედებით სინთეზირებულ იქნა შესაბამისი ალილწარმოებულები (1, 2). ალილირებული პროდუქტების გახსნით 2-ბრომპროპიონის მჟავის ეთილის ეთერში და ბენზოლის ზეჟანგის ხსნარის (გახსნილს 2-ბრომპროპიონის მჟავის ეთილის ეთერში) დამატებით მუდმივი მორვევის პირობებში აზოტის არეში სინთეზირებული იქნა ახალი ნაერთები: β-0-(2,3,4,6-ტეტრა-0-აცეტილ-D-გლუკოპირანოზილ)-2-მეთილ-4-ბრომპენტონატი (3), β-0-(2,3,4,6-ტეტრა-0-აცეტილ-D-გალაქტოპირანოზილ)-2-მეთილ-4-ბრომპენტონატი (4), ჰეპტა-0-აცეტილ-1-0-(α-მეთილ-γ-ბრომ-ეთილ-ვალერატ) β-D-მალტოზა და ჰეპტა-0-აცეტილ-1-0-(α-მეთილ-γ-ბრომ-ეთილ-ვალერატ) β-D-ლაქტოზა.

შესწავლილ იქნა სინთეზირებულ ნაერთთა ბაქტერიოციდული თვისებები.

ლიტერატურა:

1. Tabatadze L.V., Gakhokidze R. A., Sidamonidze N.N., Lomtadze Z.Sh. Synthesis and Antimicrobial Activity of Sulfur-Containing Glycosides. *Pharmaceutical Chemistry Journal*. <http://www.springerlink.com>; v. 41, №8, 2007.
2. Табатадзе Л. В., Гахокидзе Р.А., Сидамонидзе Н.Н. Синтез и противомикробная активность бромсодержащих дисахаридов. *Georgian Engineering News*. 2006, №1.
3. ტაბატაძე ლ., გახოკიძე რ., სიღამონიძე ნ., შაქრების წარმოებულების სინთეზი, საქართველოს ქიმიური ჟურნალი, 2008, ტ.8, №2.
4. ტაბატაძე ლ., გახოკიძე ა., ბიორგანული ქიმია, თსუ-ს გამომცემლობა, თბილისი, 2010.
5. Овчинников Ю.А., Бочков А.Ф., Дмитриев Е.А., Усов А.И. Биорганическая химия. Москва. «Просвещение». 1987.

6. Кочетков И.К. и др. Химия углеводов. Москва. Издательство «Химия». 1967.
7. Овчинников Ю.А. Биология и медицина. Москва. «Наука». 1985.

Ramaz Gakhokidze, Lali Tabatadze, Nana Pirtskheliani, Indira Sharia
The use of glycosides in medicine
Summary

The article analyses need of using glycosides in medicine. To make a study of the glycosides is of great importance now, for strong issues of modern experiments are mobilized to explain the mystery of life.

In order to obtain the new effective drugs bromated glycosides and their bactericidal components are synthesized and studied.

Рамаз Гахокидзе, Лали Табатадзе, Нана Пирцхелиани, Индира Шариа
Использование гликозидов в медицине
Резюме

Изучение гликозидов в настоящее время все больше принимает активное значение, поскольку современные методы экспериментов мобилизованы для исследования жизненных тайн.

С целью изыскания новых эффективных препаратов синтезированы бролисодержащие гликозиды и изучены их бактерицидные свойства.

შორენა შარია
(საქართველო)

მაგნიუმის ქლორიდის ბავშვთა სიმინდის ბენეტიკურ აპარატზე

ცნობილია, რომ ჩვენმა პლანეტამ მოკლე დროის განმავლობაში საკმაოდ სერიოზული ცვლილებები განიცადა. ატმოსფეროში შეტანილია მილიონამდე ქიმიურ ნაერთი, რომელიც ადრე მისი ბუნებრივი შედგენილობისათვის არ იყო დამახასიათებელი (2, 3). ამასთან, დღეისათვის უკვე ნათლად ჩანს გარემოს დაბინძურების პირველი შედეგები. მაგალითად: ადამიანში წარმოიქმნება მუტანტური გენები, რომლებიც განაპირობებენ ჰემოფილიას, გალაქტოზემიას და სხვა სახის მემკვიდრულ დაავადებებს (1, 4). აღნიშნული დაავადებები ახალშობილებში ვლინდება სისხირით: ჰემოფილია 1:12000, გალაქტოზემია 1:15000. ამის საფუძველზე ადამიანის სახეობაში გენეტიკური ტვირთი დიდდება. ამიტომ აუცილებელია ბიოსფეროს დაცვა დაბინძურებისაგან და გენეტიკური კონსულტაციების ქსელის გაფართოება. სადღეისოდ გარკვეული სამუშაოები ტარდება ქიმიური ნაერთების მუტაგენური აქტივობის შესწავლის საქმეში, რომლებიც სხვადასხვა საწარმოო ნარჩენის სახით იწვევს ნიადაგისა და წყლის დაბინძურებას.

დადგენილია, რომ მძიმე მეტალთა ნაკლებობა ან მათი სიჭარბე გარკვეულად მოქმედებს და იწვევს ცვლილებებს ორგანიზმში, როგორც უჯრედულ, ასევე ქრომოსომულ დონეზე (3).

ჩვენ შევისწავლეთ რამდენიმე მძიმე მეტალის მუტაგენური აქტივობა სიმინდზე და ამ ნაშრომში წარმოვადგინეთ მაგნიუმის ქლორიდის გავლენის შედეგები იმავე ობიექტზე.

მასალა და მეთოდი:

ცდის ობიექტად ავირჩიეთ სიმინდის ხაზი „ყვითელი კბილა“, ხოლო ზემომქმედ ფაქტორად – მაგნიუმის ქლორიდი. სიმინდის ჰაერმშრალი თესვები დამუშავდნო მაგნიუმის 0,1, 0,5, 1,0%-იანი წყალხსნარით 3 საათის განმავლობაში. დამუშავებულ თესვებს ერთი საათი ვრეცხავდით გამდინარე წყალში. შემდეგ თესვები გავადივეთ ფილტრის ქაღალდიან პეტრის ჯამებში, ოთახის ტემპერატურაზე, კონტროლი გავადივეთ იმავე პირობებში. ფესვების ფიქსაცია მოვახდინეთ სპირტისა და ყინულოვანი ძმარმჟავას ნარევიში (3:1), მიღებული მასალები შევლევით აცეტოკარმინში. დროებით პრეპარატებზე, (მეტაფაზებსა და ანაფაზებში) გავაანალიზეთ ქრომოსომული გარდაქმნები.

მიღებული შედეგები.

მიღებული შედეგების ანალიზის საფუძველზე აღმოჩნდა, რომ მაგნიუმის ქლორიდის დოზის გადიდებასთან ერთად იზრდება ქრომოსომული აბერაციების სისხირის პროცენტი, ამასთან, ყველა დოზის შემთხვევაში შეიმჩნეოდა ქრომოსომული შეწებების ტიპის დარღვევები და იშვიათად ქრომოსომული ფრაგმენტები და ხილები.

უნდა აღინიშნოს, რომ 0,1% დოზის შემთხვევაში ქრომოსომული დარღვევების პროცენტის სისხირე თითქმის კონტროლის ფარგლებს არ სცილდებოდა, 0,5% კონცენტრაციით დამუშავების დროს ქრომოსომული ცვლილებების სისხირე კონტროლს 1,5-ჯერ აღემატებოდა, 1% კონცენტრაციით დამუშავებულ ვარიანტში კი ქრომოსომული აბერაციები (დარღვევები) კონტროლს 5-ჯერ აღემატებოდა (ცხრილი 1).

გამოყენებული ნივთიერება	კონცენტრაცია %-ში	შესწავლილი მეტაფაზებისა და ანაფაზების რაოდენობა	ქრომოსომული აბერაციების %	ქრომოსომული აბერაციების %
კონტროლი		800	3,1± 0, 2	
MgCl ₂	0, 1	520	3, 9 ± 0,3	
MgCl ₂	0, 5	400	5, 6 ± 0, 5	
MgCl ₂	1, 0	390	16, 7 ± 1,8	

ჩვენ მიერ ჩატარებულ ექსპერიმენტში შევეცადეთ, აგრეთვე, დაგვედგინა აღნიშნული ქიმიური ნაერთის ზოგადფიზიოლოგიური მოქმედება სიმინდის მშრალ თესლებზე. 0,1% კონცენტრაციით დამუშავებულ ვარიანტსა და კონტროლს შორის თესლის გაღივების ენერგიაში განსხვავება არ შეიმჩნეოდა. ოდნავ, მაგრამ მაინც აღვიღი კჰონდა გაღივების ენერჯის დაქვეითებას 0,5%-იანი კონცენტრაციით დამუშავებულ ვარიანტში, ხოლო 1,0%-იანი კონცენტრაციით თესლის დამუშავებისას, აშკარად შეიმჩნეოდა თესლის გაღივების გახანგრძლივობა.

ცდის შედეგად მიღებული მონაცემები გვინგებებს, რომ მაგნიუმის ქლორიდი ცოტად თუ ბევრად მაინც მუტაგენურად აქტიურია. ხოლო მუტაგენური აქტივობა იზრდება აღნიშნული ნივთიერების დოზის მატების შესაბამისად.

ლიტერატურა:

1. ლეჟავა თ., ადამიანის გენეტიკა, გამომც. თსუ, თბ., 1998.
2. Дубинин Н.П., Генетические последствия загрязнения окружающей среды. изд. Кишинёв. Штиинца. 1985.
3. Инге-Вечтомов С. Г., Генетика с основами селекции, изд. М., Высшая школа. 1989.
4. Иванов В. И., Барышников Н. В. и др. Генетика, изд. М., ИКЦ. Академкнига. 2006.

Shorena Sharia
Influence of magnium chloride on a genetic structure of a maize
Summary

It is known, that our planet have suffered serious changes in a short period of time. Today we can observe the first consequences of the environmental pollution. For instance: mutated genes were discovered in human beings which cause hemophilia, galactosemia and other. This is why protection of biosphere from pollution has become an important issue.

We have studied influence of mutagenic activeness of some of the heavy metals in maize and we have suggested findings related to influence of magnium chloride on the same object. The findings suggest that magnium chloride is mutagenically active.

Mutagenic activeness is proportional to the increase of a dosage.

Шорена Шария
Влияние хлорида магния на генетический аппарат кукурузы
Резюме

Как известно, наша планета в течение короткого времени перенесла серьезные изменения. На сегодняшний день наблюдаются первые последствия загрязнения окружающей среды. Например: у человека обнаружены мутантные гены, которые вызывают

гемофилию, галактоземию и другие заболевания. Именно поэтому важным является защита биосферы от загрязнения.

Нами было изучено влияние мутагенной активности некоторых тяжелых металлов на кукурузе и представлены итоги влияния хлорида магния на том же объекте.

Полученные результаты свидетельствуют о том, что хлорид магния в той или иной степени мутагенно активен.

Мутагенная активность возрастает в соответствии с увеличением дозы хлорида магния.

ეკა ესებუა (საქართველო)

ელექტროალგოლოგიური ტესტირების შედეგების შეფასება ჰიდრობიონტების გამოყენებით ჩატარებული სხვა ტესტური პროცედურების მაჩვენებლებთან

დღეისათვის შემოთავაზებულია წყლის არის და ტესტ-ობიექტების ბიოლოგიური ტესტირების საკმაოდ ბევრი მეთოდი (1, 2, 3, 4, და სხვ.). ბევრი ტესტი ემყარება უბრალო ვიზუალურ შეფასებებს და მათი ნაკლია ხანგრძლივობა, რადგან მათი დახმარებით შესაძლებელია შემდგარი შეუქცევადი ძვრების დარეგისტრირება. თუმცა, რიგ შემთხვევებში, აუცილებელია შექმნილი სიტუაციის სწრაფად შეფასება, განსაკუთრებით კი წყალსატევებსა და გამდინარე წყლებში კანალიზაციის წყლების ავარიული ჩაღვრის კონტროლისათვის. გარდა ამისა, ძალზედ მნიშვნელოვანია დაბინძურების საწყისი სტადიების აღმოჩენა, ანუ ის მომენტი, როდესაც ტოქსიური აგენტების კონცენტრაცია ჯერ კიდევ არ იწვევს ორგანიზმში შეუქცევად ცვლილებებს.

ამ მხრივ, ელექტროალგოლოგიური ტესტების გამოყენებას შესაძლოა გააჩნდეს რიგი უპირატესობები სხვა ტესტ-სისტემებთან შედარებით. რასაკვირველია, ასეთ ტესტებში შესაძლებელია მგრძობელობის მახასიათებლების გაუარესება სხვა ხანგრძლივ ტესტებთან შედარებით.

ამასთან დაკავშირებით, მიზანშეწონილად მიმაჩნია ხარასებრი წყალმცენარეების უჯრედების ბიოელექტრულ რეაქციებზე დამყარებული ტესტების მგრძობელობის შედარება სხვადასხვა სახის კვლევებში გამოყენებულ ტესტურ პროცედურებთან.

მეთოდიკა

ელექტროალგოლოგიური ტესტირებისათვის გამოიყენებოდა წყალმცენარე *Nitella*-ს 2-3 უჯრედი. ტესტ-რეაქციებს წარმოადგენდა უჯრედის ბიოელექტრული პასუხები გამოსაცდელი პრეპარატების ზემოქმედებაზე.

შედეგები და განსჯა

როგორც უკვე არაერთხელ იყო აღნიშნული, ხარასებრი წყალმცენარეს უჯრედის მგრძობელობის ზღვარი და ბიოელექტრული რეაქციის ხასიათი, მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება მასზე მოქმედი ქიმიური ნაერთის სახეობით.

შევადაროთ ქიმიური ნაერთების ტოქსიკურობის შეფასების ელექტროალგოლოგიური ანალიზისა და ზოგიერთი სხვა მეთოდის მონაცემები, ძირითადად, ჰიდროფიტებზე, რომლებიც, როგორც მოწოდებულია უკანასკნელ ხანებში, განეკუთვნებიან დაბინძურებლების სამ ძირითად ჯგუფს:

- ფენოლური ნაერთები;
- ზედაპირულად აქტიური ნივთიერებები (ზან);
- პესტიციდები.

ზოგიერთი ფენოლური ნაერთი იწვევს შესამჩნევ ბიოელექტრულ რეაქციას საკმაოდ დაბალ კონცენტრაციებში (2,4 – დნფ, ნ-ბენზოქინონი, ჰიდროქინონი

– $10^{-5}M$), თუმცა, პიროკატექინი და საკუთრივ ფენოლი ამჟღავნებენ ზემოქმედებას მხოლოდ შედარებით მაღალი კონცენტრაციებისას ($5-10^{-3}M$). იგივე ეხება 2,4-დიქლოროფენოლს (5).

ტრადიციულ ტესტურ სქემებში წყალმცენარეების სხვადასხვა სახეობის მდგრადობა ფენოლის მიმართ მერყეობს 2-4 რიგის ფარგლებში. მოცემული მონაცემების შე-

დარება წყალმცენარეების 24 სახეობის ფენოლით ინჰიბირების შედეგებთან (6) ცხადყოფს, რომ დგება მხოლოდ შვიდი სახეობის სრული ინჰიბირება ფენოლის C_{12} -ზე მაღალი კონცენტრაციებისას. ყველა სახეობაში თავდაპირველი ნიშნები ჩნდება C_{12} -ზე დაბალი კონცენტრაციებისას

Chlorell-ას სუსპენზიის სიმკვრივის შესაფასებლად ფოტომეტრიული მეთოდის გამოყენებით, (გ. ბარაშკოვა და ნ. კირისტაევამ) (7) შეიმუშავეს მგრძობიარე მეთოდი დაბინძურებული წყლიანი გარემოს შესაფასებლად. მათი დაკვირვებებით, ფენოლის $\approx 10^{-5}M$ -ს არსებობა იწვევდა Chlorell-ას არასინქრონიზებული კულტურის გაორმაგების დროის ცვლილებას 4,2%-ით, $10^{-4}M$ – 20,9%-ით. მგრძობელობისა და სიზუსტის მოსამატებლად ტესტ-ობიექტს ახვედრებდნენ ორმაგ შოკში – ისინი გაზომვის წინ გადაჰქონდათ ისეთ არეში, რომელიც მინერალური შედეგნილობით განსხვავდებოდა ზრდის გარემოსაგან და შემდეგ ულტრაბგერით ასხივებდნენ. იმავე Chlorell-ას ფოტოსინთეზსა და სუნთქვაზე ფენოლის გავლენა მჟღავნდება უფრო დაბალ კონცენტრაციებზე (ფოტოსინთეზი – $7,5 \cdot 10^{-4}$ – $2,6 \cdot 10^{-3}M$ (8); სუნთქვა – $5 \cdot 10^{-5}M$). წყლის უმაღლეს მცენარეებში ფენოლი იწვევდა წყლის რეჟიმის მაჩვენებლების შესამჩნევ ძვრებს $2,5 \cdot 10^{-6}$ – $7,5 \cdot 10^{-6}M$ კონცენტრაციებში (9). უნდა აღინიშნოს, რომ ხარასებრი წყალმცენარის უჯრედის რეაქცია (ქლოროფილის ფლუორესცენციის ჩაქრობის) მჟღავნდება მხოლოდ n -ბენზოქინონისა და ჰიდროქინონის $10^{-3}M$ კონცენტრაციების დროს, ხოლო ელექტროლიტების გამოსვლის გაზრდა ელოდება უჯრედებიდან ფენოლის $10^{-3}M$ -ზე მაღალი კონცენტრაციისას (10, 11).

ინტენსიური კვლევის საგანი იყო ზედაპირულად აქტიური ნივთიერებების ჯგუფის დამაბინძურებლების ბიოციდური ეფექტები ზღვის ტესტ-ობიექტებზე (12). ჩვენს ცდებში მიღებული ზღურბლოვანი კონცენტრაციების მნიშვნელობები აღმოჩნდა 1-3 რიგით დაბლა, ვიდრე ზღვის წყალმცენარეების, კიბოსნაირების, თევზებისა და სხვა ტესტ-ობიექტების ზღურბლოვანი კონცენტრაციები. შესაძლოა, რომ სწორედ წყალსატევებში ზან-ის ამ სახეობების ადრეულად აღმოსაჩენად გამოდგეს მეთოდები, რომლებშიც გამოიყენება ხარასებრი წყალმცენარეების უჯრედების ბიოელექტროლიტული რეაქციები. შევნიშნავთ, რომ C_{12} -ზე სიდიდეები ზედაპირულად აქტიური ნივთიერებების შემთხვევაში აღმოჩნდა რამდენჯერმე დაბალი იმ კონცენტრაციებზე, რომლებიც იწვევენ შესამჩნევ რეაქციებს დაფნიებში (13).

ყველაზე მრავალფეროვანი ქიმიურ და ტოქსიკოლოგიურობის მხრივ აღმოჩნდა დამაბინძურებლების ჯგუფი – პესტიციდები: 2,4-დ საკმაოდ მაღალ კონცენტრაციებში 10^{-4} – $10^{-3}M$ იწვევენ მწვანე, დიატომური და პიროფიტული წყალმცენარეების ზრდისა და მეტაბოლიზმის შენელებას (14).

ჰერბიციდების 15-ზე მეტი სახეობის შესწავლისას Chlorell-ას უჯრედების სუსპენზიის შემდგომ ნათებას ინტენსიობაზე გამოირკვა, რომ პრეპარატების უმრავლესობა (ფენურონი, ატრაზინი, დისკრილი, მეთურინი და სხვ.) 50%-ით ახშობდნენ ნათებას კონცენტრაციით 10^{-6} – $10^{-5}M$, ხოლო სხვები (დიურონი, პრომეტრინი) – $10^{-7}M$ (15). შედარებით დაბალაქტიური, ისევე, როგორც სხვა ცდებში, აღმოჩნდა 2,4-დ – $4 \cdot 10^{-5}$. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ნაშრომში რეგისტრირებულია 2,4-დ-ს ზემოქმედება *Nitellopsis obtusa*-ს უჯრედებზე კონცენტრაციით $10^{-7}M$. ატრაზინისა და მონურონის ზემოქმედებით შესამჩნევია შემდგომნათების შესუსტება (10^{-7} – $10^{-6}M$) ქლორელას სინქრონიზებულ კულტურაზე. ცდებში 2,4-დ-ს ეფექტი აქვს კონცენტრაციით $5 \cdot 10^{-7} M$.

მონურონი კონცენტრაციით $2 \cdot 10^{-6} - 5 \cdot 10^{-5} M$ იწვევს *Vallisneria spiralis*-ის ფოტოსინთეზისა და სუნთქვის ინტენსივობის შეფარდების შესამჩნევ ცვლილებებს მაშინ, როდესაც ჩვენს ცდებში *Nitellas*-ს უჯრედის საიმედო ბიოელექტრული რეაქცია აღინიშნა კონცენტრაციით $10^{-6} M$.

დიურონი იწვევს *Nitella*-ს უჯრედის ბიოელექტრული რეაქციის ძვრებს ჩვენი და, აგრეთვე (9) ნაშრომში მონაცემების მიხედვით, კონცენტრაციით $10^{-6} - 4 \cdot 10^{-7} M$. დაფინას ტესტმა (რეპროდუქციის უნარი და სიკვდილის სინქარე) აჩვენა მგრძობელობის დაახლოებით იგივე ზღურბლი.

ცდებში *Nitellas*-ს ბიოელექტრული რეაქცია უფრო მგრძობიარე აღმოჩნდა ატრაზინისა ($5 \cdot 10^{-8} M$) და სიმაზინის ($10^{-7} M$) ზემოქმედებაზე; ინსექტიციდები მეტაფოსი და ჰექსაქლორანი ავლენენ ეფექტს სიმაზინის მსგავსი კონცენტრაციით ($10^{-7} M$). სხვა ცდებში ატრაზინი უფრო მაღალი კონცენტრაციებით $5 \cdot 10^{-7} M$ იწვევს ქლოროფილის შემცველობის ცვლილებებს *Chlorella*-ს უჯრედებში, ჰექსაქლორანის რამდენადმე უფრო მაღალი კონცენტრაციები ($7 \cdot 10^{-7} M$) აქვეითებენ ლერწმის ფოთლების მიერ CO_2 -ის ასიმილაციას 37%-ით საკონტროლოსთან შედარებით, ხოლო ატრაზინი კონცენტრაციით $10^{-6} M$ იწვევს *Chlorella kessleri*-ს ფოტოსინთეზისა და სუნთქვის საერთო ინჰიბირებას (10).

ამრიგად, ელექტროფიზიოლოგიური ანალიზი, რომელიც ემყარება ტესტ-ობიექტებად ხარასებრი წყალმცენარეების უჯრედების გამოყენებას, თავისი მგრძობელობით არ ჩამორჩება ბიოლოგიური ტესტირების სხვა გამოყენებულ მეთოდებს, ხოლო თავისი სიმარტივით, ექსპრესიულობითა და გამოყენების შესაძლებლობებით კონტროლის ავტომატიზირებულ მოწყობილობებში მათ გაცილებით აღემატება.

ლიტერატურა:

1. Юрии В.М., Электрофизиологический анализ основных закономерностей взаимодействия органических соединений с мембранами растительной клетки. Дисс. ... докт. биол. наук. Минск. 1980.
2. Оннани Д.А., Регуляция циклозиса клеток водорослей. Тбилиси: ТГУ.
3. Методы биоиндикации и биотестирования природных вод. 1987. В. 1. Л.: Гидрометеоиздат.
4. Методы биотестирования вод. Черноголовка, 1988.
5. Юрнн В.М., Иванченко В.М., Галактионов С.Г. Регуляция функций мембран растительных клеток. Минск: Наука и техника 1979.
6. Костяев В.Я., Действие фенола на водоросли // Труды Ин-та биол. внутр. вод. 1973. В. 24.
7. Барашков Г.К., Киринтаева Н.М., Количественное определение токсичности различных агентов с помощью хлореллы как тест-объекта // Гидробиологический журнал. 1977. Т. 13.
8. Лукина Г.А. Действие фенола на фотосинтез и дыхание хлореллы // В. сб. «Вопросы водной токсикологии». М.: Наука 1970.
9. Мережко А.И., Лукина Л.Ф., Шокодько Т.И., Влияние различных концентраций фенола и атразина на высшие водные растения // В сб. «Формирование и контроль качества поверхностных вод». 1975.
10. Саксонов М.Н., Трипузов Г.В., Стом Д.И. Метод биотестирования по выходу электролитов из клеток элодеи.
11. Патин С.А. Влияние загрязнения на биологические ресурсы и продуктивность мирового океана М.: Пищевая промышленность. 1979.

12. Коскова Л.А., Козловская В.И. Токсичность синтетических поверхностно-активных веществ и моющих средств для водных животных (обзор) // Гидробиологический журнал. 1979. Т. 11.
13. Cobrali ME., White D.S. Effect of 2,4-dichlorophenoxyacetic acid on Kentucky algae: stimulations iaooratory and iieiu toxicity testings // Arch. Environ. Contam. and Toxicol. 1996. V. 31.
14. Моторнн Д.Н., Венедиктов ПС, Макевннна М.Г. Применение метода регистрации послесвечения зеленых водорослей для определения загрязненности фнто-токсическими веществами //Биологические науки. 1975 №12.
15. Stolarek J. Wplyw niektorych substaneji ienolowych na potencjaly membranowe wkomonach *Mtelopsi s obiusa* //Pr. nauk. USI. Karowicach. 1975. №90.

Eka Esebuu

Electroalgalogical Testing of Comparison Results With the Data of Other Testing Procedures Using Hydrobiontes

Summary

Nowadays quite a number of methods for biological testing of water areas and test-objects has been proposed In this connection in seems expedient to compare sensitivity of the tests based on the biological reactions of charophytes cells with other procedures used in different kinds of studies.

Electrophysiological analisis based on the use of charophytes as test-objects is by its sensitivity not worse than many biological testing procedures commonly used.

Эка Есебуа

Сопоставление результатов электроальгологического тестирования с показателями других тестовых процедур с использованием гидробионтов

Резюме

К настоящему времени предложено довольно много методов биологического тестирования водной среды и тест-объектов. В этой связи представляется целесообразным сопоставить чувствительность тестов, базирующихся на биоэлектрической реакции клеток харовых водорослей, с другими тестовыми процедурами, используемыми в различного рода исследованиях.

Электрофизиологический анализ, базирующийся на использовании в качестве тест-объекта клеток харовых водорослей, по своей чувствительности не уступает многим другим применяемым методам биологического тестирования.

შორენა შარია, ქეთევან გოგინაშვილი
(საქართველო)

**მიმე მეტალბისა და ულტრაიისფერი სხივების ცალკე და
კომბინირებული მოქმედებით გამოწვეული ქრომოსომული აბერაციების
სინჯირის შესწავლა მცენარეებში**

მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის პროცესში ადამიანსა და გარემოს შორის ურთიერთდამოკიდებულება ძალზე გართულდა.

გარემოს დამაბინძურებელი მუტაგენური ფაქტორების უარყოფითი ეფექტი საშიშია არა მხოლოდ დღევანდელი ადამიანისათვის, არამედ მომავალი თაობებისათვისაც. ამიტომ აუცილებელია გარემოს დამაბინძურებელი ფაქტორები შესწავლილ იქნეს ყოველმხრივ და თითოეულს გაუკეთდეს პროგნოზირება მათი ზემოქმედების მიხედვით.

როგორც ლიტერატურული მონაცემებიდან ირკვევა, მიმე მეტალებიდან განსაკუთრებული ტოქსიკურობით გამოირჩევა კადმიუმი და ტყვია (1,615-25). მიმე მეტალები ხვდება ნიადაგსა და წყალში სამრეწველო ნარჩენებიდან, განსაკუთრებით მეტალურგიული ქარხნების მიმდებარე სათეს ფართობებზე (5, 5-13) სასუქებიდან, პესტიციდიებიდან და ჰერბიციდიებიდან. ნიადაგიდან ისინი ხვდება მცენარეებში, მცენარეებიდან კიკვებითი ჯაჭვების გზით – ადამიანის ორგანიზმში. და აი, დაბინძურების პირველმა შედეგებმაც არ დააყოვნა, ადამიანში გაჩნდა მუტანტური გენები, რომლებიც განაპირობებენ ჰემოფილიას, გალაქტოზემიას და სხვა სახის დაავადებებს (2, 4).

როგორც ცნობილია, ზოგიერთი მეტალის და, მათ შორის, მიმე მეტალების ნაკლებობა ისევე მავნეა, როგორც მისი ჭარბი რაოდენობა. მაგ., შინგალოვისა და სხვების მიერ (3, 4) დადგენილია, რომ სპილენძისა და თუთიის ნაკლებობა იწვევს მცენარეებში მიმდინარე ფიზიოლოგიური პროცესების ინტენსიურობის დაქვეითებასა და დასუსტებას, ხოლო მიმე მეტალების რაოდენობის გადიდება – უჯრედის ქრომოსომული აპარატის ძლიერ ცვლილებას.

გარდა მიმე მეტალებისა, მცენარის ორგანიზმზე ნაირგვარ გავლენას ახდენს აგრეთვე ულტრაიისფერი რადიაცია, რაც განპირობებულია იმით, რომ ცოცხალი უჯრედის შემადგენელი სხვადასხვა ნივთიერება აქტიურად შთანთქავს სპექტრის ამ სხივებს. ულტრაიისფერ სხივებს ინტენსიურად შთანთქავენ მცენარის პიგმენტები (ქლოროფილი, ანტოციანები, ფლავინები, კაროტინოიდები და სხვ.), ცილები, ნუკლეინის მჟავები, ფერმენტები, ვიტამინები, მცენარის ჰორმონები. დადგენილია, რომ ულტრაიისფერი სხივებისდმი ყველაზე მგრძობიარეა მცენარის ზრდის წერტილები, უჯრედის მიტოქონდრიები, ქრომოსომები და სხვ.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ შეგვესწავლა ციტოგენეტიკური ეფექტი ულტრაიისფერი სხივებისა და მიმე მეტალის ცალკე და კომბინირებული მოქმედების დროს ხახვსა და კიტრში.

მასალა და მეთოდი. ცდაში გამოყენებული ქიმიური ნივთიერება (ტყვიის აცეტატი) დამზადებული იყო დისტილირებულ წყალზე 10 მოლარული ხსნარის სახით, ხოლო ფიზიკური ფაქტორის-ულტრაიისფერი სხივების დოზა იყო 150 ერგი, ექსპოზიციის ხანგრძლიობა – 6,43 წ., დაშორების მანძილი – 20სმ.

ცდა ჩატარდა 4 ვარიანტად:

1. კიტრისა და ხახვის ჰაერმშრალი თესლები დავასხივეთ ულტრაიისფერი სხივებით.

2. კიტრისა და ხახვის თესლები დავამუშავეთ ტყვიის აცეტატით, ნივთიერებაში დავტოვეთ 24 საათი.

3. კიტრისა და ხახვის თესლი დავასხივეთ ულტრაიისფერი სხივებით და შემდეგ დავამუშავეთ ტყვიის აცეტატით.

4. კიტრისა და ხახვის თესლი ჯერ დავამუშავეთ ტყვიის აცეტატით, შემდეგ კი დავასხივეთ ულტრაიისფერი სხივებით. საცდელ და საკონტროლო თესლებს ვავლებდით გამდინარე წყალში 2 საათის განმავლობაში და ვადივებდით პეტრის ჯამებში, ერთნაირ პირობებში. ციტოგენეტიკური ანალიზისათვის გამოვიყენეთ პირველადი ფესვების 0,7-1,0 სმ სიგრძის წვეროები. ვაფიქსირებდით სპირტისა და ყინულოვანი ძმარმჟავას ნარევიში. ფიქსირებულ ფესვებს ვრეცხავდით 700 სპირტში და ვვლებდით აცეტოკარმინში.

აღნიშნული ქიმიური და ფიზიკური ფაქტორების გენეტიკური ეფექტის შესწავლა ხდებოდა ქრომოსომების სტრუქტურული გარდაქმნების აღრიცხვის საფუძველზე, რადგანაც ამა თუ იმ აგენტის მუტაგენური აქტივობის მახვენებლად მიჩნეულია ქრომოსომული აბერაციების სიხშირე.

შედეგები და განხილვა. 1. ცხრილში მოტანილია ტყვიის აცეტატისა და ულტრაიისფერი სხივების ცალკე და ერთობლივი ზემოქმედების ციტოგენეტიკური ეფექტის ანალიზის შედეგები ხახვის ფესვის მერისტემულ უჯრედებში. ცხრილიდან ჩანს, რომ როგორც ულტრაიისფერი სხივები, ისე ტყვიის აცეტატი მუტაგენური მოქმედებით ხასიათდება, მაგრამ მათ შორის მუტაგენური ეფექტით უფრო გამოირჩევა ტყვიის აცეტატი. აღინიშნება ქრომოსომული აბერაციების სიხშირის რამდენადმე შემცირება ცალკე ტყვიის აცეტატის ზემოქმედებისას (3%, 2,2% 4,3%) და ულტრაიისფერი სხივები + ტყვიის აცეტატის კომბინირებული მოქმედების (2,1%, 1,6%, 2,5%) ურთიერთშედარების დროს.

ცხრილი 1.

ქრომოსომული აბერაციების სიხშირე ხახვის ფესვის მერისტემულ უჯრედებში ტყვიის აცეტატისა და ულტრაიისფერი სხივების ცალკე და კომბინირებული მოქმედებისას.

ცდის ვარიანტი	შესწავლილი მიტოზების რაოდენობა	ქრომოსომული აბერაციების სიხშირე %%			
		ანაფაზა ფრაგმენტებით	ანაფაზები და ტელოფაზები სიდებით	ტელოფაზა მიკრო ბირთვებით	ანაფაზები სიდებითა და ფრაგმენტებით
ანაფაზები სიდებითა და ფრაგმენტებით	258	2, 4 ±0,7	2,2±0,6	-	1,6±0,5
ტყვიის აცეტატით დამუშავებული	250	3,±0,9	2,2±0,8	2,2±0,8	4,3±1,1
ულტრაიისფერი სხივები+ტყვიის აცეტატი	240	2,1±0,6	1,6±0,5	0,7±0,1	2,5±0,9
ტყვიის აცეტატი +ულტრაიისფერი სხივები	228	2,7±0,9	3,2±0,9	1,4±0,4	3,6±1,0
კონტროლი	320	0,9±0,2	-	-	-

თუ აღნიშნული ქიმიური და ფიზიკური ფაქტორების შებრუნებულ კომბინაციებს (ტყვიის აცეტატი + ულტრაიისფერი სხივები) შევადარებთ ტყვიის აცეტატის ცალკე მოქმედებას, ვნახავთ, რომ ქრომოსომული აბერაციების სიხშირე თითქმის იმავე ფარგლებში რჩება, გამონაკლისია მხოლოდ ანაფაზებსა და ტელოფაზებში ხიდების წარმოქმნის სიხშირე, რომელიც ტყვიის აცეტატისა და ულტრაიისფერი სხივების მოქმედებისას უფრო მაღალია (3,2%), ვიდრე ცალკე ტყვიის აცეტატით დამუშავებისას (2,2%).

მე-2 ცხრილის მონაცემები გვიჩვენებს, რომ კიტრის თესლზე ზემოქმედების დროსაც გამოვლინდა ქიმიური აგენტის ძლიერი მუტაგენური ეფექტი ულტრაიისფერი სხივებით მოქმედებასთან შედარებით. რაც შეეხება მათ ერთობლივ მოქმედებისას (ტყვიის აცეტატი+ულტრაიისფერი სხივები) წარმოქმნილი ქრომოსომული ცვლილებები აღემატება შებრუნებული კომბინაციისას (ულტრაიისფერი სხივები+ტყვიის აცეტატი) მიღებულ ქრომოსომულ აბერაციებს.

ცხრილი 2.

ქრომოსომული აბერაციების სიხშირე კიტრის ფესვის მერისტემულ უჯრედებში ტყვიის აცეტატისა და ულტრაიისფერი სხივების ცალკე და კომბინირებული მოქმედებისას.

ცდის ვარიანტი	შესწავლილი მიტოზების რაოდენობა	ქრომოსომული აბერაციების სიხშირე %%			
		ანაფაზა ფრაგმენტებით	ანაფაზები და ტელოფაზები ხიდებით	ტელოფაზა მიკრო ბირთვებით	ანაფაზები ხიდებითა და ფრაგმენტებით
ულტრაიისფერი სხივებით დამუშავებული	250	2,7±0,9	2,3±0,9	-	1,2±0,5
ტყვიის აცეტატით დამუშავებული	240	3,3±1,0	2,7±0,8	2,5±0,9	1,7±0,4
ულტრაიისფერი სხივები+ტყვიის აცეტატი	232	2,4±0,7	2,2±0,5	1,2±0,4	1,3±0,2
ტყვიის აცეტატი +ულტრაიისფერი სხივები	240	2,9±0,9	2,5±0,8	1,9±0,5	1,6±0,4
კონტროლი	260	0,6 0,2	-	-	-
ცდის ვარიანტი	შესწავლილი მიტოზების რაოდენობა	ქრომოსომული აბერაციების სიხშირე %%			
		ანაფაზა ფრაგმენტებით	ანაფაზები და ტელოფაზები ხიდებით	ტელოფაზა მიკრო ბირთვებით	ანაფაზები ხიდებითა და ფრაგმენტებით
ულტრაიისფერი სხივებით დამუშავებული	250	2,7±0,9	2,3±0,9	-	1,2±0,5
ტყვიის აცეტატით დამუშავებული	240	3,3±1,0	2,7±0,8	2,5±0,9	1,7±0,4

ულტრაიისფერი სხივები+ტყვიის აცეტატი	232	2,4±0,7	2,2±0,5	1,2±0,4	1,3±0,2
ტყვიის აცეტატი +ულტრაიისფერი სხივები	240	2,9±0,9	2,5±0,8	1,9±0,5	1,6±0,4
კონტროლი	260	0,6 0,2	-	-	-

ლიტერატურა:

1. Дубинин Н.П., Пашин Ю.В., Мутагены и окружающая среда. М., 1979.
2. Минеев В.Г., Алексеев А.А., интенсивное земледелие и защита окружающей среды. Сельское хозяйство за рубежом. №9, 1981.
3. Слюсараев А.А., Биология с общей генетикой, М., 1979.
4. Щегалов М.Н., Оценка фонового содержания меди и цинка в зерне пшеницы возделываемой вблизи промышленных предприятий в различных странах.
5. Pfahler P.L., Linskens N.F., Mulcahy D.L., Effects of pollen ultraviolet radiation on the abortion frequency and segregation patterns at various endosperm mutant loci in maize (*Zea mays* L). Environ and Exp. Bot., 21, N1, 1981.

Shorena Sharia, Ketevan Goginashvili
The Combined and Single Effect of Heavy Metal And UV Light On
The Baseline Frequency of Chromosomal Aberrations in Plants
Summary

The frequency of chromosomal aberrations was studied *A. cepa* and *C. sativum*. The cells were treated by heavy metal lead acetate and UV light and lead acetate increased the frequency of chromosomal aberrations (micronuclei and bridges) both in combination and singularly. However, the frequency of chromosomal aberrations was less in combined treated cells than in cells treated only by lead acetate.

UV light stimulated chlorophyll synthesis processes and lead acetate delayed it.

Шорена Шария, Кетеван Гогинашвили
Изучение хромосомных aberrаций при отдельном и комбинированном влиянии
тяжёлых металлов и УФ лучей в растениях
Резюме

Частота хромосомных aberrаций была изучена в растениях *A. Сера* и *C. Sativum*. Клетки подвергались влиянию тяжёлых металлов – ацетата свинца и УФ лучей, что увеличивало частоту хромосомных aberrаций (микроядра и мосты), как в комбинации, так и в отдельности. Частота хромосомных aberrаций наблюдалась меньше в случае комбинированного влияния, чем в случае влияния только ацетата свинца.

УФ лучи стимулировали процесс синтеза хлорофилла, а ацетат свинца задерживал этот процесс.

კობა კორსანტია
(საქართველო)

**სამეგრელოს სითბური რესურსების ტერიტორიული
ბანაჟილების კანონზომიერებანი**

სითბური რესურსების უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელია ჰაერის ტემპერატურა. საქართველოს ტერიტორიაზე ჰაერის ტემპერატურის საშუალო წლიური მნიშვნელობა იცვლება 15⁰C-დან (სოხუმი, გაგრა) 6⁰C-მდე (ყაზბეგი) ფარგლებში. განსაკუთრებით მაღალი ტემპერატურები (13-15⁰C) აღინიშნება შავი ზღვის სანაპიროსა და რიონის ხეობაში. ადგილის სიმაღლის გაზრდასთან ერთად ტემპერატურა კლებულობს და შეადგენს მესხეთის ქედის ზედა სარტყელში (ბახმარო) 4-5⁰C-ს, დასავლეთ კავკასიონზე (მამისონის უღელტეხილი) - 2-3⁰C-ს და ცენტრალურ კავკასიონზე (ყაზბეგი, მაღალმთიანი) - 5-6⁰C-ს. აღმოსავლეთ საქართველოში განსაკუთრებით თბილი რაიონებია მტკვრის შუა დინება და ალაზნის ველი (12-13⁰C). საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ყველაზე ცივი თვე უმთავრესად იანვარია, ხოლო ყველაზე თბილი – ივლისი და აგვისტო.

სამეგრელოს ტერიტორიაზე სითბური რესურსების განაწილების კანონზომიერებების გამოსავლენად ჩვენ მიერ შედგენილ იქნა იზოთერმების რუკები წელიწადის ცენტრალური თვეებისა და საშუალო წლიური ტემპერატურისათვის (იხ. ნახ. 1-5). როგორც რუკებიდან ჩანს, ტემპერატურის განაწილება სამეგრელოს ტერიტორიაზე, უპირველეს ყოვლისა, დამოკიდებულია ზღვიდან დაშორებასა და რელიეფზე. ტერიტორიის შედარებით ერთგვაროვნების და სიმაღლეთა სხვაობების ნაკლები დიაპაზონის გამო, ტემპერატურის განაწილება დიდი კონტრასტებით არ გამოირჩევა, თუმცა მაღალ მთებში მაინც დამახასიათებელია ვერტიკალური ზონალობა და სიმაღლის მიხედვით ტემპერატურა კანონზომიერად კლებულობს.

ჰაერის საშუალო წლიური ტემპერატურა სამეგრელოში მხოლოდ 6-14⁰-ფარგლებში მერყეობს. ზღვის სანაპირო ზოლში, სენაკის და აბაშის რაიონებში, ნაწილობრივ აგრეთვე ზუგდიდის და მარტვილის რაიონებში აღემატება 14⁰-ს, წალენჯიხის და ჩხოროწყუს რაიონებში ტემპერატურა ძირითადად 12-14⁰-ს შეადგენს, ხოლო ამავე რაიონების ჩრდილოეთში – მთებში ტემპერატურა 8⁰-მდე, ხოლო მარტვილის რაიონში 6⁰-მდე კლებულობს. იანვარში შავი ზღვის სანაპირო ზოლში ტემპერატურა აღემატება 6⁰-ს. ზღვის სანაპიროდან დაშორებით ტემპერატურა კლებულობს, ზუგდიდსა და წალენჯიხის რაიონებში შეადგენს 4-5⁰-ს. წალენჯიხის რაიონის მთებში, მდინარე ხობის სათავეებთან, ტემპერატურა კლებულობს 0 მინუს 2⁰-მდე, ხოლო მარტვილის რაიონში, მდინარე ტეხურას სათავეებში იანვრის საშუალო თვიური ტემპერატურა მინუს 4⁰-მდეც კი ეცემა. აპრილში ზღვის სანაპიროზე, სენაკის, აბაშის და ზუგდიდის რაიონების დიდ ნაწილზე ტემპერატურა 14⁰-ს შეადგენს, წალენჯიხის და მარტვილის რაიონების ტერიტორიის დიდ ნაწილზე ტემპერატურა 12-14⁰-ინტერვალის ფარგლებშია, ხოლო სამეგრელოს მთიან რაიონებში 8-10⁰-მდე კლებულობს. ივლისში ჰაერის ტემპერატურა შავი ზღვის სანაპირო ზოლში, სენაკისა, აბაშისა და ზუგდიდის რაიონებში 22⁰-ს აღემატება, სამეგრელოს მთიან რაიონებში 16⁰-მდე კლებულობს. ოქტომბერში შავი ზღვის სანაპირო ზოლში, სენაკის და აბაშის რაიონებში საშუალო თვიური ტემპერატურა აღემატება 16⁰-ს, ზუგდიდის, მარტვილის და წალენჯიხის რაიონების ტერიტორიის დიდ ნაწილზე შეადგენს 12-16⁰-ს ხოლო მთებში 10⁰-მდე კლებულობს.

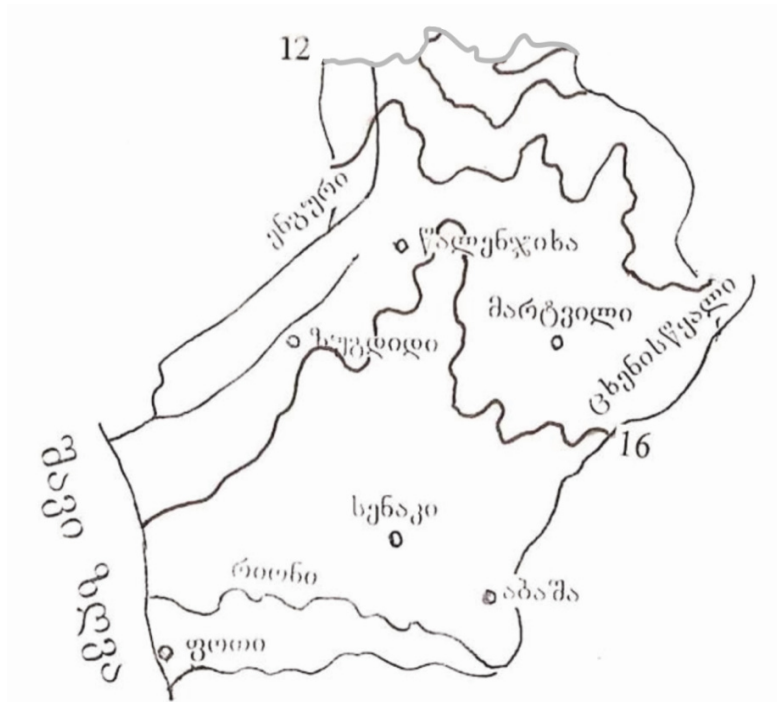

ნახ. 1. ქაერის საშუალო წლიური ტემპერატურა

ნახ. 2. ქაერის საშუალო თვიური ტემპერატურა. იანვარი

ნახ. 5. ჰაერის საშუალო თვიური ტემპერატურა. ოქტომბერი

ამასთან ერთად, ჩვენ მიერ დადგენილ იქნა ჰაერის ტემპერატურის წლიური ცვლის მახასიათებლების (უახლესი წლების დაკვირვებების საფუძველზე) მაჩვენებლები სხვადასხვა პუნქტის მიხედვით და შევიმუშავეთ სპეციალური ცხრილი (იხ. ცხრილი 1).

ცხრილი 1. ჰაერის ტემპერატურის წლიური სვლა

პუნქტი	სიმაღლე მ.	თვე												წელი
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
ფოთი	3	5,7	6,4	8,8	11,9	16,4	23,0	23,0	23,3	20,5	16,5	11,9	7,9	14,4
აბაშა	28	4,9	5,5	8,5	12,5	17,5	20,7	22,9	23,1	19,7	15,8	10,7	6,6	14,1
სენაკი	40	5,4	6,2	9,0	12,8	17,6	20,8	22,8	23,8	20,1	16,4	12,2	7,6	14,5
ზუგდიდი	117	4,9	5,5	8,2	12,3	17,0	20,3	22,6	22,7	19,2	15,1	10,5	6,7	13,8
მარტვილი	170	4,9	5,3	8,1	12,4	17,1	20,2	22,1	22,5	19,3	15,5	10,9	7,2	13,8
წალენჯიხისა	222	4,6	5,0	7,5	11,8	16,5	19,4	21,5	21,8	18,8	15,2	10,5	6,7	13,3

როგორც ცხრილიდან ჩანს, წლიურ სვლაში ჰაერის ტემპერატურის მაქსიმუმი მთიან რაიონებში ივლისიდან გადადის აგვისტოზე. ჰაერის ტემპერატურის აბსოლუტური მაქსიმუმების საშუალოები შავი ზღვის სანაპირო ზოლში არ აღემატება 36⁰-ს, ხმელეთის სიღრმეში 38⁰-მდე იზრდება, მაღალმთიან ზონაში კი 22⁰-მდე კლებულობს. ტემპერატურის აბსოლუტური მაქსიმუმი შეადგენს 39⁰-ს (ფოთი), ტემ-

პერატურის აბსოლუტური მინიმუმების საშუალოები დაბლობ რაიონებში შეადგენს 4-8⁰-ს, მაღალმთიან ზონაში კი უფრო დაბალს.

სამედიცინო კლიმატოლოგიის თვალსაზრისით იანვრისა და ივლისის საშუალო თვიური ტემპერატურებით შესაძლებელია შესაბამისად ზამთრისა და ზაფხულის სითბური რესურსების შეფასება. ადამიანის სხეულის სითბური ბალანსის კვლევის შედეგად დადგენილია ტემპერატურათა გრადაციები, რომლებიც გამოხატავენ სითბოს განსხვავებულ შეგრძნებას. ზაფხული მიიჩნევა ძალიან თბილად, თუ ივლისის საშუალო თვიური ტემპერატურა აღემატება 22⁰-ს. ზაფხული თბილია, თუ ტემპერატურა მერყეობს 18-22⁰-ფარგლებში, ზომიერად თბილია, თუ ის უდრის 14-18⁰-ს, ზომიერად გრილია, თუ უდრის 10-14⁰-ს, ხოლო გრილია, თუ ივლისის საშუალო თვიური ტემპერატურა 10⁰ -ზე ნაკლებია. ანალოგიურად დადგენილია გრადაციები ზამთრის სითბური რესურსების შესაფასებლად. ზამთარი ძალიან რბილია, თუ იანვრის საშუალო თვიური ტემპერატურა 4⁰-ზე მაღალია. ზამთარი რბილია, თუ იანვრის ტემპერატურა მინუს 4⁰-ზე დაბლა არ ეცემა, ზომიერად რბილია, თუ ტემპერატურა ეცემა მინუს 10⁰-მდე და ზომიერად ცივია, თუ ტემპერატურა ეცემა მინუს 10⁰-ს დაბლა.

წარმოდგენილი მდგომის საფუძველზე დავადგინეთ, რომ შავი ზღვის სანაპიროზე და რეგიონის დაბლობ რაიონებში ზაფხული ძალიან თბილია და ზამთარი ძალიან რბილი. მთიან და საშუალო მთიან ზონაში ზაფხული თბილია და ზომიერად თბილი, ხოლო ზამთარი რბილი.

ატმოსფეროს სითბური მდგომარეობა ვერ გამოიხატება მხოლოდ ჰაერის ტემპერატურით, რადგანაც სითბოს შეგრძნება დამოკიდებულია აგრეთვე ჰაერის ტენიანობაზე, ქარზე და ა.შ. ამიტომ სამედიცინო კლიმატოლოგიაში ატმოსფეროს სითბური მდგომარეობის დასახასიათებლად ხშირად მიმართავენ სხვადასხვა კომპლექსურ ობიექტურ მაჩვენებელს. ერთ-ერთი ასეთი მაჩვენებელია ჰაერის სითბოშემცველობა. ის გამოისახება კკალ/კგ-ში და გამოხატავს სითბოს იმ რაოდენობას, რასაც ობიექტურად შეიცავს რეალური ჰაერი. სითბოშემცველობა პრაქტიკულად განისაზღვრება სპეციალური ნომოგრამებიდან, როგორც ჰაერის ტემპერატურის და შეფარდებითი სინოტივის ფუნქცია (Гогиншвили, 1974; ელიზბარაშვილი, 1999). ჩვენ მიერ გამოანგარიშებულ იქნა ჰაერის სითბოშემცველობის წლიური სვლა რეგიონის სხვადასხვა პუნქტებში (ცხრილი 2).

ცხრილი 2. ჰაერის სითბოშემცველობის წლიური სვლა (კკალ/კგ)

პუნქტი	სიმაღლე	თვე											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
ფოთი	3	4.2	4.9	6.0	9.0	12.0	13.8	14.8	14.8	12.7	9.2	7.8	5.2
აბაშა	28	3.9	4.7	6.0	9.0	12.0	13.6	14.5	14.6	12.6	9.2	7.7	5.1
სენაკი	40	3.8	4.6	5.9	9.0	11.9	13.5	14.1	14.5	12.4	9.2	7.6	5.0
ზუგდიდი	117	3.6	4.4	5.8	8.9	11.8	13.2	13.4	14.0	12.1	9.1	7.2	4.8
მარტვილი	170	3.3	4.2	5.6	8.8	11.6	12.8	13.2	13.5	11.8	9.0	7.0	4.6
წალენჯიხა	222	3.0	3.8	5.5	8.8	11.5	12.5	13.0	13.2	11.6	9.0	6.5	4.4

არსებული გამოკვლევების თანახმად, სითბური კომფორტი შეიგრძნობა მაშინ, როდესაც სითბოშემცველობა ჰაერში უახლოვდება 10 კკალ/კგ-ს (9-11 კკალ/კგ). ასე-

თი პირობები ფოთში, აბაშასა და სენაკში აღინიშნება აპრილში, მაისისა და ოქტომბრის პირველ ნახევარში. მაისის ბოლოდან ოქტომბრის დასაწყისამდე ჰაერი ხასიათდება ჭარბი სითბოშემცველობით, ხოლო წლის დანარჩენ დროს, ე.ი. ოქტომბრის ბოლოდან მაისის დასაწყისამდე, ჰაერში აღინიშნება სითბოს დეფიციტი. ოდნავ განსხვავებული სურათია ზუგდიდში, მარტვილსა და წალენჯიხაში. აქ კომფორტული შეგრძნება აღინიშნება აპრილის დასასრულს და მაისის პირველ ნახევარში, სექტემბრის მეორე ნახევარსა და ოქტომბერში.

ისევე, როგორც ჰაერის ტემპერატურას, ჰაერის სითბოშემცველობასაც ვერტიკალური ზონალობა ახასიათებს. მიღებული მასალის საფუძველზე გამოვიანგარიშეთ ჰაერის სითბოშემცველობის ვერტიკალური გრადიენტები. აღმოჩნდა, რომ ყოველ 100მ-სიმაღლეზე ასვლით ჰაერის სითბოშემცველობა კლებულობს საშუალოდ 0.1-0.6 კკალ/კგ-ით. გრადიენტები უდიდესია ზამთარსა და ზაფხულში, ხოლო უმცირესი – გაზაფხულზე, რაც შეიძლება აიხსნას გაზაფხულისათვის დამახასიათებელი ხშირი ინვერსიული პროცესებით. ვერტიკალური გრადიენტების საშუალებით შესაძლებელია ჰაერის სითბოშემცველობის განსაზღვრა სამეგრელოს მთიან რაიონებში. 1500-2000მ- სიმაღლეებზე ზაფხულში ჰაერის სითბოშემცველობა 5-6 კკალ/კგ შეადგენს და მთელი წლის განმავლობაში აღინიშნება სითბოს დეფიციტი. ასეთ პირობებშია კურორტი ლეზარდე.

გამოკვლევამ აჩვენა, რომ კომფორტული სითბური პირობები სამეგრელოში ყალიბდება აპრილის მე-2 ნახევარში ზღვის დონედან 200მ სიმაღლემდე. კომფორტული პირობები ამ დროს არის ზღვისპირა კურორტებსა და კოლხეთის დაბლობზე. მაისში კომფორტული ზონა ვრცელდება ზღვის დონედან 500მ-სიმაღლემდე, ხოლო მის მაღლა შეიგრძნობა სითბოს დეფიციტი. ივნისში კომფორტული ზონა მოთავსებულია 500-1100მ სიმაღლის სარტყელში. ამ დროს კომფორტული ზონის დაბლა სითბოს სიჭარბე აღინიშნება, ხოლო ამავე ზონის მაღლა სითბოს დეფიციტია. ივლის-აგვისტოში კომფორტული სითბური პირობები ყალიბდება 1100-1700მ სიმაღლივ სარტყელში. სექტემბერში კომფორტული ზონა მოთავსებულია დაახლოებით 300-1000მ სარტყელში და სითბური პირობები თითქმის ანალოგიურია, რაც ივნისის პირველ ნახევარში. ოქტომბრის პირველ ნახევარში კომფორტული პირობები უმთავრესად ყალიბდება ზღვის დონედან 400მ სიმაღლემდე ე.ი. შავი ზღვის სანაპიროზე და კოლხეთის დაბლობზე.

ლიტერატურა:

1. ელიზბარაშვილი ე., საქართველოს კლიმატური რესურსები, თბ., 2007.
2. ელიზბარაშვილი მ., საქართველოს ტერიტორიის ტემპერატურის ველი, თბ., 1999.
3. კორსანტია კ., სამეგრელოს ბუნებრივი პირობების რესურსული პოტენციალი (ჰიდროკლიმატური, მიწის და ტყის), სადოქტორო დისერტაცია, თელავი, 2011.
4. მუშლაძე დ., საქართველოს კლიმატის თანამედროვე ცვლილება, თბ., 1991.
5. საქართველოს ჰავა, ტ. 3, სამეგრელო-ზემო სვანეთი (ე. ელიზბარაშვილის, რ. სამუკაშვილის და ჯ. ვანნაძის რედაქციით). საქ. მეცნ. აკად. ჰიდრომეტეოროლოგიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. 113, 2010.
6. Гогишвили К.С. Исследование циркуляционных факторов генезиса климата Грузии. Тб., 1974.
7. Климат и климатические ресурсы Грузии. Тр. ЗапНИГМИ, вып. 44(50), Л., 1971.

Koba Korsantia
Regularities of Samegrelo's Thermal Resources Territorial Division
Summary

With the aim of study of Samegrelo's thermal resources territorial division and estimation of its potential by the author, isothermal maps were created for the central months of year seasons and for mid-year temperature. On the basis of its analysis, geographical regularities of air territorial division on the territory of Samegrelo were revealed. Thermal situation of the atmosphere is estimated with the help of complex object indicator-means of change of air heat, which expresses such quantity of heat as contains air. Vertical zone of air heat change is formed. On the basis of mentioned indication Samegrelo thermal resources are estimated.

Коба Корсантия
Закономерности территориального распределения тепловых
ресурсов в Самегрело
Резюме

Для территориального распределения тепловых ресурсов в Самегрело и их оценок автором были изучены и собраны карты изотермов сезонов центральных месяцев года и среднегодовой температуры. При помощи их анализа выявлена географическая закономерность распределения температуры воздуха.

Оценены комплексные объекты показателей, входящих в воздух. Выявлена вертикальная зональность теплозаменителя. На основе данного показателя оценены тепловые ресурсы Самегрело.

ნინო ორმოცაძე, ილონა საყვარელიძე
(საქართველო)

**ბაზალური ბირთვების ფუნქციური ანატომია და მათი
დაზიანებით გამოწვეული პათოლოგიები**

ბაზალური ბირთვები (ბბ) წარმოადგენს ფუნქციურად ერთმანეთთან დაკავშირებული ბირთვების ჯგუფს, რომლებიც განთავსებული არიან დიდი ტვინის ჰემისფერობის სიღრმეში, შუამდებარე ტვინსა და შუა ტვინში. სუბთალამური ბირთვები მდებარეობენ შუამდებარე ტვინში, შავი სუბსტანცია შუა ტვინში. ბირთვებს, რომლებიც მდებარეობენ ჰემისფერობის თეთრი ნივთიერების სიღრმეში, უწოდებენ ზოლიან სხეულს, corpus striatum და მას მიეკუთვნება კუდიანი ბირთვი, n. caudatus, და ლენტიფორმული ბირთვი, n. lenticularis. აღნიშნული ბირთვები თავის ტვინის ყველაზე მასიურ ბირთვებს წარმოადგენენ და ტვინის საკმაოდ დიდ მოცულობას იკავებენ. ბაზალური ბირთვები ასრულებენ უაღრესად მნიშვნელოვან როლს მოტორული რეაქციების და პოსტურალური რეფლექსების დაგეგმვასა და კოორდინაციაში. ბბ-ის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია არის არასასურველი კუნთური აქტივობის დათრგუნვა, შეკავება, ამდენად, მათი დაზიანება უკავშირდება ზედმეტად მკვეთრი, არაკონტროლირებადი მოძრაობითი აქტივობის გამოვლინებას (5).

თავის ტვინის პორიზონტალურ ანათლებზე ჩანს, რომ ბაზალური ბირთვები წარმოადგენენ რუხი ნივთიერების გროვებს ჰემისფერობის სიღრმეში. სტრიატუმი, რომელიც შედგება კუდიანი და ლენტიფორმული ბირთვებისაგან, წარმოადგენილია ამ ბირთვების ერთმანეთისაგან გამყოფი თეთრი ნივთიერების კონებით, რომელსაც შიგნითა კაპსულას უწოდებენ, capsula interna. ჩენხო თალამუსისაგან ასევე გამოყოფილია შიგნითა კაპსულით. შიგნითა კაპსულას V-ს მაგვარი ფორმა აქვს და კუთხით მედიალურად არის მიმართული. კუდიანი ბირთვი მოგრძო ფორმისაა, მისი მსხლისებური თავი წინიდან უკავშირდება დაცხრილულ სუბსტანციას და ესაზღვრება ლატერალური პარკუჭის წინა რქის ქვედა კიდეს. კუდიანი ბირთვის თავი ქვევით და უკან გადადის კუდში, აღწევს გვერდითი პარკუჭების საფეთქლისეულ რქებს და მთავრდება ნუშისებრი ბირთვის დონეზე. ლენტიფორმული ბირთვი მოთავსებულია კუნძულს, insula, კუდიან ბირთვსა და თალამუსს შორის და გარეთა ტვინოვანი ფირფიტით იყოფა 2 ნაწილად: ჩენხოლ, putamen და მკრთალ ბირთვად, globus pallidus (3).

ჩენხო უფრო დიდი ზომისაა და წარმოქმნის რუხი ფერის სეგმენტს ინსულარული ქერქის ლატერალურად და ქვედა მიმართულებით. მკრთალი ბირთვი კი უფრო მცირე ზომის, ტვინის შუაში მდებარე სამკუთხა სეგმენტია, რომლის მრავალრიცხოვანი მიელინიზირებული ბოჭკოები აღნიშნულ ბირთვს უფრო მკრთალს ხდის, ჩენხოსთან შედარებით.

ზოლიანი სხეული ეფერენტულ პროექციებს უზავნის მკრთალ ბირთვს და იღებს პროექციებს შუბლის წილებიდან, თალამუსიდან და ჰიპოთალამუსიდან. დიდი ეფერენტული გზა მიემართება მკრთალი ბირთვიდან თალამუსისაკენ და ტვინის ღეროს ბირთვებისაკენ (5).

ბაზალური განგლიები წარმოქმნიან დიდ ნეირონულ სისტემას, რომლის საშუალებით, თავის ტვინის ქერქი ანხორციელებს ქცევას. ამ სისტემას ექსტრაპირამიდულს უწოდებენ. ქსტრაპირამიდული სისტემის ძირითადი ფუნქცია დაკავშირებულია მოძრაობასთან, პოზითი რეფლექსების უზრუნველყოფასთან და აუტონომური ფუნქციების ინტეგრაციასთან.

ნეიროდეგენერაციული დაავადებების დროს, რომელიც ბაზალური ბირთვების სისტემასაც მოიცავს, გამოვლინდება მოტორული და ვეგეტატიური ფუნქციების დარღვევების ფართო სპექტრი (1).

პარკინსონის დაავადება, რომელიც ბაზალური განგლიების დოფამინერგული სისტემის ნეიროდეგენერაციის შედეგად ვითარდება (სურ. 1), ვლინდება ნებითი მოძრაობების აღძვრის შეუძლებლობით. პანტინგტონის ქორეა, რომელიც ვითარდება ბაზალური განგლიების ნეირონული პროექციების მნიშვნელოვანი ნაწილის დეგენერაციის გამო, ვლინდება არაკონტროლირებადი მოძრაობებით. აღნიშნული მოძრაობითი დარღვევების სირთულე მოწმობს მათ უაღრესად ფართო როლზე ნებითი მოძრაობების ნატიფ მრავალფეროვნებაში (3).

კუდიანი ბირთვის დაზიანება დაკავშირებულია უნებლიე მოძრაობების აღძვრასთან, რომელიც ვლინდება ათეტოზის, ქორეის და ტორსული სპაზმის სახით. აღნიშნული პათოლოგიები დაკავშირებულია კუდიანი ბირთვის ნეირონების ატროფიასთან. შიგნითა კაპსულის ვასკულარული დაზიანებანი, როგორცაა თრომბოზი ან ლენტიკულოსტრიატალური არტერიის ჰემორაგია, იწვევს ასევე სპასტიკურ ჰემიპლეგიას კონტრალატერალურ მხარეზე (3).

სტრიატუმის ნეირონული ორგანიზაციის მორფოლოგიური ანალიზით (2) გამოვლენილია, რომ მისი ნეირონების 90-95% საშუალო ზომის, უხვად დატოტვილი დენდრიტული მასის მქონე ნეირონებია, რომლებიც წარმოადგენენ ძირითად სამიზნეს ქერქული და თალამური პროექციებისათვის. ეს გზები ნეიროტრანსმიტერად ამინომჟავა გლუტამატს მოიხმარენ. მეორე მნიშვნელოვანი შესასვლელი სტრიატუმში იქმნება შავი სუბსტანციიდან ნიგროსტრიატალური პროექციების სახით.

სტრიატალური ინტერნეირონები, რომლებიც არ გამოდანი სტრიატუმის ფარგლებს გარეთ, დაახლოებით 10%-მდეა, მაგრამ მათ აქვთ უაღრესად მნიშვნელოვანი როლი სტრიატუმის ორგანიზაციაში. აქ გაერთიანებულია ქოლინერგული ნეირონები, რომლებიც ნეიროტრანსმიტერად აცეტილქოლინს იყენებენ, ნეირონები, რომლებიც გამოიმუშავენენ სომატოსტატინს, Y ნეიროპეპტიდს, პარვალბუმინის შემცველი ნეირონები. სტრიატალური ნეირონები ელექტრული თვალსაზრისით წყნარი ნეირონებია და აქტივდებიან ქერქული და თალამური პროექციებით მოსული იმპულსებით. მეორე გზა ნიგროსტრიატალური პროექციებია, რომელთა მნიშვნელობა სტრიატუმზე უაღრესად დიდია, ვინაიდან ახდენენ ქერქული და თალამური პროექციების საპასუხო მოდულაციას.

საშუალო ზომის სტრიატალური ნეირონები მოიხმარენ გამაამინოერბოს მუავას, როგორც შემაკავებელ ნეიროტრანსმიტერს და ამდენად, გამომავალი პროექციებით ახდენენ მკრთალი ბირთვისა და შავი სუბსტანციის შეკავებას (4).

დოფამინური გზების რედუქცია, რაც ვლინდება პარკინსონის დაავადების დროს, იწვევს სტრიატალური ქოლინერგული ინტერნეირონების განშეკავებას და ზოგიერთი იმ არაკონტროლირებადი მოძრაობების აღძვრას, რაც დამახასიათებელია პარკინსონის დაავადების სიმპტომოკომპლექსისათვის.

ანტიქოლინერგული პრეპარატები თრგუნავენ გამძაფრებულ ქოლინერგულ აქტივობას. მათ შეუძლიათ ასევე დათრგუნონ დოფამინის უკუშეწოვა პრესინაპსური ტერმინალების მიერ, რაც ასევე ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მექანიზმია დოფამინის ინაქტივაციის პროცესში.

1961 წლიდან ბარბისა და კოლეგების მიერ (1) პარკინსონის დაავადების სამკურნალოდ მოწოდებული იქნა ტვინში დოფამინის აღდგენის მეთოდი, სისხლში მისი ინექციის გზით. მაგრამ იმ ფაქტის გამო, ჰემატოენცეფალური ბარიერი არ ატარებს დოფამინს, დოფამინის დეფიციტის შევსება ნიგროსტრიატალურ სისტემაში ამ გზით ვერ მოხერხდა. საჭირო გახდა დოფამინის პრეკურსორის დოფას გა-

მოყენება, რომელიც ადვილად გადის ჰემატოენცეფალურ ბარიერში, აღწევს ტვინს და იქ ფერმენტ L-არომატული ამინომჟავა დეკარბოქსილაზით გარდაიქმნება დოფამინად.

დღეისათვის არსებულ ანტიპარკინსონულ პრეპარატებს შეუძლიათ დათრგუნონ პარკინსონის დაავადებისათვის დამახასიათებელი სიმპტომები: ტრემორი, რიგიდულობა, აკინეზია, გააძლიერონ პოსტურალური რეფლექსური მოქმედების უნარი, თუმცა მედიკამენტოზური მკურნალობის ეფექტურობა სრული გამოჯანმრთელების საშუალებას არ იძლევა.

ლიტერატურა:

1. Conn's Current Therapy. Ed. By R. E. Rakel . W.B. Saunders Company, 1998.
2. Lehmann J., Langer S.Z. The striatal cholinergic interneuron: Synaptic target of dopaminergic terminals? Neuroscience, 10, 1105-20. 1983.
3. Linder H.H. Clinical Anatomy. A LANGE medical book, 1988.
4. Loopuijt L.D., van der Kooy D. Organization of the striatum: Collateralization of it's efferent axons. Brain Res.348: 86-99, 1985.
5. The basal ganglia and the reward pathway. Basal ganglia html 28.01.05.

Nino Ormotsadze, Ilona Sakvarelidze
The Functional Anatomy of the Basal Ganglia and Syndromes
Associated with their Dysfunction
Summary

The work represents neuroanatomy review of the location and function of the basal ganglia connection. The basal ganglia are masses of gray matter situated deep within the cerebral hemispheres. The corpus striatum includes the caudate and lentiform nuclei and a band of white fibers separating them, the internal capsule. The head of the caudate nucleus is adjacent to the lower border of the anterior horn of the lateral ventricle. The slender end of the caudate nucleus continues inferiorly and posteriorly as the tail.

The lenticular nucleus is situated between the insula, the caudate nucleus and thalamus and is divided into 2 parts by the external medulary lamina. The putamen is the larger, the globus pallidus is smaller, median triangular segment whose numerous myelinated fibers make it lighter in color than the putamen.

The basal ganglia are a part of the extrapyramidal system, whose principal functions are concerned with associated movements, postural adjustments and autonomic integrations. Three important syndromes associated with dysfunction of the extrapyramidal system are: Parkinsonism, athetosis and chorea.

Нино Ормоцадзе, Илона Сакварелидзе
**Функциональная анатомия базальных ядер и патологии,
связанные с их поражением**

Резюме

В статье даётся нейроанатомический обзор локализации и функции базальных ядер (БЯ). БЯ представлены в виде скопления серого вещества в глубине белого вещества гемисфериев мозга. Полосатое тело состоит из двух ядер: хвостатого и чечевицеобразного ядра. Хвостатое ядро представляет собой образование округлой формы, головка которого переходит вниз и назад в хвост. Чечевицеобразное ядро крупное, пирамидальной формы скопления серого вещества, которое расположено к наружи от хвостатого ядра и таламуса и отделено от них внутренней капсулой. Ядро разделяется пластинкой на две части: наружную скорлупу и медиальный-бледный шар. БЯ является частью экстрапирамидальной системы, основная функция которого связана с движением и с интеграцией аутономных функций.

Три важных синдрома связано с поражением экстрапирамидальной системы: паркинсонизм, атетоз и хорей.

Ирина Хатиашвили
(Грузия)

ЦЕННОСТЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЖИЗНИ

Жизнь представляет великий дар, о значимости которого никто не должен забывать. Человек не является владыкой жизни и смерти, а потому и решать, жить другому человеку или не жить, он не может. Человеческая жизнь по природе священна и всегда достойна уважения и покровительства. Все человеческие жизни равноценны на любой стадии развития, от зачатия до смерти. Но почему-то люди перестали это осознавать, выбрав более легкий путь - путь быстрых эгоистичных решений, право на принятие которых им никто не давал.

В настоящее время возникло множество проблем, решением которых и занимается биоэтика. Под термином биоэтика понимается систематический, научно-практический анализ действий человека в медицине и биологии через призму нравственных ценностей и принципов. К ним относится проблема отношения человека к жизни и смерти. Но с какой бы стороны мы не подошли к рассмотрению вопроса о ценности жизни, о жизни и смерти, мы неизменно оказываемся в поле действия принципов биоэтики.

Здесь уместно сослаться на Yainan Ors (1992), который в своей работе "Defining bioethics" проанализировал пять основных подходов, которые характерны для современной трактовки биоэтики:

- биоэтика означает поле исследовательской и профессиональной деятельности по изучению ценностных проблем, вырастающих из современного научно-технического развития в медицине. при этом биоэтика связана с тем, что мы называем биомедициной, пришедшей на смену медицине;

- биоэтика – это «поле, в котором эффект и практическая польза в науках о жизни изучаются с точки зрения этических рисков и их влияния на общество»;

- третий подход представляет биоэтику как область регулирования не только экспериментов на животных, как было раньше, но любых научных и технических предприятий (таких как исследования в психологии, например);

- регламентируя отношения в медицине, науке и технологии, биоэтика превращается в моральный регулятор всего живого, биосферы в целом (Y. Ors критикует такой подход, поскольку в его понимании биоэтика и экологическая этика различаются. Мы придерживаемся другой точки зрения);

- в последнем смысле биоэтика понимается как раздел профессиональной этики в области медицины, науки, юриспруденции, журналистики и т.н.

Как видим, большинство подходов связывают биоэтику преимущественно с медициной. Более того, первоначальное ноттеровское определение подвергается ревизии и берется лишь прагматическое его суждение о границах биоэтической активности.

Мы уже указывали, что существуют различные подходы к определению ценности жизни. Соответственно, существуют и моральные требования, отражающие различное отношение к ней. Так, христианская биоэтика достаточно сильно отличается от сциентистской концепции. Многие теории, выступавшие раньше как самостоятельные, стали включаться целиком и частично в биоэтику, не теряя своей самостоятельности. К ним относится, прежде всего, медицинская этика.

В последнее время наметилась тенденция редукции биоэтики к медицинской этике. Это не удивительно, поскольку последняя имеет историю с догиппократовских времен, а первая, как ответ на антропологический кризис, родилась вместе с ним. Мы полагаем, что медицинская этика является такой же составной частью биоэтики, как, например, этика

экологическая. По, в отличие от экологической этики, медицинская отличается жесткой деонтологической составляющей.

На наш взгляд, в отличие от биоцентристов, смешение понятий «биоэтика» и «медицинская этика» легко преодолевается путем категориального анализа. Центральная ценность первой – жизнь вообще (с признанием ее абсолютной ценности), а центральное понятие второй – индивидуальная жизнь. Более того, в медицинской этике есть еще одна ценность, соразмерная с жизнью – это здоровье. Вопрос о том, нравственно ли сохранять жизнь, не сохраняя здоровья, является для биоэтики частным, а для медицинской – одним из главных. Субъект нравственности в медицине – медицинский работник, субъект нравственности в биоэтике – каждый человек.

В связи с этим в медицинской этике обсуждается вопрос об ответственности врача за здоровье пациента, а в биоэтике – вопрос об ответственности каждого человека за свое здоровье и здоровье других людей. В медицинской этике, по сути дела, отсутствуют нормы, касающиеся взаимоотношения человека и окружающей среды (экологическая мораль), хотя от них зависит наше здоровье в большей степени, чем от наследственности. Л биоэтика включает экологические нормативы как обязательные. Таким образом, можно сказать, что медицинская этика является составной частью биоэтики, конкретизируя ее принципы. С другой стороны, в контексте биоэтики медицинская мораль обогащается новыми подходами, более глубоким пониманием острых проблем.

Однако, понять сущность современной биоэтики легче всего именно в контексте медицины, поскольку здесь и жизнь, и смерть приобретают вполне конкретные формы и, следовательно, теоретические позиции могут получать непосредственное эмпирическое подтверждение или опровержение. Да и сами центральные вопросы биоэтики непосредственно относятся к жизни и здоровью. прежде всего, отдельного человеческого индивида.

В нашем мире человеческая жизнь и в теории, и на практике все чаще рассматривается как продукт, который можно создавать по желанию и уничтожать из соображений целесообразности (что происходит, например, при аборте «по желанию» или эвтаназии без информированного согласия). Но сводить личность к чисто физическому или материальному объекту, значит предавать само призвание медицины, которая существует для исцеления не только тела, но и души. Вопреки продолжающемуся обесцениванию человеческой жизни, биоэтика постоянно должна утверждать священность и высочайшую ценность человеческой жизни. Опасность, подстерегающая всех, кто соприкасается сегодня с биоэтикой, заключается в том, что она может оказаться сферой не столько духовно-этических, сколько социально-экономических интересов.

Мир погибает от нравственного безразличия. Как донести до внешнего мира, что человеческая жизнь образована с момента зачатия и вне зависимости от бесчеловечных расчетов и удобств? Неужели сегодня, казалось бы, в столь развитом обществе можно рассуждать иначе? Какие нравственные и духовные ценности надлежит уважать, помнить и отстаивать сегодня? Как действовать, следуя принципам гуманности и любви к людям? Во всех этих вопросах заинтересована биоэтика. Именно она сегодня рассуждает о подлинных ценностях человеческой жизни. Так давайте прислушаемся к ней, ведь если есть вопросы, значит мы не все делаем правильно.

Альберт Швейцер, выдающийся врач, мыслитель, миссионер сказал: «Поистине нравственен человек только тогда, когда он повинуется внутреннему побуждению помогать любой жизни, которой он может помочь, и удерживается от того, чтобы причинить живому какой-либо вред. Добро – это сохранять жизнь, содействовать жизни. Зло - это уничтожать, вредить жизни».

Современную медицину ставят перед выбором: помогать жизни или помогать смерти.

Смерть имеет глубочайший мистический, духовно-нравственный смысл. Именно этого смысла пытаются лишить человека сторонники эвтаназии.

Эвтаназия – это когда врач убивает пациента. Самая первая программа эвтаназии была разработана с целью «очистить» немецкую расу. Первую газовую камеру сконструировали профессора психиатрии из 12 крупнейших университетов Германии. Они отбирали пациентов и наблюдали, как те умирают. Потом они постепенно снижали цену человеческой жизни, пока психиатрические больницы не опустели почти полностью. В 1939 г. некоторые педиатры принялись опустошать учреждения для неполноценных детей. К 1945 г. было убито почти 300 тыс. Человек (2, 203). Эти так называемые врачи дошли до того, что отправляли на смерть детей с энурезом, с ушами неправильной формы, с трудностями в учебе.

Сегодня сторонники эвтаназии обвиняют врачей в том, что те не дают больному спокойно умереть. Обычно рассуждают о старике, пристегнутом ремнями к постели, испытывающем боль и явно умирающем. Ему вставлены трубки во все естественные отверстия и в несколько искусственных. Врач не дает ему умереть-то ли стремясь получить гонорар побольше, то ли не желая признать свое поражение в борьбе за жизнь этого человека.

В прошлом было известно мало способов лечения, действительно спасающих жизнь. Потом, с появлением антибиотиков, улучшенных хирургических методик, палат интенсивной и коронарной терапии, новых лекарств, стало возможным не допустить смерти человека. А врачи тем временем учились давать человеку умереть естественной смертью. Сегодня почти все врачи правильно обращаются с умирающими. За редким исключением образ того старика встречается в жизни. У пожилых пациентов, ранее лечившихся в палате интенсивной терапии, спросили, хотели бы они снова пройти там лечение, если бы оно продлило их жизнь на 10 лет. 96% опрошенных ответили: «Да». 74% согласились бы лечиться в такой палате, чтобы прожить всего один лишний месяц! (2, 209-210). Люди после пересадки сердца воспринимают каждый день жизни как величайший дар Всевышнего. В работах сторонников эвтаназии постоянно говорится о боли – неконтролируемой, постоянной, непереносимой, мучительной. Но лишь в исключительных случаях физическую боль нельзя контролировать. Если лечащий врач не умеет бороться с болью, надо найти такого, который умеет. Довод о том, что серьезная физическая боль – уважительная причина для умерщвления пациента, не выдерживает критики.

Существует боль второго типа, которая чаще всего заставляет людей просить о смерти: это эмоциональные страдания, одиночество, отчаяние, безнадежность, отсутствие любви, тревога, унижение, ощущение бессмысленности жизни. Способы борьбы с этой болью не столь очевидны.

Существуют формы морфина продленного действия в виде таблеток, кожных пластырей; их широко используют онкологические больные, страдающие сильными болями. Больные, страдающие от сильных болей менее других раковых больных склонны соглашаться на самоубийство с посторонней помощью. Они реально заинтересованы в том, чтобы избавиться от боли, а не умереть. Большинство ищущих смерти людей страдает от депрессии. Однако депрессия – это не повод лишения себя жизни. Нельзя считать депрессию причиной того, чтобы искать смерти.

Что касается больных в «вегетативном состоянии», – им необходимо дать время, ведь они могут поправиться (!). Доктор Кей Эндрюс, директор Королевского госпиталя для неврологических больных-инвалидов, заявил: «В течение двух лет в сознание пришли 15 из 18 пациентов, которые, как мы полагали, находились в стойком состоянии вегетативного существования» (2, 217). Органы здравоохранения Англии рассматривали вопрос о том, чтобы через суд добиться разрешения прекратить кормление больного, за семь лет до этого

впавшего в коматозное состояние из-за ошибки анестезиологов; однако по прошествии семи лет больной проснулся и был «в достаточно здоровом уме, для того, чтобы отказать в интервью» (2, 217).

Авторы исследования, выполненного в Англии, установили, что из 40 больных, которым был поставлен диагноз «стойкое состояние вегетативного существования», 17, или 43%, позднее оказались способными контролировать ситуацию и нередко – выражать простейшие пожелания (2, 218).

Нищенское положение здравоохранения не должно быть причиной эвтаназии. Нельзя забывать о том, что врачи часто ошибаются, решая, что пациент умрет. Клод Бернар говорил, что опасность ошибиться в диагнозе всегда велика. Смысл принципа «святости человеческой души» включает при правильном диагнозе относительность понятия «неизлечимая болезнь». Огромную роль в лечении безнадежных больных играют не только защитные силы больного, но и «защитные силы» системы здравоохранения.

Реальная альтернатива эвтаназии – это заботливый, компетентный уход за умирающими. Такой уход обеспечивают хосписы. Как только пациент чувствует, что ему рады, что он не обуза для окружающих, как только начинают контролировать его боль, а другие симптомы как минимум ослабляют до терпимой степени, крик об эвтаназии стихает. Вопрос не в том, правильна ли эвтаназия: она просто неуместна. Для того чтобы пациент чувствовал себя комфортно, ему необходим нежный и любящий уход. Но даже обеспечение пациента пищей и питьем переводится из сферы создания комфорта в сферу лечебной помощи. При этом, если принимается решение о приостановке «лечения», больного могут перестать поить и кормить. Если врач прекращает лечение, то в некоторых случаях больной может умереть. Лишить больного еды и питья – значит не «дать ему умереть», а «заставить его умереть».

Назначая цену человеческой жизни, мы объявляем ценность жизни относительной и делаем роковой шаг – всякую цену можно снизить. Цену человеческой жизни снижали нацисты. В последнее время цену человеческой жизни снизила Голландия. Ситуацию, которая сложилась в Голландии, описывают Джон и Барбара Уиллке в книге «Мы можем любить их обоих». Голландия стала первой современной страной, узаконившей эвтаназию. Каждый год в Голландии умирает 130 тыс. человек, более чем 20 тысячам прямо или косвенно помогают умереть доктора (2, 205). Из этих людей каждый второй не просил, чтобы его убивали. Теперь среди них оказываются и новорожденные дети, чье качество жизни признано «слишком низким». Санкционировалось убийство физически здоровых пациентов, в том числе подростков, страдавших депрессией. Пожилых людей, помещенных в больницы, регулярно навещают члены организации, которая выражает готовность следить за ходом их лечения, чтобы врачи их не утертвили (!). Когда пожилых голландцев (здоровых) спрашивали, одобряют ли они эвтаназию, положительно ответили 50%. Когда тот же вопрос задали обитателям домов-интернатов, за эвтаназию высказались лишь 3% опрошенных (2, 206). Легализация эвтаназии основывается на следующих критериях: прежде чем врач сможет лишить жизни больного, пациент должен неоднократно просить умертвить его, испытывать неукротимую боль; у врача не должно быть другого выбора, должны быть свидетели, и свое согласие должны дать два других врача. На практике большинство этих критериев вообще не учитывается.

Комитет палаты лордов Великобритании собирался узаконить эвтаназию. Ситуация изменилась, после поездки в Голландию. Выяснилось, что уязвимые люди – пожилые, одинокие, находящиеся в тяжелом положении – ощущали на себе давление: их заставляли просить о преждевременной смерти. В этих обстоятельствах интересы лица нельзя отделить от интересов общества. Старые люди неизбежно будут ощущать это давление и, не желая быть в тягость, станут выбирать эвтаназию не вполне по своей воле, а то и вовсе вопреки ей.

Очень скоро от добровольности ничего не останется, эвтаназия превратится в неприкрытое убийство и самоубийство, каковыми она всегда и была по существу.

О документированных случаях активной недобровольной эвтаназии сообщали F. I. Dessaur, F. J. F. Rutenfrans и др. K. F. Gunning написал об опыте работы со специалистами, которые, когда их просили принять в больницу пожилого пациента, советовали врачам общей практики просто сделать им смертельный укол. H. W. Nilhorst в своем обширном исследовании (выполненном при содействии Утрехтского университета и Королевской Голландской академии наук) установил, что активная недобровольная эвтаназия практикуется в восьми больницах (2, 206-207). Пожилые пациенты, опасаясь эвтаназии, отказываются от госпитализации и даже от консультаций с врачами. Как показал опрос пациентов в больницах, многие опасаются, что их родственники могут попросить подвергнуть их эвтаназии, не посоветовавшись с ними. Голландская ассоциация пациентов поместила в прессе предупреждение о том, что во многих больницах пациентов умерщвляют без ведома и согласия их семей и посоветовала больным и их родственникам тщательно контролировать каждый этап в их лечении, а при сомнениях советоваться с надежным экспертом со стороны. По некоторым данным, до 4000 человек в год приезжают из-за границы в эту страну, чтобы отправиться на тот свет (3, 28).

Эвтаназия узаконена в Австралии, Нидерландах, Бельгии. К странам, допускающим возможность эвтаназии, относятся Китай, Япония. Пассивная эвтаназия разрешена в Израиле, Франции, Швеции, Швейцарии, Колумбии, США (штатах Орегон и Калифорния), России. В Беларуси эвтаназия запрещена, однако, социологические исследования, проведенные среди слушателей БелМАПО, показали, что значительная их часть одобряет применение пассивной и активной эвтаназии (6).

Более 2000 лет люди потому и доверяли врачам, что основной их заповедью было: «Не навреди!» Но если все же эвтаназия будет узаконена, то это приведет к необратимым последствиям: криминализации медицины и потере социального доверия к институту здравоохранения; к поруганию бесценного дара человеческой жизни; к умалению достоинства врача и извращению смысла его профессионального долга; к снижению темпов развития медицинского знания, в частности разработок методов реанимации, обезболивающих препаратов, средств для лечения неизлечимых заболеваний и др.; к тому, что предоставляется право убивать людей в целях получения органов для трансплантации. Не секрет, что многие пациенты меняют свое решение о добровольном уходе из жизни, но при наличии подписанного, юридически обязательного документа, собственного «пожелания о смерти», может оказаться слишком поздно.

Распространение в обществе принципов нигилизма, цинизма и нравственной деградации в целом неизбежно при отказе от соблюдения заповеди «не убий». Дошло до того, что о детях с врожденными уродствами говорят как об ошибке природы, о том, что никто не пострадает, если такой ребенок умрет сразу после рождения! В пользу эвтаназии по меркантильным мотивам выступают при решении судьбы здорового человеческого плода, пребывающего еще в чреве матери, и немощных стариков.

Проблема абортот является одной из самых острых и трудных проблем. Многие страны сталкиваются с этой проблемой, но еще не осознали полностью ее масштабов, огромную социальную и духовную трагедию, связанную с преднамеренным истреблением миллионов нерожденных детей ежегодно. В юридическом отношении операция искусственного прерывания беременности прошла путь от запрещения под страхом смертной казни до полной легализации в наши дни как права женщины распоряжаться функцией собственного тела.

«Голосование за абортот есть одновременно голосование за эвтаназию, убийство пожилых людей, калек и больных, за генетические эксперименты - это первый шаг по

наклонной, внизу которой находится полная дегуманизация жизни, долина смерти», Бернارد Натансон.

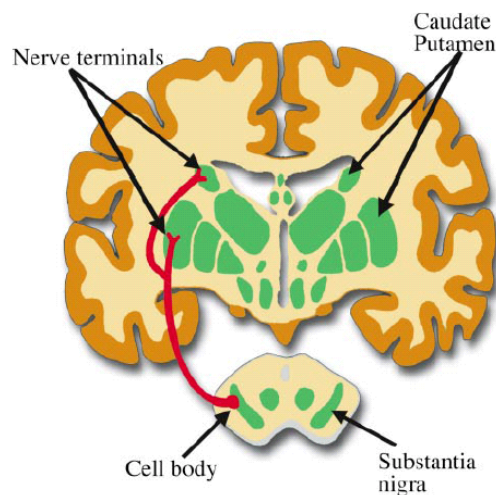
Для врача эвтаназия и аборт – это клятвопреступление. Страшно представить, что во время одного визита врач будет бороться за жизнь, а во время другого будет нести смерть. Все это сигналы вселенской трагедии. Сегодня необходимо принимать реальные меры для обеспечения равной законной защиты всем живым людям с момента начала биологической жизни при зачатии до момента естественной смерти. Первым шагом должна стать отмена перечня социальных показаний для прерывания беременности. Надо не просто думать, надо решать. Все «за» и «против» давно известны, известны и последствия. Я надеюсь, что врачи, изучив досконально данные проблемы, не остаются равнодушными, ведь главное решение – за ними. Им выбирать: быть палачами или homo sapiens.

В «Женевской декларации» 1948г. провозглашается: «Я буду сохранять высочайшее уважение к человеческой жизни с самого момента зачатия». «Право на жизнь есть неотъемлемое право каждого человека. Это право охраняется законом. Никто не может быть произвольно лишен жизни» («Международный пакт о гражданских и политических правах»).

В наше кризисное время, время эпидемии смут, беззакония, бездуховности, озлобления и мракобесия предупреждением звучат слова святого праведного отца Иоанна Кронштадского: «Горе нам, если под грузом тягот и лишений тяжелейшей смуты, перед лицом предательства, ненависти и злобы, обрушившейся на нас со всех сторон, дрогнем и отречемся от служения, дарованного Господом нашему народу за веру, самоотверженность и готовность к бескорыстной жертве». У нас есть шанс, если биоэтика воспримет принцип священности жизни и будет отстаивать его в различных сферах человеческой деятельности.

Литература:

1. Орлов А. Н., Клиническая биоэтика. Избранные лекции. Москва, 2008.
2. Джон и Барбара Уиллке, Мы можем любить их обоих. Аборт: вопросы и ответы, Москва, 2010.
3. Журнал «Крыніца жыцця», Минск, 2008.
4. Протопресвитер Иоанн Брек, Священный дар жизни, Москва, 2010.
5. Информационно-просветительский бюллетень «Сергиевский листок», Минск, 2008.
6. «Биомедицинская этика» под ред. Мишаткиной, С. Д. Денисова, Я.С. Яскевич, Минск, 2008.

სურ. 1. სქემატური დიაგრამა, რომელიც გვიჩვენებს ნიგროსტრიატალურ გზებს.

ირინა ხატიაშვილი
ადამიანის სიცოცხლის ღირებულება
რეზიუმე

ადამიანის სიცოცხლე წმინდა ხასიათს ატარებს და ყოველთვის იმსახურებს პატივისცემასა და მფარველობას. ყველა ადამიანის სიცოცხლე თანაბრად ფასეულია განვითარების ნებისმიერ ეტაპზე, ჩასახვის მომენტიდან სიკვდილამდე. რა კუთხიდანაც არ უნდა მივუდგეთ სიცოცხლის ფასეულობის, სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხს, საბოლოოთ ყოველთვის აღმოვჩნდებით ბიოეთიკის პრინციპების მოქმედების არეში. სტატიაში აღნიშნულია, რომ არსებობს ცხოვრების მნიშვნელობის განმსაზღვრელი განსხვავებული მიდგომები. შესაბამისად, არსებობს მორალური მოთხოვნებიც, რომლებიც ასახავენ სხვადასხვაგვარ დამოკიდებულებას სიცოცხლის მიმართ.

ჩვენს სამყაროში ადამიანის სიცოცხლე, როგორც თეორიაში, ასევე პრაქტიკაზე, სულ უფრო და უფრო ხშირად განიხილება როგორც პროდუქტი, რომელიც შეიძლება შეიქმნას სურვილისამებრ და განადგურდეს მიზანშეწონილების თვალსაზრისით (მაგალითად, ეს ხდება „სურვილისამებრ“ აბორტის დროს ან ევთანაზიის დროს ინფორმირებული თანხმობის გარეშე). თანამედროვე მედიცინა იძულებულია დადგეს არჩევანის წინაშე: ხელი შეუწყოს ან სიცოცხლეს ან სიკვდილს. სიკვდილი ატარებს დრამა მისტიკურ, სულიერ-ზნეობრივ შინაარსს. სწორედ ამ შინაარსის წართმევას ცდილობენ ევთანაზიის მხარდამჭერნი. ევთანაზიის რეალური ალტერნატივაა მომაკვდავი ადამიანების მზრუნველი და კომპეტენტური მოვლა. ადამიანის სიცოცხლის ფასის დადგენით ჩვენ ვაცხადებთ ცხოვრების ღირებულების შედარებითობას და ამით ვდგამთ საბედისწერო ნაბიჯს – შესაძლებელია ნებისმიერი ფასის შემცირება.

დღევანდელ კრიზისულ დროს, ადამიანი თავის საქციელში უნდა ეყრდნობოდეს ღვთაებრივ კანონებს. ჩვენ გვაქვს შანსი გავაკეთოთ სწორი არჩევანი და შევიწინარწინოთ ადამიანის სიცოცხლის სიწმინდე.

Irina Khatiashvili
The value of human life
Summary

All human lives are equal at every stage of development, starting from the very moment of conception till the death. There is no difference from which aspect we address the issue of the value of life or the issue of life and death, we will definitely have to apply to the principles of bioethics. The article underlines the existence of various approaches to the definition of value of life. Correspondingly, there are moral demands, which reflect different approaches to it.

In our world as in practice, so in theory human life is considered as a product which can be created at someone's will and annihilated for sustainable reasons (what happens in the cases of abortion at will and euthanasia without an approval). Modern medicine faces the choice of helping the life or helping the death. Death has the deepest mystical, spiritual and moral meaning. The supporters of euthanasia are trying to take away this meaning of life from people. The real alternative for the euthanasia is the caring, competitive nursing of the dying. By quoting the price of the human life, we consider the value of life as relative and make a fatal step – every price can be lowered.

In our critical time the man should be guided by the laws of God. We are given an opportunity of making right choice and preserve the sanctity of human life.

ნინო ორმოცაძე, იღონა საყვარელიძე
(საქართველო)

სამწვერა ნერვის ანატომია და მისი ნევრალგიის მენეჯმენტი

სამწვერა ნერვი თავის ტვინის V წყვილს წარმოადგენს. იგი შერეული ხასიათის ნერვია. იწყება ორი ფესვით, რომელთაგან უფრო მსხვილი, სენსორულია (radix sensoria) და იგი ძირითად სეგმენტს ქმნის, ხოლო შედარებით წვრილი ფესვი – მამოძრავებელია (radix motoria). სენსორული სეგმენტი სათავეს იღებს მსხვილი, ნახევარმთვარისებრი ფორმის სამწვერა (გასერის) კვანძიდან (ganglion trigeminale), რომელიც მდებარეობს

საფეთქლის ძვლის პირამიდის წინა ზედაპირზე არსებულ ჩაღრმავებაში (impression trigemini), კავერნოზული სინუსის ლატერალურად. კვანძიდან გამოდის სამი ნერვი: თვალბუდის (n.ophthalmicus), ზედა ყბის (n. maxillaris), და ქვედა ყბის (n.mandibularis). მამოძრავებელი ფესვი არ მონაწილეობს კვანძის შექმნაში და უერთდება უშუალოდ ქვედა ყბის ნერვს და მასთან ერთად ტოვებს ქალას ღრუს ოვალური ხვრელის (foramen ovale) შემადგენლობაში.

თვალბუდის ნერვი თვალბუდეში აღწევს ზედა ორბიტალური ნაპრალის გზით (superior orbital fissure). ზედა ყბის ნერვი - ძირითადი ძვლის მრგვალი ხვრელით (foramen rotundum) მიემართება ფრთა-სასის ფოსოში, ქვედა ყბის ნერვი კი, ძირითადი ძვლის ოვალური ხვრელით ქალას ფუძის გარეთა ზედაპირზე. თვალბუდის ნერვის მგრძობიარე საინერვაციო ზონა მოიცავს თვალბუდეს და შუბლის კანს. აფერაენტაცია მიემართება თვალის კაკლებიდან, კონუნქტივიდან და საცრემლე ჯირკვლებიდან; ასევე, ცხვირის ლორწოვანი გარსიდან, პარანაზალური სინუსებიდან, შუბლის ძვლის, ქუთუთოებისა და ცხვირის ზედაპირიდან.

ზედა ყბის ნაწილიც სენსორულია. მისი საინერვაციო ზონა მოიცავს ზედა ყბას კბილებითა და ღრძილებით ცხვირის ღრუს ლორწოვან გარსსა და სახის კანს ზედა ყბის ფარგლებში. ქვედა ყბის ნერვის უმსხვილესი ტოტებია: ენის ნერვი (n.lingualis), ქვედა ალვეოლური ნერვი (n. alveolaris inferior) და ყურ-საფეთქლის ნერვი (n. auriculotemporalis).

ქვედა ყბის ნერვის შემადგენლობაში მყოფი მამოძრავებელი ბოჭკოები განკუთვნილია ყველა საღეჭი კუნთისათვის, ყბა-ინის კუნთისა და ორმუცელა კუნთის წინა მუცლისათვის (1, 2).

სამწვერა ნერვის ნევრალგია ხასიათდება ძლიერი, მკვეთრად გამოხატული, სახის პაროქსიზმული ტკივილის სინდრომით. ტკივილი ლოკალიზდება სამწვერა ნერვის ერთ ან რამდენიმე კოლატერალში და გრძელდება მხოლოდ რამდენიმე წამში. ტკივილი არის მოულოდნელი და მკვეთრი, ბასრი და მკაწრავი, ძნელად ასატანი, შეიძლება ითქვას, გამაწამებელი თავისი ბუნებით. პაროქსიზმებს შორის ტკივილი არ აღინიშნება. როგორც კანონზომიერება, ტრიგერული ზონები არსებობს და ისინი მდებარეობენ, ძირითადად, თვალბუდან, ცხვირთან და ალვეოლურ მარგინებთან ახლოს. სულ უმნიშვნელო გამაღიზიანებელ სტიმულსაც კი ამ ზონებიდან შეუძლია გამოიწვიოს პაროქსიზმი. ხშირია საუბრით, ღეჭვით, ყლაპვით ან სახის დაბანით გამოწვეული პაროქსიზმები. ასევე, სახეზე სულ უმნიშვნელო შეხებასაც კი შეუძლია პაროქსიზმული ტკივილის ჩართვა. სიმპტომატურია, რომ ტკივილი უფრო ხშირად სახის ქვედა ნაწილში აღმოცენდება, ამასთან მარჯვენა მხრის ტკივილი უფრო ხშირია, ვიდრე მარცხენასი (3).

ტრიგემინული ნევრალგიის (ტნ) ტიპური ფორმა, რომელიც უპირატესად სიცოცხლის მეორე ნახევარში ვლინდება, განსხვავდება არანევროლოგიური ხასიათის სხვა არაპაროქსიზმული სახის ტკივილისაგან, ე.წ. “ატიპური” სამწვერა ნერვის ნევრალგიისაგან. იგი დიფერენცირებული უნდა იქნეს ასევე გლოსოფარინგეული და პოსტპერპესული ნევრალგიებისაგან, კლასტერული თავის ტკივილისაგან, კბილის ან სინუსების ინფექციებისაგან და სხვა მსგავსი აშლილობებისაგან.

ტრიგემინული ნევრალგიის მქონე პაციენტების 5-8%-ს იპსილატერალურ მხარეზე, სამწვერა ნერვის მოსაზღვრე უბანში, აღენიშნებათ სტრუქტურული ცვლილებები: სიმსივნე ნათხემ-ხიდის კუთხეზე (მენინგიომა, ეპიდერმოიდული სიმსივნე). სამედიცინო გამოკვლევით დგინდება, რომ ამგვარ პაციენტებს აღენიშნებათ სხვა კრანიალური ნერვების დისფუნქციაც. კომპუტერულ-ტომოგრაფიული (CT) და მაგნიტურ-რეზონანსული სკანირება (MRI) წარმოადგენს მნიშვნელოვან ტესტებს სამწვერა ნერვის ნევრალგიის დასადგენად, ვინაიდან ამ დროს დგინდება არა მხოლოდ ნერვული სისტემის სტრუქტურული ცვლილებები, არამედ გაფანტული სკლეროზის ნიშნებიც. ტნ მქონე პაციენტების დაახლოებით 2-3%-ს აქვთ ასევე გაფანტული სკლეროზიც, რაც დასტურდება ავადმყოფთა ისტორიებიდან და სამედიცინო გამოკვლევებიდან. ტნ მქონე პაციენტთა იმ ნაწილს, რომელთაც არ უდგინდებათ გაფანტული სკლეროზი ან სტრუქტურული ცვლილებები სამწვერა ნერვის მოსაზღვრე უბანში, აღენიშნებათ ზეწოლა ნერვზე, ხიდის მიდამოში, უპირატესად ზედა ცერებელარული არტერიის მხრიდან. ასეთ პაციენტებში, ჩვეულებრივ, რაიმე ნევროლოგიური დარღვევები KT და MRI გამოკვლევებით არ დგინდება.

იმ შემთხვევაში, თუ ნერვის მოსაზღვრედ სტრუქტურული ცვლილებები დგინდება, მკურნალობა მიმართულია ამ უბნის მოცილებისაკენ. თუ სტრუქტურული ცვლილებები არ აღინიშნება, ნევრალგია იკურნება მედიკამენტოზური გზით. მკურნალობისათვის მრავალი პრეპარატი შეიძლება იქნას გამოყენებული, მაგრამ ყველაზე ეფექტური დღეისათვის არის კარბამაზეპინი, Carbamazepine (Tergetol), ფენიტონი, Phenytoin (Dilantin) და ბაკლოფენი, Baclofen (Iioresal)

მკურნალობა

მიზანშეწონილია, კარბამაზეპინით მკურნალობა დაწყებული იქნას 200 მგ დოზით ყოველდღიურად და გაიზარდოს 400 მგ-დე დღეში, 3 ან 4-ჯერადი მიღებით (მაქსიმალური დღიური დოზა). გვერდითი ეფექტები, რომელიც შესაძლოა გამოვლინდეს გულისრევის, სისუსტის და ძილიანობის სახით, აცილებული იქნება მკურნალობის მცირე დოზებით დაწყებით და მისი ნელ-ნელა მომატებით. მკურნალობის ეფექტით უნდა დადგინდეს წამლის ის მინიმალური დოზა, რომელიც ახდენს ტკივილის შემსუბუქებას.

იშვიათ შემთხვევაში, მაგრამ მაინც არის შესაძლებელი, რომ კარბამაზეპინმა გამოიწვიოს აპლასტიკური ანემია, აგრანულოციტოზი, თრომბოციტოპენია ან ლეიკოპენია, ამიტომ პერიოდულად უნდა ჩატარდეს სისხლის ლაბორატორიული ანალიზი, რადგან პაციენტი იღებს აღნიშნულ მედიკამენტს. ასევე საჭიროა ღვიძლის ფუნქციის შემოწმება. თუკი შეინიშნება ღვიძლის დისფუნქცია ან დერმატიტი, ასევე ძვლის ტვინის დეპრესია, კარბამაზეპინი უნდა მოეხსნას პაციენტს.

თუ კარბამაზეპინი არ იძლევა შედეგს ან მას აქვს გვერდითი მოვლენები, რომლის მიმართ ორგანიზმს არ გააჩნია ტოლერანტულობა, ფენიტონით შეიძლება იქნას ჩანაცვლებული. ფენიტონის უნიშნავენ დღეში 300 ან 400 მგ-ის დოზით, დანაწევრებულად. ზოგადად, ის უფრო შეგუებადია, ვიდრე კარბამაზეპინი, მაგრამ ნაკლებად ეფექტურია ტრიგემინული ნევრალგიის დროს. ფენიტონის შეწყვეტა მიზანშეწონილია, თუკი გამოვლინდება დერმატიტი, მაგრამ თუ დოზაზე დამოკიდებული ატაქსია, დიზართრია ან კონფუზია იჩენს თავს, მისი აცილება შესაძლებელია.

ლია ფენიტონის დოზების შემცირებით. თუ კარბამაზეპინი და ფენიტონი არაეფექტურია ცალკე-ცალკე, მიზანშეწონილია მათი დანიშვნა კომბინაციაში. თუ კომბინაცია არ იძლევა შედეგს, ბაკლოფენის გამოყენება ხდება მიზანშეწონილი, 10 მგ დღიური დოზით, დღეში სამჯერადი მიღებით და მისი თანდათანობითი გაზრდით 15-20 მგ-დე, დღეში ოთხჯერადი მიღებით (4).

თუ მედიკამენტოზური მკურნალობა არაეფექტურია, არსებობს ქირურგიული მკურნალობის მრავალი ალტერნატიული გზა, რომელთა მიზანია სამწვერა ნერვის პერიფერიული ტოტების, სამწვერა კვანძის ან ტრიგემინული გზების მოცილება (3).

ლიტერატურა:

1. ნათიშვილი ალ., ადამიანის ანატომია, 1976.
2. Linder H.H. Clinical Anatomy. a LANGE medical book, 1988.
3. Ong. P. L . Management Of Trigeminal Neuralgia. Singapore Medical Journal, Vol.28, №1, 1987.
4. Wilkins. R. H. Trigeminal Neuralgia. Conn's Current Therapy. Ed. By R.E. Rakel. 2000.

Nino Ormotsadze, Ilona Sakvarelidze ***Anatomy of the Trigeminal Nerve And Management of Trigeminal Neuralgia*** **Summary**

The work represents neuroanatomic review of the location and extent of the trigeminal nerve and its branches. The trigeminal nerve is composed of a sensory and motor roots. The sensory segment arises from cells in the trigeminal ganglion passes under the superior petrosal sinus and tentorium and penetrates the pons. Sensory segment divides into ophthalmic and maxillary division. The mandibular division is a mixed motor and sensory nerve.

Trigeminal neuralgia (tic douloureux) is a syndrome characterized by severe pain along the distribution of one or more branches of the trigeminal nerve. The pain is commonly described as stabbing, cutting, or tearing in nature. Between the paroxysms there is no pain, but as a rule "trigger zones" are present and the slightest stimulus at these points provokes paroxysmal facial pain.

The article offers methods of treatment and diagnosis of the Trigeminal Neuralgia. Preference is given to drug therapy with Carbamazepine (Targetol), Phenytoin Sodium (Dilantin) and Baclofen (Lioresal).

Нино Ормоцадзе, Илона Сакварелидзе ***Анатомия тройничного нерва, его невралгия и лечение*** **Резюме**

В статье даётся анатомический обзор расположения и протяжения пятого черепно-мозгового тройничного нерва (n. Trigeminus) и его ветвей. Дана функциональная оценка поражения сенсорного или моторного сегмента этого нерва и смежных его областей.

Невралгия тройничного нерва (НТН), neuralgia trigemini (синоним: tic douloureux), является сильно выраженной пароксизмальной болью, локализующейся в лицевой области. Боль возникает неожиданно, в виде мучительных, невыносимых ощущений, которая продолжается всего несколько секунд. Между пароксизмами боль не наблюдается, однако существуют т.н. «триггерные зоны» раздражения которых могут включить её непредсказуемо.

В статье даются также методы диагностики и лечения НТН. Предпочтение отдаётся медикаментозному лечению препаратами Carbamazepine (Targetol), Phenytoin (Dilantin) и Baclofen (Lioresal).

სარჩევი

ფილოლოგია - PHILOLOGY - ФИЛОЛОГИЯ

სოფიო მუჯირი

კონვენციონალური ლექსიკის დეკონსტრუქცია ფერიდუნ

ზაიმოღლუს შემოქმედებაში.....3

Sophio Mujiri

The Deconstruction of the Conventional Vocabulary

in the Works of Peridun Zaimoglu

София Муджири

Деконструкция конвенциональной лексики

В творчестве Феридуна Займоглу

ჟანა ტოლისბაევა

ციკლური ლირიკა და პოეტური ჩანაფიქრი.....9

Zhanna Tolysbayeva

Cycle book: cycle lyrics and epic thought

Жанна Толысбаева

Книга циклов: циклическая лирика и этический замысел

ნანა მაზმიშვილი

კრეოლიზებული ტექსტების (რეკლამა) ეფექტურობის საიდუმლო

კულტურათაშორისი კომუნიკაციის კონტექსტში 20

Nana Mazmishvili

Secret of Effectiveness of Creolized Texts (Advertisements/Commercials)

in Cross-Cultural Communication

Нана Мазмишвили

Секрет эффективности креализированных текстов (рекламы) в контексте

межкультурной коммуникации

მადონა შელია

ინგლისური ენის რიტმის თავისებურებანი.....24

Madona Shelia

Rhythmic Peculiarities of the English Language

Мадона Шелия

Особенности ритма английского языка

იგორ კეკელია

ხობისწყლისა და ჭანისწყლის ხეობების ისტორიული

გეოგრაფია ვახუშტი ბაგრატიონის ნააზრევში.....29

Igor Kekelia

The Historic Geography of Khobistskali and Chanistskali Gorge

in Vakhushti Bagrationi`s work

Игорь Кекелиа

Историческая география оврагов и рек Хобисцкали и Чанисцкали

в рассуждениях Вахушти Багратиони

არმაზ მელაძე <i>ფილოსოფიური აზროვნება – ენის ლოგიკასა და სტრუქტურაში ადამიანის შემეცნებითი შესაძლებლობების აუცილებელი წინაპირობა</i>	42
Armaz Meladze <i>Philosophical Thinking as a Necessary Prerequisite for Cognitive Faculties of Humans for the Language Structure and Logic</i>	
Армаз Меладзе <i>Философское мышление - обязательная предпосылка познавательной возможности человека в структуре и логике языка</i>	
ლუარა სორდია <i>ვლადიმერ მაიაკოვსკი, სერგეი ესენინი და ტერენტი გრანელი</i>	51
Luara Sordia <i>Vladimir Mayakovsky , Sergei Esenin and Terenti Graneli</i>	
Луара Сордиа <i>Владимир Маяковский, Сергей Есенин и Терентий Гранели</i>	
მარინე სიორიძე <i>დანტეს ნარატიული სტილი „ღვთაებრივ კომედიაში“</i>	55
Marine Sioridze <i>Dante's narrative style in the "Divine Comedy"</i>	
Марине Сиоридзе <i>Нарративный стиль Данте в «Божественной Комедии»</i>	
ციალა მესხია <i>სიკვდილის ესთეტიკა დათა გულუას პოეზიაში</i>	59
Tsiala Meskhia <i>“Death Esthetics” in the poems of D.Gulua</i>	
Циала Месхия <i>Эстетика смерти в поэзии Д. Гулуа</i>	
მანანა შელია, მაია მარღანია <i>ნოსტალგიური გრძნობები ბრიტანულ და ამერიკულ პოეზიაში</i>	68
Manana Shelia, Maia Marghania <i>Nostalgic Feelings in British and American Poetry</i>	
Манана Шелия, Майя Маргания <i>Ностальгические чувства в британской и американской поэзии</i>	
ელდინო წერეთელი <i>უკრაინული ფოლკლორის სამსახურში</i>	74
Eldino Tsereteli <i>In the service of Ukrainian folklore</i>	
Элдино Церетели <i>На страже украинского фольклора</i>	
ალმაზ ალექსებერზაძე <i>მოტივების ასოციაციური შედარება კ. აბდულას და ბ. ივესეივის ნაწარმოებებში</i>	77

Almaz Alekberzadeh

Associative Comparison of Motifs in K. Abdullah and B. Yevseyev's Works

Алмаз Алекберзаде

Об ассоциативной переключке мотивов в творчестве

Б. Евсеева и К. Абдуллы

კულტუროლოგია – CULTUROLOGY - КУЛЬТУРОЛОГИЯ

აფეტ გასანოვა

აზერბაიჯანის არტისტული კულტურის ასპექტები.....83

Afet Gasanova

Some Aspects of Azerbaijan Artistic Culture

Афет Гасанова

О некоторых аспектах изучения азербайджанской художественной культуры

პოლიტოლოგია - POLITOLOGY - ПОЛИТОЛОГИЯ

ჯავიდ ბადალოვი

პოლიტიკური ინსტიტუტების ფორმირება და საქმიანობა აზერბაიჯანში.....88

Javid Badalov

Formation and activities of political institutions in Azerbaijan

Джавид Бадалов

Формирование и деятельность политических институтов в Азербайджане

სამართაშორისო ურთიერთობები - INTERNATIONAL RELATIONS - МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

ნიგარ ბაირამოვა

აზერბაიჯანის მონაწილეობა ტერორიზმთან ბრძოლის

საერთაშორისო თანამშრომლობაში 93

Nigar Bayramova

Participation of Azerbaijan in International Cooperation

In the Field of Terrorism Combating

Нигяр Байрамова

Участие Азербайджана в международном сотрудничестве

борьбы с терроризмом

ზუმრუდ მელიკოვა

უსაფრთხოების საკითხები ევროკავშირისა და აზერბაიჯანის ურთიერთობებში.....98

Zumrud Melikova

Security Issues Regarding Cooperation of Azerbaijan with EU

Зумруд Меликова

Вопросы безопасности во взаимоотношениях европейского союза с Азербайджаном

სამართალმცოდნეობა - JURISPRUDENCE - ПРАВОВЕДЕНИЕ

ქამალ მაკილი-ალიევი
*ჯგუფური სამართლის ინსტიტუტი ადამიანის უფლებათა
საერთაშორისო სამართალში.....105*

Kamal Makili-Aliyev
Institution of Group Rights in International Law of Human Rights
Камал Макили-Алиев
Институт групповых прав в международном праве прав человека

აპონომიკა - ECONOMICS - ЭКОНОМИКА

ქეთევან კოკაია
ფინანსური ანალიზი.....116

Ketevan Kokaia
Financial Analysis
Кокая Кетеван
Финансовый анализ

**პედაგოგიკა და ფსიქოლოგია - PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY -
ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ**

რუსუდან გოგოხია
უცხოური ენის სწავლის სტილის ზოგიერთი საკითხისათვის.....122

Rusudan Gogokhia
Some Issues of Foreign Language Learning Styles
Русудан Гогохия
Некоторые вопросы о стилях изучения иностранного языка

ლია სვანიძე
*მენეჯმენტის ფსიქოლოგიის ძირითადი პრინციპები.
ექსკურსი მენეჯმენტის ფსიქოლოგიაში.....128*

Lia Svanidze
Basic Principles of Management Psychology
Лия Сванидзе
Основные принципы психологии менеджмента

კახა კოპალიანი, თამარ ადეიშვილი
*პიროვნების თეორიები და ფსიქოლოგიური კონსულტირების
ზოგადი მოდელი.....140*

Kakha Kopaliani, Tamar Adeishvili
Personal Theories and General Method of Psychological Consultation
Каха Копалиани, Тамар Адеишвили
Теории личности и общая модель психологического консультирования

ბუნებისმეტყველება და მედიცინა - NATURAL SCIENCE AND MEDICINE -
ПРИРОДОВЕДЕНИЕ И МЕДИЦИНА

რამაზ გახოკიძე, ლალი ტაბატაძე, ნანა ფირცხელიანი, ინდირა შარია
გლიკოზიდების გამოყენება მედიცინაში.....146

Ramaz Gakhokidze, Lali Tabatadze, Nana Pirtskheliani, Indira Sharia

The use of glycosides in medicine

Рамаз Гахокидзе, Лали Табатадзе, Нана Пирцхелиани, Индира Шария

Использование гликозидов в медицине

შორენა შარია

მაგნიუმის ქლორიდის გავლენა სიმინდის გენეტიკურ აპარატზე.....151

Shorena Sharia

Influence of magnium chloride on a genetic structure of a maize

Шорена Шария

Влияние хлорида магния на генетический аппарат кукурузы

ეკა ესებუა

ელექტროალგოლოგიური ტესტირების შედეგების შედარება

ჰიდრობიონტების გამოყენებით ჩატარებული სხვა

ტესტური პროცედურების მანველებლებთან.....154

Eka Esebua

Electroalgalogical Testing of Comparison Results With the Data of Other Testing

Procedures Using Hydrobiontes

Ека Есебуа

Сопостанавление результатов электроалгологического тестирования

с показателями других тестовых процедур с использованием гидробионтов

შორენა შარია, ქეთევან გოგინაშვილი

მძიმე მეტალებისა და ულტრაიისფერი სხივების ცალკე და კომბინირებული

მოქმედებით გამოწვეული ქრომოსომული აბერაციების

სისშირის შესწავლა მცენარეებში.....158

Shorena Sharia, Ketevan Goginashvili

The Combined and Single Effect of Heavy Metal And UV Light On

The Baseline Frequency of Chromosomal Aberrations in Plants

Шорена Шария, Кетеван Гогинашвили

Изучение хромосомных aberrаций при отдельном и комбинированном влиянии

тяжёлых металлов и УФ лучей в растениях

კობა კორსანტია

სამეგრელოს სითბური რესურსების ტერიტორიული

განაწილების კანონზომიერებანი.....162

Koba Korsantia

Regularities of Samegrelo's Thermal Resources Territorial Division

Коба Корсантия

Закономерности территориального распределения тепловых

ресурсов в Самегрело

ნინო ორმოცაძე, ილონა საყვარელიძე <i>ბაზალური ბირთვების ფუნქციური ანატომია და მათი დაზიანებით გამოწვეული პათოლოგიები</i>	169
Nino Ormotsadze, Iona Sakvarelidze <i>The Functional Anatomy of the Basal Ganglia and Syndromes Associated with their Dysfunction</i>	
Нино Ормоцадзе, Илона Сакварелидзе <i>Функциональная анатомия базальных ядер и патологии, связанные с их поражением</i>	
ირინა ხატიაშვილი <i>ადამიანის სიცოცხლის ღირებულება</i>	173
Irina Khatiashvili <i>The value of human life</i>	
Ирина Хатиашвили <i>Ценность человеческой жизни</i>	
ნინო ორმოცაძე, ილონა საყვარელიძე <i>სამწვერა ნერვის ანატომია და მისი ნევრალგიის მენეჯმენტი</i>	180
Nino Ormotsadze, Iona Sakvarelidze <i>Anatomy of the Trigeminal Nerve And Management of Trigeminal Neuralgia</i>	
Нино Ормоцадзе, Илона Сакварелидзе <i>Анатомия тройничного нерва, его невралгия и лечение</i>	

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 2 30 25 48; (+ 995 32) 2 54 14 49
indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91
irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

Ответственность за содержание публикации
в журнале несет автор.

Authors are solely responsible for the content
of published materials.

გამომცემლობა ' ' უნივერსალი ' '

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

9 771512 436007